

Tartalomjegyzék

<i>dr. Béres Nóra</i>	1
SZEMBENÉZÉS A DIGITÁLIS GAZDASÁG ADÓZÁSSAL KAPCSOLATOS KIHÍVÁSAIVAL: AZ OECD ADÓALAP- CSÖKKENTÉSÉRŐL ÉS PROFIT-ÁTHELYEZÉSÉRŐL SZÓLÓ AKCIÓTERVE	
<i>dr. Certicky Mária</i>	6
A SZAVATOSSÁGI BIZTOSÍTÁS ELMÉLETE ÉS GYAKORLATA 1928-1959 KÖZÖTT	
<i>dr. József Dobos</i>	13
THE FIDUCIARY TRUSTEESHIP IN THE HUNGARIAN LEGAL SYSTEM	
<i>dr. Ádám György Dobos</i>	16
THE BASICS AND THE DEVELOPMENT TENDENCIES OF MEDIATION IN CRIMINAL SCIENCES	
<i>Domokos Tibor</i>	21
ISZLÁM (MIGRÁCIÓ), EURÓPA JOGI KIHÍVÁSA	
<i>Judit Forgács</i>	25
THE ROLE OF REGULAR CONTACTS IN THE REINTEGRATION OF PRISONERS	
<i>dr. Hadházi Dávid</i>	30
EGY BÜNTETHETŐSÉGET MEGSZÜNTETŐ OK: A KEGYELEM	
<i>dr. Halász Csenge</i>	36
A KÖZÖSSÉGI MÉDIÁBAN MEGVALÓSULÓ SZEMÉLYISÉGI JOGSÉRTÉSEK A HAZAI BÍRÓI GYAKORLAT TÜKRÉBEN	
<i>dr. Kiss János Márk</i>	41
A BETEGJOGOK EMBERI JOGI HÁTTERE A MAGYAR BETEGJOGI SZABÁLYOZÁS FEJLŐDÉSÉNEK TÜKRÉBEN	
<i>dr. Kiss Lilla Nóra</i>	46
BÜNTETŐÜGYEKBE FOLYTATOTT BRIT-EURÓPAI EGYÜTTMŰKÖDÉS A BREXIT TÜKRÉBEN	

<i>Kovács Sándor</i>	52
A MODERN ÁLLAM KIALAKULÁSA	
<i>dr. Krauss András</i>	57
A GAZDASÁGI ALANYOK ÖSSZEHAJONLÍTÓ JOGI ELEMZÉSE ÉS MEGÍTÉLÉSE A FIZETŐKÉPESSÉGRE VONATKOZÓAN MAGYAR ILLETVE USA SZÖVETSÉGI VISZONYLATÁBAN	
<i>dr. Kriston Edit</i>	63
A CSALÁD ÉS AMI MÖGÖTTE VAN – A SZOCIOLÓGIA VÁLASZA A FOGALOMALKOTÁS TÜKRÉBEN	
<i>Zita Lengyelne Bús</i>	68
EFFECTUL ABSOLUTISMULUI LUMINAT ASUPRA ADMINISTRAȚIEI PUBLICE	
<i>dr. Lövei Bernadett</i>	74
AZ ÁLLAMI TISZTVISELŐKRŐL SZÓLÓ 2016. ÉVI LII. TÖRVÉNY ÁLTAL BEVEZETETT VÁLTOZÁSOK BEMUTATÁSA	
<i>dr. Makács Adrienn</i>	80
AZ EURÓPAI ÖRÖKLÉSI BIZONYÍTVÁNY INTÉZMÉNYE, MINT HATÁRON ÁTNYÚLÓ ÖRÖKLÉSI JOGÉRVÉNYESÍTÉSI ESZKÖZ	
<i>dr. Ádám Mirczik</i>	85
ENFORCEMENT OF NECESSITY AND PROPORTIONALITY IN THE CASE OF RESTRICTIONS OF FUNDAMENTAL RIGHTS FOR THE EMPLOYEES OF NATIONAL SECURITY SERVICES	
<i>dr. Alexandra Nagy</i>	88
DAS RECHT VON SEXUELLER SELBSTBESTIMMUNG IN UNGARN	
<i>dr. Nikoletta Nagy</i>	93
NATURA DREPTULUI INTERNAȚIONAL	
<i>dr. Nikoletta Nagy</i>	97
DAS UMWELTRECHT AUS BÜRCELICH-RECHTLICHER RELATION, MIT BESONDERER HINSICHT AUF DIE VERANTWORTUNGSFRAGEN UND UMWELTSCHÄDEN	
<i>dr. Novák István</i>	102
AZ ANTARKTISZI-EGYEZMÉNY ÉS AZ ÉLŐVILÁG VÉDELME	

<i>dr. Novák István</i>	106
A KATOLIKUS KÁNONJOG ÉS AZ ALAPTÖRVÉNY NEMZETI HITVALLÁS VISZONYÁNAK NÉHÁNY SAJÁTOSSÁGA	
<i>dr. Orosz Flóra</i>	113
AZ ANGOL SZOCIÁLIS FARMRENDSZER- EGY TANULMÁNYÚT TAPASZTALATAI	
<i>dr. Páhi Barbara</i>	118
A MUNKAVÁLLALÓK SZEMÉLYISÉGI JOGAINAK VÉDELME A MUNKAVISZONYBAN, KÜLÖNÖS TEKINTETTEL A SZEMÉLYES ADATOK VÉDELME	
<i>dr. Páhi Barbara</i>	123
A BÜNTETŐELJÁRÁS TERHELTJÉNEK TANÚKÉNT TÖRTÉNŐ MEGHALLGATÁSA A VERSENYFELÜGYELETI ELJÁRÁSBAN	
<i>dr. Ritó Evelin</i>	128
AZ ÉLEN JÁRÓ OKOS VÁROSOK MŰKÖDÉSE	
<i>Salvador Neto Luis</i>	134
THEORETICAL AND PRACTICAL QUESTIONS OF PREVENTIVE DIPLOMACY	
<i>dr. Sági Edit</i>	140
A SZERZŐI JOG ÉRTÉKTEREMTŐ FELADATÁRÓL	
<i>Szilágyiné dr. Heinrich Andrea</i>	145
A KERESZTÉNYEKKEL SZEMBENI ELJÁRÁSOK SAJÁTOSSÁGAI AZ I. SZÁZADBAN	
<i>dr. Nikolett Takács</i>	151
EXAMINATION OF THE CORNERSTONE PRINCIPLE OF THE RIGHT TO ASYLUM	
<i>dr. Takács Nikolett</i>	155
A KÍSÉRŐ NÉLKÜLI KISKORÚ MENEDÉKKÉRŐKRE VONATKOZÓ CIVILJOGI SZABÁLYOZÁSOK EGYES KÉRDÉSEI	
<i>Judit Torma</i>	159
RESEARCHES OF JUDICIAL DECISION MAKING – A PSYCHOLOGICAL PERSPECTIVE	

SZEMBENÉZÉS A DIGITÁLIS GAZDASÁG ADÓZÁSSAL KAPCSOLATOS KIHÍVÁSAIVAL: AZ OECD ADÓALAP-CSÖKKENTÉSRŐL ÉS PROFIT-ÁTHELYEZÉSRŐL SZÓLÓ AKCIÓTERVE*

*dr. Béres Nóra***

tudományos segédmunkatárs
ME-ÁJK, Nemzetközi Jogi Tanszék

BEVEZETŐ GONDOLATOK: AZ OECD ADÓALAP-CSÖKKENTÉSRŐL ÉS PROFIT-ÁTHELYEZÉSRŐL SZÓLÓ AKCIÓTERVE

2015-ben a Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet (*Organisation for Economic Co-operation and Development*, a továbbiakban: OECD) a G20¹ országok kérésére elkészítette *Az adóalap-csökkentésről és profit-áthelyezésről szóló akciótervét* (*Base Erosion and Profit Shifting Action Plan*, a továbbiakban: BEPS Akcióterv), ami a digitális gazdaság által felerősített adózással kapcsolatos kihívásokat vizsgálja. A BEPS Akcióterv mintegy tizenöt jelentést foglal magában, amik jogforrási természetüket illetően ajánlási értékű, ún. *soft law* jellegű mintanormákat fogalmaznak meg az államok belső jogrendszerei számára.

A BEPS Akcióterv megszületése előtt közvetlenül mind a politikai vezetők, mind a média és a civil szervezetek növekvő aggodalmukat fejezték ki világszerte azoknak a multinacionális vállalatoknak az adótervezésével kapcsolatban, amelyek az adórendszerek különbségeiből adódó joghézagokat arra használják fel, hogy adóköteles bevételüket mesterségesen csökkentsék (adóalap-csökkentés), illetve nyereségüket olyan alacsony adókulccsal operáló országba helyezték át (profit-áthelyezés), ahol gazdasági tevékenységet csak csekély mértékben vagy egyáltalán nem folytatnak (*base erosion and profit shifting*, a továbbiakban: BEPS).² E problémára reagálva, az OECD közzétette BEPS Akciótervét, melynek *Első lépése* a digitális gazdaság adózással kapcsolatos kihívásainak leküzdése érdekében egy munkatervet dolgoz ki.³

* A kutatást az EFOP-3.6.2-16-2017-00007 azonosító számú, Az intelligens, fenntartható és inkluzív társadalom fejlesztésének aspektusai: társadalmi, technológiai, innovációs hálózatok a foglalkoztatásban és a digitális gazdaságban című projekt támogatta. A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap és Magyarország költségvetése társfinanszírozásában valósul meg.

** Témavezető: Dr. Kirs Eszter PhD egyetemi docens

¹ G20 országok: Argentína, Ausztrália, Brazília, Kanada, Kína, Franciaország, Németország, India, Indonézia, Olaszország, Japán, Mexikó, Oroszország, Szaúd-Arábia, Dél-afrikai Köztársaság, Dél-Korea, Törökország, Egyesült Királyság, Amerikai Egyesült Államok, Európai Unió.

² OECD: Request for Input on Work Regarding the Tax Challenges of the Digitalised Economy. Elérhető az interneten: <http://www.oecd.org/tax/tax-policy/tax-challenges-digital-economy-request-for-input.pdf> (2018. január 25.)

³ OECD: BEPS Public Consultation on the Tax Challenges of Digitalisation. Elérhető az interneten: <http://www.oecd.org/tax/beps/public-consultation-on-tax-challenges-of-digitalisation-1-november-2017.htm> (2018. január 25.)

Az OECD Digitális Gazdasági Munkacsoportját (*Task Force on the Digital Economy*, a továbbiakban: TFDE) – ami az OECD Kincstári Ügyek Bizottságának⁴ segédszerve – 2013 szeptemberében hozták létre azért, hogy kidolgozzon egy olyan jelentést, ami 2014 szeptemberéig beazonosítja a digitális gazdaság által előidézett problémákat és az azokra esetlegesen megoldást kínáló lehetőségeket. A TFDE az érintettekkel átfogó konzultációt folytatott⁵ és elemezte az üzleti szférából, a civil szervezetektől, a tudomány képviselőitől és a fejlődő országokból beérkező írásos anyagokat. 2014 szeptemberében kibocsátott egy közbenső jelentést, majd 2015-ig továbbfolytatta munkáját. A végleges jelentés a digitális gazdasággal kapcsolatos következtetéseket, a BEPS által felvetett problémákat és az ebből adódó tágabb értelemben vett adózással kapcsolatos kihívásokat tartalmazza, valamint az ezekre válaszul adható lépésekről fogalmaz meg ajánlási értékű normákat.

A digitális gazdaság az infokommunikációs technológia fejlődésének mellékterméke. Egy olyan átalakulási folyamat eredményeképpen alakult ki, mely során a modern technológiák olcsóbbá, hatékonyabbá és széles körben egységessé váltak, ezáltal közvetetten fejlesztve az üzleti folyamatokat, valamint elősegítve a fejlődést a gazdaság valamennyi szektorában.⁶

Mivel a digitális gazdaság egyre inkább magát a gazdaságot jelenti, rendkívül nehéz lenne – ha nem lehetetlen –, hogy a digitális gazdaságot a gazdaság többi részétől adóztatási célok szerint elkülönítsük. Ugyanakkor, a digitális gazdaság és üzleti modelljei néhány olyan kulcsfontosságú jellemzőt hordoznak, amelyek adózási szempontból potenciálisan lényegesek lehetnek. E jellemzők: a mobilitás, az adatoktól való függés, a hálózati hatások, a többoldalú üzleti modellek elterjedése, továbbá a monopólium, az oligopólium és az illékonyság. Az üzleti modellek típusai az elektronikus kereskedelem számos válfaját magukban foglalják: az alkalmazásokat árusító online üzleteket, az internetes reklámokat, a felhőalapú számítástechnikát, a részvételen alapuló internetes felületeket, a nagysebességű kereskedelmet és az internetes fizetési szolgáltatásokat. A digitális gazdaság azoknak a globális értékesítési láncoknak az elterjedését is felgyorsította és megváltoztatta, amelyekeken keresztül a multinacionális vállalatok működésüket az egész világra kiterjedően integrálják.⁷

⁴ A Kincstári Ügyek Bizottságát olyan államok alkotják, amelyek nem OECD tagállamok, de G20 országok. Ezen államok jogállása a Kincstári Ügyek Bizottságában az OECD tagállamaival egy tekintet alá esik.

⁵ Lásd bővebben: https://www.mme.ch/fileadmin/files/documents/MME_Compact/160429_MME_BEPS_Action_1_Adressing_the_Tax_Challenges_of_the_Digital_Economy.pdf (2018. január 23.)

⁶ OECD: Digital Economy Papers. The Evolving Role of Satellite Networks in Rural and Remote Broadband Access, 5. Elérhető az interneten: <http://www.oecd-ilibrary.org/docserver/download/7610090den.pdf?expires=1516881393&id=id&accname=guest&checksum=16025C9E1D7A9498570137645AFD69C7> (2018. január 20.)

⁷ OECD/G20: Base Erosion and Profit Shifting Project, 2015 Final Reports, Executive Summaries, 5. o. Elérhető az interneten: <https://www.oecd.org/ctp/beps-reports-2015-executive-summaries.pdf> (2017. november 6.)

AZ ADÓALAP-CSÖKKENTÉSSEL ÉS PROFIT ÁTHELYEZÉSSEL KAPCSOLATOS PROBLÉMÁK BEAZONOSÍTÁSA A DIGITÁLIS GAZDASÁGBAN

A digitális gazdaság és üzleti modelljei egyedi, új keletű BEPS problémákat nem generáltak, azonban néhány kulcsfontosságú jellemzőjük az adóalap-csökkentéssel és profit-áthelyezéssel kapcsolatos kockázatokat jelentősen megnövelte. Ezeket a BEPS-sel kapcsolatos kockázati tényezőket az OECD beazonosította, majd az eredményekről a BEPS Projekten dolgozó munkacsoportot tájékoztatta azért, hogy a megoldási javaslatok kidolgozásakor számításba vehessék őket. A cél a BEPS-sel kapcsolatos problémák teljes körű kezelhetősége volt.

Elsőként megállapodtak arról, hogy az állandó telephely fogalma alóli kivételek listáját módosítják, így biztosítva, hogy az ott felsorolt kivételek mindegyike azokra a tevékenységekre korlátozódik, amik máskülönben „előkészítő vagy kiegészítő” jellegűek. Továbbá bevezetésre került egy új fragmentáció elleni szabály, ami ellehetlenítette a szorosan kapcsolódó vállalatok számára, hogy az üzleti tevékenységek fragmentációja útján ezekből a kivételekből profitáljanak. Példaként hozható fel egy nagyméretű helyi raktár fenntartása – amiben jelentős számú munkavállaló dolgozik abból a célból, hogy olyan tényleges fizikai árukat tároljanak és kézbesítsenek, amiket egy internetes eladó (akinek üzleti modellje a vásárlókhoz való közelségén és a gyors kiszállításon alapul) online árul a fogyasztók számára. Az új szabály szerint a jellemzett létesítmény az eladó szempontjából az állandó telephely fogalma alá esne.⁸

Abban a kérdésben is megállapodás született, hogy az állandó telephely fogalmát úgy módosítják, hogy azokat az eseteket is lefedje, amikor egy multinacionális csoporton belüli vállalat áruinak és szolgáltatásainak adásvételéről szóló mesterséges megállapodások tényleges szerződéskötéseket eredményeznek. Ezen adásvételeket úgy kell tekinteni, mintha azokat a vállalat kötötte volna. Például, amikor tényleges fizikai termékek internetes eladója helyi leányvállalatának eladó személyzete vagy egy internetes reklámszolgáltató szokásszerűen főszerepet játszik az e termékeket és szolgáltatásokat várhatóan megvásároló nagyobb ügyfelekkel történő szerződések megkötésben, és e szerződéseket rutinszerűen anélkül kötik, hogy azokat az anyavállalat érdemben módosította volna, akkor ez a tevékenység egy állandó telephely létrejöttét eredményezi az anyavállalat szempontjából.⁹

Az átdolgozott transzferárszabályozásra¹⁰ vonatkozó útmutató tisztázza, hogy a jogi értelemben vett tulajdonjog önmagában nem képez jogosultságot a szellemi javak kiaknázásából eredő valamennyi – vagy egyáltalán bármennyi – visszatérítésre, ellentétben azokkal az esetekkel, amikor a csoport vállalatai a fontos feladatokat teljesítik, a jelentős vagyoni hozzájárulást szolgáltatják, valamint a gazdasági értelemben vett komolyabb kockázati tényezőket irányítják úgy, ahogyan az az aktuális tranzakció leírásában pontosan szerepel. A speciális útmutató azt is biztosítja, hogy a transzferárra vonatkozó vizsgálatot az adóhatóság és az adófizetők közötti – a szellemi javak nehezen felbecsülhető jellegéből adódó – aszimmetrikus viszonyról szóló

⁸ OECD/G20: Base Erosion and Profit Shifting Project, 2015 Final Reports, Executive Summaries, 6.

⁹ Ibid.

¹⁰ Lásd bővebben: OECD: Transfer Pricing. Elérhető az interneten: <http://www.oecd.org/ctp/transfer-pricing/> (2018. január 3.)

információk nem gyengítik, mint ahogyan a különleges szerződéses kapcsolatok sem, pl. költség hozzájárulási megállapodások.

A hatékony ellenőrzött külföldi vállalkozások megtervezéséről szóló ajánlások tartalmazzák ezen vállalkozások bevételeinek definícióit, amik a tipikusan a digitális gazdaságban létrejövő bevételt az eredeti anyavállalat székhelye szerinti állam joghatósága alá vonják adózási szempontból.

Az ún. hontalan jövedelmekkel történő végleges leszámolás érdekében arra számítanak, hogy ezen intézkedések végrehajtása csakúgy, mint a BEPS Akciótervben kidolgozott többi intézkedés (így pl. az egyezményvásárlásról szóló megállapodások kezelésének minimális szintje, a kamatról és az egyéb leírható pénzügyi kifizetésekről szóló belső jogi szabályok megtervezésének legjobb gyakorlati példái, egy számottevő tevékenység integrált projekt rendszereinek alkalmazása az „összefüggési megközelítés” követelményével), a digitális gazdaság által súlyosbított BEPS problémák megoldásához – mind a piac szerinti állam jogrendszerében, mind az eredeti anyavállalat szerinti állam jogrendszerében – érdemben hozzá fognak járulni.¹¹

A DIGITÁLIS GAZDASÁGBÓL ADÓDÓ KIHÍVÁSOK TÁGABB ÉRTELEMBEN

A digitális gazdaság a jogalkotót tágabb értelemben vett, közvetett adózással kapcsolatos kihívások elé is állította. Ezek a kihívások leginkább az összefüggésekhez, az adatszolgáltatáshoz és a konkrét adózási célok meghatározásához kapcsolódnak, amik egymással gyakran átfedésben állnak. A digitális gazdaság az áfa csoportját is kihívásokkal szembesítette, különösen azon helyzetek tekintetében, amikor természetes személy fogyasztó külföldi eladótól árukat, szolgáltatásokat és szellemi javakat vásárol. A TFDE jó néhány olyan potenciális lehetőséget megvitatót és megvizsgált, ami ezekhez a kihívásokhoz kapcsolódik – többek között előfordulásuk gyakoriságát a gazdaságban – és az alábbi következtetésekre jutott.¹²

Az állandó telephely státusz alóli kivételek módosításának lehetőségét is elfogadták a BEPS Akcióterv hetedik lépésének kidolgozása közben. Ebben rögzítették, hogy ezek a kivételek csakis olyan tevékenységek esetében érvényesek, amik természetükből adódóan valóban előkészítő vagy kiegészítő jellegűek, és amit a már létező adózásról szóló nemzetközi szerződések hálózatába hatékonyan és összhangot teremtve akarnak egy olyan multilaterális dokumentum megkötésével átültetni, ami a BEPS Akcióterv *Tizenötödik lépése* szerint módosítja a bilaterális adózásról szóló nemzetközi szerződéseket.

A határokon átnyúló tranzakciók áfa/árakra és szolgáltatásokra kivetendő adók (*goods and services tax*, a továbbiakban: GST) csoportja rendkívül fontos, különösen azon ügyletek esetén, amik gazdasági társaságok és fogyasztók között jönnek létre. Így ajánlják az egyes államok számára, hogy alkalmazzák az ún. *Nemzetközi áfa/GST*

¹¹ OECD/G20: Base Erosion and Profit Shifting Project, 2015 Final Reports, Executive Summaries, 7.

¹² Raponi, Donato: VAT and the Digital Economy. Overview of Policy. Elérhető az interneten: https://ec.europa.eu/taxation_customs/sites/taxation/files/docs/body/commission_presentation.pdf (2018. január 17.)

irányelvekbe foglalt alapelveket, valamint, hogy az abban foglalt csoport mechanizmusok bevezetését is vegyék fontolóra.¹³

A TFDE által vizsgált egyéb lehetőségek – nevezetesen: (i) új kapcsolatok jelentős gazdasági jelenlét formájában, (ii) adóelőleg a digitális tranzakciók egyes típusainál, (iii) kiegyenlített adókiivetés – egyikét sem javasolták ezen a szinten. Azért nem, mert – sok egyéb más mellett –, a BEPS Akcióterv során kidolgozott intézkedésektől azt várják, hogy jelentős hatást fognak gyakorolni a digitális gazdaságban előzetesen beazonosított BEPS problémákra, továbbá, hogy egyes BEPS intézkedések az adózással kapcsolatos, tágabb értelemben vett kihívásokon néhány tekintetben javítani fognak, valamint, hogy a fogyasztási adókat a piac országában hatékonyan fogják kivetni.¹⁴

Ugyanakkor, az államok a BEPS elleni többletgaranciákként belső jogrendjükbe e három lehetőség bármelyikét bevezethetik, feltéve, ha ez már megkötött nemzetközi szerződésekből, illetve kétoldalú adó-megállapodásokból eredő kötelezettségekbe nem ütközik. Az átültetésnél – ami mindig egy adott jogrendszer belső jogi normái alapján történik – szükség lesz további lehetőségek kidolgozására, valamint a rész kérdések alaposabb tisztázására a fennálló nemzetközi jogi kötelezettségekkel való összhang megteremtése érdekében.¹⁵

HOGYAN TOVÁBB?

Tekintve, hogy a fenti következtetéseket a digitális gazdaság folyamatos fejlődése még árnyalhatja, fontos, hogy ezekkel a problémákkal továbbra is foglalkozzunk és a fejleményeket az idő előrehaladtával is nyomon kövessük. E célok elérése érdekében, a munka az OECD BEPS-sel kapcsolatos projektjének egyéb átültetést nyomon követő feladatainak befejezése után sem ér véget. A jövőbeli munka az érdekeltek széleskörű bevonásával történik majd olyan részletes felhatalmazás alapján, amely 2016-ban, az inkluzív „poszt-BEPS” ellenőrzési eljárás felvázolása során kerül kidolgozásra. A digitális gazdaság további vizsgálatának eredményeivel foglalkozó következő jelentés várhatóan 2020-ban jelenik majd meg

¹³ OECD: International VAT/GST Guidelines. Elérhető az interneten: <http://www.oecd.org/tax/consumption/36177871.pdf> (2017. december 30.)

¹⁴ OECD/G20: Base Erosion and Profit Shifting Project, 2015 Final Reports, Executive Summaries, 8-9.

¹⁵ Ibid.

A SZAVATOSSÁGI BIZTOSÍTÁS ELMÉLETE ÉS GYAKORLATA 1928-1959 KÖZÖTT

*dr. Certicky Mária**

II. évfolyamos nappali tagozatos doktorandusz
ME-ÁJK, Kereskedelmi Jogi Tanszék

*„Ami történeti, az nemcsak a múlt számára jelent gyakorlati értéket,
hanem – bizonyos értelemben – a jelen számára is, mert a jelen
történeti szükségszerűséggel fejlődik a múltból.”¹*

ELŐLJÁRÓBAN

A hatályos felelősségbiztosítás szabályainak és működési mechanizmusának megértéséhez elengedhetetlen a jogintézmény történeti fejlődését, életútját megvizsgálni. A tanulmány célja, hogy rávilágítson a szavatossági biztosítás és a magánjogi felelősség komplexitásában felmerült alapvető kérdésekre. Mindezt kizárólag egy időintervallumban kívánom megtenni, amelynek kezdő időpontjaként a Magánjogi Törvényjavaslat (a továbbiakban: Mtj.) közzétételének idejét, záróköveként a régi Polgári Törvénykönyv (a továbbiakban: régi Ptk.) megalkotásának idejét tűztem ki.

A vizsgálódás kezdő időpontjának 1928. esztendőben történt meghatározása azért célszerű, mert az azt megelőző időszak - egységes magánjogi kódex hiányában - a szokásjogon alapult, s ezt a hiányt érezve 1928-ban elfogadták az Mtj.-t. Az írott joganyag szükségességét mi sem bizonyítja jobban, hogy bár az Mtj. soha nem lépett hatályba, a bíróságok következetesen alkalmazták a szabályait, illetve ítéleteik indokolásában rendszerint hivatkoztak a rendelkezéseire.

A XIX. század végén megalkották a biztosítási ügyletre vonatkozó rendelkezéseket.² Ezt követően a XX. század első felében a biztosítási-közjogot szabályozó jogszabály³ is elfogadásra került, amely magánjogi vonatkozású rendelkezéseket is tartalmazott. Ennek ellenére a szavatossági biztosítás⁴ egyes rendelkezéseinek megalkotására nem került sor, amelynek hiányát a bírósági gyakorlat és a biztosításra vágyó társadalom is érezte. A biztosítási joghoz hasonlóan a polgári jog felelősségi rendszere sem gyökerezett semmilyen írott kútfőben, így a bíróságok jellemzően olyan jogszokásokra alapítottan ítéleztek, amelyeket tetteleg, következetesen alkalmaztak.⁵ Nem volt ugyanis

* Témavezető: Dr. Barta Judit PhD egyetemi docens

¹ Világhy Miklós: Marton Géza: A római magánjog elemeinek tankönyve. Institutciók. Bp. 1957. (Megjegyzések a római jog tudományának egyes elvi kérdéseiről), Jogtudományi Közlöny, 1957/4-6. 218. o.

² vö. a Kereskedelmi törvényről szóló 1875. évi XXXVII. tc. 453 – 514.§§ - ok.

³ vö. a biztosító magánvállalatok állami felügyeletéről és egyes közhiteli kérdések rendezéséről szóló 1923. évi VIII. tc.

⁴ A régi magyar magánjog a mai értelemben vett felelősségbiztosítást szavatossági biztosításnak nevezte, így a tanulmányban – a vizsgált időszakra tekintettel – hű maradok az eredeti terminus technikushoz.

⁵ Grosschmid Béni: Magánjogi előadások. Jogszabálytan, Athenaeum, Budapest, 1905. 219.

egy jogszabály, amelynek alapvető normáira támaszkodhattak volna, így a bíróságok a felek között létrejött szerződés tartalma alapján ítélték meg a felmerült jogvitákat.⁶ A régi Ptk. pótolta ezt a hiányt, amely a kárbiztosítás egyik speciális alfajaként helyezte el a törvény rendelkezései között a felelősségbiztosítást.

A tisztán látás miatt magyarázatot kell adni, a biztosítás e nemének elnevezésére, hiszen a mai jogász társadalom számára megtévesztő lehet szavatossági biztosításnak hívni a felelősségbiztosítást. A szavatosság alatt ma a visszterhes szerződéssel szolgáltatott dolog „*jogbéli helyzetéért és minőségéért*” való felelősséget értjük. Ezzel szemben a régi magyar magánjog a szavatosságot tágabb fogalomként kezelte, s annak egyik jogcímének tekintette a kártérítést. A szavatosság tehát tág fogalom, amely minden magatartásunkért való helytállást jelenti, akár törvény írja azt elő (törvényes szavatosság), vagy kontraktusban vállaljuk. A szavatosság – Zsögöd szavaival élve – „*inkább csak névrokona a formai tágabb egységű jelenségnek.*” A szavatosság bizonyos jogcím különböző mivoltú igényekkel, míg a kártérítés „*bizonyos alakzatú igény, különböző jogcímeikkel, amely nem szorítkozik kizárólag erre a jogcímre,*” bár kétség kívül leggyakoribb formája.⁷

Ahhoz, hogy a szavatossági biztosításról képet kapjunk, az Mtj. felelősségi rendszerét szükséges vizsgálni, hiszen – ahogy azt Lábady Tamás nagyon találóan kifejezi – „*a felelősségbiztosítás mindig is magán hordta a polgári jogi felelősség koloncát.*”⁸

A SZAVATOSSÁGI BIZTOSÍTÁS JELENTŐSÉGE A XX. SZÁZADBAN

A XIX. század végére a biztosítási szektor nagyon megerősödött és elterjedt az a kapitalista felfogású eszme, hogy „*minden biztosítható, ha abból profit termelhető.*”⁹ A szavatossági biztosítási termék biztosítási piacon való fellendülését a kor felelősségi felfogása okozta. A külföldi polgári jogi kódexek mellett, amelyek alapvetően a vétkesség elvét fogadták el a felelősség alapjaként, azok a – főképpen német és porosz – törvények voltak nagy hatással, amelyek az iparvállalatok objektív felelősségét határozták meg. A feudális társadalmi rend elhomályosodását követően az ipari fellendülés hatására bekövetkező nagy gazdasági forradalom szükségessé tette a felelősségi szabályok átgondolását. A 1838. évi porosz vasúttörvény és az egyes ipari üzemek kártérítési felelősségéről szóló 1871. évi német törvény szakított a vétkesség elvével és ezzel szigorú felelősséget rótt a (vasúti és ipari) társaságokra.¹⁰ Ennek hatására Magyarországon is elültették az objektív felelősség magját, amelynek csírái a vaspályák által okozott halál vagy testi sértés iránti felelősségről szóló 1874. évi XVIII. törvénycikkben keltek életre. E törvénycikkben a vaspálya üzem objektív felelősségét állapították meg azért a halálért vagy testi sérülésért, amely az üzem működésének volt betudható, s kimentésre csak a károsult önhibájára, vagy külső elháríthatatlan természeti vagy emberi erőre visszavezethető ok adott lehetőséget.¹¹ Az objektív felelősség

⁶ Friedmann Bernát: Biztosítási jog, Jogtudományi Közlöny, 1869/34. 230.

⁷ Grosschmid Béni: Fejezetek kötelmi jogunk köréből, Athenaeum Kiadó, Budapest, 1900. 659-660.

⁸ Lábady Tamás: Fejezetek a felelősségbiztosítás köréből, Szikra Nyomda, Pécs, 1989. 11.

⁹ Csabay Dezső: A biztosítás általános elméleti alapjai, In: Barcza – Csabay – Ormai – Váradi (szerk.): A biztosítás elmélete és gyakorlata, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1960. 31.

¹⁰ Mádl Ferenc: A deliktualis felelősség, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1964. 355-379.

¹¹ vö. 1874. évi XVIII. tc. 1.§.

elterjedésének a biztosítás szempontjából azért van nagy jelentősége, mert a német és a magyar jogszabályok megalkotását követően felmerült a kötelező biztosításra vonatkozó rendelkezések meghozatalára vonatkozó igény.¹² Az ipartörvény¹³ szerint a munkaadókat, akik jellemzően iparvállalatok voltak, polgári jogi (és büntetőjogi) felelősség terhelte a munkásaik által elszenvedett betegség vagy baleset miatt bekövetkezett károkért. Ennek megállapításán túl a polgári jogi felelősség szabályairól nem szólt, ezért a gyakorlatra maradt ennek kimunkálása. A judikatúra alakította ki azt az általános tétel, hogy az iparvállalat csak a gondatlanul és a mulasztással okozott kárért felel. Ezen a síkon továbbhaladva a bírói gyakorlat kialakította a veszélyes üzemi felelősséget, és az üzem működésének kockázataként – a vétkesség vizsgálata nélkül – határozta meg a károkért való felelősséget.¹⁴

A SZAVATOSSÁGI BIZTOSÍTÁS TÁRGYA

A szavatossági biztosítás a kárbiztosítás osztályába tartozik,¹⁵ amely arra irányul, hogy a biztosítottnak megtéríttessék az az érték, amely őt az anyagi jog szabályai szerint harmadik személy javára fennálló kártérítési vagy szavatossági kötelezettségből folyóan terhel.¹⁶ A szavatossági biztosítás tárgya mindig valamely vagyoni érdek, amelyet a biztosított a biztosítási kötvény pajzsával¹⁷ védeni kíván.¹⁸ A biztosítási érdek alapvetően kettős jogviszonyon alapul. Egyik irányban a biztosított és a károsult személye közötti érdek vezérli, s a másik irányú érdek a biztosított saját gazdasági viszonyaival fennálló kapcsolatban kereshető. A szavatossági biztosítás esetén azonban egyértelmű, hogy nem csak az kinek vagyona van, hanem az kinek csupa adóssága van is bírhat szavatossági kötelezettséggel, s így köthet ennek fedezetére szavatossági biztosítást, hiszen „a szavatossági biztosítás célja, hogy a biztosított vagyona ne kisebbedjék azáltal, hogy a biztosított harmadik személlyel szemben szavatossági kötelezettségnek eleget tenni tartozik.”¹⁹ Márpedig szavatossági kötelezettség alapján kártérítésre kötelezhető az is, akinek a kártérítésre kötelezés idején nincsen vagy előreláthatólag nem is lesz vagyona. A szavatossági biztosítás feladata nem kizárólag a jelenben felmerülő kár megtérítése, hanem a biztosított vagyonának megszabadítása a jövőbeni lekötöttség létrejöttének lehetőségétől, mivel a szavatossági kötelezettség a jelenben vagyontalan ember jövőbeli vagyonát is terheli.²⁰

¹² Mádl: i.m. 379.

¹³ 1884. évi XVII. tc. 158.§ e) pont.

¹⁴ Kolosváry Bálint: A magyar magánjog tankönyve II. kötet, Grill Kiadó, Budapest, 1911. 334-335.

¹⁵ Gróh István: A biztosítási jog kézikönyve, Grill Kiadó, Budapest, 1932. 3., 444., Fehérváry Jenő: Magyar kereskedelmi jog rendszere, Grill Kiadó, Budapest, 1944. 460.

¹⁶ Gróh (1932) i.m. 12.

¹⁷ Gróh István: A biztosítási szerződés és a biztosítási kockázatviselés kezdete és vége, Magyar Biztosítástudományi Társulat, Budapest, 1940. 7-8.

¹⁸ Tury Sándor Kornél: A felelősségbiztosítás (szavatossági biztosítás), Kilián F., Budapest, 1923. 6.

¹⁹ Gellér Samu: A szavatossági biztosítás, Kereskedelmi jog, 1909/15. 317.

²⁰ Fodor Armin: A felelősségbiztosítás (Szavatossági biztosítás), Irta: dr. Tury Sándor Kornél (recenzió), Jogtudományi Közlöny, 1923/14. 110.

A SZAVATOSSÁGI BIZTOSÍTÁS FEDEZETE

Első körben azt kell megvizsgálnunk, hogy melyek azok a kötelmi viszonyok, amelyekből eredő kár megtérítését a biztosító a szavatossági biztosítás alapján átvállalja. A kérdés megválaszolásához kiindulási pontként a biztosítási esemény meghatározása szükséges. A biztosítási esemény (réggi szóhasználattal: *biztosítási eset*) egy felfüggesztő feltétel (*conditio suspensiva*), amely a szavatossági biztosításban a kártérítést maga után vonó esemény, amelyet a felek szerződésükben határoznak meg. A biztosítási esemény meghatározása a szavatossági biztosítás esetében nem más, mint a biztosított tiltott magatartása és az ahhoz fűződő véletlen kombinációja. A tiltott magatartás tekintetében azonban lényeges, hogy az semmiképpen sem akaratlagos, csupán a vétkekesség enyhébb foka alapján értékelt magatartás lehet.²¹ Ezen a ponton kell visszacsatolni a kötelmi viszony kérdéseire, mivel a relatív jogviszony elszegéséből eredő kárt leggyakrabban nem vonták a szavatossági biztosítás körébe, mert úgy tartották, hogy a szerződésszegés eleve nem tükrözhet magában vétlenséget. E mellett a szavatossági kötelezettség vétkekességi elvtől való eltolódása okozta a szerződésen kívüli kötelmekből eredő károk megtérítéséhez a szavatossági biztosítás fedezete iránti igény egyre inkább növekvő szükségességét,²² így a társadalom részéről sem jelentkezett igény a szerződésből eredő kárigények áthárítására. A jogirodalom e területének egyes képviselői szerint, ha a szerződésszegés nem szándékos, hanem legfeljebb gondatlan magatartásból ered, van helye biztosítói helytállásnak. A probléma abban rejlik, hogy a biztosítók eleve nem kötöttek olyan szavatossági biztosítási szerződést, amely a kontraktus megszegéséből eredő károkat fedezné. Ebből következik tehát, hogy a szavatossági biztosítás csak közvetlenül²³ a törvényes szavatossági kötelmekből eredő kártérítési kötelezettségtől óvja meg a biztosítottat.²⁴ A Mtj. a kötelmi (értve ez alatt a szerződéses kötelmeket) jogviszonyok megsértése tekintetében a következőképpen rendelkezik: „*Kötelmi jog megsértése az adós részéről csak annyiban esik a tiltott cselekményekre vonatkozó szabályok alá, amennyiben a sértő cselekmény tekintet nélkül a kötelmi viszonyokra jogellenes.*”²⁵ Mivel a régi magyar magánjog egyes képviselőinek felfogása szerint a szerződésszegés önmagában véve még nem tiltott cselekmény²⁶ az következik, hogy a szavatossági biztosítás alapján történő helytállás csak akkor merülhet fel, ha a kötelmi viszonyon kívül egyébként is a törvényes szavatosság alapján felelősség terheli a cselekvőt.

A magánjogi deliktumokból²⁷ eredő károk megtérítésének jogi alapja a jogsértés vétkesen történő elkövetése. A vétkes magatartások közé tartozik a culpa dolus, illetve a szűkebb értelemben vett culpa. Előbbi esetében a cselekvő személy előre látja és akarja

²¹ Edvi-Illés István: A szavatossági biztosítás jogterülete (különös tekintettel a kárkötelmi bírói gyakorlatra), Grill Kiadó, Budapest, 1942. 3.

²² Tury: i.m. 128-129.

²³ A közvetlen és a közvetett szavatossági kötelmet azért célszerű megkülönböztetni, mert a szerződésen alapuló szavatosságból eredő kár megtérítése is végső soron, tehát közvetve, a törvényen alapul. Nem célszerű ezért szembe állítani a törvényes szavatosságot a szerződésből eredő szavatossággal.

²⁴ Edvi-Illés: i.m. 6.

²⁵ Mtj. 1710.§.

²⁶ Almási Antal: A tilos cselekmények a magánjogban, Grill Kiadó, Budapest, 1907. 98.

²⁷ Magánjogilag nem releváns jogsértésekből, így a büntetőjogi deliktumokból nem keletkezik kötelelem, kivéve, ha a büntetőjogi deliktum önmagában véve magánjogi deliktumot is megvalósít.

a cselekedetének tiltott következményének bekövetkezését. Mivel a szavatossági biztosítás dogmatikájával ellentétes lenne, ha a biztosítási fedezet arra a kárra is kiterjedne, amely a biztosított szándékos cselekményéből ered, ezért a szavatossági biztosítás az ilyen magatartással okozott károkat nem fedezi. Nem áll helyt például a biztosító az Mtj. 1718.§- ban foglalt magatartással okozott károkért, nevezetesen, ha a cselekvő szesz italnak vagy bódulatot keltő más szernek használatával fosztotta meg magát öntudatától. Nem áll helyt továbbá a biztosító akkor sem, ha a károkozó a kárt úgy okozta, hogy valamely kár megelőzésére vonatkozó törvényes kötelezettségének (pl. balesetelhárító óvórendszabály) nem tesz eleget (Mtj. 1719.§).

Ez utóbbi szűkebb értelemben vett culpa azt a gondatlanságot jelenti, amelyet az a cselekvő tanúsít, aki nem látja előre a cselekedetének lehetséges következményeit, azonban a bekövetkezett káresemény bekövetkezését kellő körültekintés tanúsításával, vagy gondos eljárás esetén, előreláthatta és elkerülhette volna. A szűkebb értelemben vett culpa körébe az alábbi kategóriák tartoznak:

- a) meggondolatlanság (*impudentia*) azaz, amikor valaki hirtelenül cselekszik anélkül, hogy cselekedetének esetleg másokra káros következményeit előre számba vette volna;
- b) hanyagság (*desisia*), ha a kár annak az eredménye, hogy a cselekvő valamely elővigyázati kötelezettségének nem tett eleget;
- c) szakértelem hiánya (*imperitia*) akkor merül fel, ha valaki olyan dologba fog bele, amelynek elvégzéséhez bizonyos szaktudás kell, és ez nála hiányzik, s ez okból történik a károkozás, valamint
- d) pajkosság (*lascivia*) esetén, ha a károkozó az érett jellemű, meggondolt emberhez nem illő gyerekességéből, féktelen jókedvből olyan dolgot követ el, amellyel másnak kárt okoz.²⁸

A szavatossági biztosítás fedezetének körébe csupán a szűkebb értelemben vett culpák tartoznak, mivel a dolus esetében a feltétlen rosszhiszeműség vélelmezett, hiszen a biztosított nem csupán előre látja, hanem akarja is a tiltott eredmény bekövetkezését. Nem célszerű ezért az így eljárónak biztosítási védelmet nyújtani. A szűkebb értelemben vett culpákat pedig a legmagasabb fokú jóhiszeműség tanúsítása ellenére is elkövehetünk, hiszen számtalanszor kerülünk olyan élethelyzetbe, amikor azonnal döntést kell hoznunk, s e döntésünk más jogvéde érdekét sértheti.

A Mtj. 1737.§ rendelkezik a vétkesen okozott kár megtérítéséről. Az így okozott kár megtérítésére a cselekvőt a bíróság akkor és annyiban kötelezheti, amennyiben az érdekelt felek vagyoni viszonyaira nézve a méltányosság megkívánja. Tekintettel arra, hogy ez esetben a károkozó vétkességének enyhébb foka, tehát még gondatlansága sem merül fel, kérdéses, hogy a szavatossági biztosítás fedezete kiterjed-e az így keletkezett károkat. Megállapítható azonban, hogy a vétkesen okozott károkat is fedeznie kell a szavatossági biztosításnak, hiszen aki biztosítást köt, nyilvánvalóan azért teszi, hogy a magatartásából eredő másokat ért károkat fedezni tudja, akár vétkesen okozza azt, akár vétkesen.²⁹

A magánjogi szavatosság alapjának legszigorúbb fokát a Mtj. 1741.§- ban foglalt tárgyi (objektív) felelősség jelenti, amely szerint „*Aki önállóan oly ipari vagy egyéb foglalkozást folytat vagy bármely célra oly üzemmódot alkalmaz, amely természeténél*

²⁸ Edvi-Illés: i.m. 4-5.

²⁹ Edvi-Illés: i.m. 12.

fogva különös veszéllyel jár, felel az ilyen iparüzésből, foglalkozásból, vagy üzemmódból akár alkalmazottjára, akár harmadik személyre háruló kárért, hacsak nem bizonyítja, hogy a kárt kizárólag a sérült hibája, erőhatalom, vagy harmadik személy elháríthatatlan cselekedete okozta.” Látható, hogy a rendelkezés kettős helytállási kötelezettséget ír elő, a munkaadó belső a munkavállalója irányában fennálló kártérítési kötelezettséget, míg a külső irányú kártérítési kötelezettség az ipari tevékenységtől független harmadik személyek irányában áll fenn.³⁰ A munkaadóknak óriási terhet jelentett a tárgyi felelősség alapján történő helytállás, hiszen kimentésre nagyon kevés lehetőségük volt. Az iparosok költségeinek csökkentése és a munkavállalók igényeinek biztos kielégítése céljából megakották az 1907. évi XIX. törvénycikket,³¹ amelyben taxatív meghatározták azokat az iparvállalatokat, amelyek biztosítási kötelezettség alá esnek.³² Ez a biztosítás az iparvállalatok számára a munkavállalójuknak a működéssel összefüggésben okozott betegség és baleset elszenvedése miatt felmerült károkra nyújtott fedezetet. Nagyon fontos a biztosítótársaságot megillető megtérítési igény megállapítása arra az esetre, ha az iparvállalat szándékosan, vagy hatóságilag előírt óvórendszabályok vétkes elmulasztásával maga okozta a kárt.³³ A törvénycikk kötelező rendelkezéseinek bevezetéséig a szavatossági biztosítás megkötésével volt lehetősége a munkáltató iparvállalatoknak a belső és külső kártérítési kötelezettség áthárítására.³⁴ A kötelező balesetbiztosítás bevezetését követően a legtöbb szerződő fél megszüntette a fedezet, mivel úgy gondolták, hogy okafogyottá vált a szerződés fenntartása. Természetesen ez nem volt így, ugyanis a külső kártérítési kötelezettséget nem vonták fedezeti körbe. S mivel a szavatossági biztosítás és a kötelező balesetbiztosítási szerződés egymástól független szerződéseknek minősültek, célszerű lett volna fenntartani a szavatossági biztosítás fedezetét is.³⁵

ZÁRSZÓ

A XX. század biztosításügyét és annak jogi szabályozását számos gazdasági, jogi, társadalmi és nem utolsó sorban politikai tényező befolyásolta. A kezdeti fellendülést követően a két világháború idején és azok közötti időszakban, a biztosítási szektort számos negatív effektus érte. Az érintett időszakban biztosítóvállalatok sokasága szüntette meg a működését, s a gazdasági válság következményeként a társadalom biztosításba vetett hite is rendkívüli mértékben megrendült. A biztosítás minden szektorát érintette ez a válság, így a szavatossági biztosítás is elérte mélypontját.

A jogi szabályozatlanság ódiamaként csökkent a társadalom biztosításkereső necesszitása is, amely szintén befolyásolta a szavatossági biztosítás piacon betöltött szerepét. A szavatossági biztosítási termék popularitását a magánjogi felelősségi

³⁰ Edvi-Illés: i.m. 20.

³¹ Az iparvállalatok kötelező biztosítására vonatkozó az ipari és kereskedelmi alkalmazottaknak betegség és baleset esetére való biztosításáról szóló 1907. évi XIX. tc.

³² vö. 1907. évi XIX. tc. 1.§.

³³ Edvi-Illés: i.m. 9., Kolosváry: i.m. 337.

³⁴ Muzsay Géza: 150 éve alapították az Első Magyar Általános Biztosító Társaságot, Biztosítási Szemle, 2007/8. lásd: <https://www.biztositas.hu/Hirek-Informaciok/Biztositasi-szemle/2007-augusztus/Elso-Magyar-Altalanos-Biztosito.html> (2017. november 14.)

³⁵ Csongrádi – Schopf: i.m. 164.

szabályok szigorodása okozták, amelynek következtében az iparvállalatok számára pajzsként szolgáló biztosítási forma a kimentést „nélkülöző” objektív felelősség alapján beálló kártérítési kötelezettségtől megóvta a társaságokat.

Ahhoz, hogy a vizsgált időszak szavatossági biztosítását megértsük a kártérítés bírói gyakorlatának színes vásznát kell megszemlélni. Láthattuk, hogy a kialakult vétkességi elv alapján fennálló kártérítési kötelezettség közül rendszerint a gondatlanul okozott károk megtérítését vállalták át a biztosítók. A felelősség objektivizálódását követően jogalkotói beavatkozás volt szükséges ahhoz, hogy a megállapított felelősség alapján tényleges helytállás is történjen, hiszen a kötelező biztosítási rendelkezések bevezetése nélkül az iparvállalatok helytállása kérdéses lett volna. Mindezek fejlődésére – a Mtj. rendelkezéseinek alapulvételével – a bírói gyakorlat volt hatással.

Záró gondolatként álljanak itt Edvi-Illés István gondolatai, amelyek a biztosítás és a felelősség elválaszthatatlan kötelékét hangsúlyozzák, miszerint *„a szavatossági biztosításban működő személyeknek a kárkötelmeket megállapító bírói gyakorlatot minden időben ismernie kell, mert csak ez esetben lesz abban a helyzetben, hogy helyesen felmérheti: mi várható fejlemény egy-egy kárkötelmet szülő szavatosságra biztosított esetről.”*³⁶

³⁶ Edvi-Illés: i.m. 12.

THE FIDUCIARY TRUSTEESHIP IN THE HUNGARIAN LEGAL SYSTEM

*dr. Dobos József**

PhD Student

University of Miskolc, Faculty of Law, Department of Financial Law

INTRODUCTION

The legal institution of fiduciary trusteeship can be placed on the margin of fiscal and civil laws.

This legal institution, which is still in an emerging phase in Hungary, has an ever growing significance both from formal and practical aspect. More and more countries integrate the so called ‘trust-like’ type solutions to their legal systems. In the member states of the EU too, the need for opening towards such solutions prevails. During every day fiscal and economic transactions there is an ever growing need for such solutions, placing a pressure on the existing legal system to open towards such solutions.

DOMESTIC REGULATION

Fiduciary trusteeship is a novel legal institution of the Act V of 2013 on the Civil Code (hereafter: CC). The ministerial reasoning of the statute claims that the Hungarian regulation was shaped in accordance with the already existing English and German legal institutions. Although the Hungarian regulation seems to display similarities with the Anglo-Saxon regulation, the wording of the statute suggests that it is a totally new legal construction. (Kőműves, 2015)

Based on the rules of the CC, the fiduciary trusteeship contract is a contractual legal institution (contract), which has significant effects in rem. Based on the law, the fiduciary trusteeship contract is defined as follows: ‘Based on the fiduciary trusteeship contract, the settlor transfers rights, claims and assets to the trustee, who is entitled to use them in his own name but on behalf of the settlor, who in turn obliged to pay the fee.

The main characteristic features of fiduciary trusteeship are the following: the settlor transfers the property rights of certain assets to the trustee, who is entitled to dispose of them as an *owner* (unrestricted under the right of rem). From the aspect of contractual law, however his scope of act is restricted; he has to act in accordance with the fiduciary trusteeship contract and on behalf of the beneficiary or beneficiaries. Sadly, the regulation does not give proper – if any – answer to some issues of public-law nature: e.g. the requirements regarding persons pursuing assessment manager on a commercial basis or the registration of trustees, the tax system of trustees and the third party

* Consultant: Dr. Erdős Éva, PhD professor

insurance of the trustees. Remedying these insufficiencies – as a result of a long process – may create an economical, trustworthy and novel legal institution in Hungary.

Some authors argue that the institution of fiduciary trusteeship can open great perspectives and offer such legal opportunities, which can only be restricted by tax and levy regulation.

Experts agree that in those countries, where the fiduciary trusteeship has a past, this legal institution constitutes the most effective tool for intergeneration wealth transfer; not exclusively, however.

At the present time – in accordance with the effective tax, levy and accountancy rules – the institution of fiduciary trusteeship can be applied in several ways in Hungary.

Probably the inter-generation wealth transfer takes place most frequently amongst them. Theoretically the legacy devolves to the heir ipso jure; thus no period exists, when property rights on the legacy are not continuous. In the practice however, it often occurs that the legacy has no owner, due to the labyrinth of bureaucracy, which slows down the administration, leaving the assets of the legacy without an heir and a handler. If everything turns out well – and there is no need to made decisions on a daily level –, the legacy holds its value, but in case the legacy is constituted by assets, which require decisions on a daily basis, the pass of time can result in a total loss of value.

In certain cases, the creation of a fiduciary trusteeship may serves as alternate of donation, testimony, and an agreement as to succession or the intestate succession.

In case the successor intends to transfer the wealth fully or in parts – even in case of death–, it is possible to create a more versatile and differentiated system of conditions. As an instance, when the settlor does not permit the assets to behanded out for the beneficiary.

It is also possible to determine that only part of the trust – necessary to achieve a certain goal–, may be handed out for the beneficiary, e.g. to cover the costs of someone’s studies.

It is not excluded to prescribe, that during the period of the fiduciary trusteeship, only payment of remuneration is allowed and the distribution of the asset is only possible at the end of the maturity. (In Hungary, the maximum length of maturity is 50 years.)

The main advantage of fiduciary trusteeship is versatility, which is illustrated by the fact that it can be tailored to individual claims, or age and other characteristics on a large scale.

Fiduciary trusteeship can also be applied in order to prevent squandering, or in case the heir became unworthy; since fiduciary trusteeship allows the handing out of allowances in parts, the suspension or ceasing of handing out of allowances contrary to the testament.

Settlor may also apply the tool of fiduciary trusteeship if he wants to detour from the obligatory rules of succession: by applying the fiduciary trusteeship, settlor can freely dispose who, when and to what extent receives a percentage from the heritage and from its civil fruits. Such a disposal can prevent the emergence of a situation, where the handling of the wealth would be inadequate for a long time due to a dispute.

The future development of the fiduciary trusteeship can be assured by the fact that it can serve as alternate for foreign investors and transnational enterprises. The rather detailed regulation of the legal institution allows the birth of brand new branch of

business based on this legal institution, which aims at serving the needs of the wealthy Hungarian and foreign investors.

Nowadays, international families – where the spouses possess stationary assets in different countries – come into being more and more often. In this case it will have a rather great significance for the moving party to transfer his/her company to the asset management of a trust and become the beneficiary. This is an example for the possible future application, too.

In case of the above problems, a well-considered and well-established fiduciary trusteeship system may offer a serious relieve, even intergenerational solutions. Although I firmly believe that the fiduciary trusteeship will be one of the most dynamically developing legal institutions of the future, it worth putting down in writing, that the chosen solutions cannot be static in the ever changing legal and economic environment. In many instances, the fiduciary trusteeship in itself cannot solve all the problems; that is to say, the creation of a trust structure will not solve all the problems of a particular person for once and all.

Summarising the above written, the fiduciary trusteeship can serve as the hypothetical grounding to solve various urgent problems arising in the practice of Hungarian companies.

One of the most important tasks of the commercial asset managers will be to operate intergeneration family businesses, which has an independent and efficient management, while at the same family members too, have a word in decision making. One should not forget that the transferring of family values, the education to act as a responsible owner and maintaining commitment play an important role in being successful as a business throughout generations. The trustee has to play a certain mediator role, which facilitates the peaceful settlement of conflicts and facilitates the company in bringing success and delighted moments to the trustee the owners and the family.

THE BASICS AND THE DEVELOPMENT TENDENCIES OF MEDIATION IN CRIMINAL SCIENCES

dr. Ádám György Dobos *

PhD Student

Department of Criminal Procedure and Law Enforcement, Faculty of Law, University of Miskolc

INTRODUCTION

The intermediary proceeding, also known as mediation, originates from the Latin word *mediare*, which means standing in the middle, reconciling, mediating, and arbitrating.¹ If we intend to examine the legal theoretical basis and the theoretical and practical expectations of the modern jurisprudence, we must ask the most important question: ‘pleading or dialogue?’²

In order to take a stand in this question, however; we must examine the main theoretical guidelines, which make the alternative dispute-resolutions important and made them wide-spread.

THEORIES ON JUSTICE

In order to determine the nexus between law and justice, first we must determine *what we mean by justice*. Justice as a concept has several meaning, which is in connection with the framework of the chosen attitude. In the following, we sum up the main perceptions of justice.

1. *Distributive justice*: one of the most wide-spread views. Saint Thomas Aquinas, Plato and Aristoteles were the main representatives of this view. According to this theory justice means: ‘giving everybody what is due, what that person has a right to, or what that person deserves.’³

2. *Commutative justice*: Is often mentioned as the counter-part of the distributive justice. Instead of the distribution of the goods based on specific point of view, this theory presumes the acceptance and recognition of the current distribution system as lawful. The theory of commutative justice is the point of origin of every modern social and political theories.⁴ The most important representatives were: Grotius, Hobbes and David Hume.

* Consultant: Dr.habil. Nagy Anita, PhD

¹ Nagy Márta: *Bírósági mediáció*, Bába Kiadó, Szeged, 2011, 13.

² In the current train of thoughts, by pleading I mean the proceedings in front of the court, while under dialogue, I mean conflict-resolution outside the judicial bodies, based on the mutual will of the parties.

³ Takács Péter: *Jog és Igazságosság*. In: Szabó Miklós szerk.: *Jogbölcseleti előadások*, Prudentia Juris 11, Miskolc, 1998, 164.

⁴ Takács, 1998, op.cit. 166.

3. *Formal and procedural justice*: where formal justice means that a given rule is applied to every similar case, while— as Péter Takács distinguishes the concept of procedural justice from the formal justice – the latter one is an approach that is not applied before constituting the rules, instead applied, when already existing norms are executed.⁵Procedural justice is the basis of impartiality, in other words impartial law enforcement, which is strong expectation towards the jurisprudence of modern days.

4. *Social justice*: The most influential and characteristic theory of the 20th century. By social justice, we mean that the society receives share from the economic benefits equally, while the common burdens are born relatively equally by the members of society.

5. *Retaliatory justice*: according to this perception of justice, the perpetrator of the crime infringes the norms of the community and therefore has to be punished, by imposing a punishment proportional to the act of crime. The damage caused to the society by the crime, is ‘remedied’ by the perpetrator, who pays the ‘debt’ to the society. The most famous representative of retaliatory justice was Immanuel Kant, who argued that infringing the penal code in itself constitutes enough basis and cause for the penalty.⁶ Based on Kant’s theory – known as talio-theory –, the penalty is required by justice and the scale of penalty is retorsion based on the theory of equity. Every crime needs to be retaliated unconditionally, otherwise justice would disappear. Consequently the penalty does not require any other justification, in case it is definitely necessary from the aspect of justice.⁷

JUDICIAL SYSTEMS

Based on the justice theories – having regarded the characteristics, expectations and objectives of the modern legal system – judicial systems, too can be categorised. As it is apparent, the legal institution of restoration and remedy did not appear in the justice theories in merit. As the legal systems and the legal theories developed, however, the modern legal and political thinking not only acknowledge, but prefer the alternative dispute-resolution procedures to the generally accepted notion of retaliation. Three different types of judicial systems can be distinguished based on the justice theories and the prevention objectives of the modern penal codes, namely: retaliatory, preventive and restorative judicial systems.

1. *The retaliatory or retributive justice system* has been known for centuries among criminal justice systems, since several penalties was possible to imposed against the perpetrators, even capital punishment. Thus, according to this retaliatory notion, the perpetrator has to atone for the crime committed. The society expresses its disapprove towards the perpetrator. The retributive justice system restricted to the nexus of the state

⁵ Takács, 1998. op. cit. 167.

⁶ Nagy Ferenc: Kant büntetési teóriájáról metafizikai-morálfilozófiai felfogásának tükrében. Acta Iuridice Et Politica, Tomus LXX, Szeged, 2007. 27.

⁷ Hacker Ervin: Bevezetés a büntetőjog bölcséletébe. Dunántúl Könyvkiadó és Nyomda r-t, Pécs, 1924, 11.

and the perpetrator, the victim is excluded from it. Thus pleadings take place instead of dialogues.⁸

2. *The preventive judicial system* intended to prevent the further perpetration of crimes, the possible delinquency. The basis of this theory was shaped by the science of criminal statistics, which is attributed to Adolph Quetelet, a Belgian moral statistic expert. Quetelet formed his theory by analysing the data of the criminal statistics, and shaped his thoughts based on them. He argued that among the criminal human behaviours – just like in case of social and natural phenomenon – regularities rule.⁹ The central thought of the theory is that the type and extent of the punishment should not only be based on the gravity of the perpetrated crime, but the personal circumstances and the circumstances of the perpetration, too have to be taken into account. In this theory, the notion of taking the personal characteristics of the person gains ground.¹⁰

3. *The redressing or restorative justice system*: the demand for such a justice system – namely the more wide-spread adaption of alternative and communal sanctions instead of penal sanctions – appeared as early as the '70s. This was emphasized in 1976 in the Decision (76) 10 of the Council of Ministers of the Council of Europe on Certain Alternative Penal Measures to Imprisonment.¹¹ Subsequently multiple international documents reflected these strives and guidelines, amongst others: Recommendation No. R. (92) 16 of the Committee of Ministers to Member States of the Council of Europe on the European Rules on Community Sanctions and Measures and in Recommendation No. R. (2000) 22 of the Committee of Ministers to Member States of the Council of Europe on Improving the Implementation of the European Rules on Community Sanctions and Measures. The latter one emphasizes the importance of the mediatory procedures as mediation and classifies the perpetrator-victim/offended party mediation amongst the communal sanctions.

In Hungary, the demand for extending and improving alternative sanctions appeared in the '90s, when legal institutions like community service and – as a diversionary measure – the deferring of prosecution were introduced to the legal system.¹² The mediation in criminal cases was introduced in 2007 and the task regarding the arrangement of mediatory procedures was settled to the Probation Service.¹³ Several Hungarian laws contain provisions on the mediation (mediatory procedure) in criminal cases. These provisions together constitute the Hungarian rules on criminal mediation. As an example we can find provisions in the Act C of 2012 on the Criminal Code (Active Repentance), in the Act XIX of 1998 on the Criminal Procedures and in the Act CXXIII of 2006 on the Mediation Procedures Applicable in Criminal Cases.

⁸Nagypál Szabolcs: A büntetőjogi közvetítés (mediáció) jogelmélete. 16. p. http://epa.oszk.hu/02400/02445/00020/pdf/EPA02445_ias_2011_1_015-036.pdf (19 June 2017)

⁹ Vigh József: A kárhelyreállító igazságszolgáltatás eszközei a hazai büntető igazságszolgáltatás rendszerében <http://jesz.ajk.elte.hu/vigh14.html> (2017. június 19.)

¹⁰ Nagypál op. cit. 16. p. http://epa.oszk.hu/02400/02445/00020/pdf/EPA02445_ias_2011_1_015-036.pdf (2017. június 19.)

¹¹ Deák Ferenc (szerk.): Az Európa Tanács Börtönügyi és egyes büntetőjogi határozatai, ajánlásai. Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokság Módszertani Igazgatóság, Budapest, 1998, 49-51. p.

¹² Hatvani Ágnes: Szimbolikus helyreállítás – közösségi büntetések a Pártfogó Felügyelői Szolgálat gyakorlatában Magyarországon, A helyreállító igazságszolgáltatás európai jó gyakorlatai a büntetőeljárásban című konferencián elhangzott előadás, Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium, Budapest 2010., <http://mereps.foresee.hu/segedoldalok/hirek/269/8ece82fd58/214/>, 220.

¹³ Hatvani, op.cit. 222.

The mediation technique as a diversionary measure fits into the restorative system, since the purpose of the mediatory procedure – conflict resolution – is identical to the purpose of the techniques applied by restorative justice systems. Namely these techniques aim at the restoration of the damage caused for the single persons and the community. Several definitions exist on the restorative system, but I argue – approving Budai István opinion –, that the most accurate definition is articulated by L. Walgrave: “an option for doing justice after the occurrence of an offence that is primarily oriented towards repairing the individual, relational and social harm caused by that offence”¹⁴ That is to say the focal point of the restorative judicial system is the victim, who has the opportunity to enforce the remedies in turn for both the mental and corporal sufferings endured and both for the pecuniary and moral drawbacks and damages. According to this perception the main purpose of the judicial system is to compensate the victim, to reimburse the damages caused by the perpetrator and to re-establish the original state. Beside the victim focused attitude, the rehabilitation of the perpetrator is of paramount importance. The perpetrator has to perceive the gravity of his/her acts, based on the mutual consent of the parties. That is to say mutual will is important in this notion, and therefore the mutual consent, which is one of the most important criteria of applying the mediator procedure as a restorative technique.¹⁵

CONFLICT THEORIES

In order to become more acquainted with the substantial characteristics of the mediatory procedure it is worth to take a small detour towards the classic conflict theories.

In the views of Thomas Hobbes, conflicts arise from the destructive instincts of the human nature and the inter-personal fight is a natural organizing force of society. He perceives the social contract as the proper tool for moderating the fight.¹⁶

Marx argued that the source of the conflict is of economic nature, that is to say the nexus with the means of production. In his theory the possession of the means of production creates the different social classes and the clash of interests, which is the class battle.¹⁷

Max Weber identified three different sources regarding the origin of conflicts: (a) political power; (b) the situation on the labour-market; (c) and the order, which is based on esteem.¹⁸

In the course of the arising social conflicts, the most important issue is resolving them and the possibility of remedying the caused damage. Regarding the conflict materialized in the crime, the theory of restorative jurisdiction gaining ground next to the retaliatory jurisdiction. In the views of Nils Christie, a Norwegian criminologist, regarding the conflict caused by the crime – in case we take the formal justice as a basis – the state ‘expropriates’ the conflict and therefore the victim loses the opportunity to participate

¹⁴ Budai István: Resztoratív technikák alkalmazása a büntetés-végrehajtásban Börtönügyi szemle 2014/1. 38.p.

¹⁵ Vigh op. cit. <http://jesz.ajk.elte.hu/vigh14.html> (2017. június 19.)

¹⁶ Kerezi Klára: Konfliktus és helyreállítás. Kriminológiai tanulmányok, Országos Kriminológiai Intézet, 2012, Budapest. 11. p.

¹⁷ Kerezi Klára: Konfrontáció és kiegyezés. A helyreállító igazságszolgáltatás szerepe a közpolitikában. Akadémiai doktori értekezés. 2011, Budapest. 10. p.

¹⁸ Lásd részletesebben: Molnár Attila Károly: Max Weber olvasókönyv. Novissima, Miskolc, 1999. A konfliktusok osztályozásáról részletesebben lásd: Kerezi, 2011. i. m. 10-14. p.

in conflict resolution.¹⁹ Kerezsi approving this, argues that the ‘sense of the spread of the restorative justice is the possibility to participate in the executive power.’²⁰ In Hungary, the mediation –namely the diversification procedure in the criminal proceedings – is applicable from the 1st of January 2007.²¹ On the 1st of January 2015 the scope of mediatory proceedings was further extended: the Act CCXL of 2013 on the Execution of Punishments, Criminal Measures, Certain Coercive Measures and Confinement for Administrative Offences introduced the mediation in the law-enforcement, thus the detainees too, has the right to mediation procedure in the disciplinary issues.

CONCLUDING REMARKS

Pleading or dialogue? In my opinion it is possible to conduct the dialogue without the court proceedings between the parties in case certain conditions and the circumstances detailed at the retaliatory justice are taken into account. Without any doubt, resolving a conflict cannot be based solely on dialogue, however; the most effective solution if we hold out the promise of the methods and conflict resolving function of retaliatory justice as a secondary conflict resolving scheme, since one of the main purpose of the alternate dispute resolution is to lighten the burden of the courts.

¹⁹ Idézi: Kerezsi, 2011, i. m. 16.

²⁰ Kerezsi, 2012. i. m. 19.

²¹ It was promulgated by Section 103 of Act LI of 2006. It entered into force on the 1st January 2007.

ISZLÁM (MIGRÁCIÓ), EURÓPA JOGI KIHÍVÁSA

*Domokos Tibor**

II. évfolyamos, levelező tagozatos doktorandusz
Jogtörténeti Tanszék

A történelemben gyakran találkozunk olyan személyekkel, akik jövőbeni társadalmi tendenciákra utalnak, amelyek meg fogják változtatni az addig biztonságosnak hit homogén társadalmat. Európa mindeddig egységesnek mondhatta magát, hiszen a kulturális különbségek nem voltak szélsőségesek, a vallási identitás a kereszténységben gyökeredzett, valamint a kormányzati és a politikai érdekek is megegyeztek egyrészt. Nem beszélve arról, hogy: „A világ naponta kisebb lesz, mert a gyorsvonat gyorsabb, mint a postakocsi, a repülő pedig egyazon idő alatt összehasonlíthatatlanul nagyobb távolságokat szel át, mint a lovas és Páris-Berlin között légvonalban csak annyi a távolság, mint az antik világban Athén és Thebe, /vagy a renaissance idején Bologna vagy Ferrara között.”¹

Richard Coudenhove-Kalergi az 1920-as évek elején egy európai víziót állít fel, amely elmélete szerint kivédhetné a III. világháborút. Úgy vélte Európát három szélsőséges katasztrófa fenyegeti:

- a győztes és a legyőzött államok, valamint a győztes államok között is konfliktusok merülnek fel, amelyek egy idő után háborút eredményeznek.
- nem tett le azon eszméjéről, hogy Oroszországnak minden időben imperialista céljai voltak Európával és ennek veszélye most is fennáll
- utolsó pontként Európát gazdasági és pénzügyi összeomlás veszedelme fenyegeti.²

Kalergi félelme megvalósulni látszik az aktuális Európában. A megoldást Európa újraegyesítésében látta, mégpedig egy európai demokratikus föderációban. Két lehetőséget vázolt fel: atomfelhőkben elpusztulni, vagy újraegyesülni, illetve a második alternatíva, amely megvalósulni látszik, az újra egyesült Európa a Keleten és Nyugaton található „gyermekével,” Oroszországgal és az Amerikai Egyesült Államokkal együttműködve megteremtheti a békés jövőt.³

Az utóbbi elképzelés földrajzi területek elhagyásával, valamint már lakott területekre való beköltözéssel járna, nem beszélve az asszimilációról és különböző nemzetiségűek vegyes házasságairól. Ez önmagában, hogy heterogén társadalom részei lennének nem jelentene problémát, de ez csupán egy idillikus kép, hiszen mindig van egy erősebb vonal, amely uralkodni akar, aki jogot tart a törvények alkotására és betartatására.⁴ Így

* Témavezető: Prof. Dr. Sárosi Pál, egyetemi tanár

¹ Ligeti Ernő: Páneurópai mozgalom, Korunk Kiadása, Kolozsvár 1926., 6.

² U.o. 7-8.

³³ Bóka Éva: Richard Nicolaus Coudenhove-Kalergi gróf föderalizmusa, pdf. in <http://eva-boka.wdfiles.com/local-files/publist/Coudenhove-Kalergifederalizmus.pdf>

⁴ A marxista gondolat: „hogy mindenki egyenlő” is csupán irreális víziónak bizonyult, mert mindig „vannak egyenlőbbek”.

a társadalomban fellelhetőek lesznek az offenzív és defenzív csoportok, amelyeket lehet kategorizálni kulturális, vallási, politikai –jogi elképzelésük illetve habitusuk alapján.

Ma egész Európát próbára teszi a migráció⁵, amely a Kalergi egyik alternatívájának megvalósításának látszik. A migráció nem csak gazdasági probléma, hanem társadalmi, szociális, kulturális, vallási és egyben jogi is.

A Hidfő arról számol be, hogy 2013-ban 599 migránsok által elkövetett erőszakos közönség történt. 2014-ben már 949 eset történt. Ez a szám a 2015-ös nagy bevándorlási hullámmal 1683-ra emelkedett, 2016-ban pedig csak az év első negyedében 2790 eset történt, ami már napi tíz áldozatot jelent.⁶

Ez jogi, de ugyanakkor kulturális különbségekre mutat rá, és az összeférhetetlenség egyre erősebbé válik.

Felmerül a kérdés, hogy melyik törvénynek engedelmessé válnak?

Európában a jog egy társadalmi elvárás, amely szabályozza az egymás mellett élő személyek létét. Azaz a jog egy társadalmi igény, amelyet a jogalkotók egy törvénnyel szabályoznak, az Országgyűlés jóváhagy, az Országgyűlés Elnöke, Köztársasági Elnök aláír majd a Magyar Közlönyben kihirdetik. A törvény mindenkire nézve kötelező és szükség esetén kikényszeríthető is. Ebben a folyamatban felelhető a jogi dogmatika,⁷ amely magába foglalja az ellentmondásokat és a megoldásokat a jog terén. Minden esetben a jog Európában egy emberi kreáció, amely egy válasz-reakció a társadalmi, vallási, kulturális igényekre.

Ezzel ellentétben a muzulmán világban a jog isteni kinyilatkoztatás és minden törvény magától Allahtól származik⁸, azaz nem emberi kreáció. Így a jurisprudentia eléggé a háttérbe szorul és a jogalkotás hiánya merül fel, ezzel szemben a jog magyarázás, értelmezés kerül az előtérbe.

Az iszlámban a Sharia⁹ állandó és globális tulajdonságokkal rendelkezik, mert Allah által kinyilatkoztatott jogrendszer az egész világra vonatkozik.¹⁰

Ebben az értelemben a muzulmán világ számára, az általunk ismert jog nem érvényes és ilyen értelemben Európának is alkalmazkodnia kell a Shariához, amely tévedhetetlen,

⁵ Eredetileg latin szó „migratio” jelentése költözés vagy elmenés

⁶ <http://www.hidfo.ru/2017/07/nemetorszagban-naponta-tiz-not-eroszakolnak-meg-migransok/>

⁷ Szilágyi Péter: Jogi alaptan, ELTE Eötvös Kiadó, 2014: „...a jogrendszer ellentmondásainak a legnehezebben elhárítható és föloldható csoportja abból fakad, hogy a jognak egy adott időpontot tekintve is ellentmondásos viszonyokat, érdekeket kell viszonylag ellentmondásmentesen szabályoznia, ellentmondásos politikai törekvéseket és értékeket kell összhangba hoznia, ami esetenként az állami politika belső ellentmondásait idézheti elő. A jogrendszer ellentmondás-mentessége ezért csak egy relatív optimum lehet, aminek az elérését, helyesebben megközelítését egyrészt sajátos jogi normák és elvek, másrészt pedig egy sajátos tevékenység, a jogi dogmatika teszi lehetővé. A jogrendszer ellentmondásainak a mérséklése nemcsak a jogalkotás feladata, hanem abban jelentős a jogalkalmazás és a jogtudomány szerepe is. Ez jól jelzi a sajátos jogi szaktudás jelentőségét, ami nem azonosítható a jogszabályok pusztá ismeretével.”

⁸ Az Iszlám törvénykezés megkülönböztető jegyei 1.in <http://iszlam.com/iszlam-az-elet-vallasa/iszlam-jog/item/1646-az-iszlam-torvenykezes-megkulonbozteto-jegyei-1>

⁹ Bill Warner: Sária törvény nem muzulmánoknak, Published by CSPI, LLC, fordította Dzsihadfigyelő 2010., 13.: „Az iszlám tudósok szerint az iszlám törvénye tökéletes, egyetemes és örökkévaló. A nyugati országok törvényei átmenetiek, korlátoltak és végül eltűnnek. Minden muszlim kötelessége, hogy engedelmessé válna Allah törvényének, a sariának. A nyugati országok törvényeit emberek alkották, míg a saria törvény szent és az egyetlen igaz istentől, Allahtól származik. A saria olyan alapelveken nyugszik, melyek a Koránban, valamint egyéb iszlám vallási/politikai szövegekben találhatóak. Egyetlen közös alapelv sincs a nyugati törvények és a saria között.”

¹⁰ Az Iszlám törvénykezés megkülönböztető jegyei 1. In <http://iszlam.com/iszlam-az-elet-vallasa/iszlam-jog/item/1646-az-iszlam-torvenykezes-megkulonbozteto-jegyei-1>

ezzel kizárva a jogi dogmatikát és teológiai kinyilatkoztatásnak adva helyet. Itt jól látható, hogy nem az aktuális politikai vezetés vagy a társadalmi igény alkotja a jogot, hanem épp ellenkezőleg az isteni kinyilatkoztatás alkotja, formálja a társadalmat. Nem csupán az egyének közötti kapcsolatot szabályozza, hanem Allah és az egyén kapcsolatát is. Ennek betartása az út Allah jutalmához, tehát aki nem engedelmeskedik a törvénynek, az Allahnak nem engedelmeskedik és kiérdemli haragját.

Hét állomást különböztetünk meg az Iszlám Jogrendszer történelmében:

1.) A prófétai időszak, mely magába foglalja a Próféta (béke legyen vele) életét:

Ebben az időszakban teljesedett ki, és vált tökéletessé a Saria és a vallás.

2.) A helyes útmutatást követő Kalifák ideje, és az utánuk következő időszak, egészen a hidzsra utáni első század feléig:

Ez a korszak kiemelkedő szerepet játszott az Iszlám Törvény rögzítésének előzetes szakaszában.

3.) A hidzsra utáni első század második fele:

Ebben az időben vált az Iszlám Jog különálló tudománnyá, a tudósok is szakosodni kezdtek rá. Megszülettek az iszlám vallásjogi iskolák.

4.) A második századtól a negyedik század közepéig:

Az Iszlám Törvény rögzítése befejeződött, teljessé vált.

5.) Az ötödik század közepétől a hetedik század feléig, mikor Bagdad a tatárok kezére került:

Szigorúvá váltak az írások az Iszlám Jogtudomány területén, és az emberek vakon követték azt.

6.) A hetedik század második felétől a modern kor kezdetéig:

Ez idő alatt kissé gyengültek a Saria rögzítésére irányuló törekvések.

7.) A tizenharmadik század közepétől napjainkig:

Jelentősen megnövekedett az Iszlám Jog (Saria) tudományos tanulmányozása, különösen az összehasonlító jog területén, és a témával kapcsolatos klasszikus írásokkal kapcsolatban.¹¹

Sulok Zoltán Szabolcs úgy vélekedik, hogy a „*Saria fő céljainak ismerete teszi lehetővé a vallásjogászok számára annak eldöntését, hogy a vélemények azok, amelyek megsértik a Sariat, s ezért érvénytelenek, s nem követhetők a muszlinok számára – függetlenül attól, hogy ki a vélemény forrása.*”¹²

FELMERÜLŐ PROBLÉMÁK

Európát a migráció társadalmi összetételében megváltoztatja, nem beszélve arról, hogy növekvő keleti kultúrák erőteljesen offenzív szerepet öltenek magukra. Az aktuális jogrendszerek nem képesek a lépést tartani a növekvő populációval, és defenzív szerepet magára öltő keresztény társadalom igényeire válaszolni. Szorosabbá, és erőteljesebbé kell tenni az európai jogrendszert a házasság, a felnőtté válás valamint a vallásgyakorlás szabadságát illetően.

¹¹ Az Iszlám jogrendszer (Saria) fejlődésének állomásai In <http://iszlam.com/iszlam-az-elet-vallasa/iszlam-jog/item/1648-az-iszlam-jogrendszer-saria-fejlodesenek-allomasai>

¹² Sulok Zoltán Szabolcs: Saria: tévhit és valóság in 100 éves a magyar iszlámtörvény, Köbel Szilvia és Tóth J Zoltán, Kiadja a Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kara 2017., 44.

Az integráció csak akkor valósulhat meg, ha képesek engedelmeskedni az európai jogi szabályozásoknak.

Európa értéke, ereje a jogban és a demokratikus szabad akaratban rejlik, valamint az isteni előzékenységben, hogy Isten színe előtt mindannyian egyenlők vagyunk – ebben rejlik emberi méltóságunk is egyben.

Vallási, kulturális problémáról csak akkor beszélhetünk, ha valamelyik közösség erőteljesen dominálni, uralni akarja az aktuális politikai vezetőséget és ezáltal, önös érdekekre felhasználni a jogot.

THE ROLE OF REGULAR CONTACTS IN THE REINTEGRATION OF PRISONERS

*Judit Forgács**

Individual doctoral student

University of Miskolc, Faculty of Law, Department of Criminal Procedure and Penal Enforcement Law

INTRODUCTION

There is an elemental duality in today's technical, political and social requirements for prisons. The historically evolved concept of the aim and task of punishment reflects on the one hand society's sense of justice, the enforcement power of the state, the protection of society and on the other hand the need for improvement, education and reintegration into society. This kind of duality, principally characterising prisons and naturally accompanying their foremost task, i.e. executing custodial sentence, must not be limited to the one-sided enforcement of the disadvantages of imprisonment and the deterrent effect of the pains necessarily attached to punishment, meaning it must not consider sentence execution as revenge. The results of surveys conducted by involvement of various fields of science (e.g. sociology, criminology, penology) warn experts that a prison employing unprincipled rigor and severe subordination and humiliation of the inmates is unable to meet society's requirement: to help the prisoner find a way out from his/her earlier life and support him/her in the reintegration into society once released.

THE AIMS OF IMPRISONMENT

In the light of penal enforcement regulation we can establish that the aim and task of the execution of prison sentences is connected to the definition of the aim and essence of punishment as set down in the Hungarian Criminal Code. The definition of the aim of punishment by the Criminal Code is applicable to penalties provided for by law highlighting individual and general prevention that serves the protection of society. In view of this, the effective Hungarian Prison Code¹ pronounces the aim of the execution of custodial sentence having only peculiarities of this type of penalty in mind as follows:

„The order of execution of sentences and measures must be designed in a fashion that, beside the penalty represented by the sentence and the measures and enforcement of provisions serving prevention also facilitates the social integration of the imprisoned and the development of his/her law-abiding behaviour.”²

* Supervisor: Dr. habil. Anita Nagy Ph.D. associate professor

¹ Act CCXL of 2013 on the execution of punishments, criminal measures, certain coercive measures and confinement for administrative offences.

² Subsection (2) of section 1

The definition of aim does not highlight protection of society as this is all punishments' ultimate goal just as in the case of custodial sentences. Also it does not refer to the aim of general prevention. The deprivation and limitation of personal freedom as provided for by law is the indispensable corollary of custodial sentence which represents the penalty being the essence of punishment. It follows from the above that the *reintegration of prisoners is predominant among the aims* during penal enforcement. The aspiration is not new as the former Legislative Decree no. 11 of 1979 on the execution of punishments and criminal measures also ruled that during and after imprisonment the social integration of the offender and the prevention of relapsing into criminal behaviour must be supported.³

To ensure the success of reintegration law and science detail the aims of custodial sentence further, focusing chiefly on reintegration activities. It is instructive to examine the conclusions of Fliegau's study on the aim of reintegration: "*bringing back prisoners into society and supporting them in taking on citizen roles again*".⁴ The author calls attention to the fact that the reintegration process does not end at all with the release from prison. According to the Prison Code's chapter on reintegration of detainees⁵ during reintegration "*efforts should be made to have the convicted person recognise the endangerment on society of his/her criminal act and to mitigate its consequences as far as possible.*"⁶ The Prison Code helps to interpret the meaning of reintegration with the definition of reintegration program as the sum of "*reintegration programs and courses serving the convict's labour market integration, mitigation of disadvantages deriving from his/her lifestyle and living conditions preceding inclusion and the improvement of his/her personality and social abilities.*"⁷

When interpreting the reintegration activities in prisons we can establish that the sum of those methods is considered a reintegration program which support/ facilitate the social inclusion of detainees. The reintegration officer assesses the detainee's personal characteristics and motivation based on detention risk factors revealed during the inclusion process. When designing the individual detention program plan, having reintegration programs as its integral part, the officer mainly considers the detainee's present and lacking basic skills.

Reintegration programs include:

- Occupying (employment, education, training, sport and free-time activities)
- Supporting family and social contacts
- Practice of religion, psychological care
- Voluntary activities

Categorisation from another point of view separates programs operated/supported by penal enforcement into three groups: *obligatory programs* (employment, participation in education under the age of 16, participation in programs committed to in contract),

³ Subsection (1) of section 19 of Legislative Decree no. 11 of 1979

⁴ Fliegau, Gergely (2012): A börtönpszichológia elhatárolása a kriminálpszichológiától, Börtönügyi Szemle 2012.1. / Separating prison psychology from criminal psychology, Hungarian Prison Review, 1/2012

⁵ Section 164 of Act CCXL of 2013

⁶ Subsection (1) of section 164 of Act CCXL of 2013

⁷ Subsection (5) of section 82 of Act CCXL of 2013

rewarding programs (participation on priority cultural or sport events) and *optional programs* (self-help groups, learning groups, interest clubs).

THE POSSIBLE EFFECTS OF REGULAR CONTACTS ON REINTEGRATION

Among reintegration programs we deem the keeping of regular contacts as having outstanding relevance as this is the most effective help in inclusion and its lack is an obstacle to it. Contact persons may play a role in different spheres of the convict's life. Persons approved by the institution may include family members, friends, but another option is to keep contacts with former employers as well. Beside natural persons also organisations contributing to reintegration (e.g. charitable organisations, churches) may be included in the contact list. Looking at the frequency of contacts the presence of close relatives and friends in the detainees' lives is of utmost importance.

The role of social interactions analysed from the point of view of reintegration is interpreted by House (1981)⁸ as *social support* the elements of which are: emotional care, financial support, information sharing and esteem. The possibility to have regular contacts offered by the Hungarian penal enforcement to detainees includes all elements of social support. As for contact possibilities we differentiate between methods not requiring the leave from the institution (correspondence, telephone calls via telephone provided by the institution, sending and receiving packages, receiving visitors, electronic contact keeping) and forms of keeping contacts entailing the leave from the institution (receiving visitors outside of penal institutions, leaves and stay-outs).

During prison sentence social support takes effect through regulated forms of keeping contacts. The most commonly used form of contacts is *correspondence*⁹ due to its being quick and cost-effective which is why it is still popular among detainees. The content of correspondence is controllable; its frequency and length may not be limited. Among opportunities for keeping contacts *receiving visitors*¹⁰ plays a major role in maintaining social contacts and in the flow of social support resulting from these.¹¹ Especially the visits from siblings, parents and parents-in-law may increase the chances of reintegration.¹² This form of contact keeping lays a huge financial burden on the family and relatives thus it is greatly influenced by the financial situation of the family. "*The frequency and pattern of visits is also influenced by the quality and volume of social interactions the detainees had prior to their imprisonment and to what extent their former contacts can be mobilised during the custodial sentence.*"¹³

⁸ The author established a definition for social support that he originally used in the analysis of social support and mental aspects. (Referred to by BÍRÓ 2015)

⁹ The letter takes written form, reflects notice, information, and data of individual and personal nature and may be sent via post in envelope. Postcards, picture postcards and forms are also considered letters. Photos may also be put into the envelope holding the letter.

¹⁰ The convict may receive four visitors at least once a month for a minimum of 60 and a maximum of 90 minutes.

¹¹ Connor, D. P. – Tewksbury, R. (2015): Prison Inmates and Their Visitors: An Examination of Inmate Characteristics and Visitor Types. *The Prison Journal*, 95(2), p. 159–177.

¹² Duwe, G. – Clark, V. (2011): Blessed Be the Social Tie That Binds: The Effects of Prison Visitation on Offender Recidivism. *Criminal Justice Policy Review*, 24(3), p. 271–296.

¹³ Bíró, Emese (2015): A fogvatartottak családi kapcsolatainak szerepe a bűnelkövetésben, a börtönélményben és a reintegrációban / The role of family bonds of prisoners in committing crime, in prison experiences and in reintegration p. 73-113. Életkeretek a börtönön innen és túl. Szubjektív reszocializációs esélyek./ Frameworks for

Certain visits may show huge differences. The general and most commonly used scenario is the so-called “at the table”-type of receiving visitors where participants are physically not separated but it is not allowed to touch each other. A more secured and limited way of visit is through bars or from a closed booth via phone. In this case all direct contact with the detainee is impossible. The third type of visit that might facilitate reintegration the most, is the so-called “family room”, where members of the family have the chance to be together more intimately, separated in space (mostly optically) from the rest of the visitors. Visits may not only have positive but also negative or neutral effects on detainees’ behaviour in prison and on the success of their reintegration.¹⁴ The frequency, tendency of visits the person of visitors and the events occurring during visits may all pose influencing factors. “*For instance it might have a negative effect if the detainee is visited at the beginning of his imprisonment but visits fall away later. However if the prisoner is frequently visited from the beginning of the imprisonment this might mitigate the risk of recidivism after his/her release*”.¹⁵

*Telephoning*¹⁶ is an opportunity for keeping connections that can be used daily via the mobile phone provided by the institution. In 2015 the telephoning possibilities of detainees changed significantly. Whereas till 2015 prisoners could only use the telephone, which was also used by others and its occupation was limited in time, outside of their cell, from the year mentioned detainees can keep the “borrowed” phone with themselves and can use it in their cell without the need for standing in queue to initiate a call with their relative. When they can make the call is determined by the daily schedule, thus leaving a longer time span for the prisoner and his/her contact person.

Sending and receiving packages is a major financial element of social support. Law provides for the possibility of the convict to send packages at his/her own cost to relatives thus this form of social support is a two-way flow. Naturally, looking at frequency reveals that receiving packages is more common.

The most recent form of electronic contacts is *Skype*¹⁷, *the internet-based telephone* which is primarily open to convicts subject to less strict regulation. Skype is also suitable for the motivation of persons subject to other regulations to compliant behaviour. The combined effect of picture and sound using 21st century technology supports the maintenance and strengthening of emotional bonds with approved relatives.

Experiencing the sudden increase of recidivism rate the overwhelming part of studies from the mid-2000s examined the role of family bonds in reintegration.¹⁸ Optimistic

life before and after imprisonment. Subjective resocialization chances. Editor Fruzsina Albert. Budapest, Hungarian Academy of Sciences, Research Centre for Social Sciences (Institution for Sociology), p. 75

¹⁴ Cochran, J. C. – Mears, D. P. (2013): Social isolation and inmate behaviour: A conceptual framework for theorizing prison visitation and guiding and assessing research. *Journal of Criminal Justice*, 41(4), p. 252–261.

¹⁵ Bíró, Emese (2015): A fogvatartottak családi kapcsolatainak szerepe a bűnelkövetésben, a börtönélményben és a reintegrációban / The role of family bonds of prisoners in committing crime, in prison experiences and in reintegration p. 73-113. Életkeretek a börtönön innen és túl. Szubjektív reszocializációs esélyek./ Frameworks for life before and after imprisonment. Subjective resocialization chances. Editor Fruzsina Albert. Budapest, Hungarian Academy of Sciences, Research Centre for Social Sciences (Institution for Sociology), p. 75

¹⁶ The allowable call period is different for each of the regulation categories and varies between 10 minutes and 105 minutes a week.

¹⁷ The maximal allowed use of Skype is two times a week of a length of ten minutes during which two separate users may be called maximally.

¹⁸ Bíró, Emese (2015): A fogvatartottak családi kapcsolatainak szerepe a bűnelkövetésben, a börtönélményben és a reintegrációban/ The role of family bonds of prisoners in committing crime, in prison experiences and in reintegration p. 73-113. Életkeretek a börtönön innen és túl. Szubjektív reszocializációs esélyek./ Frameworks for

ideas in the centre of thoughts relating to the time following release contribute to leaving the criminal life path. Family bonds exert their positive effects during imprisonment through keeping contacts. Beside beneficial influence of social support we may speak of a control function which motivates the convict to comply with the prison regulations and strive for the soonest release with a good behaviour. The supportive and controlling role of keeping contacts does not change even after release.

When examining effects of keeping contacts we cannot leave out deviant contacts. Among risk factors of crime commitment the group of family risk factors has an outstanding role further strengthened by the eventual disadvantageous social and economic situation of the family. It is possible that, spurred by inner motivation, the convict tries to leave his former life behind. The effect of positive experiences (love, care) deriving from social support within a closed and restricted institution strengthens thus the breaking of criminal contacts is even more difficult. If deviant contacts remain upright after release then these contribute to the risk of relapse exponentially. In this respect the study results of Albert and Bíró¹⁹ are promising: despite the fact that in the cases of 34% of the questioned family members were also involved in committing the crime, the convicts deliberately prefer non-criminal relations. Researchers see a chance that later on separation from the original family and the raising of an own family opens a way to stay away from criminal behaviour.

CLOSING

As a summary we can state that the most important and common aim of reintegration is to help fitting back the offender into society. For this purpose the avoidance of relapse into crime, the offender's labour market reintegration, mitigation of disadvantages deriving from his/her circumstances and the improvement of his/her personality and social skills is required. For reintegration to be successful the offender must recognise the endangerment to society entailed by his/her act and must try to mitigate, remedy damages done as far as possible. All these are integrally supported by principles governing enforcement of custodial sentences.²⁰

life before and after imprisonment. Subjective resocialization chances. Editor: Fruzsina Albert. Budapest, Hungarian Academy of Sciences, Research Centre for Social Sciences (Institution for Sociology)

¹⁹ Study no. OTKA (National Scientific Research Programs) 101325 carried out during 2012-2015 titled: Szubjektív reszocializációs esélyek/ Subjective resocialization chances.

²⁰ Pallo, József (2017): Karakteres elvek és értékek napjaink büntetés-végrehajtási jogában, *Belügyi Szemle*, 2017.10. / Dominant principles and values in today's penal enforcement law, *Hungarian Review of Internal Affairs* 10/2017

EGY BÜNTETHETŐSÉGET MEGSZÜNTETŐ OK: A KEGYELEM

*dr. Hadházi Dávid**

I. évfolyamos nappali tagozatos doktorandusz
DE ÁJK, Büntetőjogi és Kriminológiai Tanszék

A kegyelem jogrendszerünk egyik kivételes intézménye. Eredete egészen az ókorig visszanyúlik¹, a magyar államalapítástól kezdve pedig a magyar államfőket szintén megillette a kegyelmezés joga² – tehát egy régi jogintézményről beszélünk.³ A téma érdekességét adja továbbá, hogy a hétköznapi ember – de talán gyakran a jogászok is – egy részben „megfoghatatlan” aktusként tekintenek a kegyelmezésre, mintegy a történelmi korokból megmaradt különlegességre. Ennek oka egyfelől, hogy a kegyelem ritkán kerül alkalmazásra, másrészt az államfő által gyakorolt változata nem is nyilvános határozatokban történik. Megemlíthető ugyanakkor indokként az is, hogy olyan intézményről beszélünk, ami nehezen illeszkedik a konkrét és meghatározott fogalmakkal dolgozó büntető jogszabályok rendszerébe, mintegy „áttöri” az általános normákat. Így a kegyelem – úgy gondolom – mindenképp megérdemli a figyelmünket.

A KEGYELEMRŐL ÁLTALÁNOSÁGBAN

A kegyelem a büntethetőséget megszüntető okok közé tartozik, melyeket a *Büntető Törvénykönyvről* szóló 2012. évi C. törvény (továbbiakban: Btk.) 25. §-a sorol fel. A kegyelmen kívül a Btk. négy másik okot is ismer: az elkövető halálát, az elévülést, a tevékeny megbánást és a törvényben meghatározott egyéb okot.

A büntethetőséget megszüntető okok a büntethetőségi akadályok rendszerén belül helyezkednek el, a büntethetőséget kizáró vagy korlátozó okok, illetve a büntetőjogi felelősségre vonás egyéb akadályai mellett.⁴

A kegyelem egy sokrétű, komplex jogintézmény. Erre az összetettségre mutathat rá az intézmény különböző szempontú csoportosítása.⁵ Személyi hatálya alapján beszélhetünk *egyéni kegyelemről* és *közkegyelemről*. Az egyéni kegyelmezés jogát a köztársasági elnök bírja, aki – személyiségi okok miatt nem nyilvános – határozatban dönthet az egyének kérelméről. Közkegyelmezéssel az Országgyűlés élhet törvényben, ez esetben egy szélesebb személyi kört érintő méltányosságról beszélünk.

* Témavezető: Dr. Pápai-Tarr Ágnes, egyetemi adjunktus

¹ Belovics Ervin – Gellér Balázs – Nagy Ferenc – Tóth Mihály: Büntetőjog I. Általános Rész. A 2012. évi C. törvény alapján. HVG-ORAC, Budapest, 2012. 275.

² Mezey Barna (szerk.): Magyar alkotmánytörténet. Osiris, Budapest, 2003. 94-95.

³ Ld. bővebben: Hadházi Dávid: Az államfői kegyelem magyar jogtörténeti fejlődése. In: Szűcs Lászlóné Siska Katalin (főszerk.): Tudományos Diákester Tanulmánykötet III., DE ÁJK Praetor Szakkollégium, Debrecen, 2016. 100-117.

⁴ Ld. Görgényi Ilona – Gula József – Horváth Tibor – Jacsó Judit – Lévay Miklós – Sántha Ferenc – Váradi Erika: Magyar Büntetőjog. Általános Rész. CompLex, Budapest, 2012. 172-173.

⁵ Ld. Blaskó Béla: Magyar Büntetőjog. Általános Rész. Rejtjel, Budapest–Debrecen, 2016. 281.

A tipizálás másik szempontja lehet, hogy a büntetőeljárás mely szakaszában jelentkezik a jogintézmény. E szerint elkülöníthetjük az eljárási és a végrehajtási kegyelmet, illetve a kegyelmi mentesítést. Az *eljárási kegyelem* tartozik a büntethetőséget megszüntető okok közé, hisz ez esetben a kegyelem a büntetőeljárás lefolytatását akadályozza meg. A *végrehajtási kegyelem* értelemszerűen a már lefolytatott és jogerősen lezárt büntetőeljárásban kiszabott büntetések és egyes intézkedések (próbára bocsátás, jóvátételi munka és javítóintézeti nevelés) végrehajtását zárja ki. A kegyelem sokszínűségét mutatja az itt megemlíthető *kötelező kegyelmi eljárás* is: a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztéshez⁶ kapcsolódó, meglehetősen ellentmondásos megítélésű, és az Emberi Jogok Európai Bírósága által is aggályosnak tartott kegyelmi eljárás. Végül pedig a büntetés-végrehajtását követően, a törvényi és a bírósági mentesítés mellett ismert a *kegyelmi mentesítés* is. Alkalmazása esetén az elkövető a büntetőjogon kívüli hátrányos jogkövetkezmények szempontjából lesz büntetlen előéletűnek tekintendő.

Látva a kegyelem komplexitását, tisztázandó a kérdés, hogy miért is van szükség jogrendszerünkben e „kiegészítő”⁷ intézményre.

A neves jogtudós, Angyal Pál *A Magyar Büntetőjog Tankönyve* címen megjelent munkájában az igazságosság, a méltányosság, a célszerűség és a jóság eszméit sorakoztatja fel a kegyelem helyességének, megalapozottságának alátámasztására. A kegyelemben az igazságosság úgy jelenik meg, mint a jog kijavítója; a célszerűség akkor fedezhető fel, „amikor az igazságszolgáltatás érdeke szembe kerül az általános állami érdekekkel”. Méltányosságban értékelendő Angyal szerint például a „kitűnő magaviselet”. A kegyelem negyedik meghatározó eleme a jóság, mely országos ünnepek, örvendetes események alkalmával tör előtérbe: ezek az alkalmak a „megbocsátásra hangolnak”.⁸ Ez utóbbi (gyakorta politikai színezetben feltűnő) ok kifejezetten közkegyelem gyakorlásakor merülhet fel, és így történt nemkülönben a rendszerváltás idején, vagy éppen az Alaptörvény hatálybalépése alkalmából.⁹

Mint látni fogjuk, nincsenek meghatározva jogszabályban azok a kritériumok, melyek megvalósulása esetén kegyelmet adhat a jogkör gyakorlója, azonban a jogintézmény lényege éppen ebben áll fenn. Így az egyéni kegyelem olyan különös méltánylást érdemlő helyzetekre tud reagálni (például súlyos egészségromlás, gyógyíthatatlan betegség, fizikai-szellemi leépülés), amik az általános jogi normákban nem nyerhetnek kimerítően megfogalmazást. Kilényi Géza szavaival élve: „az élet sokkal változatosabb annál, hogysem merev kategóriák kalodájába lehetne bezárni”¹⁰, ezért is van szükség az általános szabályokat áttörő kegyelemre.

⁶ A tényleges életfogytiglanról ld. bővebben: Hadházi Dávid: A tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés a bűnmegelőzés szempontjából. In: Magyar Rendészet. 2016. 6. sz. 133-143.

⁷ Schnierer Aladár: A büntetőtörvényjavaslat IX-ik fejezete. In: Jogtudományi közlöny. 1875. 38. sz. 317.

⁸ Angyal Pál: A Magyar Büntetőjog Tankönyve. II. kötet, [s. n.], Budapest, 1943. 74-75.

⁹ Ld. 1989. évi XXXVII. törvény, 1990. évi XXXIX. törvény, 2012. évi XII. törvény

¹⁰ Kilényi Géza: Az egyéni kegyelmezési jogkör az alkotmányfejlődés tükrében. In: Petrétei József (szerk.): Emlékkönyv Ádám Antal egyetemi tanár születésének 70. évfordulójára. Dialóg Campus, Budapest–Pécs, 2000. 126.

HELYE A JOGRENDSZERBEN

E sokféle kegyelem, mely az imént megemlítésre került, sokféle jogi normában ölt testet. A kegyelem jogrendszerünkben elfoglalt pozícióját tekintve először az Alaptörvény rendelkezéseiről kell megemlékeznünk, hisz legmagasabb jogforrási szinten is találkozunk a jogintézménnyel. Alkotmányunk az Országgyűlésről szóló fejezetében, az 1. cikk (2) bekezdésének j) pontjában kimondja: „Az Országgyűlés [...] közkegyelmet gyakorol”. A köztársasági elnökről szóló fejezet is releváns e szempontból, a 9. cikk (4) bekezdés g) pontja deklarálja: „A köztársasági elnök [...] gyakorolja az egyéni kegyelmezés jogát”. Mindkét esetben a kegyelmezési jog alatt az eljárási, a végrehajtási és a mentesítéssel kapcsolatos kegyelmet is értjük.

A jogforrási hierarchiában eggyel alacsonyabb, azaz a törvényi szinten a Btk., a büntetőeljárás törvény, illetve a büntetés-végrehajtás törvény rendelkezései lesznek a kérdésben irányadóak. A Btk. az V. Fejezetében tartalmazza a büntethetőséget megszüntető okokat, a 25. § c) pontja nevesíti a kegyelmet. Az eljárási kegyelem részletszabályait viszont már *A büntetőeljárásról* szóló 1998. évi XIX. törvény (továbbiakban: Be.) foglalja magába. Szintén a Btk. normái között, a X. Fejezetben találjuk a kegyelmi mentesítésre vonatkozó rendelkezéseket, mely alapján a kegyelmi jogkör gyakorlója az elítéltet mentesítheti a büntetett előlethez fűződő hátrányos jogkövetkezmények alól. A végrehajtási kegyelem – ideértve a kötelező kegyelmi eljárást is – részletszabályai a büntetés-végrehajtás törvényben, azaz *A büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról* szóló 2013. évi CCXL. törvény szakaszaiban kerülnek összefoglalásra.

A KEGYELMI ELJÁRÁS

Az eljárási kegyelemre, mint büntethetőséget megszüntető okra vonatkozó normákat a Be.-ben találjuk meg. Tekintettel arra, hogy az Országgyűlés 2017. június 13-án elfogadta az új büntetőeljárás törvényt, amely 2018. július 1-jével lép hatályba, értekezésem hátralévő részében a jelenleg még hatályos, és az új büntetőeljárás törvény szabályait kívánom összevetni oly módon, hogy előbb az 1998-as Be.-beli rendelkezéseket ismertetem, majd ezt követően az új eljárási törvény hozta változásokat, módosításokat mutatom be.

A jelenleg még hatályos büntetőeljárás törvényünk a kegyelem szempontjából nem éppen a legkövetkezetesebb szerkesztésű. A (III. Cím alatt található) *Kegyelmi eljárás* normái ugyanis *A határozatok végrehajtása* címet viselő XXX. Fejezetben szerepelnek az ítéletek és végzések végrehajthatósága, illetve a bíróság és az ügyész végrehajtás során felmerülő feladatai mellett. Ezt követően kerültek elhelyezésre az eljárási kegyelmet szabályozó 597-598. §-ok. Ráadásul ugyanezen Cím alatt szerepelnek – az igazságügyért felelős miniszter hatáskörébe tartozó – bűnügyi költség vagy rendbíróság elengedésére vonatkozó rendelkezések is, amelyek nyilvánvalóan nem a kegyelmi eljárás részét képezik. E rendszertani anomália helyesbítése mindenképp szükségessé vált az új törvényben.

A jelenlegi és az új törvény is a jogintézmény két fajtája, az egyéni és a közkegyelem közül csak az államfő által gyakorolható egyéni kegyelemről rendelkezik. (A

közkegyelem gyakorlásának keretei nem kerültek részletesen normába öntésre, így az Országgyűlést nem köti semmi sem abban, hogy mikor, milyen körben és mértékben gyakorol közkegyelmet.¹¹⁾ A Be. szerint a büntetőeljárás megszüntetése iránt kegyelmi eljárás kérelemre és hivatalból indulhat. Kegyelmi kérelmet a terhelt, a védő, fiatakorú terhelt esetén annak törvényes képviselője, valamint a terhelt hozzátartozója nyújthat be. A kérelmet annál az ügyésznél, illetve bíróságnál kell benyújtani, amely előtt az eljárás folyamatban van. Tehát a kegyelmi eljárás két altípusáról beszélhetünk, annak megfelelően, hogy az a vádirat benyújtása előtt, vagy azt követően indult. A kegyelmi eljárást a vádirat benyújtása előtt értelemszerűen az ügyésznél kell kérelmezni, a vádirat benyújtása után pedig a bíróságon.

Az első esetben az ügyész a kérelmet a legfőbb ügyészhez terjeszti fel, a második esetben pedig a bíróság az igazságügyért felelős miniszterhez. Előtte viszont a kérelemhez beszerzik a terheltnek mindazon adatait, amelyek szükségesek annak elbírálásához. Fontos megjegyezni, hogy a kegyelmi kérelem a büntetőeljárás lefolytatására nincs halasztó hatállyal.

A legfőbb ügyész, illetve a miniszter további adatokat és iratokat szerezhethet be, ezenkívül adatokat igényelhet különböző nyilvántartásokból is, így például a bünyügyi, a szabálysértési vagy a közúti közlekedési nyilvántartásból. Ezt követően fogják felterjeszteni a kegyelmi kérelmet a köztársasági elnökhöz, abban az esetben is, ha egyébként a kegyelem gyakorlása iránt nem tesznek előterjesztést.

Kegyelem kérdésében végül az államfő dönt. Az Alaptörvény rendelkezéseiből¹² tudjuk, hogy e döntés érvényessége a kormány egyik tagjának ellenjegyzéséhez kötött.¹³ A kegyelmi döntésről szóló határozatot az eljáró ügyész vagy bíróság fogja kézbesíteni a terheltnek és a kérelem előterjesztőjének. Abban az esetben, ha egy hivatalból indult eljárás eredményeképpen gyakorolt kegyelmet a köztársasági elnök, és emiatt, mint fennálló büntethetőséget megszüntető ok miatt, a büntetőeljárást megszüntették, az eljárást megszüntető határozat kézbesítésétől számított nyolc napon belül a terhelt kérheti a büntetőeljárás folytatását. Ennek indoka az, hogy „nem [feltétlen] szolgálja a terhelt érdekét”, ha a vele szembeni eljárást kegyelemből szüntetik meg.¹⁴ Hiszen ez esetben nem kerül tisztázásra büntetőjogi felelőssége, így a terhelt a bűnösség gyanújában maradhat; míg az eljárást lefolytatva a bíróság esetlegesen felmentő ítéletet hozhat, kimondva, hogy a vádlott nem bűnös.

AZ ÚJ BÜNTETŐELJÁRÁSI TÖRVÉNY

A büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény (továbbiakban: új Be.) az eljárási kegyelem és a kegyelmi eljárás lényegét tekintve nem hoz jelentős változásokat, azonban igyekszik „*az új törvény [azt] átláthatóbbá, egyértelműen szabályozottá és logikusabb felépítésűvé*” tenni.¹⁵ Ez megmutatkozik már a törvény szerkesztésében is,

¹¹ Petrétei József: A köztársasági elnök kegyelmezési jogáról. MTA Könyvtárának Repozitóriuma, 2. oldal, <http://real.mtak.hu/17303/1/kegyelem-1.pdf> [2017. 11. 28.]

¹² Alaptörvény 9. cikk (5) bekezdés

¹³ A Kormány tagjainak feladat- és hatásköréről szóló 152/2014. (VI. 6.) Korm. rendelet 82. § (6) bekezdése értelmében jelenleg az igazságügyi miniszter felelős ezért.

¹⁴ Farkas Ákos – Róth Erika: A büntetőeljárás. CompLex, Budapest, 2012. 489.

¹⁵ 2017. évi XC. törvény: 858. § indokolása

ugyanis az új Be. a *Kegyelem a büntetőeljárásban* címet viselő CX. Fejezetben szabályozza a kegyelmi eljárást, melyet Huszonkettedik Részben, *A büntetőeljáráshoz kapcsolódó egyéb eljárások* között helyezte el a jogalkotó.

A 858-862. §-ok között található eljárási kegyelemmel kapcsolatban a továbbiakban csak a jelenleg hatályos törvényhez képest változásokat hozó normákat ismertetem.

A kegyelmi kérelem benyújtói között továbbra az ismertetett négyes felsorolás szerepel, viszont azzal a módosítással, hogy a „*fiatalkorú* törvényes képviselője” helyett a „*terhelt* törvényes képviselője” kifejezés olvasható, így azonos eljárásjogi helyzetbe hozva a cselekvőképességében korlátozott fiatalkorú és felnőtt korú terhelt törvényes képviselőjét.¹⁶ Az új törvény ezenkívül egyértelművé teszi, hogy a kegyelmi kérelmet írásban kell benyújtani.

Az új Be. a hivatalból indult kegyelmi eljárások esetében egy új fogalmat vezet be, az ún. *kegyelmi kezdeményezést*. Ennek indoka, ahogy arra a törvény indokolása is felhívja a figyelmet, hogy a jelenleg hatályos Be. tévesen utal mindenütt kegyelmi *kérelemre* – holott egy hivatalból indult eljárásnál kérelemről nyilvánvalóan nem beszélhetünk. Ezért tesz következetesen különbséget az új eljárási törvény a kegyelmi kérelem és a kegyelmi kezdeményezés között, attól függően, hogy az eljárás kérelemre vagy hivatalból indul-e.

Változás továbbá, hogy a terhelt nem csak a hivatalból indult kegyelmi eljárás esetén kérheti a büntetőeljárás folytatását, hanem akkor is, ha a kérelmet nem ő, hanem a védője, törvényes képviselője vagy hozzátartozója nyújtotta be. Erre nézve pedig nem a kegyelmi eljárás lefolytatása és a büntetőeljárás megszüntetése után kell őt nyilatkoztatni, hanem még a kegyelmi eljárás lefolytatása előtt kell az ügyésznek vagy a bíróságnak az eljárás alá vont személy hozzájárulását beszerezni. Ha pedig azt megtagadja, akkor a kegyelmi eljárást nem lehet lefolytatni.

Az új büntetőeljárási törvény egy területen pontosít még a szabályozáson.

A jelenleg hatályos rendelkezések szerint – és ez 2018. július 1-jétől sem fog változni – ha *kérelem* alapján indul az eljárás, azt az igazságügyi miniszter, illetve a legfőbb ügyész akkor is felterjeszti a köztársasági elnöknek, ha egyébként a kegyelem gyakorlása iránt nem tesznek előterjesztést. Viszont más a helyzet, ha az eljárás *hivatalból* indul. (Meg kell jegyeznünk ugyanakkor, hogy e kérdésben az ügyészségi gyakorlat korábban is így nézett ki¹⁷, mindez csak törvényi szinten kerül szabályozásra.) Az igazságügyi miniszter továbbra is köteles a kegyelmi kezdeményezést felterjeszteni, viszont a legfőbb ügyész most már az új Be. 860. § (4) bekezdése értelmében sem lesz köteles ezt megtenni. Ennek indoka, hogy a miniszterhez érkező kezdeményezést a független bíróság terjeszti elő, így annak a kegyelmi kezdeményezésre vonatkozó döntését a kormány tagja nem bírálhatja felül. Szemben az erősen hierarchizált ügyészi rendszerrel, ahol a felettes ügyész felülbírálhatja az alárendelt ügyész döntéseit, így a kegyelmi kezdeményezését is. Egyetértése esetén terjeszti fel a kezdeményezést a legfőbb ügyészhez, aki viszont szintén dönthet úgy, ha nem ért egyet, hogy annak a köztársasági elnökhöz való előterjesztését mellőzi.

¹⁶ 2017. évi XC. törvény: 68. § indokolása

¹⁷ A 11/2003. (ÜK. 7.) LÜ utasítás 95. §-a szerint az ügyész javaslatot tehet kegyelem gyakorlása iránti előterjesztésre, melyet a főügyész terjeszt fel a Legfőbb Ügyészséghez ún. véleményes jelentésével együtt. Ha a felettes ügyész a javaslattal nem ért egyet, annak felterjesztését mellőzi. Ugyanígy a legfőbb ügyész is felülbírálhatja a javaslatot, és nem köteles az előterjesztést megtenni.

Összegzésként megállapíthatjuk, hogy e sokoldalú jogintézmény, és különösen is az előző oldalakon felvázolt eljárási kegyelem egy rendkívüli eszközként, mintegy az igazságszolgáltatás „kiegészítőjeként” keres és talál helyet magának jogrendszerünkben.

A KÖZÖSSÉGI MÉDIÁBAN MEGVALÓSULÓ SZEMÉLYISÉGI JOGSÉRTÉSEK A HAZAI BÍRÓI GYAKORLAT TÜKRÉBEN

*dr. Halász Csenge**

*I. évfolyamos nappali tagozatos doktorandusz,
ME-ÁJK, Polgári Jogi Tanszék*

BEVEZETŐ GONDOLATOK

Napjainkban a közösségi média kétségtelenül áthatja és befolyásolja a jogalanyok életét. „*Ha nem vagy rajta nem is létezel*”, és „*ami nincs fent, az meg sem történt*” kifejezések a gondolkodásmód és a mindennapi diskurzus elemeivé váltak. Ezek, az internet forradalmához kötődően megjelent új platformok egyértelműen befolyásolják a társadalmi és gazdasági viszonyokat, így nem véletlen, hogy az elmúlt években számos közgazdasági, szociológiai és pszichológiai kutatás alapját is képezi a téma. Az átalakuló életviszonyok természetesen a jogi szabályozásban és gyakorlatban szintén változást kívánnak.

Felmerül a kérdés, hogy mit értünk a kifejezés alatt, mely internetes felületek vonhatóak a közösségi média körébe? Általános értelemben vett definícióról nem beszélhetünk, azonban a legjellemzőbb ismérveket megragadva, olyan internetes oldalak, amelyekhez a szolgáltató csak a keretet biztosítja, azt a felhasználók töltik ki folyamatosan változó tartalommal.¹ Véleményem szerint további esszenciális elemnek tekinthető az is, hogy könnyű hozzáférést és széleskörű, nyitott, véleménynyilvánítási teret enged a felhasználóknak.

A használók a regisztrációval tulajdonképpen egy virtuális közösség részeseivé válnak, ahol a korábbiakhoz képest elképzelhetetlen mennyiségű tartalmat ismernek meg, tesznek nyilvánossá és továbbítanak. Ezek az oldalak azonban a természetüknél fogva olyan jogi kérdéseket vetnek fel, melyek mind a gyakorlati, mind az elméleti jogtudományt kihívások elé állítják. Szinte minden jogág területén érzékeltetik hatásukat: beszélhetünk munkajogi, polgári jogi, alkotmányjogi és büntetőjogi vetületről is. Kutatásomban azt vizsgálom, hogy a közösségi média világában hogyan érvényesül a klasszikus polgári jogi személyiségvédelem eszközrendszere. Jelenleg a közösségi oldalak felhasználóira vonatkozó, kiterjedt és teljes körű jogi szabályozás még nem áll rendelkezésre annak ellenére, hogy a felhasználók köre egyre bővül. A Facebook szolgáltató jelenleg több mint kétmilliárd felhasználóval rendelkezik, melyből a hazai használók száma körülbelül ötmillió.² Ezért kutatásomban, mintegy keresztmetszetként, e piacvezető szerepet betöltő közösségi oldalon elkövetett

* Témavezető: Dr. Heinerné Dr. Barzó Tímea PhD, intézeti tanszékvezető egyetemi docens

¹http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop412A/0007_e4_digitalis_marketing_scorm/a_kozossegi_media_fogalma_w0NOGk1cQOiR2A0n.html (2017. november 20.)

²http://hvg.hu/tudomany/20170627_facebook_felhasznalok_szama_2_milliard_mark_zuckerberg, (2017. október 6.)

személyiségi jogsértésekkel kapcsolatos néhány vitaindító jogi probléma felvázolására szorítkozom.

FACEBOOK: A SZEMÉLYISÉGI JOGSÉRTÉSEK VÉGTELEN ALTERNATÍVÁJA?

Joggal merül fel a kérdés, hogy a materiális világ jogi fogalmai és keretrendszere mennyiben alkalmazható az online térben? ³ Hiszen a Facebook-on egyértelműen más viszonyok „uralkodnak,” mint a való életben.

Már maga a kezdet, vagyis a regisztráció aktusa is figyelemreméltó jogi sajátosságot mutat, mellyel álláspontom szerint, a felhasználó és a portál között kontraktuális kapcsolat keletkezik. Ennek során a regisztráló személy köteles elfogadni az oldal Adatkezelési Szabályzatát és Felhasználási Feltételeit, melyek általános szerződési feltételként való minősítését látom indokoltnak. Aggályra ad okot azonban az a körülmény, hogy a gyakorlatban a portált használó személyek közül csak igen csekély számban vannak olyanok, akik ismerik ezeket a személyiségvédelmi rendelkezéseket is tartalmazó szabályzatokat.

Nem elhanyagolható körülmény az sem, hogy a Felhasználási Feltételek által megfogalmazott korhatárra vonatkozó korlátozás és a hazai Ptk. szabályanyaga között ellentmondás feszül, emiatt jogilag nem tisztázott a 13. és 14. év közötti kiskorúak helyzete.⁴ A kiskorúak Facebook használatával kapcsolatban joggal merül fel az a kérdés is, hogy mi történik abban az esetben, ha valakinek egy kiskorú személy sérti meg a személyiségi jogát az oldalon? Ebben az esetben kiindulási alapot képezhet a vétőképeség fogalma, mely segítségével alkalmazhatóvá válhatnak a Ptk. „*Felelősség vétőképtelen személy károkozásáért*” című fejezetében rögzített szabályok. Nézetem szerint a jövőbeli bírói gyakorlatnak sajátosan kell majd értelmezni a Fejezetben rögzített normákat, hiszen kérdéses, hogy mennyiben tölti be a rendeltetését egy olyan szabályanyag, amely a vétőképtelen személy károkozásáért alapvetően a gondozó felelősségét rendezi.⁵

Szintén sajátos vonásokkal rendelkeznek a Facebook portálon elkövetett személyiségi jogot sértő magatartások. Alapvetően elkülöníthetők magán a portálon elkövetett személyiségi jogot sértő cselekmények és a portálon kívül megvalósuló

³ Németh Szabolcs: A közösségi oldalak felhasználási feltételeinek a jogi minősítése In Infokommunikáció és Jog, 2016/2-3.szám, 79.

⁴A Felhasználási Feltételek rendelkezései alapján 13 év alatti személy nem lehet a portál felhasználója. A hazai Polgári Törvénykönyv a cselekvőképesség kezdetét a 14. életév betöltéséhez kapcsolja, és a cselekvőképtelen kiskorú önállóan tett jognyilatkozatához a semmisség jogkövetkezményét fűzi. Mivel a felhasználó és a portál közötti jogviszonyt kontraktuális kapcsolatnak tekintjük, így e jognyilatkozat megtételére a hazai szabályozás alapján a 14. életévét be nem töltött kiskorú önállóan, törvényes képviselője nélkül nem jogosult. A törvény abban az esetben nem tekinti semmisnek a kiskorú nyilatkozatát, ha az általa kötött és teljesített szerződés csekély jelentőségű, amelynek megkötése a mindennapi életben tömegesen fordul elő, és különösebb megfontolást nem igényel. Felmerül a kérdés, hogy a kiskorú személy Facebook regisztrációja esetén alkalmazható-e a törvény által megállapított kivétel. Az aktus kétség kívül a mindennapi életben tömegesen előforduló ügylet, de csekély jelentőséggel bír-e? A választ a jövőbeni bírói gyakorlat dolgozza majd ki, bár véleményem szerint nem lehet megnyugtatóan ebbe a körbe vonni a közösségi portál használatát.

⁵ Ptk. 6:544.§-6:547.§

magatartások.⁶ A portálon leggyakrabban különböző bejegyzések, kommentek, megosztások vagy feltöltések révén valósul meg a jogsértés. Különleges kérdést vet fel a Facebook idővonalon megosztott tartalom alá érkező kommentekért való felelősség esete. E tekintetben a magyar bíró gyakorlatban irányadónak tekinthető a Kúria 2016-os döntése, mely szerint - hasonlóan az egyéb internetes oldalakon való hozzászólások lehetővé tételéhez -, a Facebook profil létrehozója is felelősséggel tartozik az oldalán megjelenő hozzászólások és kommentek tartalmáért. Ez alól az objektív felelősség felé hajló helytállási kötelezettség alól nem mentesít az a körülmény sem, ha a profil létrehozójának nincs technikai lehetősége valamennyi hozzászólás moderálásra.⁷ Az ítélkezési gyakorlatban következetesen érvényesülő alapelvet jelent az is, hogy a megosztott tartalom kedvelése akkor sem valósít meg jogsértést, ha egyébként maga a tartalom személyiségi jogot sért.⁸

A Facebook-on kívüli személyiségi jogot sértő magatartások közül pedig azok az esetek emelhetőek ki, melyek során egy felhasználó által megosztott kép vagy adat jogosulatlan felhasználására, továbbítására esetleg nyomtatott vagy online sajtóban való megjelentetésére kerül sor. A magyar bírósági gyakorlatban már találunk példát olyan jogvitákra, melyek a közszereplők privát Facebook oldalára feltöltött tartalmak felhasználásával és megjelentetésével összefüggésben merültek fel.⁹

Az ítélkezési gyakorlat tanulmányozása során az a következtetés vonható le, hogy az alábbi nevesített személyiségi jogok sérelme valósul meg leggyakrabban a Facebook-on: névviseléshez, képmáshoz és hangfelvételhez, jóhírnévhez és becsülethez, a személyes adatok védelméhez valamint a magántitokhoz való jog. E körből is kiemelkedik a becsület és a jóhírnév, valamint a képmáshoz való jog sérelmének széles körű elterjedése.¹⁰ A jóhírnév és a becsület vonatkozásában egyértelmű, hogy a Facebook üzenőfalon sokkal szabadabban fogalmaznak meg véleménynyilvánítást és értékítéletet a felhasználók, nem érzik annak a súlyát, hogy egy egyszerű bejegyzés több ezer emberhez is eljuthat csupán néhány óra alatt, ami utóbb gyakorlatilag eltávolíthatatlanná válik, terjesztése pedig szinte megakadályozhatatlan. Az eredmény pedig nyilvánvalóan megegyezik a valóságban kifejtett magatartásokéval: ha megszégyenítő, megalázó, bántó, lekicsinylő a vélemény kinyilvánításának a módja, az mind az offline, mind az online világban az emberi becsület sérelmét eredményezheti.¹¹ A kifejtett véleménynek minden esetben tekintettel kell lennie más jogalany személyiségi jogaira: ez kell, hogy jelentse azt a határt, amelyet a kinyilvánítás során figyelembe kell venni.¹² A jóhírnév sérelmét tekintve elmondható, hogy a törvényben

⁶ Bakos-Kovács Kitti: A közösségi portálon elkövetett személyiségi jogsértések közös attribútumai In. Lege duce, comite familia-ünnepi Tanulmányok Tóthné Fábíán Eszter tiszteletére, jogászi pályafutásának 60. évfordulójára, Iurisperitus Kiadó, Szeged, 2017. 19.

⁷ BH 2016.12.330.

⁸ Bakos-Kovács i.m. 19.

⁹ Ld. BH 2017.3.86., a Fővárosi Ítéltábla Pf.21263/2016/3. számú és Pf. 20828/2016/3. számú határozatai

¹⁰ Ld. A Pécsi Ítéltábla Pf.20072/2016/6. számú határozata, a Kúria Pfv.21044/2016/3. számú határozata, a Fővárosi Ítéltábla Pf. 20096/2017/3. számú határozata, a Szegedi Ítéltábla Pf.20880/2015/6. számú határozata, a Székesfehérvári Törvényszék P.21432/2014/52.számú határozata

¹¹ Barzó Tímea In. Általános tanok és személyek joga, Novotni Alapítvány a Magánjog Fejlesztéséért, Miskolc, 2013, 250.

¹² Fézer Tamás In. A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013.évi V. törvény és kapcsolódó jogszabályok nagykommentárja I. kötet, szerkesztette, Osztovits András, Opten Informatikai Kft., Budapest, 2014, 279.

nevesített három jogsértési mód¹³ mindegyike megvalósulhat a Facebook felületén. A bírósági esetjogban több példát is találunk arra, hogy a valótlan tény állítása, híresztelése, vagy valós tény hamis színben való feltüntetése a Facebook üzenőfalán valósult meg.¹⁴

A képmás az ember olyan külvilágban megjelenő egyedi attribútumát jelenti, amelynek jogi oltalmazása elengedhetetlen. A közösségi oldalak e tekintetben is szintet léptek, a képmáshoz fűződő jog megsértése minden eddiginél egyszerűbben és gyorsabban, akár egyetlen kattintással megvalósítható. A kérdéskörben csupán egy sajátosság kiemelésére szorítok, mégpedig arra a mindennapos esetre, mely során a szülő fotókat tesz közzé gyermekéről a Facebookon. A törvényi szabályozás mind a képfelvétel elkészítéséhez, mind a felhasználáshoz megköveteli az érintett hozzájárulását.¹⁵ Ez alól az egyik kivételt jelenti a bizalmas kapcsolat esetén való felhasználás.¹⁶ Az egymással családi, baráti kapcsolatban lévő személyek között a képfelvétel elkészítéséhez adott hozzájárulás magában foglalja a felhasználás engedélyezését is, ami csak a felvétel készítője és az ábrázolt személy közötti kapcsolatnak megfelelő lehet, annak túllépése jogsértésnek tekinthető. Az általam vizsgált jelenség mindennapos, mégis aggályosnak tekinthető. A felnőtt, cselekvőképes személy hozzájárulására mindig szükség van a róla készült felvétel közzétételéhez vagy használatához, miért lenne ez alól kivétel egy kiskorú? A szülőknek a gyermek nevelése és ügyei vitele során mindig a gyermek érdekét előtérbe helyezve, körültekintően kell eljárniuk¹⁷, ennek ellenére a gyermek már nagyon fiatalon, kifejezett hozzájárulása nélkül igen stabil „*digitális lábnyommal*” rendelkezhet a közösségi médiában a szülők tevékenységéből fakadóan. A mindennapokban gyakori az olyan eset, amikor a feltöltött fotók a gyermeket egészen intim helyzetben, például hiányos ruházatban vagy pelenkacsere közben ábrázolják. A magyar bírósági gyakorlatban még nem volt példa ilyen jellegű peres eljárásra, de Ausztriában egy 18 éves fiatal nő pert indított szülei ellen, amiatt, mert mintegy 500 gyermekkori fotót tölthettek fel róla a beleegyezése nélkül melyek közül több tucat igen bensőséges helyzetben készült.¹⁸

ZÁRÓ GONDOLATOK

A közösségi oldalak térhódítása olyan változást indított el, amely szociális, gazdasági, kulturális kérdések sokaságát veti fel, és ami a vizsgált terület szempontjából a legnagyobb jelentőséggel bír: a jogi gondolkodás és szabályozás kereteinek a tágítását igényli. A közösségi média kapcsán felmerülő személyiségvédelemi kérdések a jog olyan élő és folyamatosan változó területét alkotják, melyek kiterjedt jogi szabályozása a jövőben szükségszerűnek ígérkezik. Lényegesnek tartom azoknak a speciális körülményeknek a meghatározását, amelyek kizárólag ezeken a platformokon

¹³ Ptk. 2:45.§ (2)

¹⁴ Lásd. például a Fővárosi Ítéltábla Pf.20828/2016/3. számú határozata, a Kúria Pfv.21044/2016/3. számú határozata, a Fővárosi Ítéltábla Pf. 20432/2017/3. számú határozata

¹⁵ Ptk. 2:48.§ (2)

¹⁶ Barzó i.m. 269.

¹⁷ Ptk. 4:2.§

¹⁸ <https://www.thelocal.at/20160914/woman-sues-parents-for-sharing-embarrassing-childhood-photos-on-facebook> (2017. november 17.)

megvalósuló jogsértésekre jellemzőek, hiszen kellően rámutatnak a terület sajátos jellegére. Valamint szükségesnek ígérkezik a hazai bíró gyakorlat elemzése is, hiszen kiterjedt jogi szabályozás híján rendkívül fontos feladat hárul az ítélkező fórumokra. Nem kétséges, hogy a közösségi oldalak ilyen mértékű elterjedése a „*gondolatok szabad piacát*” eredményezi, amely rengeteg kihívást tartogat mind az elméleti, mind a gyakorlati jogtudomány számára.¹⁹

¹⁹ Lános Petra: A közösségi média keretei között gyakorolt alapjogok korlátozásának alkotmányos kérdései In. Gazdaság és Jog, 2016/3. sz., 8.

A BETEGJOGOK EMBERI JOGI HÁTTERE A MAGYAR BETEGJOGI SZABÁLYOZÁS FEJLŐDÉSÉNEK TÜKRÉBEN

*dr. Kiss János Márk**

III. évfolyamos levelező tagozatos doktorandusz
DE Marton Géza Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola

BEVEZETŐ GONDOLATOK

Az egészségügyi szolgáltatás, legyen szó invazív beavatkozásról, gyógyszeres kezeléssel, vagy akár csak egy egyszerű vizsgálatról, szükségképpen érinti az emberi személyiség legalapvetőbb alkotóelemeit. Az emberi élet, testi épség és egészség védelme, illetve helyreállítása nem képzelhető el az ezeket érintő külső behatás nélkül. Bár a beteg meggyógyítása, mint társadalmilag és jogilag elismert cél legitimálja az önmagában személyiségi jogokat sértő beavatkozást, az érintett személy egészségi állapota, illetve az ezzel kapcsolatos szakismeretek hiánya miatt kiszolgáltatott helyzetbe kerülhet az ellátás során.

A fent leírtak az orvostudomány, illetve az egészségügyi szabályozás fejlődésének bármely szakaszában elmondhatóak voltak, XX. század közepéig azonban sem az egészségügyi ellátást nyújtó intézmények, sem pedig a jogalkotó nem ismerték fel a beteg pozíciójának erősítését biztosítani képes jogi garanciák rögzítésének szükségét. Annak elismerése tehát, hogy a betegnek az egészségét, testi épségét és végső soron az életét, mint személyisége lényegét érintő beavatkozások fölött megfelelő ellenőrzéssel kell bírnia, az első, nagyobb jelentőségű emberi jogi egyezmények¹ létrejöttének időszakára tehető.

E körben olyan jogokról beszélünk, amelyek az egészségügyi szolgáltatást igénybe vevő személyt emberi mivoltánál fogva megilletik függetlenül attól, hogy milyen jogviszony alapján jogosult az ellátásra. Az egészségügyi ellátások fent említett sajátosságai jogállami keretek között elvárható, hogy a jogalkotó a betegekre, mint körülhatárolható csoportra vonatkozóan meghatározza emberi jogokból levezethető jogosultságokat. A betegjogok tehát az úgynevezett csoportjogok körébe sorolhatók, amelyek ugyan elválnak az alkotmányos szabályozástól, az emberi jogoknak az egészségügy területén való konkretizálásaként foghatók fel.²

Jelen tanulmány célja, hogy a magyar betegjogi szabályozás kialakulásának folyamatát áttekintve bemutassa a betegjogok emberi jogi hátterét.

* Témavezető: Dr. Fézer Tamás PhD egyetemi docens

¹ ENSZ alapokmány (1945.); Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata (1948.)

² Halmai Gábor, Tóth Gábor Attila: Emberi jogok, Budapest, Osiris, 2008., 88.

A BETEGJOGOK MIBENLÉTE

A beteget az egészségügyi szolgáltatások igénybevételével összefüggésben megillető jogokat a köznyelv és a szakirodalom is betegjogokként ismeri. Bár a beteg jog önálló jogi fogalomként nem létezik,³ a szabályozás módszerére, a jogok univerzalitására, illetve az általuk védett jogi tárgyra tekintettel mégis önálló jogi kategóriaként kezelhetők.

A betegjogok az egészségügyi szolgáltatáshoz kapcsolódóan illetik meg az azt igénybe vevő, illetve abban részesülő személyeket. Alanyuk tehát nem a betegségben szenvedő ember, hanem a beteg, mint az egészségügyi szolgáltatás igénybevevője. Ezt támasztja alá az Egészségügyi Világszervezet (WHO) Amszterdami Deklarációjaként ismert dokumentuma,⁴ amely a páciens kezeli az egyes jogosultságok alanyaként, akit az értelmező rendelkezések körében az egészségügyi szolgáltatás igénybe vevőjeként definiál, tekintet nélkül arra, hogy beteg vagy egészséges. Az Eütv.⁵ az egyes betegjogok felsorolásakor, szintén a beteget, mint az egészségügyi ellátást igénybe vevő vagy abban részesülő személyt⁶ jelöli meg alanyként. Fontos továbbá leszögezni, hogy bár egyes jogosultságok csak a betegségben szenvedő személyek esetében értelmezhetők,⁷ az, hogy a betegjogok alanya az egészségügyi ellátásban részesülő „beteg” azt jelenti, kizárja, hogy az embert a betegség állapotában megillető jogként definiáljuk őket.

A fentiekből következik, hogy a betegjogok az emberi jogoktól eltérően nem az állammal szemben állítanak fel kötelezettségeket, hanem a jogviszony másik pólusát képező egészségügyi szolgáltatóval szemben. Az e jogosultságokra vonatkozó explicit szabályozás kimunkálása azonban szorosan kapcsolódik az állampolgárok jóllétéhez kapcsolódó állami szerepvállaláshoz.

A PATERNALIZMUSTÓL A MODERN EGÉSZSÉGÜGYIG: A MAGYAR BETEGJOGI SZABÁLYOZÁS FEJLŐDÉSE

A 90-es évek elején a legtöbb európai államhoz hasonlóan a magyar jogrendszer sem ismerte a betegjogok fogalmát. Az egészségügyről szóló 1972. évi II. törvény (régii Eütv.) a szocialista jogrendszerekre jellemző paternalista szemléletet képviselte az egészségügy területén is. Az egészségügyi szolgáltatás nyújtására irányuló jogviszonyt így államigazgatási jogviszonyként fogták fel: „Csak az államigazgatási jogi szabályozás teszi lehetővé, hogy ilyen bonyolult érdekviszonyok között (...) teljes egészében védelmet kapjanak mind a társadalom, mind a beteg, mind pedig az egészségügyi szolgáltatást nyújtó intézet jogos érdekei.”⁸ A beteg tehát alárendelt ügyfélként vette igénybe az egészségügyi szolgáltatást,⁹ az előző fejezetben ismertetett

³ Hidvéginé Adorján Livia, Sáriné Simkó Ágnes – A betegek jogairól, Budapest, Medicina, 2012., 9.

⁴ Az egyezmény teljes megnevezése: Principles of the Rights of Patients in Europe: a common framework

⁵ az egészségügyről szóló 1997. évi CLIV. törvény (Eütv.)

⁶ Eütv. 3. § a) pont

⁷ pl. életmentő ellátáshoz való jog (Eütv. 6. §)

⁸ Berényi Sándor, Martonyi János, Szamel Lajos: Magyar államigazgatási jog, Általános rész, Budapest, Tankönyvkiadó, 1980., 295.

⁹ Jobbágyi Gábor (2010.): i.m. 37.

jogosultságokhoz hasonló betegjogi tárgyú rendelkezéseket a régi Eütv. nem tartalmazott.

Ezzel összefüggésben meg kell említeni, hogy a régi törvény már hatályba lépésétől fogva rögzített egy, az orvos tájékoztatási kötelezettségére vonatkozó rendelkezést. Eszerint *az orvosnak az általa kezelt beteget, illetőleg hozzátartozóját vagy - ha a beteg gyógykezelése érdekében szükséges - gondozóját a betegségről és a beteg állapotáról megfelelő módon tájékoztatnia kell. Indokolt esetben a beteg érdekében ettől eltekinthet.*¹⁰ Ez a követelmény azonban nem biztosította a beteg számára az önrendelkezési jogot, a fenti rendelkezés ugyanis csupán a tájékoztatás tartalmát határozta meg, nem támasztott elvárásokat a tájékoztatás mikéntjére (egyénesített formában megadott, a beteg számára érthető) vonatkozóan. Ha pedig mégis érthető módon közölték a beteggel, hogy milyen betegségben szenved, illetve milyen a pillanatnyi egészségi állapota, még mindig nem rendelkezett ismeretekkel a betegség lefolyásáról, a szóba jöhető gyógymódokról, azok kockázatairól stb., vagyis az érintett a törvényben rögzített minimumkövetelmények teljesülése esetén sem tudott volna felelős döntéseket hozni az őt érintő ellátással összefüggésben. Ezt csak tetézi, hogy amennyiben az ellátást nyújtó orvos megítélése szerint ez a „beteg érdekét” szolgálta, még a fenti tájékoztatástól is el lehetett tekinteni. A régi Eütv. továbbá csak bizonyos beavatkozások, így például a fekvőbeteg-gyógyintézetben kezelt beteget érintő műtétek,¹¹ vérvétel,¹² stb. esetén követelte meg a beteg hozzájárulását, így a betegautonómia érvényesülésének garanciái egyéb körben egyáltalán nem voltak biztosítottak.

A rendszerváltást követően egyre erőteljesebbé vált a betegjogok törvénybeli rögzítéséhez fűződő társadalmi igény, amely olyan tényezők mellett, mint az egészségbiztosítási rendszer bővülése, az orvostudomány fejlődése, illetve új technikai eszközök megjelenése, új egészségügyi ágazati kódex megalkotását tette szükségessé.¹³ A Kormány ezért kormányhatározatban irányozta elő az új törvény megalkotásának elveit, illetve a kodifikációval kapcsolatos feladatokat.¹⁴

A Kormányhatározat a kodifikációs munkálatok alapelveit Európai Unió és az Egészségügyi Világszervezet ajánlásaival és állásfoglalásaival összhangban alakította ki, melyek között első helyen szerepel az egészség védelméhez és az egészségügyi szolgáltatások igénybevételéhez fűződő alapvető jog, mint az egészségügyi szabályozás megalkotásában és az egészségügyi ellátórendszer fenntartásában megnyilvánuló állami szerepvállalás emberi jogi alapja. A Kormányhatározat a fentiek mellett az állam feladataként jelöli meg továbbá az ember személyiségi és önrendelkezési jogának, méltóságának teljes körű védelmét és biztosítását az egészségügyi ellátások során, továbbá felsorolja az egészségügyi ellátással összefüggésben a beteget megillető, törvényben rögzített jogokat.

Az Eütv. önálló fejezetben katalogizálja a fentieknek megfelelően megfogalmazott betegjogokat. A törvény összesen kilenc jogosultságot nevesít, az egészségügyi

¹⁰ Régi Eütv. 45. § (1) bek.

¹¹ Régi Eütv. 47. § (4) bek.

¹² Régi Eütv. 49. § (2) bek.

¹³ Heuer Orsolya (szerk.): Betegjogok Magyarországon - szabályok és gyakorlat, Budapest, TASZ, 2002., 4.

¹⁴ 1093/1996. (VIII. 30.) Korm. határozat az egészségügyi törvény főbb elveiről és az előkészítésével kapcsolatos feladatokról

ellátáshoz és az emberi méltósághoz való jog deklarálása mellett a beteg autonómiáját biztosítani hivatott klasszikus betegjogok a tájékoztatáshoz és önrendelkezéshez való jog, illetve az ellátás visszautasításának joga formájában jelennek meg. Az adatkezeléssel és védelemmel kapcsolatos általános követelmények az egészségügyi dokumentáció megismerésének jogaként, illetve az orvosi titoktartáshoz való jogként szintén önálló betegjogokként kerültek szabályozásra. A kapcsolattartás joga és az intézmény elhagyásának joga a fent bemutatott egyezményekben nem képeznek sui generis betegjogokat. Előbbi olyan részjogosultságokat tartalmaz, amelyek a családi kapcsolatokhoz fűződő, illetve a szabad vallásgyakorlás jogát biztosítják a beteg számára.

Az intézmény elhagyásának joga szorosan kapcsolódik az önrendelkezési joghoz, így magától értetődik, hogy a beteg szabadon távozhat a kórházból. Mások testi épségének, illetve egészségének védelméhez fűződő érdekek azonban gyakorta szükségessé teszik a beteg szabad mozgásának korlátozását. Az ehhez kapcsolódó feltételek pontos meghatározásának igénye pedig messzemenően indokolttá teszi az intézmény elhagyása jogának önálló betegjogként történő rögzítését. Ezzel összefüggésben meg kell említeni az Eütv. pszichiátriai betegekre vonatkozó X. fejezetét, amely folyamatos bírói kontrollt biztosítva fokozottan védi az érintettek személyi szabadságát. E betegek egészségi állapota ugyanis olyan korlátozó eszközök alkalmazásának szükségességét veti fel, amelyek az alapvető jogok sérelmének fokozott veszélyét hordozzák magukban. A korlátozó intézkedések alkalmazásának rendjét külön rendelet¹⁵ szabályozza, azt azonban, hogy ezeket csak olyan betegeken lehessen, akiknek valóban indokolja az egészségi állapota, törvényi garanciák biztosítják.

A korlátozás kérdését azonban valamennyi betegjog kapcsán szabályozza a törvény. Ezek többnyire az egészségügyi ellátás zavartalanságához, illetve – a fentiekhez hasonlóan – a beteg és más személyek testi épségének és egészségének védelméhez kapcsolódnak. Kijelenthető tehát, hogy az egészségügyi ellátások igénybevételével összefüggésben nem csak az alapjogok érvényesülésének biztosítása igényel közelebbi szabályozást, a beteget megillető alapvető jogok korlátozásának sajátos feltételei szintén megkövetelik a betegjogok törvényi rögzítését.

Az Eütv. hatálya kiterjed valamennyi, Magyarország területén tartózkodó természetes személyre, az itt működő egészségügyi szolgáltatókra, illetve folytatott egészségügyi és egészségfejlesztési tevékenységre. A törvényben rögzített betegjogok tehát – az ellátás jogcímére való tekintet nélkül – feltétlen érvényesülést követelnek az egészségügy valamennyi területén, így beépülnek az egészségügyi szolgáltató és a beteg jogviszonyába is.

ÖSSZEGZŐ GONDOLATOK

A betegjogok gyökere a Nürnbergi Kódexben rögzített tájékozott beleegyezés követelményében keresendő, amelynek elvi alapját az emberi test integritásának védelme képezi. A Nürnbergi Orvospert követően számos, a nemzetközi emberi jogi

¹⁵ A pszichiátriai betegek intézeti felvételének és az ellátásuk során alkalmazható korlátozó intézkedések szabályairól szóló 60/2004. (VII. 6.) ESzCsM rendelet

dokumentumokra alapozó, betegjogi tárgyú kormányközi egyezmény született, melyek – az egészségügy sajátosságait figyelembe véve – mintegy újraértelmezték az alapjogokat. Ezek az egyezmények – bár erre csak később, a 90-es évek elején került sor – lehetővé tették, hogy a részes államok beemeljék jogi szabályozásukba a fenti egyezményekben általuk, vagy NGO-ik¹⁶ által elismert jogokat.

Az alapvető jogok önmagukban csak az egyén és az állam relációjában képesek joghatást kiváltani. Az egészségügyi szolgáltatás nyújtására irányuló jogviszony azonban magánjogi kötelék, az emberi jogoknak így az egészségügyi szolgáltatóval, mint egyenjogú partnerrel szemben kell követelményeket támasztaniuk. Az orvosi beavatkozás pedig közvetlenül az emberi személyiség lényegét képező életet, egészséget és testi épséget érinti, amelyek a másik fél jogellenes magatartásától, illetve rosszhiszemű joggyakorlásától függetlenül is veszélybe kerülhetnek. Az „orvos-beteg” jogviszony kereteit ezért olyan jogosultságoknak kell képezniük, amelyek köre és érvényesülésük garanciái nem a felek megállapodásától, vagy a jogviszonyuk sajátosságaitól függenek, hanem amelyeket az állam valamennyi érintett személy tekintetében feltétel nélkül elismer és kikényszeríthetővé tesz a másik féllel szemben. A beteget az egészségügyi ellátással összefüggésben megillető jogosultságok tehát közvetlen kapcsolatban állnak az alapjogokkal: az emberi jogok a betegjogokon keresztül érvényesülnek az egészségügyi szolgáltatásra irányuló jogviszonyban.

¹⁶ A Helsink Deklaráció 1964-ben az Orvosok Világszövetsége (WMA) keretei között jött létre, amely nem kormányközi szervezet, tagságát – többek között – az egyes államokban működő orvosi kamarák képezik. A Magyar Orvosi Kamara tagja az Orvosok Világszövetségének.

BÜNTETŐÜGYEKBE FOLYTATOTT BRIT-EURÓPAI EGYÜTTMŰKÖDÉS A BREXIT TÜKRÉBEN

*dr. Kiss Lilla Nóra**

III. évfolyamos nappali tagozatos doktorandusz
ME-ÁJK, Európai és Nemzetközi Magánjogi Tanszék

AZ EURÓPAI BÜNTETŐÜGYI EGYÜTTMŰKÖDÉSRŐL RÖVIDEN

Az európai büntetőjog és büntető együttműködés fogalmai viszonylag új keletűek, hiszen az európai integrációs folyamatok elmélyüléséig (1992, Maastrichti Szerződés) csupán jogsegély jellegű büntető együttműködés jellemezte az európai államok nemzetközi büntetőjogi politikáját. Az európai büntetőjog fogalma ebben a rendszerben szűkebb aspektusban értelmezhető, mely az *Európai Unió (a továbbiakban: EU) és tagállamai, az EU és uniós polgárok viszonyában megjelenő, büntető vonatkozású jogalkotásban és intézményrendszerben tárgyasul.*¹

A jogsegély jellegű együttműködés a büntetőjog területén egy viszonylag enyhe köteleket jelentett, alapvetően bi- és multilaterális megállapodásokkal szabályozva a területet. A tagállamok közös gazdaságpolitikája életre hívta a bűnözés új dimenzióit, mely elleni küzdelem is közös politikák megszületését tette indokolttá. Annak ellenére, hogy az Európai Gazdasági Közösséget létrehozó Római Szerződés semmilyen büntetőjogi rendelkezést nem tartalmazott, a közös büntetőjog történetében mégis kezdőpontnak tekinthetjük, hiszen az általa létrehozott szupranacionális szervezet vonzó célpontként szolgált a határon átnyúló bűnözés számára, az elkövetőknek új elkövetési tárgyakat szolgáltatva.

A bűnügyi együttműködésben mérföldkő volt az 1976-os TREVI Egyezmény, mely a nemzetközi terrorizmus elleni fellépést szolgálta. Ez szervesen összekapcsolódik a határellenőrzéssel, mely gyakorlati akadályt képez a személyek szabad mozgásának útjában. A kockázat növekedésének ellensúlyozására a tagállamok 1986-ban elfogadták az Egységes Európai Okmányt, mely célként jelölte meg a terrorizmus, a kábítószer-kereskedelem, valamint a műalkotások és a régiségek tiltott kereskedelmén alapuló bűnözés visszaszorítását. 1985-ben a Benelux államok, Franciaország és a Német Szövetségi Köztársaság megállapodott a közös határokon gyakorolt ellenőrzés megszüntetésében. Ezen megállapodást 1990-ben bővítették ki a Schengeni Végrehajtási Egyezményvel, mely szabályozza a kölcsönös bűnügyi jogsegélyt, a kétszeres értékelés tilalmát, a kiadatást és a büntető ítéletek végrehajtásának átadását. A Schengeni Információs Rendszer létrehozása, az Europol 1995-ös megalapítása szintén sarkalatos pontjai az együttműködés fejlődésének.

Az 1992-es Maastrichti Szerződés (a továbbiakban MSz) azon túl, hogy létrehozta az Európai Uniót és annak hárompilléres szerkezeti rendszerét, önálló pilléreként határozta

* Témavezető: Dr. habil. Angyal Zoltán, egyetemi docens

¹ Farkas Ákos (2017): Az európai büntetőjog értelmezési tartománya, In.: Fejezetek az európai büntetőjogból (szerk.: Farkas Ákos), Miskolc, Bíbor Kiadó, 17.

meg a bel-és igazságügyi együttműködést, az uniós jogalkotás szintjére emelve azt. Tétélesen jegyzi a pillérhez vonatkozó területeket².

Az 1997-es Amszterdami Szerződés (a továbbiakban: ASz) tovább lépett, megteremtette egy önálló bűnügyi együttműködés kereteit, a szabadság, biztonság és jog térségét. Az ASz felvértezi az Európai Tanácsot a kerethatározat eszközeivel, mely szerint a Tanács egyhangúlag kerethatározatot fogadhat el a tagállamok törvényi, rendeleti és közigazgatási rendelkezéseinek közelítése céljából.

Itt szükséges megemlíteni, hogy sem az Egyesült Királyság, sem pedig Írország nem tagja a schengeni térségnek. Ez a tagállami kilépés esetleges büntető együttműködésre gyakorolt hatásai kapcsán vizsgálandó kérdés lehet.³

Az igazán büntetőjogi irányú uniós jogfejlesztés a harmadik pillérhez kapcsolódott, mely elindította a Corpus Juris megalkotását 1996-1997-ben. A *Mireille Delmas-Marty* professzor asszony vezetése alatt kidolgozott uniós büntetőkódex hatalmas előrelépésként értékelhető az európai büntetőjog történetében. Kiemelendő, hogy „nem egy minden területet átfogó büntetőjogról van szó, hiszen nem valószínű, hogy a tagállamok lemondának nemzeti hagyományaik részét képező büntető jogáguk önállóságáról, egy egységes anyagi és eljárásjogi kódex uniformizálását választva a büntető igazságszolgáltatás motorjaként. Azonban, annak felismerése, hogy a harmonizációnak számos területen helye van”⁴, már önmagában előrelépésként értékelhető.

Az 1988-ban létrehozott Csalás Elleni Koordinációs Egység továbbfejlődhetett, 1999-ben hatásköreit kiegészítve, önálló hivatalként alakíthatták meg az Európai Csalás Elleni Hivatalt (a továbbiakban: OLAF). Az OLAF és az Európai Bírósági Hálózat már az európai büntető együttműködés intézményi keretrendszerét alkotja.

A 2001-es Nizzai Szerződést (a továbbiakban NSz) megelőzően az Európai Bizottság vitára bocsátotta az Európai Ügyészség létrehozásáról szóló Zöld Könyvet, mely a szubszidiaritás elvére történő tagállami hivatkozással hosszú időn keresztül rendelattervezet formájában hevert az uniós jogalkotó „fiókjában”. A viták ellenére, a „Zöld Könyv jelentősége az Európai Ügyészség létrehozásának gondolata és ennek fokozatos elfogadása a tagállamok politikai vezetőivel”⁵.

A Lisszaboni Szerződés (a továbbiakban: LSz) megteremtette a jogi keretrendszert a büntetőjogi jogalkotás számára, melyben mind az Európai Parlament, mind a nemzeti parlamentek erős szerepet kaptak. A bűnügyi együttműködés kodifikált elvévé vált a kölcsönös elismerés elve. Az átfogó bírósági kontroll letéteményese pedig az Európai Bíróság lett.

² Menekültpolitika, határellenőrzésre vonatkozó szabályok, bevándorlás-politika, kábítószer-bűnözés elleni küzdelem, nemzetközi csalások elleni küzdelem, igazságügyi együttműködés büntetőügyekben, vámügyi együttműködés, rendőri együttműködés (Europol).

³ A feszültségek gyakorlati feloldása a két tagállam részéről külön alávétési nyilatkozatokkal oldódott meg, ami a rendőri információ cserét, a jogsegélyt, a határon átnyúló megfigyeléseket, a közvetlen kapcsolattartást, a SIS rendszer használatát, stb. illette.

⁴ Farkas Ákos (2001): Büntetőjogi együttműködés az Európai Unióban, Osiris Kiadó, Budapest, 50.

⁵ Farkas Ákos (2003): Büntetőjogi együttműködés az Európai Unióban, Belügyi Szemle, 2003/4., 132.

PRE-BREXIT BRIT-UNIÓS BÜNTETŐÜGYI EGYÜTTMŰKÖDÉS

Az Egyesült Királyság (a továbbiakban: UK) európai bűnügyi együttműködéshez való viszonyát a LSz-t megelőzően is egyfajta távolságtartás jellemezte. Az UK és Írország⁶ a korábbi EK-Szerződés IV. Címéhez tartozó politikák⁷ esetében fennálló *opt-out* jogát⁸ a LSz kiterjesztette a szabadságon, a biztonságon és a jog érvényesülésén alapuló térség egészére, így a büntetőügyekben folytatott igazságügyi és rendőri együttműködésre is. „*A Lisszaboni Szerződés a büntetőügyi integrációt kormányközi szintről a szupranacionális szintre emelte, mintegy paradigma-váltást előidézve a büntetőügyi együttműködésben. [...] Ez talán semelyik másik EU tagállamban nem váltott ki ilyen mértékű euro-szkepticizmust a büntető együttműködést illetően, mint az Egyesült Királyságban.*”⁹ Mely azért különösen érdekes, hiszen az *opt-out* jog szerződéses biztosítása nagymértékű rugalmasságot biztosított az Egyesült Királyságnak – már a LSz-t megelőzően is. Az *opt-out* joga lehetővé tette, hogy Írország és az UK ne legyen kötelezhető a Szabadság, biztonság és jog területéhez kapcsolódó új intézkedésekre, hacsak nem döntenek önként úgy, hogy csatlakoznak az együttműködéshez élve *opt-in* jogokkal.

A másik LSz bevezetett nagy változás az Európai Bíróság (a továbbiakban: EuB) joghatóságának a rendőri és igazságügyi együttműködésre történő kiterjesztése volt. A LSz-hez csatolt 36. számú jegyzőkönyv¹⁰ az átmeneti rendelkezésekhez¹¹ kapcsolódóan rögzíti az intézmények hatásköreit, mely rendelkezésekhez az Egyesült Királyság *opt-out* joga a jegyzőkönyvben garantált. A 36. jegyzőkönyv már meglévő intézkedésekre vonatkozik és Írország esetén nem volt alkalmazható. A jegyzőkönyvet a brit euro-szkeptikusok úgy értelmezték, hogy az Egyesült Királyságnak joga van az egész európai büntetőügyi együttműködéstől távol maradni.

A britek 2012-től folyamatosan éltek az *opt-out* jogukkal, azonban 2014-ben a harmadik pillérhez kapcsolódó intézkedések egy részét¹² elfogadták¹³, kezdve az európai elfogatóparancsról¹⁴ szóló kerethatározattal. Ez a lépés heves belpolitikai vitákat váltott ki, tekintettel az éveken át tartó konzekvens ellenállásra. Az európai nyomozási határozatról¹⁵ szóló irányelv a kölcsönös elismerés elvét alkalmazza,

⁶ A Lisszaboni Szerződéshez csatolt 21. jegyzőkönyv az Egyesült Királyságnak és Írországnak a szabadságon, a biztonságon és a jog érvényesülésén alapuló térség tekintetében fennálló helyzetéről. HL C 202/295

⁷ A vízumokkal, menekültügygel és bevándorlással kapcsolatos politikák és a polgári ügyekben folytatott igazságügyi együttműködés.

⁸ Az *opt-out* joga kívül maradási lehetőséget tesz lehetővé. Tulajdonképpen lehetővé teszi, hogy éljen *opt-in* jogával az adott tagállam, miközben *opt-out* jogával élve nem vesz részt bizonyos uniós szintű együttműködésben. Ezt a Lisszaboni Szerződés *opt-out* klauzulája teszi lehetővé.

⁹ Mitsilegas, Valsamis (2016): The uneasy relationship between the UK and European criminal law: from *opt-outs* to Brexit?, *Criminal Law Review*, p.1., (a szerző saját fordítása)

¹⁰ Az Európai Unióról szóló szerződés egységes szerkezetbe foglalt változata, 36.) Jegyzőkönyv: az átmeneti rendelkezésekről, Hivatalos Lap 115/1

¹¹ Mely átmeneti rendelkezések a LSz hatálybalépésétől számított 5 éven belül hatályukat veszítik.

¹² Körülbelül 35 intézkedést fogadtak el a 133-ból.

¹³ Az *opt-in*nel érintett intézkedéseket a 2014/857/EU és a 2014/858/EU tanácsi és bizottsági határozatok tartalmazzák.

¹⁴ A Tanács 2002. június 13-n közzétett 2002/584/IB sz. kerethatározata az európai elfogatóparancsról és a tagállamok közötti átadási eljárásokról, HL L190/1

¹⁵ Az Európai Parlament és Tanács 2014. április 3-án kibocsátott 2014/41/EU sz. irányelve a büntetőügyekben kibocsátott európai nyomozási határozatról, HL L130/1

különös tekintettel a bizonyítékok körére, melyet az UK szintén elfogadott. A büntető eljárásokban részt vevő személyek jogait illetően a brit álláspont visszás, a gyanúsítottak és vádlottak jogait érintő jogszabályokat elfogadták, míg az európai elfogatóparancshoz kapcsolódó eljárásokban ügyvédi segítség igénybevételéhez való jogról szóló irányelvet¹⁶ már nem adoptálták.

A LSz megteremtette az Európai Ügyészség létrehozásának jogi alapjait is, mely ellen a brit politika már régóta ágállt. Ennek megfelelően már az Európai Ügyészségről szóló rendelet tervezete kapcsán bejelentette együttműködéstől való távolmaradását a szigetország. A jegyzőkönyvekkel és határozatokkal kapcsolatos vitákat azonban hamar beárnyékolta a Brexit-ügyi népszavazás kérdései. A tagállami kilépés kérdésének felmerülése pedig immár nemcsak a büntetőügyekben folytatott együttműködés számára jelent kihívásokat, hanem az integráció valamennyi területét érintően.

Összegezve a brit-EU büntető együttműködést azt mondhatjuk, hogy az OLAF joghatóságát elfogadják, tagjai az Europolnak, az Eurojustnak, ám az EPPO-hoz csatlakozásukat referendumhoz kötötték, ellehetetlenítve az esetleges csatlakozást. Kötik a kölcsönös elismeréshez kapcsolódó és a rendőri együttműködés intézkedései. A korábbi harmadik pilléres joganyag nem köti többé, csak azokban a kérdésekben, melyekhez csatlakozott. Az eljárásjogi garanciákat összegző jogi aktusok egy részéhez csatlakozott. Visszás az EuB-hez fűződő kapcsolatuk. Tovább bonyolítja a részleges együttműködést, a 21. sz. jegyzőkönyv hatályos, így az UK szabadon dönthet arról, hogy mely kérdésekben él *opt-out* jogával.¹⁷

A következőkben azt vizsgálom, hogy a Brexit milyen hatással lehet az európai igazságügyi és bűnügyi együttműködésre – tekintettel a jelenleg *opt-in*nel érintett területeket.

POSZT-BREXIT BRIT-UNIÓS BÜNTETŐ EGYÜTTMŰKÖDÉS

A tagállami kilépést követő együttműködés irányait vizsgálhatjuk az Egyesült Királyság szempontjából, valamint az EU szempontjából. Az EU szempontjából – amellet, hogy mind finansiális, mind infrastrukturális kérdésekben jelentős az UK együttműködéshez való hozzájárulása – kijelenthető, hogy bonyolultabb a bűnügyi együttműködés rendszere már nem lehet. A jelenlegi rendszer számos feszültséget rejt, melyek az integráció elmélyülésének gátját képezik, mely talán a Brexitet követően változhat. A brit kilépés elméletileg akár fel is gyorsíthatja a közös európai büntetőügyi jogalkotást, ösztönözve az egész integrációs folyamat fejlődését. Ugyanakkor, veszteség is a brit kilépés, főleg a jogalkalmazás terén. Az angolszász jogrendszerben meghozott határozatok kölcsönös elismerése a kontinentális jogrendszer tagállamai által és fordítva, történelmi előrelépés a jogfejlődés irányait tekintve, mely az európai értékek egyenlőségét és átjárhatóságát jelenti. Meglátásom szerint a Brexit az európai értékekbe

¹⁶ Az Európai Parlament és a Tanács 2013/48/EU irányelve (2013. október 22.) a büntetőeljárás során és az európai elfogatóparancshoz kapcsolódó eljárásokban ügyvédi segítség igénybevételéhez való jogról, valamint valamely harmadik félnek a szabadságelvonáskor történő tájékoztatásához való jogról és a szabadságelvonás ideje alatt harmadik felekkel és a konzuli hatóságokkal való kommunikációhoz való jogról, HL L 294/1

¹⁷ Spencer John R. (2016): What would Brexit mean for British criminal justice?, Archbold Review, 2016, 5, 6-9., 8.

vetett bizalom megkérdőjelezése is egyben, mely az európai büntetőjog fejlődésében elért eredményeket teheti egy csapásra bizonytalanná. A büntető jog területén pedig a kölcsönös bizalom a jogbiztonság előfeltétele, melynek fenntartása valamennyi EU tagállam közös érdeke. A brit-uniós büntető együttműködés poszt-Brexit fenntartása tehát közös érdek. Különösen igaz ez olyan kérdésekben, melyek közvetlenül érinthetik uniós polgárok érdekeit. Hatványozottan igaz ez egy kilépő tagállamban élő és tartózkodó uniós polgárok esetében. Ezen túl „*az Egyesült Királyság és Írország fizikai közelsége, a terrorizmus és a szervezett bűnözés mértékének növekedése jelzi, hogy a rendőrségi együttműködés folytatása nemcsak kívánatos, de szükséges is*”¹⁸. Nemcsak a kölcsönös elismeréshez kapcsolódó előnyök kézzelfoghatóak, hanem bűnözés elleni közös fellépés eszközeihez kapcsolódóak is.

Azzal, hogy az UK élt *opt-in* jogával a harmadik pilléres joganyag vonatkozásában, lehetővé tette bíróságai számára az EuB-hez fordulást értelmezési kérdéseket illetően. Az előzetes döntéshozatali eljárások során feltett kérdések kötelező értelmezési tartományként a nemzeti jog részévé válva visszahatnak. Így, a brit jogrendszerben a kilépést követően is számos európai érték és fogalom szerepelhet, melyek megtartása szintén a jogbiztonság biztosításának kérdésköréhez tartozik. Az UK több ízben kijelentette, hogy az egységes piac bizonyos területeit érintően szeretne továbbra is együttműködni az EU tagállamokkal, mely meglehetősen nehéz feladat lehet a joghatósági kérdések és szupranacionális jelleghez kapcsolódó együttműködési formák kizárásával. *Valsamis Mitsilegas* szerint a „*Brexit számos biztonságot érintő kihívást jelent az Egyesült Királyságnak, anélkül, hogy elérnék a vágyott EU-jogtól való függetlenséget*”¹⁹. Véleményem szerint teljes függetlenség egy ez esetben elképzelhetetlen a nagymértékű összefonódásokra tekintettel.

Annyi biztos, hogy jelenleg senki sem tudja, mi lesz a tagállami kilépésről szóló tárgyalások eredménye, mi lesz a kilépési szerződés tartalma, vagy hogy a kilépésre ténylegesen sor kerül-e. Az is bizonyos, hogy a sarkalatos kérdésekben – így az uniós polgárság jövője, a határok rendezésének kérdése, a pénzügyi kérdések – meg kell egyezni, ezek nélkül a kilépés nem történhet meg. A polgárság jövőjét, a határok rendezését pedig szükségképpen érinti a rendőri és igazságügyi együttműködés számos kérdése. Kézenfekvőnek tűnik a jelenlegi kusza szabályozás fenntartása, legalább a kilépést követő átmeneti időszakra – hasonlóan az uniós polgárságot tervezetten érintő szabályokhoz. Ezt erősíti *Rosemary Davidson* álláspontja²⁰, aki a biztonság fenntartása érdekében az izlandi és norvég részleges büntetőügyi együttműködés mintájára tartja elképzelhetőnek a brit-EU poszt-Brexit együttműködést. Az együttműködés fenntartását tartja szükségesnek *Jodie Blackstock* és *Alex Tinsley* is²¹, azzal, hogy az együttműködéshez kapcsolódó irányelvek jövőbeni elfogadása az előfeltétele a kölcsönös elismerés gyakorlati fenntartásának.

Összegezve a fenti tendenciákat az mondható el, hogy a jelenlegi együttműködés fenntartása közös érdek, hiszen a személyek szabad mozgása várhatóan nem szűnik meg

¹⁸ Conelly, Clare (2016): Brexit and criminal law (editorial), *Criminal Law Bulletin*, Issue 143, 2.

¹⁹ Mitsilegas, Valsamis (2016): The uneasy relationship between the UK and European criminal law: from opt-outs to Brexit?, i.m..11.

²⁰ Davidson Rosemary (2017): Brexit and criminal justice: the future of the UK’s cooperation relationship with the EU, *Criminal Law Review*, Issue 5, 384

²¹ Blackstock Jodie – Tinsley Alex (2016): The ”Roadmap Directives” in UK criminal procedure: now and post-Brexit, *Archbold Review*, Issue 7,.6-9

egyből a tagállami kilépést követően, ez pedig az átmeneti időszak alatt is folyamatosan veszélyezteti az európai és a brit közbiztonságot. Ezen túlmenően a sarkalatos gazdasági érdekek is megkövetelik az átlátható tranzakciókat, a rendőrségi és a határon átnyúló együttműködéseket.

A MODERN ÁLLAM KIALAKULÁSA

*Kovács Sándor**

II. évfolyamos, nappali tagozatos doktorandusz
ME-ÁJK Jogelméleti és Jogszociológiai Tanszék

Mindenekelőtt fontosnak látszik annak megállapítása, hogy minden történelmi időben, minden létező társadalmi szerveződés, közösség, vagy nevezzük azt az egyszerűség kedvéért államnak, (ha eljut ennek a megfogalmazásnak a szintjére) éppen azt a fennálló formát tekintette, vagy éppen tekinti a legmodernebbnek, amiben a napi valósága zajlik. Hiszen az éppen elérhető, önerejéből, vagy külső források bevonásával támogatva a legmagasabb fokán éli meg az életét a társadalmi szervezettségében, szerkezetében és az ahhoz kapcsolódó technológiai színvonalon. Jelentsen is ez a modernitás akár azonos időszakon belüli térségenként megjelenő szembeötlőnek is nevezhető eltéréseket. Éppen ezért a társadalmak, szerveződjenek bármiféle embercsoportok összességéből, (csak a példa kedvéért a napjainkban oly gyakran használt „latorállamoktól” a szinte mindenki számára pozitív példának nevezhető Svájcig) vagy már csak az igazgatás, mint az államiságra utaló jelleg valamilyen meglévő szintjén még vegetálva (pl a Közel-Kelet és Afrika egyes államai) mégsem értelmezhetőek csak önmagukban. Egyetlen társadalmi jelenség sem elemezhető és értelmezhető elszigetelten, hanem mindig csak össztársadalmi összefüggéseiben, a társadalmi totalitásban.¹

Ennek okán különösen nehéz feladatnak látszik megtalálni egy olyan kiindulási pontot, ahonnan egységesen lenne értelmezhető egy olyan elképzelésnek a felállítása, hogy mitől válik modernné egy állam és legfőképpen hogyan jut el ebbe az állapotába. A rendelkezésre álló terjedelmi keretek itt nem is lennének elegendőek. Ráadásul minden, ami a társadalmak fejlődésében megjelenül, nem látszik értelmezhetőnek az „előzmények” valamiféle összegyűjtése nélkül. Egységesnek tekinthető séma nélkül pedig minden egyes e gondolatkörrel számot vetni szándékozónak nem marad más választása, mint hogy a rendelkezésre álló ismeretekből saját belátása alapján „önkéntesen” válassza meg azokat a kiindulási alapokat, melyekre felépíteni szándékozik a modern állam kialakulásának folyamatát. Ez az „önkéntesség” pedig magában hordozza annak a lehetőségét és veszélyét, hogy esetlegesen rosszul megválasztott kiindulási pontok, vagy alapelképzelések használatával már a modern állam kialakulásának vizsgálata során vitatható megállapításokra jut. Amiből azonnal adódik annak kockázata, hogy minden már későbbi elképzelés további viták alapja lehet. Okfejtésében e kiindulópontok a technológiai oldalról tekintve Johannes Gutenberg, társadalomszerkezeti, államelméleti részről Niccoló Machiavelli. Gutenberg találmánya alapjaiban változtatta meg a tudás hozzáférhetőségét a széles tömegek számára, melynek köszönhetően olyan gondolatok váltak gyakorlatilag bármely olvasni képes ember

* Témavezető: Prof. Dr. Szabó Miklós egyetemi tanár

¹ Heinz-Jürgen Niedenzu: A materialista társadalomelmélet – Karl Marx In.: Szociológia-elmélet Szerk.: Julius Morel, Eva Bauer, Tamás Meleghy, Heinz-Jürgen Niedenzu, Max Preglau, Helmut Staubmann (Budapest, Osiris Kiadó, 2000) 108.

számára a napi megismerés lehetőségévé, mint például Machiavelli kendőzetlen leírása a politikai élet mibenlétéről, az állam vezetőjének határaitól vagy határtalanságairól. Végző soron magának az államnak a működéséről. Talán nem esetlen megfogalmazással élve Gutenberg „rászabadította” az emberiségre a tudást, mint bárki számára kézbe vehető lehetőséget, Machiavelli pedig a létező, de addig nem propagált, nyilvánosan ki nem mondott, de leírt megjelenésében a már az akkor élők körében is felismerhető valóságot. A szándékaim szerint bemutatni kívánt kép nyilvánvalóan lényegesen összetettebb, minthogy e két alkotóból hozzá lehessen fogni az állam működésének értelmezéshez, az állam fejlődésének vizsgálatához, végző soron a modern állam kialakulásának körülményeihez. De mint utaltam rá, kellene a kiinduló pontok. Mely kiindulópontok az én értelmezésem kiinduló pontjai. Azzal a kiegészítéssel, hogy Gutenberg a későbbiekben már csak a találmánya azon jelentőségével lesz jelen, hogy bárki számára kézbevehetővé tette a gondolkodók írásait. Hiszen ahhoz erős képzelőerő szükségeltetne, hogy pl. Machiavelli később idézett művét nagyobb tételben másolták volna a közkinccsé tétel végett a kódexmásolók. Nélküle, a különösképpen a könyvnyomtatás találmánya nélkül vélelmezhetően nem úgy alakult volna a világ sodrása, ahogy alakult. Ha úgy tekintjük, nevéhez annak az esetlegessége fűződik az emberi civilizáció végéig, ami egy olyan hétköznapi ténynek felismerése, hogy a festékekkel érintkező eszköz önmaga lenyomatát képes hagyni egy olyan anyagon, amivel érintkezik. Feltételezve azt, hogy akár ő, vagy akár valaki más később (vagy akár korábban) jut ezen elképzelés megvalósítására, ugyancsak vélelmezhető, hogy a személyek esetlegességnek során bizonytalán másképpen, ennél fogva egészen biztosan más időpontokban zajlottak volna le az események. Ugyanakkor vizsgálódásomat a modern állam kialakulására igyekszem hasonlóan szűk keretek között megtenni, mert a teljes egész szempontjából ez is csupán egy kiindulópont az állam változásainak vizsgálatára. A már említett Niccoló Machiavellin kívül Max Weber, Karl Marx és jelen fázisban éppen csak érintőlegesen, Friedrich W. Nietzsche gondolatait fogom alapul venni.

Machiavelli fejedelme², sok tekintetben alig különbözik valamit is a nyomtatás felfedezésétől. Azt a mű megjelenése előtt is minden bizonytalán lehetett tudni, hogy a politika egy olyan, festéket a külsején viselő tárgy vagy eszköz, ami rajtahagyja a lenyomatát bármin, amivel érintkezik. A szerző ennél fogva tulajdonképpen már ismert jelenségeket fejtett ki. Noha a művében gyakorta hangsúlyozza a vezető vallásos elkötelezettségének szükségességét, mégis olyan képet fest le az állam működéséről, (a mit maga a fejedelem irányít) amelyet előtte a római katolikus vallási keretek között az Isten kegyelméből uralkodó vezetőkről nem volt szokás kimondani. Mellyel a legistentelenebb cselekvéseiknek is okot és értelmet találnak az uralmuk alatt álló területen elkövetett legbestiálisabb cselekedeteikre is. Egyik ilyen példája lehet ennek Romagna belső viszályinak rendezése.³ A terület élére állított korlátlan hatalmú és véreskező uralkodói megbízott a tőle elvártaknak megfelelően rendkívüli rövid idő alatt helyreállította a belső rendet és békességet. Az uralkodó azonban a rendteremtés során elkövetett bestialitások miatt okkal tarthatott attól, hogy megbízottja kegyetlenségei az ő maga tekintélyét is beárnyékolhatják. Egyfajta népszerű intézkedéssel, az egyensúlyi

² A felhasznált kiadás: Niccoló Machiavelli: A Fejedelem (Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1991.)

³ A fejedelem 39-40.

helyzet megkívánt beállítására a már helyreállt belső rendben a tartományai élére rendkívül előre mutató módon polgári tanácsot állított, ahová valamennyi város elküldhette képviselőjét. „Bizonyítandó” másfelől a népe felé, hogy a megbízottja rendteremtő tevékenysége során történekről uralkodóként tulajdonképpen semmit nem tudott, addigi teljhatalmú megbízottját kivégeztette. Holttestét Cezena városának piacterére tetette ki, melynek látványa egyfelől elégtételül szolgálhatott mindazok számára, akik elszenvedték a kivégzett tisztviselő kegyetlenségét és mindazok számára is, akiknek maradtak volna kétségei afelől, hogy az uralkodó semmilyen eszköztől nem riad vissza a belső rend és különösképpen a hatalma megtartása érdekében. Mindazoknak pedig, akik nem mélyednek el a gondolat cizellálásában, ott volt annak a gyűlölt személynek az ily módon megbecstelenített teste, akitől korábban minden okuk meg volt rettegni, akitől akkor már semmi okuk nem volt félni. Annak felismerhetőségével társítva, hogy létezik az az őket védő hatalmasság, aki meg tudja óvni őket egy, a kivégzethez hasonló kegyetlen úr önkényétől. Másfelől, ha a pillanat érdeke azt kívánja, „sokan helyesnek vélik, ha a bölcs fejedelem alkalomadtán szándékosan ellenségeskedést támaszt maga ellen, csak azért, hogy könnyűszerrel letörhesse az elégedetlenkedőket, és híre-neve, dicsősége csak annál távolabbra ható fénnel ragyoghasson.”⁴

Meglehet, a politika működésének bemutatása során Machiavelli e leírással tulajdonképpen semmi olyat nem állít a bemutatott eseménnyel, amire ne lehetne már akár sokkal korábbról is példát találni. Álljon erre itt Han Fei-Tzu kínai retorikus, uralkodójának előadott példabeszéde, az időszámítás előtti harmadik századból, Wu és Hu története.⁵ Wu herceg szemet vetett Hu országára és elhatározta hogy mindenképpen saját uradalmához csatolja azt. Szembe kellett azonban néznie azzal, hogy Hu látván a szándékot nem várja tétlenül a katonai akciót, s seregét megerősítve, a támadásra felkészülve esetleg aránytalanul nagy katonai és anyagi veszteséget okozhat a harcok során, melyek így a végeredmény tekintetében is kétségessé válnak. Wu megbízta egy bizalmas, Hu által is elismert tanácsadóját annak mind szélesebb körű hirdetésére, hogy le kellene rohanni Hu országát. Miután a tanácsadó ennek eleget tett, és a katonai akció a tervét Hu országában már kész tényként kezelték, Wu herceg szófogadó és hűséges tanácsadóját nyilvánosan lefejeztette, mondván, ellenséges érzületet szít a két állam között. Hu e gesztust elismerve felhagyott a katonai készülődéssel, mire Wu átfogó támadást intézett Hu országa ellen. Az ily módon már felkészületlenül érkező támadással szemben Hu serege tehetetlennek bizonyult, s az ország a hódítók martalékává vált. A kellően eltökélt uralkodó így, vagy úgy, de eléri a célját.

Machiavelli, ha úgy tekintünk rá, nem tett sokkal többet, mint összefoglalta az uralkodás, az állam vezetésének szükségességét. Azt a politikai szükségszerűséget tárja az olvasó elé, hogy az állam normális állapota valójában a szükségállapot és a politikai magatartást sohasem az erkölcs, hanem az óra parancsa és hatalma dönti el.⁶ Ennek során pedig a politikai hatalmat gyakorlóknak csak azt kell mérlegelniük, hogy a rendelkezésre álló eszközök megfelelőek, vagy alkalmatlanok a hatalom gyakorlására, a hatalommal elérni kívánt célok elérésére. Nem az erkölcs diktál az állam vezetése során, hanem a pillanat szüksége. Hogy nem értelmezhető a politika gyakorlásának

⁴ A fejedelem, 83.

⁵ Anthony R. Pratkanis – Elliot Aronson: Rábeszélőgépek (Budapest, Ab Ovo Kiadó, 1992) 80.

⁶ A fejedelem 11. o. Juhász Vilmos műfordító bevezetőjében Hans Freyerre való hivatkozása

folyamata során annak a morális kérdésnek a tartalma, hogy „jó vagy rossz” a politika. A politikának az egyetlen kifejezhető mértéke a siker.⁷ Nem az erkölcs diktál az állam vezetése során, hanem a pillanat szüksége. A pillanat pedig itt egy végtelenül fontos tényező. Hiszen az bizonyos belátható, hogy más volt a pillanat „hossza” 1532-ben, mint napjainkban. És még egy fontos pillanat e korból: 1517. október 31. Annak a pillanatnak is hosszúra nyúlt a hatása....

Nagyot ugorva az időben előre, a XIX. század körülményei között látszik érdemesnek tovább keresni a választ arra nézve, hogy hogyan alakult ki a modern állam. (amit mi tekintünk annak) Olyan fontos események kerülnek itt a keretek szűkössege miatt „átugrásra”, mint angol polgári forradalom és a francia forradalom. Nem utolsó sorban, egy másik „rebellió” az ipari forradalom, ami egy addig nem ismert, létszámát tekintve minden addiginál nagyobb létszámú társadalmi osztály kialakulásához vezetett.

Machiavellit olvasva minden kétséget kizáróan kíméletlennek tűnik az állam vezetését leíró (politikai) valóság. Általában véve a valóság. Érdemes ennek ismeretében egy pillantást vetni arra a XIX. (és nyilvánvalóan XX.) századi valóságra, amit Max Weber a következőképp tár elénk: *„A mai tőkés társadalmi rend roppant univerzum, amelybe az egyén beleszületik, s amely számára, legalábbis mint egyén számára gyakorlatilag változtathatatlan közegként adva van, amelyben élnie kell. Amennyiben az egyén a piacra lép, ez a rend rákényszeríti a gazdasági cselekvés normáit. A gyáros, aki tartósan szembeszegül ezekkel a normákkal, gazdaságilag épp olyan elkerülhetetlenül kiküszöbölődik, mint ahogyan az utcára kerül az a munkás, aki nem tud, vagy nem akar alkalmazkodni hozzájuk. Így tehát a mai kapitalizmus, amely már uralomra jutott, a gazdasági életben, a gazdasági kiválasztás során neveli fel és teremti meg a neki szükséges gazdasági alanyokat, a vállalkozókat és a munkásokat.”*⁸

Meglehetősen rideg összefoglalásnak tűnik ez a néhány mondat még Machiavellihez mérten is. Pedig ezek a mondatok már „belátható távolságban vannak”, a mai korunkat is meghatározó, az ipari forradalom lehetőségein át a tőkés világszemléletté fejlődött, alapvetően a protestantizmus, a dolgokat másképp látó és másképp megvalósító szemléletvilágának következményei. Luther lázadása a katolikus egyház akkoriban már a bűnbocsánatot is pénzben mérő zsarnokságától a tőke zsarnokságához vezetett. Kiszolgáltatva a tőke és a profit mindenhatóságának a létszámában óriásira duzzadt városi munkásságot.

Karl Marx megfogalmazása szerint az embernek létezett magához, a környezetéhez és a munkájához valamiféle, a történelem során már megvalósult identitása, amit elvesztett, melynek legfőbb oka a tőkés termelési forma. Ennek során az ember elidegenedik munkája termékétől, mely egy rajta hatalommal bíró idegen tárggyá válik, elidegenedik a munkája folyamatában, amit úgy érzékel, mint ami nem az övé, illetve olyan folyamatként éli meg, amit saját maga ellen fordított. A hétköznapiak reménytelenségében emberi jellegétől, ami számára idegen lényé válik és elidegenedik a másik embertől, más emberek munkájától és más emberek munkájának eredményétől.⁹ Egyre szélesedő sokaság számára válik ebben az időszakban személytelenné,

⁷ A fejedelem 11. o. Juhász Vilmos műfordító bevezetőjében Ricardo Bacellire való hivatkozása

⁸ Max Weber: A protestáns etika és a kapitalizmus szelleme (Budapest, Cserépfalvi Kiadó, 1995) 44.

⁹ Heinz-Jürgen Niedenzu: A materialista társadalomelmélet – Karl Marx In.: Szociológia-elmélet Szerk.: Julius Morel, Eva Bauer, Tamás Meleghy, Heinz-Jürgen Niedenzu, Max Preglau, Helmut Staubmann (Budapest, Osiris Kiadó, 2000) 111.

gyökértelenné és kiüresedetté a hétköznapok valósága. Ahol, bár még léteznek az Isten kegyelméből uralkodó koronás fők, de a hétköznapok valódi uralmát már a gyár tulajdonosa gyakorolja. E kiüresedés során megkérdőjeleződik mindaz a vallásos hit is, ami addig összefogta és rendező elvként irányította az emberek többségének gondolkodását és életvitelét. A kilátástalanságban megjelennek a minden addiginál radikálisabban istentagadó nézetek. A kapitalizmusban kiüresedik a sokaság Istenbe vetett hite, Nietzsche szavaival: „*A kereszténységben belül sem a morálnak, sem a vallásnak nincs köze a valóság egyetlen pontjához sem.*”¹⁰ „*Egészségtelen modernitásunk közepette nincs egészségtelebber dolog a keresztényi részvétnél.*”¹¹ E gondolatokra a lélektelen napi valóság felfogása során emberek sokasága válik a mindentől és mindenkitől elidegenedett életük megélése során fogékonyra.

Jelentős törésvonalakkal terhelve lép a XX. századba az a világ, mely modernitásának eredetére a társadalmi viszonyok e rövid keretek között lehetőség nyílt. Különösen a tőkés és a munkás ellentétek máig teljességében meg nem oldott, vagy sok helyen, sok tekintetben napjainkban a XIX. századi szintre visszasüllyedt viszonyai okán. Modern államunkban, ami felfogásunkban nyilvánvalóan a legmodernebb az összes eddig létezőtől, a társadalmi viszonyokra vonatkoztatva furcsa háború zajlik a tőkés és a munkás között. Lehetne Szun-ce-t idézni, aki szerint „... a háborúban a győzelem a legértékesebb, viszont semmit sem ér a hosszan elhúzódó hadakozás...”¹² De sokkal inkább ideillőnek látszik a kiindulópont Machiavelli: „*A fegyveres és a fegyvertelen semmiben nem hasonlít egymáshoz. Lehetetlen és ésszerűtlen volna, hogy egy fegyveres engedelmeskedjék a fegyvertelennek, vagy hogy a fegyvertelen biztonságban legyen fegyveresek között. Egyik oldalról megvetés, másik oldalról gyanakodás, bizalmatlanság akadályozza, hogy együttműködjenek.*”¹³ Ami azért is különösen érdekes és sok tekintetben talán ésszerűtlen is, de mindenképpen nehezen magyarázható, mert napjainkban a közoktatásnak köszönhetően megteremtődött az alacsonyabb társadalmi osztályokból a magasabbra jutás lehetősége. Adott lenne tehát az alap, hogy modern államainkban az osztályokon való átjutás lehetősége okán működjön a társadalmi szolidaritás, de nem működik. Ismét Nietzschevel szólva, egészségtelebber dolog a keresztényi részvétnél...

¹⁰ Friedrich Wilhelm Nietzsche: Az Antikrisztus Átok a kereszténységre (Gödöllő, Attraktor Kiadó, 2005) 25.

¹¹ Nietzsche, 13.

¹² Szun-ce: A háború művészete (Budapest, Cartaphilus Kiadó, 2006) 15.

¹³ A fejedelem, 61.

A GAZDASÁGI ALANYOK ÖSSZEHASONLÍTÓ JOGI ELEMZÉSE ÉS MEGÍTÉLÉSE A FIZETŐKÉPESSÉGRE VONATKOZÓAN MAGYAR ILLETVE USA SZÖVETSÉGI VISZONYLATÁBAN

*dr. Krauss András**

I. évfolyamos, levelező tagozatos doktorandusz,
ME-ÁJK, Pénzügyi Jogi Tanszék

BEVEZETŐ GONDOLATOK

A gazdasági alanyok összehasonlítását többféle aspektusból kísérelem meg. Összehasonlításom elvégzéséhez segítségül vettem kettő egymástól eltérő jogrenddel rendelkező ország normarendszerét. Dolgozatom végén megpróbálok választ találni arra, hogy a kettő vizsgált hasonló szabályozás miért eredményez egymástól ellentétes eredményeket illetve miért nem hatásosak a célkitűzések tekintetében.

A MAGYARORSZÁGI CSÓDTÖRVÉNY

A modernkori szabályozás sokáig csak a jogi személyek fizetés képtelenségét szabályozta 1991. évi XLIX. törvénnyel, ezzel a korábbi gyakorlattal szakítva és a kor kihívásainak megfelelően a parlament megalkotta a 2015. évi CV. törvényt a természetes személyek adósságrendezéséről. Egy magánszemély, a gazdálkodókhöz hasonlóan, mint fogyasztó lehet hitelezési ügyleteknek, kölcsönszerződéseknek alanya. Hazánkban jellemző svájci hitelek miatt tömeges volt a háztartások eladósodása, ami nemcsak tartós fogyasztási cikkekben jelentkezett, mint például gépjármű vagy ház, hanem személyi készpénz kölcsönök, vagy szolgáltatások alanya is lehetett. Az angol és az osztrák szabályozás ismeri a magáncsőd fogalmát és meg is alkották a szükséges háttérjogszabályokat.¹ Itt rámutatnék arra, hogy nemzetgazdasági szinten milyen nagy kockázatot jelent tömeges fogyasztói csőd. Mint ez Magyarországon meg is történt és a törvényalkotás alig volt képes a korábban elkövetett hiányosságokat orvosolni. Utólag próbálnak védelmi mechanizmusokat beleépíteni a gazdaságot szabályozó törvényekbe. Annak az okát, hogy a magáncsőd intézménye most került szabályozás alá azzal is magyarázható, hogy a szocializmus idején Magyarországon nem volt meg az a típusú fogyasztói társadalom ami ezt indokoltta tette volna. A felsorolt előzmények miatt a kettő magyarországi csődtörvény nem párhuzamosan fejlődött, eltérően a másik vizsgált USA szabályozástól.

Ez alapján megállapítható, hogy a magyar szabályozásban domináns szerepet foglal el a társaságok fizetéseképtelenségi helyzetének törvényi rendezése. A magáncsőd eljárás az adós kérelmének benyújtásával kezdődik meg. Magyarországi székhelye szerint

* Témavezető: Dr. Erdős Éva, egyetemi docens

¹ Dr. Gula József: Büntetőjogi kodifikáció Csődbűncselekmények De Lege Ferrenda, HVG-ORAC Kiadó, 2008. évi I. szám, 18.

illetékes törvényszék hatáskörébe és kizárólagos illetékességébe tartozó nem peres eljárás. Fontos kiemelni, hogy a később tárgyalandó USA Szabályozás ettől eltérően nem csak az adós hanem a hitelező kérésére is megindulhat. Az utóbbi 3 évben történt kodifikáció eredményeképpen a 1991. évi XLIX csődtörvény ki lett egészítve az alapítványokkal illetve a 2015/848 EU rendeletben megfogalmazott gazdálkodókkal. Viszont egy jelentős számú gazdálkodói csoport, mint az egyéni vállalkozó nem került a törvény hatálya alá.

USA CSŐDTÖRVÉNYE

Az Egyesült Államok Alkotmánya I. cikk, 8. §, felhatalmazza a kongresszust, hogy hozzanak létre "egységes" csődtörvényt. Ennek keretében a kongresszus elfogadta a csődtörvényt 1801-ben, amely a későbbiekben 1978-ban, majd 2005-ben esett át komolyabb kodifikációs folyamaton US CODE Title:11.² Ez lett az USA elsődleges csődtörvénye, mint kiegészítő jogszabály 2010-ben megalkották a csődbírságok eljárási jogát³. A csődtörvény célja :Az USA kongresszusa által életre hozott csődtörvénynek az alapvető célja az adósok pénzügyi újrakezdése. „ Fresh start” Ennek legtisztább megfogalmazását megtaláljuk a Legfelsőbb Bíróság egyik határozatában. (1934)– a csődtörvény célja: *Az a szerencsétlenül járt, de becsületes adós kap egy új lehetőséget az életben, hogy a jövőbeni erőfeszítéseit ne akadályozza az a teher, és csüggedés, amit a már meglévő adóság jelent számára.*⁴ Mivel a US CODE Title:11 preambulomot nem tartalmaz ezért ez a bírósági határozat fogalmazza meg a legszebben a törvény célját. Megjegyezném hogy hasonló képen fogalmaz a 2015. évi CV. törvény első bekezdése. A csődtörvény 15 fejezetből áll.

A leggyakrabban használt a Chapter 7, amely a magáncsődöt szabályozza.

A Chapter 9. az önkormányzatok alkalmazzák.

A Chapter 11. szabályozza a vállalkozások csődeljárását, de ezt használhatják természetes személyek is.

A Chapter 12.-et alkalmazzák a mezőgazdasági gazdálkodók és halászok.

A Chapter 13. olyan magánszemélyek adósságait rendezi, akik állandó jövedelemmel rendelkeznek.

Chapter 15. a határon átnyúló ügyek rendezésére szolgál, ami az Európai Unió Tanács 1346/2000/EK rendeletére hasonlít.

11 U.S. Code § 101 – Definitions tartalmazza azon természetes személyeket akik 150.000 USD alatti illetve feletti tartozással rendelkeznek. Ezek lehetnek gazdálkodók (farmerek) halászok.

Azon a szervezeteknek a felsorolását, akik nem lehetnek a csődtörvény alanyai a USC11 109.§ szabályozza. A bankok és más letéti intézmények, biztosító társaságok, vasutak, és egyéb pénzügyi intézmények és szervezetek, szövetségi és tartományi kormányok nem lehetnek adósok a csődtörvény szerint. Ehelyett különleges állami és

² Title 11 of the United States Code is the primary source of bankruptcy law in the United States Code (551. pages)

³ Federal Rules of Bankruptcy Procedure (2010 dec 1.): directing procedures in the United States bankruptcy courts (129. pages)

⁴ (Case Local Loan Co. v. Hunt, 292 U.S. 234, 244 (1934))

szövetségi törvények szabályozzák a felszámolási, vagy reorganizációs eljárását ezeknek az entitásoknak.⁵

A 7, 12. és 13. néha a 11. fejezetek vonatkozásában nem peres úton járnak el a bíróságok. Az adós a legtöbb esetben nem is találkozik a bíróval, csak akkor, ha a beadott reorganizációs terv ellen komolyabb kifogást emelnek. A 13. fejezet használata esetén sem a bíró előtt jelenik meg az adós, hanem az állami vagyonkezelő ügynök előtt, ahol kötelező a személyes egyeztetés az adós és a hitelezők között. Ezt hívják a 341-es találkozóknak, mert az eljárás jog 341. szakasza tartalmazza. Az Egyesült Államokban csődbíróságok foglalkoznak a csődeljárásokkal. Ez tagállamonként egy, vagy több kerületre van felbontva. Összesen 90 csődbíróság van az USA területén. A másik említésre méltó előnye a csődeljárásnak, hogy ha az adós magánszemély az amerikai Csődtörvény 7. fejezete alapján csődeljárást kér maga ellen, akkor ezzel az összes jövőbeli jövedelmét megvédheti. Megtarthatja a csőd alól mentesített vagyontárgyait, megőrizheti olyan megtakarításait is, amelyek anélkül nem élveznének védelmet, valamint a csődeljárással életbe lép a kötelező várakozási idő [*automatic stay*], amely kitolja azt az időpontot is, amikor a hitelezők a vagyonának többi, nem védett részéhez hozzájuthatnak. Eljárás alatt az adós kötelezve van a vagyontárgyainak értékének megóvására. 362. § .Az [*automatic stay*] módszerét alkalmazhatják vállalkozások is, akiknél vagyonfelügyelőt rendeltek ki. Abból kiindulva, hogy a nagyobb mentesség vonzóbbá teszi a csődeljárást az adósok számára, sokan azt jósolták, hogy a mentesített vagyontárgyak körének bővítése több csődeljáráshoz vezet majd. Míg az egyik legfontosabb vizsgálat valóban pozitív, bár gyenge hatást mutatott ki, addig a legtöbb vagy nem talál statisztikailag szignifikáns összefüggést, vagy "rossz irányút".⁶

Az eddig beadott legnagyobb csődkérelem: 2008.09.15-én New York déli kerületi csődbíróságán történt. A kérelmező a Lehman Brothers Holding Inc. Investment Bank., Rank:1 Date of bankruptcy filing: 09/15/08 Assets: \$691 billion. Az amerikai pénzintézetek a hitelezésből származó követeléseiket értékpapírosították, majd értékesítették, szétterítették a világ pénzintézetei között, így növelve meg a rendelkezésre álló pénz mennyiségét, illetve forgásának sebességét, forrást teremtve újabb, megalapozatlan, nem megfelelően biztosított ügyletek finanszírozásához. Ez a hibásan megtervezett pénzügyi termék vezetett a tömeges csődeljárásokhoz. 2008-ban 1.117.771 csőd magánkérelmet adtak be a csődbíróságon, melyből 744.424 a Chapter 7. állandó jövedelemmel nem rendelkező magánszemélyek csődeljárása, míg 362.762 volt a Chapter 13. állandó jövedelemmel rendelkezők csődeljárása. 2008-ban a csődeljárások 96%-a magánszemélyek által lett beadva.⁷ A statisztikák alapján be kell látnunk, hogy a Magyar gyakorlat jócskán eltér az USA példájától ahol a magáncsődök száma 96 % a társaságok csődjéhez képest. Magyarországon társaságok esetén 99 % a felszámolások aránya, míg a sikeres reorganizáció 1%⁸

⁵ Small Business Investment Act of 1958 ; Federal Deposit Insurance Act,; Federal Reserve Act; Federal Deposit Insurance Corporation Improvement Act of 1991; International Banking Act of 1978

⁶ Richard Hynes - Eric A. Posner: Fogyasztói hitelezés jogi és közgazdasági elemzése, <http://www.kormanyzas.hu/101/3.php> 2014-12-12

⁷ US Courts 2008 Bankruptcy Statistics

⁸ <https://www.feketelista.hu/toplistak-megtekintese/csodeljarasok-csodintezkedesek/>

SAJÁTOSSÁGOK A NÉMET CSÓDTÖRVÉNYBEN

A német csódtörvénynek is van a magyarhoz képest figyelemre méltó sajátossága, ugyanis az Insolvenzordnung 15.a § ismerteti a „obligatorisch Insolvenzeröffnungsantrag zu Stellung”, intézményét, vagyis kötelező jelleggel meg kell kérni a fizetési képtelenségi eljárást a jogi személynek maga ellen haladéktalanul, de legkésőbb 3 héten belül, ha a feltételek beálltak. A törvény felsorolja azoknak a személyeknek a körét, akik erre kötelezettek, így minden olyan személy, aki tisztában van a vállalkozás anyagi helyzetével és tudomása van arról, hogy a vállalkozás vagyona már nem elég a hitelezők kielégítésére. Ez számszerűen nincs meghatározva az új csódtörvényben, hogy pontosan mikor éri el a gazdálkodó a kritikus helyzetet. Az 1999. előtti szabályozásnál ez meghatározott volt, az aktívák és a passzívák különbsége negatív irányba 25% térhettek el. Ezt jelenleg a bírói gyakorlat dönti el. A német csódtörvény sajátos módon tartalmaz büntetőjogi szankciókat. A 15a. (4)§ szándékosan elkövetett cselekedet 3 évi büntetéssel, vagy pénzbírsággal szankcionálja, illetve a 15a. (5)§ gondatlanságból elkövetett deliktumot 1 évvel, vagy pénzbírsággal bünteti azt, ha a fizetési képtelenségi eljárást a vállalkozás indokolt esetben nem kéri maga ellen.⁹ Ez az intézmény nem bizza az adós belátására a fizetési képtelenségi eljárás elindítását, vagyis nem ad arra módot, hogy peres út megkerülésével próbálják meg a krízis helyzetet kezelni. A Német szabályozással szemben a Magyar és az USA szabályozás nem ír elő kötelező csódeljárást a fizetési képtelenséggel fenyegető helyzet esetén.

A KORAI ELŐZMÉNYEK ÉS A JOGI INTÉZMÉNY EREDETE

A „credit” szó jelentése a Latinból származik az igei jelentése: hinni valakinek. Az a szó hogy „bankrupt” olasz nyelvből származik: *banca rotta*, összetört asztal. Az elnevezés arra utal, hogy egykor a kötelességeit nem teljesítő vagy elég pénzzel nem rendelkező piaci pénzváltó asztalát az ellenőrök azonnal összetörték, hogy ne folytathassa tevékenységét.¹⁰

Bankrupt szót a XVI században kezdték használni Angliában a francia *banqueroute*. Szent Korán azt állítja, hogy az a személy, aki képtelen visszafizetni az adósságait, az adósságot el kell halasztani addig, amíg a személy visszafizet. Vagyis amíg a képessége megvan rá. Viszont nem számol fel kamatot. A Korán szerint a kamatszedés ugyanis a Sátán műve. A bibliai időkben az ó testamentumban illetve a Torah ban az adósság minden hetedik évben elévült. Feltettem a kérdést egy rabbinak a hetedik évben elévülő adósról.: A következő választ kaptam: A jogeset: A zsidóknak fizetnie kell az elmúlt hónapokban nyújtott árukért és szolgáltatásokért. Arra számítottam, hogy a fennmaradó számlákat Rosh Hashanah kifizeti, de úgy tűnik nem akarja kifizetni. Nem adtam pénzt ezeknek az embereknek. Megszünteti ezeket az adósságokat *Shemittah* év vége? Válasz: Ha egy zsidónak kiemelkedő hitele van egy másik zsidóval szemben, akkor a hetedik év végén az adósság törlésre kerül. „Hillel öregje idején az adósságok törlése kudarcot vallót”. A hetedik évben nem sikerült hitelt nyújtani, mert a legtöbb

⁹ Az Insolvenzordnung (InsO) § 17 fizetési képtelenség; 18. § A fizetési képtelenség veszélye ; § 19 túlzott eladósodás; § 20 a tájékoztatási és együttműködési kötelezettségről az eljárás során.

¹⁰ „Baird, Douglas G. The Elements of Bankruptcy 5th ed. New York: Foundation Press . 2010..4

hitelező tartózkodott a hitelnyújtástól, tudván, hogy nem kapják meg a pénzüket . A gazdagok sanyargatására adott válaszként Hillel munkássága nyomán az akkori legfelsőbb bíróság kidolgozott egy jogi eljárást, melyet *pruzbul* néven ismertek el annak biztosítására, hogy a rászorulóknak még mindig képesek legyenek a szükséges pénzeszközök előteremtésére. A *pruzbulban* egy személyként a bíróság egyszerűen átveszi az összes jelentős adós hitelét a Rabbi testület előtt a *beit din* törvény házában. Mivel a *Shemittah* nem szünteti meg a bírósági tartozásokat, az adósság továbbra is beszédhető. Ön csak kijelenti: "Ezúton átadom a bíróságnak minden hitelemet, hogy bármikor beszédhessem tőled, amikor azt akarják." Általában a *pruzbul* a Shemittah év elején történik.

Technikailag megváltoztatta az egyes magánhitelek státusát a közigazgatásba, lehetővé téve a szegények számára, hogy kamatmentes kölcsönöket kapjanak a Sabbatical év előtt, miközben megvédik a hitelezők befektetéseit.¹¹

ÖSSZEZGZÉS

A hitel vagy pénz a nyugati világ előrehaladásának alapjául szolgál.”¹² Ugyanis a gazdasági fellendülés elképzelhetetlen Hitelek nélkül, ami az ország felemelkedésének a garanciája.....„*A Hitel lábra állítását tettem systemám alapkövéül, mert annak nemléte, mint a honi tapasztalás mutatja, legtehetősb nemzetségeinket is megsemmisíti; léte pedig már a legtehetőtlenebbeket is bizonyosan előmozdítaná*¹³

Széchenyi könyve páratlan sikert ért el, egy év alatt három kiadása jelent meg, s mintegy háromezer példányban kelt el – kis túlzással mindenki erről beszélt.¹⁴ Meg kell állapítanunk, hogy a modern gazdaság nélkülözhetetlen motorja a hitel. Az is megállapítható, hogy a „fresh-start policy, kulcsfontosságú alapelv a modern csődtörvényekben illetve a fenti Torah példa mutatja , hogy az ókorban is amikor a „fresh start” a hitelező érdekében került elrendelésre. Hosszú út vezetett az őskori magánharc és önhatalom korlátozásától az adósok börtönén keresztül egészen a gyere, ülünk le és beszéljük meg idejéig. A csőd különös problematikája a természetes személyek és jogi személyek közötti státuszbeli különbségekből ered. A jogi személy, társaságok olyan entitás, amelynek létezése nem független. Bármikor létrehozható és felszámolható. A csőd után a jogi személy csak akkor marad meg, ha újjászervezik.¹⁵

El kell gondolkodni, hogy van-e értelme a „Fresh start” politikának jogi személyek esetén. A legtöbb vállalkozás csőd esetére rendelkezik egy vész forgató könyvvel. Ebben az esetben a vállalat még hasznos vagyonelemeit, mint a dolgozók, gyártási technológiák vagy licencek könnyen átszervezhetik egy másik vállalkozásba. Ezzel természetesen veszélyeztetik a hitelezők kielégítését. Véleményem szerint van értelme a „Fresh start” politikájának, de csak akkor ,ha a probléma kezelését időben kezdik meg a felek. A másik megállapításom a kölcsönös tájékoztatás hiánya. A probléma eredete.

¹¹ footnotes 1.Kitzur Shulchan Aruch 180:10. footnotes 2. Shulchan Aruch, Choshen Mishpat 67:18–20,30; Rambam, Hil. Shemittah ve-Yovel 9:4,16,18.

¹² Ferguson , Nail The cash Nexus : Money and Power int he Modern Word. 1700-2000. New York Basic Books 2001.1 „Credit or money is deemed to be at the root of progress the Western world has made.

¹³ Gróf Széchenyi István: Hitel, Petrózai Trattner J.M. és Károlyi István könyvnyomtató-intézet, 1830.

¹⁴ Gergely András, Széchenyi István, Pozsony, Kalligram, 2006.p56

¹⁵ „Baird, Douglas G. The Elements of Bankruptcy. 5th ed New York: Fondation Press 2010. 59.”

Valakinek nincs pénze akkor hitelre szorul. Egyébként a hitelezés kockázatos üzlet. Különösen a fedezeti ügyletekben a hitelező szembesül az információk asszimetriájával. Ez úgy kapcsolódik a kérdéshez, ha rejtett információ van a jogügyletben, amikor az egyik fél jobban ismeri a másikat.¹⁶ A jogügylet megkötése esetén a felek egymást kölcsönösen tájékoztatva egymás érdekeit szemelőt tartva járnak el. A kérdésem, hogy ez a kölcsönös tájékoztatás egy tartósabb jogügylet esetén miért marad el a későbbiekben? A megoldás erre véleményem szerint a Pandektisták¹⁷ által megfogalmazott kötelem modern definíciója szolgáltatja. Eszerint a kötelem olyan jogviszony, amelynél az egyik fél (hitelező, creditor) a másik féltől (adós, debitor) bizonyos magatartást követelhet, s amennyiben az adós ennek a kötelezettségnek nem tenne eleget, a hitelező jogosult őt in personam actióval erre a magatartásra (ill. pénzügyi egyenértéke megfizetésére) rászorítani.¹⁸

A korai megfogalmazás magyarázata szerint a jogügylet végéig elvárható, az adós részéről az a magatartás amit a jogügylet elején tanúsított. Ha nehézségei vannak neki felróható esetekben is, akkor erről a hitelezőt időben tájékoztassa. Ennek a kikényszerítésére módszer lehet a német szabályozás. Azzal a megjegyzéssel, hogy a büntető jogi szankciókat ne a csődtörvényben, hanem a büntető kódexben fogalmazzuk meg, hasonlóan a csődbűncselekményekhez. Ez a módszer eljárás jogi szempontból is eredményesebben kezelhető, mint a büntető jogi szankció a csődtörvényen belül.

¹⁶ Hynes Richard M., Posner, Eric a. The Law and Economics of Consumer Finance. American Law and Economics Review, 2002, Vol. 4, No.173

¹⁷ Jusztiánuszi forrásokhoz tért vissza, s a jogtörténeti kutatások nemcsak e források jobb megismeréséhez segítették őt, s a pandektistákat, hanem felhívták a figyelmet a jusztiniánusz előtti római jogra, s ezzel a pandektisták látókörét kitágították. kezdete: Niebuhr az 1816-ban a veronai káptalan könyvtárában felfalált Gaius. <http://www.uni-miskolc.hu/~wwwdeak/SzaboB/6ME-pandektisztika.pdf> 2017-12-07

¹⁸ Földi András és Hamza Gábor: A római jog története és intézményei, Nemzeti Tankönyvkiadó, 1996, (1227), 381.p.

A CSALÁD ÉS AMI MÖGÖTTE VAN – A SZOCIOLÓGIA VÁLASZA A FOGALOMALKOTÁS TÜKRÉBEN*

*dr. Kriston Edit***

tudományos segédmunkatárs
ME-ÁJK, Polgári Jogi Tanszék

BEVEZETÉS

„Magyarország védi... a családot, mint a nemzet fennmaradásának alapját.”¹ – hangzik Alaptörvényünk egyik rendelkezése, mely szerint a családot, mint jogintézményt az állam köteles védelemben részesíteni elsősorban a jog eszközein keresztül, illetve más egyéb módokon is. A jogvédelem tárgya tehát látszólag egyértelmű, ugyanakkor mélyebb vizsgálódások által arra a következtetésre juthatunk, hogy ennek az egyszerűnek tűnő előírásnak a gyakorlati értelmezése nem is olyan könnyű feladat. Az ugyanis, hogy mit is kell pontosan a család megnevezés alatt értenünk, azaz milyen viszonyokra kell az államnak kiterjesztenie a jogvédelmet, számos kérdést vet fel.

A világ folyamatos és rendkívül dinamikus változásokon megy keresztül, a társadalmi átalakulások, a társadalmi kapcsolatok teljesen más képet festenek ma, mint egykoron. A változás fő jellegzetessége annak gyorsasága, hiszen napról napra újabb és újabb társadalmi viszonyok kialakulásának lehetünk szemtanúi. Nincs ez másképp a család megítélésével sem. Ha megkérdezzük valakit, hogy mit ért a család fogalma alatt a lehető legeltérőbb válaszlehetőségekkel találjuk szembe magunkat. Ugyanezt tapasztaljuk, ha a tudomány oldaláról közelítjük meg a kérdését. Ahány tudományág, annyi válaszlehetőség merül fel, ráadásul egy-egy tudományterületen belül sincs egyetértés a fogalmi alapvetéseket illetően.

Ezzel a problémával és kihívással szembesülhetünk, ha a jog nézőpontjából kívánjuk meghatározni, mit is jelent a család. Elkülönült, önálló jogterület a családjog, mely igyekszik átfogóan rendezni a családi viszonyok valamennyi formáját, biztosítva ezáltal a jogalkotóval szemben támasztott, fentebb részletezett követelmény teljesülését, azaz a megfelelő jogvédelem biztosítását a családok számára. A gyakorlati megvalósulás során azonban azzal kell sajnos szembesülnünk, hogy a jogvédelem mégsem teljes. Ennek egyik alapvető problémaforrása, hogy a jog világában nehéz arra kérdésre választ adni, hogy mit tekintünk családnak. A jogi megközelítés ugyanis a házasságot, valamint a leszármazói kapcsolatot (legyen az akár vérszerinti származás vagy az örökbefogadás) preferálja, ugyanakkor nem biztosít egyenlő szintű védelmet, más alternatív kapcsolati formáknak (így például a de facto élettársi kapcsolatnak, amelyet továbbra is elsősorban

* „A tanulmányban ismertetett kutató munka az EFOP-3.6.1-16-00011 jelű „Fiatallódó és Megújuló Egyetem – Innovatív Tudásváros – a Miskolci Egyetem intelligens szakosodást szolgáló intézményi fejlesztése” projekt részeként – a Széchenyi 2020 keretében – az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.”

** Témavezető: Dr. Barzó Tímea egyetemi docens

¹ Magyarország Alaptörvénye L) cikk (1) bekezdés

szereződéses jogviszonynak tekint, nem családi kapcsolatnak). A jogi megközelítés tehát nem sok jóval kecsegtet, ha a fogalommeghatározás kérdéséről van szó, éppen ezért érdemes lehet más tudományágak szempontjából vizsgálni a kérdést.

A szociológia a társadalmi élet törvényszerűségeit kutató tudományág, mely az elmélet és az empirikus kutatások kettősségével igyekszik vizsgálni az emberi élet sajátosságait. A vizsgálódások tárgya és módszere az, ami alapján megkülönböztethetjük más tudományágaktól. Különbözik egyrészt a közgazdaságtantól atekintetben, hogy utóbbi a társadalmi jelenségek közül csak a gazdasági tényezőkkel foglalkozik, de elkülöníthetjük a demográfiától is, amely csak a népesedési folyamatokra összpontosít, a politikatudománytól, amely a politikát vizsgálja, és a szociálpszichológiától, amely az egyéni viselkedés és a csoporthatás közötti összefüggések kutatását helyezi előtérbe.² A szociológia tehát alkalmas lehet a társadalom alapegységét képező család fogalmának tartalmi vizsgálatára és akár iránymutatásul és segítségül szolgálhat a jogi megközelítés hiányosságainak kiküszöbölésére. Jelen tanulmány célja a szociológiai családfogalom vizsgálata, illetve az ebből levonható következtetések összegzése.

A CSALÁD FOGALMÁNAK TRADÍCIONÁLIS MEGKÖZELÍTÉSE

Elöljáróban le kell szögeznünk, hogy a szociológia is azon tudományágak közé tartozik, amelyekben nem egységes a szakértők álláspontja a család fogalmát illetően. Mind közül azonban két irányzat vagy két nézet az, amely kiemelkedik a definíciók sorából. A szociológusok egy része ragaszkodik a tradicionális családfelfogáshoz, álláspontjuk szerint ugyanis a tradicionális család fogalmának legfőbb vonása a családtagok közötti érintkezés, kapcsolat azaz az interakciók. Ez a definíció 1926-ban jelent meg először, Ernest W. Burgess alkalmazta először „*A család, mint az interakcióban álló személyiségek egysége*” című művében. Ez alapján a családi kapcsolatok, az egymáshoz fűződő viszonyok azok, amelyek elkülönítik a családot a társadalom más egységétől. Burgess szerint „*A család olyan interakcióban álló személyek egysége, akiket egymással való érintkezésükben a férj és feleség, az apa és anya, a fiú és lány, a fivér és nővér társadalmi szerep betöltésére való törekvés irányít. A szerepek társadalmilag definiáltak, de minden családban részben érzelmileg, részben hagyományosan kialakult tudati tényezők lényegesen megerősíthetik őket.*”³ Burgess tehát a családban betöltött szerepek fontosságát hangsúlyozza. Munkásságát továbbfejlesztve született meg a tradicionális fogalmi megközelítés pontosítása, mely alapján *családnak nevezhető az emberek olyan együtt élő kisebb csoportja, amelynek tagjait vagy a házassági kapcsolat vagy a leszármazás, más szóval vérségi (kivételes esetben örökbefogadási) kapcsolat köti össze*⁴. Bármelyik említett definíciót is vizsgáljuk, arra a következtetésre kell jutnunk, hogy merülnek fel problémák az értelmezés kapcsán. Egyfelől a társadalmi interakciók, kapcsolatok nem kizárólagosan

² Andorka Rudolf: Bevezetés a szociológiába, Osiris Kiadó, Budapest, 2006. 25-28. oldal

³ Cseh-Szombarty László: Családszociológiai problémák és módszerek, szociologiaszak.uni-miskolc.hu/.../csaladszociologia/csaladszocirodalom.doc, 2018. február. 20.

⁴ Andorka i.m. 298. oldal

a családi viszonyokban fordulnak elő, más csoportokban is kialakulhatnak. Ezen kívül a hagyományos nézetek nem számolnak a házasságon kívüli partnerkapcsolatok, így például az azonos neműek, vagy az élettársak kapcsolat egyre növekvő számával.

A CSALÁD FOGALMÁNAK FUNKCIONÁLIS MEGKÖZELÍTÉSE

Egyre nő azon kutatók száma, akik a társadalmi változásokkal összefüggésben, azokat követve próbálják meghatározni a család szó tartalmát. Életszerűbb az a nézet, mely szerint „Az ember társas lény, a családi együttélés számára a legtermészetesebb együttélési forma, amely testi, lelki, szellemi fejlődése számára a legkedvezőbb. Ezen még az sem változtat, hogy egyes kultúrákban más és más elképzelések élnek arról, hogy kik alkotják a családot. Sokféle család létezik, beleértve a házasság nélküli együttélést, az újraegyesült családokat, az egyszülős családot, a gyermektelen párokat, esetleg a kommunákat, és akár a gyermeket nevelő homoszexuális párokat is. Közös ezekben a kis-közösségekben, hogy tagjai testben és lélekben összetartoznak”⁵ A családmodellek tekintetében dinamikusnak figyelhető meg, a társadalmi változások egyértelműen hatással vannak a tartalom meghatározására. Sokan hajlamosak ezt válságjelzésként kezelni, azaz, hogy a hagyományos családmodell veszélyben van. Az előbb idézett kutatás azonban rávilágít arra, hogy egyfajta változásnak – és nem feltétlenül negatív tartalmú változásnak – kell tekintenünk ezeket a jelenségeket, nevezetesen például a házassági hajlandóság csökkenését, a házasságon kívüli partnerkapcsolatok felerősödését. Éppen ezért alakult ki a fogalmi megközelítések másik nagy csoportja, azok a szociológiai irányzatok, melyek a családra, mint rendszerre tekintenek és a rendszer funkcióinak meghatározásán keresztül kívánják megadni a család szó tartalmának lényegét. A funkcionális megközelítés álláspontja szerint a család 9 funkcióját különböztethetjük meg⁶:

1. Biológiai funkció: A társadalom „utánpótlása” szempontjából leginkább a reprodukció tölt be kiemelkedő szerepet, és bármely családmodellről legyen is szó, ez a funkció mindig jelen van.
2. Gazdasági funkció: „A család a gazdaság, a termelő munka szervezeti egysége is.” A család gazdasági funkcióját két összetevő alkotja, egyrészt jövedelemből gazdálkodó közösség, másrészt a család, mint szervezet gazdasági haszonnal működik (például a házimunka felosztása, lakás karbantartása, gyermekgondozás stb.)
3. Az érzelmi szükségleteket kielégítő funkció: Ide sorolható többek között a szülő-gyermek viszonya, érzelmi kapcsolata, másrészt a partnerek között fennálló érzelmi közösség.
4. Társadalmi státusz meghatározása: Ez a funkció biztosítja a társadalmi státuszok újratermelődését a nevelés, a szocializáció és az értékátadás eszközével.

⁵ Hegedűs Judit (szerk.): A gyakorlati pedagógia néhány alapkérdése - Család, gyerek, társadalom; Bölcsész Konzorcium, 2006, 9. oldal

⁶ Kriston Edit: Az élettársak megítélése az alkotmányjog és a polgári jog szempontjából, Sectio Juridica et Politica, Tomus XXXIV. 2016, 232-233. oldal

Lásd részletesebben: Hegedűs i.m. 14-18. oldal

5. A betegek ellátása és az öregekről való gondoskodás: Ez a funkció a szociológusok szerint inkább a korábbi időkben volt megfigyelhető, amikor is az idősebb generáció anyagiakkal próbálta pótolni a testi, fizikai erejének és hasznosságának csökkenését. A fiatalabb családtagok tisztelték és segítették az idősebbeket, próbáltak tanulni az élettapasztalataikból, ma azonban egyre inkább ennek az ellenkezője figyelhető meg.

6. A kulturális igény felkeltése, a szabadidő irányítása: Szintén egy kevésbé értékesnek tartott funkció jelenleg. A modern élet sajátossága, hogy a családtagok nem töltenek egymással kellő időt, nem járnak együtt szórakozni. Ennek okai között szerepelhetnek az anyagi nehézségek, vagy éppen a túlzott munkateher, ami a mai társadalomban egyértelműen megfigyelhető.

7. A családtagok életének irányítása és ellenőrzése: A modern időkben ez tekinthető a leginkább ellentmondásos funkciónak. Az ellentmondásosság egyrészt a generációk közötti világnézeti különbségekből adódik, másrészt a megváltozott életritmusból és ugyancsak az időhiányból ered.

8. Szocializációs, nevelési funkció, személyiségformálás: A család az elsődleges szocializáció színtere, hiszen a gyermek itt tanulja meg azokat az alapvető magatartási mintákat, konvenciókat, melyeket később a társadalom részeként is alkalmaz. Éppen ezért ennek a funkciónak rendkívül fontos szerepe van.

9. Támogató funkció: A család az egyén énképének, önértékelésének forrása is, képes akár a fizikai, akár az érzelmi problémák rendezésében segítséget nyújtani. A családtagok közötti érzelmi kötődés az, ami ezen funkció alapjaként szolgál.

Ezek a funkciók többé kevésbé minden családfogalomban megtalálhatóak, azonban fontosságuk megítélése eltérő lehet.

KONKLÚZIÓK

A fentebb részletezett fogalmi megközelítések összevetéséből egyértelműen megállapítható, hogy a család funkcionális szempontból történő definiálása hatékonyabb válaszként szolgálhat a fennálló társadalmi helyzetnek megfelelő meghatározáshoz. A tradicionális szemlélet nem alkalmas a modern család strukturális jellemzőinek pontos leírására, hiszen továbbra is a házasság és a leszármazás, mint hagyományos értékek prioritását helyezi a középpontba. A házasság és a megszokott családmódel fenntarthatósága ma is elsőbbséget élvez, az állam igyekszik a hagyományos értékek irányába terelni a mai nemzedékeket általában több-kevesebb sikerrel. A társadalmi szemléletváltás főként a fiatalabb korosztályban figyelhető meg. Manapság egyre többen gondolják úgy, hogy nincs szükség házasságkötésre ahhoz, hogy az életüket együtt élhessék le, a „csak egy darab papír”-ként való értelmezés térhódítása egyre inkább észlelhető. A modern társadalmi viszonyok nem tűrik meg a házasság intézményének kizárólagosságát, mint a társas kapcsolatok egyeduralkodó csoportját, így szükség van a partnerkapcsolatok más formáinak elismerésére is.⁷

A szociológia funkcionális látásmódja azt sugallja felénk, hogy az ott meghatározott tartalmi elemek képesek lépést tartani ezekkel a modern társadalmi változásokkal, így

⁷ Kriston i.m. 226. oldal

akár alapul is szolgálhatnak a családfogalom jogi megközelítésének modernizálásához. A jog által történő meghatározás ma már szintén rendszertani alapokon nyugszik, ugyanakkor nem volt ez mindig így. Korábban a szociológia tradicionális megközelítésével mutatkozott hasonlóság a jogi családfogalom vonatkozásában, ugyanis a házasság és a leszármazás döntő tényező volt a jogalkotó és a bíróságok szemszögéből. A családok védelméről szóló 2011. évi CCXI. törvény korábbi 7. § ugyanis úgy fogalmazott, hogy „*A család a természetes személyek érzelmi és gazdasági közösségét megvalósító olyan kapcsolatrendszer, amelynek alapja egy férfi és egy nő házassága vagy egyenesági rokon kapcsolat, vagy a családbafogadó gyámság.*”⁸

Látható, hogy a jogszabály idézett passzusa csupán három kapcsolattípust tekint családnak, és nem hagy lehetőséget arra nézve, hogy tágabb értelmezést nyerjenek a tartalmi elemek. Éppen ezért került a normaszöveg értelmezése az Alkotmánybíróság elé, aki egyértelművé tette, hogy az itt megfogalmazottak a modern társadalmi viszonyokban tarthatatlanok. Ennek eredményeként született meg az az Alkotmánybírósági Határozat, mely alkotmányellenesnek tekintette a családvédelmi törvény fogalmi meghatározását, így azt hatályon kívül helyezte. Álláspontja szerint ugyanis „*az Alkotmányból nem a házassági kötelék, mint együttélési forma egyedüli (kizárólagos), hanem a különös (kiemelt, alkotmányos szintű) védelme vezethető le, vagyis az alaptörvény nem zárja ki más, a házasságtól eltérő párkapcsolatok törvényi szintű oltalmát. A jogalkotónak tehát ... lehetősége van a házasságon kívüli együttélési formákat is elismerni és törvényi szintű védelemben részesíteni*”⁹

Az Alkotmánybíróság döntésének következménye, hogy jelenleg nem áll rendelkezésre olyan jogszabály, mely egyértelmű magyarázatát adná annak, hogy kiket is kell családnak tekintenünk, vagy annak milyen formái létezhetnek. Ez a helyzet némileg veszélyezteti a jogbiztonság követelményét és az a helyzet állhat elő, hogy eltérő tartalmú és erősségű jogi védelem alakul ki a különböző családtípusok vonatkozásában. A szociológiai családfogalom ugyanakkor megoldást jelenthet, hiszen ha megvizsgáljuk a fentebb leírtakat, egyértelműen megállapítható, hogy vannak hasonlóságok a különböző megközelítésekben, amelyek alapját képezhetik egy egységes fogalom kialakításának.

A tanulmány a fentebb említett Alkotmánybírósági Határozat párhuzamos indoklásában foglaltakkal zárnám, mely szerint „*A családnak... nemcsak a gyermekek születésében és felnevelésében van szerepe, hanem ennél jóval több mindenben. A család az élet komplex közege. Ebbe beletartozik a testi-lelki gondoskodás, az együttérzés kifejezése, a családtagért való helytállás is.*”¹⁰

⁸ 2011. évi CCXI. törvény a családok védelméről, 7.§ (1) bek.

⁹ 43/2012. (XII. 20.) AB határozat

¹⁰ 43/2012 (XII. 20.) AB határozat párhuzamos indoklása

EFFECTUL ABSOLUTISMULUI LUMINAT ASUPRA ADMINISTRAȚIEI PUBLICE

*Zita Lengyelne Bús**

Doctorand anul II., la fără frecvență

ME-ÁJK, Facultatea de drept, Departamentul juridic istoria dreptului

DE LA ÎNCEPUT

Domeniul meu de cercetare abordează schimbarea statutului de notar din Ungaria începând cu secolul al XIX-lea și până în prezent. În cadrul lucrării de față doresc să fac o prezentare istorică începând cu epoca absolutismului luminat, perioadă în timpul căreia a apărut administrația ca atare, nevoia de formare și funcționare a unui sistem administrativ birocratic precum și primele încercări de realizare a acestuia.

În această perioadă bunăstarea poporului și sănătatea publică au devenit responsabilități de stat. Administrației centrale a redus competențele și atribuțiile bisericii și a limitat puterea de hotărâre de a proprietarilor de pământ. Pe lângă definirea noțiunii și caracterizarea absolutismului luminat, lucrarea mea prezintă activitățile concrete a reprezentanților absolutismului luminat din Ungaria, reformele privind administrația publică și măsurile introduse de Maria Terezia precum și ideile cu privire la administrația publică și la măsurile concrete de aplicare a acestora introduse de către împăratul Josif al II-lea.

DESPRE ABSOLUTISMUL LUMINAT

Cu toate că scopul apariției absolutismului luminat a fost conservarea feudalismului, sistemul său de instrumente a acționat contra acestuia. Absolutismul luminat a apărut în primul rând în Europa Centrală (Prusia, Imperiul Habsburgic). Din punct de vedere economic, în secolul al XVIII-lea, aceste state au rămas cu mult în urma Occidentului dezvoltat, fapt care afecta deja și statutul lor de mari puteri. Pe lângă aceasta domnitorul și cei aflați la conducere nu au vrut să renunțe la putere și nu au dorit nici transformarea burgheză. Este adevărat și faptul că în nici una dintre aceste state nu s-a format o burghezie destul de puternică pentru forțarea schimbărilor.

Se pot observa asemănări și în ceea ce privește mijloacele de guvernare. Peste tot este evidentă limitarea drepturilor organelor de autoguvernare (ex. împiedicarea activității parlamentului), guvernarea cu ajutorul emisiei de regulamente, participarea la guvernare a oamenilor de specialitate. În vederea atenuării conflictelor sociale și a modernizării societății, absolutismul a introdus reforma educației și a sănătății publice. În Ungaria perioada absolutismului luminat a început din a doua jumătate a perioadei de domnie a

* Conducător științific: Dr. Ibolya Katalin Koncz docent universitar șef departament

reginei Maria Terezia, în anul 1765 și a ținut până la moartea lui Josif al II-lea, în anul 1790.

În Europa de Est absolutismul luminat a încercat recuperarea decalajului dintre teritoriile rămase în urmă din punct de vedere social și economic și Occident, mai ales Franța. Domnitorii au încercat să completeze cu regulamentele tot ceea ce în regiunile dezvoltate a fost rezultatul unei dezvoltări organice, în acest fel a început modernizarea administrației publice prin centralizarea acesteia, a industriei, a sistemului educațional și a sănătății publice. Au încercat să amortizeze conflictele sociale, au intervenit în relațiile dintre iobagi și domnitorii feudali. Au vrut să pună capăt privilegiilor care au stat în calea dezvoltării acestor state secole de-a rândul.

DOMNIA MARIEI TEREZA (1741-1780)

După Szegfű Gyula, ea a avut cel mai mare efect asupra istoriei țării noastre. A restabilit integritatea țării, a reconectat regiunea de sud, a introdus convocarea regulată a parlamentului, a pus în funcțiune consiliul maghiar, în discuția cazurilor maghiare a dat atenție părerii Cancelariei ungare și devenind regina Ungariei a acceptat obiceiurile maghiare.

În anul 1751 (de natură utilitară) introduce reforme privind taxa imperială, obligativitatea fiscală independentă de poziția politică, de sub care îi absolvă pe mult iubii săi maghiari. Aici începe separarea absolutismului luminat ungar de cel european, situație care a ținut până în anul 1848.

Anul 1760 a fost un an de răscruce, își schimbă direcția politică, din anul 1761 este nevoită să introducă schimbări radicale, creează organele consiliului de stat. Regina Maria Tereza rupe cu obiceiurile vechi, anulează și dizolvă consiliul secret în organele de sfat ale statului. Totodată apare un nou strat al societății, al cărui membri nu sânt nici nobili, nici specialiști și nici oameni de știință. Următoarea perioadă a domniei sale s-a scurs sub augura etatismului. A urmat extinderea puterii statale, sănătatea publică devine responsabilitate de stat, înființează o facultate de medicină în Nagyszombathely, cu statut de instituție de stat. A dispus înființarea liceelor și a școlilor populare. În anul 1773 dispune traducerea regulamentului prusac de sănătate publică, care conține foarte multe dispoziții. Ex.: cum și în ce fel trebuie organizată o înmormântare, în ce constă îndatorirea familiei, a preotului.

Trebuie angajat câte un medic de stat în fiecare județ, interzice mita.

Problemele cu privire la măsurile sociale au devenit responsabilitate de stat:

- îngrijirea orfanilor
- 12 mari proprietari de pământ trebuie să construiască o casă de azil pentru cei ajunși la nevoie din vină improprie (dispoziție împotriva cerșitului)
- reorganizarea justiției, există drept de apel în fiecare sentință finală, iobagii trebuie și ei ascultați, în ceea ce privește martorii - a pus capăt luării mărturiilor prin constrângere.

Maria Tereza încă nu a reușit să îndeplinească atribuțiile idealului de domnitor absolutist luminat.

Domnia sa a integrat în numeroase cazuri propunerile sfatnicilor. Nu s-a îndepărtat de religie, urmând calea indicată de normele de fond ale tezelor religiei.

Decretul Racio Educationis din anul 1777 conține dispozițiile de reglare a programei școlare. A împărțit teritoriul statului în raioane educaționale aflate sub controlul statului.

A apărut necesitatea separării puterii administrative de cea a justiției. Contra principiului de responsabilitate colectivă a căpătat importanță responsabilitatea individuală, a început separarea puterii administrației centrale: s-au separat organele și standardele economiei, justiției(justiția, dreptul, în acest domeniu încă nu a apărut separarea puterii executive de cea a justiției), politicii(miliția, sănătatea publică,ramura socială,educația,administrația publică), ecleziei(guvernarea bisericii- a acceptat autoguvernarea bisericii dar comisiile de guvernare a bisericii au primit numeroase instrucțiuni) și domeniului militar(consiliul militar al curții, tribunalul militar).

DOMNIA LUI IOSIF AL II- LEA (1780- 1790)

În anul 1780,după moartea mamei sale, Josif al II- lea a continuat seria reformelor și a accentuat prezența absolutismului lămurat în imperiu prin introducerea unor reforme radicale. Josif al II- lea s-a autoconsiderat ca fiind „primul slujitor al statului”. Prevăzând că reformele sale vor eșua datorită privilegiilor nobilimii ungare conținute în documentul numit,Tripartitum, a renunțat la încoronare. Dacă nu ar fi renunțat la coroana Ungariei, ar fi fost nevoit să depună jurământ pe constituția Ungariei, care prevedea privilegiile nobilimii.Din această motiv a fost batjocorit cu denumirea de „regele cu pălărie”.

Mulți gânditori au recunoscut rolul jucat de reformele introduse de Josif al II-lea în modernizarea țării. Aceștia i-au sprijinit politica. Ei sunt cunoscuți sub denumirea de „iozefiniști”.Scopul lor a fost o guvernare bună și ușoară a imperiului, o guvernare a tuturor părților imperiului, centralizată în Viena și folosirea unei limbi unice în această guvernare.

Faptul că primele reforme ale lui Josif al II- lea au apelat la simțul de libertate al oamenilor, dovedesc gândirea lui lămurată. Edictul său din 1781 numit „de toleranță”, a îndepărtat obstacolul ridicat protestanților și greco- catolicilor, obstacol aflat în calea afirmării acestora, a facilitat construirea de biserici.

A gonit din țară ordinele călugărești și mănăstirile care nu exercitau activitate școlară.În anul 1784 decretul de limbă, care dorea să oficializeze limba germană ca limbă de stat a întâmpinat o rezistență puternică.A avut dreptate în privința faptului că limba latină, rămasă ca o fosilă din evul mediu, nu mai era potrivită ca limbă oficială a administrației publice în Ungaria, dar această limbă reprezenta un privilegiu al nobilimii împotriva iobagilor vorbitori de limbă maghiară.

În păstrarea identității naționale a însemnat un pericol mai mare dorința lui de a introduce limba germană în educația universitară și mai târziu în licee. Aceasta ar fi constituit un obstacol în dezvoltarea limbii maghiare.

În anul 1785 , condus de intenția de a centraliza administrația imperiului și de a limita puterea locală a nobilimii, domnitorul a împărțit teritoriul țării în zece raioane și a abolit administrația teritorială locală absolută. În prealabil a organizat recensământului populației, obținând date cu privire la numărul de nobili și de iobagi din țară. O parte a nobilimii, cei educați, a realizat că noua administrare teritorială va fi urmată de

modernizarea acestor teritorii și au acceptat cu plăcere slujbe în oficiile înființate în acest scop. În fruntea districtelor au fost numiți comisari regali. Printre ei s-a numărat și contele Széchényi Ferenc. Kazinczy Ferenc a activat ca funcționar pentru educație în regiunea Kosice. Decretul, emis deasemenea în anul 1785, privind desființarea iobăgiei a contribuit la ameliorarea situației juridice a iobăgiei. A limitat obligativitățile iobagilor, a abolit iobăgia veșnică și a interzis folosirea denumirii de iobagi. Aceasta nu a însemnat eliberarea iobagilor dar le-a oferit posibilitatea de mișcare liberă, posibilitatea de ascensiune și de însușire a unei meserii. În anul 1789 Josif al II-lea a emis decretul privind unificarea impozitului pe teren, cu intenția de a introduce acest impozit începând cu anul următor. Aceasta ar fi însemnat abolirea unui drept cardinal al nobilimii, scutirea de impozit. Domnitorul bolnav a fost cuprins de frică la vestea revoluției franceze și căderii regimului ancien. Pe patul de moarte, în anul 1790, și-a revocat decretul, cu excepția celui privind desființarea iobăgiei și a edictului „de toleranță”. Păstrarea acestor decrete indică o atitudine morală sublimă, ambele contribuind la ameliorarea situației mulțimii.

Ridicarea Ungariei și a Imperiului Habsburgic prin încercările din perioada absolutismului luminat s-a realizat doar parțial. Reformele luminate introduse de Maria Terezia și Josif al II-lea au atras atenția asupra acelor defecte ale societății care au stat în calea dezvoltării.¹

ISTORIA ORGANIZĂRII ADMINISTRAȚIEI PUBLICE

Pe lângă reformele privitoare la reorganizarea sistemului de administrație publică de stat se află întotdeauna și propunerile cu privire la procedurile folosite în administrația publică.

Încercarea de reorganizare a administrației publice de stat din Ungaria este ilustrată de câteva decrete regale vechi și de mai multe legi privitoare la înființarea unor comitete de stat. Sarcina acestor comitete a fost examinarea la fața locului a formelor de organizare existente și propunerea unor sugestii pe baza colecției de date obținute.

În scopul pregătirii reformelor au fost trimise la fața locului numeroase comitete având sarcina de a întocmi planuri de acțiune, până la cea mai apropiată ședință a Parlamentului. Aceste comitete de stat au stat la baza formării instituției regale ungare de autoguvernare, considerată conform Legii XCVII din anul 1723, ca fiind cea mai importantă instituție de guvernare ungară.

Deja din secolul al XVIII-lea problema reformei administrației de stat s-a aflat în mod regulat în actualitate. Una dintre scopuri a fost scurtarea procedurilor administrative și simplificarea procedurilor de rezolvare a diferitelor cazuri administrative. Deja în această perioadă a existat o reglementare detaliată a modului de rezolvare a cazurilor discutate în cadrul ședințelor birourilor naționale. Pregătirea raportului de caz și trimiterea acestuia persoanei în cauză era sarcina raportorului. În data de 20 ianuarie 1724 a apărut prima instrucțiune cu privire la rezolvarea unei sarcini

¹

http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:YpXKSR_hCfMJ:users.atw.hu/cseppentog/T%25F6ri/Kidolgozott%2520t%25E9telek/Felvil%25C3%25A5gosult%2520abszoluzizmus1.doc+%&cd=3&hl=hu&ct=clnk&gl=hu;starea din 10 octombrie 2017.

administrative, apoi în anii 1754, 1769 și 1784 au apărut noi și noi reglementări în administrația de stat.

Instrucțiunea pentru prefecți (*Instructio Pro Supremis Comitibus*), emisă de Maria Tereza, conține reglementări în toate domeniile de administrație. Este notabilă ordinea administrativă și măsurile luate pentru conservarea documentelor: ”în cazul în care se descoperă că arhiva ar fi într-o stare confuză, aceasta trebuie adusă într-o stare acceptabilă, trebuie făcută cât mai repede o listă a documentelor, procesele verbale întocmite an de an trebuie legate conform protocolului stabilit și ținute într-un inventar separat”.

Continuând în mod radical munca mamei sale, Iosif al II-lea a așezat țeluri noi în fața organizațiilor administrative (și funcționarilor în domeniu). Înaintea apariției erei iozefiniste a absolutismului luminat administrația de stat nu a funcționat în mod profesionist și continuu, s-a ocupat exclusiv doar de activitățile legate de stabilirea și încasarea taxelor fiscale, de aprovizionarea armatei cu noi recruți, cai, alimente, echipamente, respectiv de respectarea ordinii. Țelul primordial al noii politici de guvernare a fost ca mulțimea să devină mai bogată, mai culturată, mai sănătoasă, considerând că „creșterea continuă a puterii materiale și culturale a mulțimii are ca urmare întărirea puterii statului”.

În acest scop, al sprijinirii bunului comun (*bonum commune, die Wohlfart der Menchen*) au fost emise decretele având în vedere dezvoltarea producției de bunuri materiale: reglarea plăților, împăduririle, producția de mătase, sprijinirea activităților de prelucrare, etc. Deasemenea pentru îmbogățirea bunului comun a fost înființată, căpătând o nouă interpretare, direcția de specialitate.

În așa numitele scrisori pastorale, Iosif al II-lea și-a rezumat gândurile cu privire la administrația de stat ideală, aici a formulat pentru prima dată importanța calificării departamentului de funcționari („...conducători de un nou tip, este nevoie de conducători în administrație, care consideră această muncă o vocație, [...] principala calitate a persoanei conducătoare este: să fie întrepătrunsă de iubirea bunului comun, să efectueze o muncă întradevăr reală, și să-și educe și subordonații în acest spirit...”). Aceasta a fost menirea sistemului de calificare profesională pe baza căruia doar persoanele cu o pregătire teoretică adecvată și cu experiența practică necesară puteau fi numiți în posturi de conducere a administrației.

Iosif al II-lea s-a gândit și la accelerarea, simplificarea și ieftinirea activității de administrație publică. A formulat pentru prima dată necesitatea reducerii prețului administrației. Este primul care a reglat „mecanizarea” administrației.

Consiliul de autoguvernare a transcris textul regulamentelor cu ajutorul unui număr de scribi egal cu numărul de exemplare necesare autorităților subordonate. Domnitorul a instruit consiliul de autoguvernare în vederea efectuării multiplicării documentelor, în tipografii, reducând astfel costurile salariilor plătite unei întregi armate de scribi.

Iosif al II-lea a dorit obținerea de rezultate nu numai în domeniul politicii de personal și al accelerării administrației dar a realizat și reforma unificării organizației. După reglarea politicii administrative în anul 1785 a dispus înființarea centrelor de direcție și introducerea administrației continue. Merită atenție și încercările de modernizare în domeniul orientării și a organizării informației. Unul din țeluri a fost deasemenea eliminarea raportărilor inutile. În anul 1792 regele Lipot al II-lea, în manuscriptul suprem adresat contelui Pálffy, președintele autoguvernării regale ungare, comunică

directivele reformei administrației. Noua administrație s-a format prin luarea în considerare a acestor directive. Conform cu manuscriptul regelui, doar cazurile discutate în prealabil atât în ședințele biroului curții cât și a birourilor naționale, puteau fi prezentate în fața regelui. Hotărârile trebuie arhivate în așa numita carte a hotărârilor, cu notarea datei în care au ajuns la biroul curții regale. Șeful direcției trebuie să întocmească o fișă cuprinzând conținutul fiecărui caz discutat în fața biroului. Acest conținut este editat de personalul biroului și semnat de șeful biroului. În scopul editării corecte a acestor conținuturi (extracte scurte care corespund în parte cărților de înregistrare actuale) sânt atașate formulare standard proiectate în acest scop. Pe baza manuscrisului prezentat anterior, care se referă la administrația de stat, contele Zichy Károly, în numele autoguvernării locale, a emis în luna august a anului 1792 instrucțiunea cu privire la administrație.²

Până în secolul al XVIII-lea a apărut serviciul public. Spre deosebire de funcționarul ales de politică a devenit tot mai curent modelul funcționarului numit în funcție cu posibilitatea de revocare a numirii, funcționar pentru care munca este una cu vocația. Funcționarul primește un salariu onorabil pentru munca prestată, ceea ce oferă posibilitatea ca, împreună cu preocupările suplimentare, această ocupație să devină o adevărată profesie. Existența pensiei a permis ca perioada de sfârșit a acestei profesii să fie calculabilă. Faptul că acest oficiu pretindea anumite competențe a ridicat ideea formării profesionale. (conform ordinului emis de Iosif al II-lea în anul 1787 doar persoanele calificate puteau fi angajate de către organele administrative centrale și de alte organe județene mai importante). În strânsă legătură cu formarea profesională a fost și crearea sistemului de calificare.³

² <http://ajk.pte.hu/files/file/doktori-iskola/almasy-gyula/almasy-gyula-muhelyvita-ertekezes.pdf> ; starea din 12 octombrie 2017.

³ Barna Mezey : Magyar alkotmánytörténet, Osiris kiadó 2003. http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/2011_0001_520_mezey_magyar_alkotmanytor/ch03s03.html ; starea din 12 octombrie 2017.

AZ ÁLLAMI TISZTVEISELŐKRŐL SZÓLÓ 2016. ÉVI LII. TÖRVÉNY ÁLTAL BEVEZETETT VÁLTOZÁSOK BEMUTATÁSA

*dr. Lövei Bernadett**

III. évfolyamos levelező tagozatos doktorandusz
ME-ÁJK, Közigazgatási Jogi Tanszék

BEVEZETÉS

A magyar közigazgatásra a szocialista közigazgatási szemlélet, a túlzott bürokrácia, a párhuzamos feladatmegosztás, az elhibázott finanszírozás, a közszolgálati életpálya megbecsülésének hiánya, a stratégiai szemlélet elmaradása és a korrupciós ügyek egyaránt jellemzőek voltak. Magyarország esetében további problémát jelentett a rendszerváltás óta eltelt időszak adminisztratív útkeresése, mely kilengésekkel, irányváltásokkal terhelt zajlott.

A 2010-ben Magyarország élére került Kormány az állam megújítását, szerepének újragondolását, a területi feladatellátás hatékonyságát és eredményességének megvalósítását tűzte ki egyik főcéljaként, ebben kiemelt szerep jutott a közigazgatásnak is, melynek hatékonysága a korábbi években jelentősen visszaesett. A közigazgatás visszaesésének egyik okaként jelölhető meg, hogy a köztisztviselői illetményalap 2008 óta nem változott, 38.650,- Ft-on stagnált. Ennek hatására a közigazgatásban egyre kedvezőtlenebb kereseti viszonyok alakultak ki a versenyszférához képest és mindez fokozottan érintette a középfokú végzettségű tisztviselőket.

Mivel az állam cselekvő ereje, aktivitása a közigazgatásban rejlik és a fenti kihívások kapcsán cselekvőleg kellett fellépni, így a magyar közigazgatás megújítása nélkülözhetetlen volt. E törekvések megvalósítása érdekében és a recesszió következtében jelentkező negatív tendenciák orvoslása céljából született a közigazgatás átszervezéséről és fejlesztéséről szóló Magyar Zoltán Közigazgatás-fejlesztési Program is, mely szervesen illeszkedett a Kormány gazdaságélénkítő törekvéseibe. A 2011. június 10-én kiadott Magyar Program legfőbb célja az ún. Jó Állam kialakítása volt, azzal a céllal, hogy az állam a rá bízott javakat a köz céljainak és érdekeinek megfelelően, a lehető leghatékonyabb módon használja. A Magyar Program négy beavatkozási területre összpontosít: szervezet, feladat, eljárás és személyzet.

A Program a feladatot az állami működés elemi egységeként definiálja, meghatározza, hogy melyek a feladat kötelező (a feladat felelőse, tárgya, forrása és határideje) és eshetőleges (a feladatellátás körülményeit, hatékonyságát befolyásoló tényezők) elemei. A feladatvégzés során törekedni kell a szakmaiság, pontosság és lényeglátás együttes alkalmazására, fegyelmezett, ugyanakkor kreatív feladatellátásra.

A közigazgatási eljárások hatékonyságának növelését egységes normák és követelmények bevezetésével és betartásával kívánja elérni.

* Témavezető: Dr. Turkovics István egyetemi adjunktus

A személyzet tekintetében fontos elem a létszámtervezés, valamint a közigazgatási életpályamodell előtérbe helyezése.

Az életpályamodell pedagógusi-, majd a rendvédelmi szervek körében történő bevezetését követően 2016. július 1. napjától a fővárosi és megyei kormányhivatalok járási hivatalainak állományába tartozó tisztviselők tekintetében, míg 2017. január 1. napjától a fővárosi és megyei kormányhivatalok főosztályainak állományába tartozó tisztviselők tekintetében is bevezetésre került.

AZ ÁLLAMI TISZTVISELŐKRŐL SZÓLÓ 2016. ÉVI LII. TÖRVÉNY ÁLTAL BEVEZETETT VÁLTOZÁSOK

Elsődleges cél volt a területi közigazgatás tisztviselői számára a modern, szolgáltató állam kereteibe illeszkedő, a szakmai képzettséget és tapasztalatot továbbá kiemelten a teljesítményt megbecsülő új tisztviselői hivatásrend, valamint az ehhez kapcsolódó illetményrendszer kialakítása, kultúraváltás megvalósításával a közigazgatási munka presztízsének megteremtése.

Mindennek megvalósítása az állami tisztviselőkről szóló 2016. évi LII. törvény (a továbbiakban: Áttv.) hatályba lépésével kezdődött.

Az Áttv. hatályba léptetése két lépcsőben zajlott. Első ízben a járási hivatalok állományába tartozó tisztviselők tekintetében került bevezetésre 2016. július 1. napjától, majd 2017. január 1. napjától a főosztályok állományába tartozó tisztviselőkre is kiterjed a hatálya.¹

Az Áttv. által bevezetett jelentősebb változások egyike a jogviszonyváltás, mely a törvény hatálybalépésével egyidejűleg alakította át a kormányzati szolgálati jogviszonyt állami szolgálati jogviszonnyá.²

Az Áttv. rendelkezései szerint a közszolgálati tisztviselőkről szóló 2011. évi CXCV. törvény (a továbbiakban: Kttv.) egyes rendelkezései továbbra is alkalmazni kell az állami tisztviselők jogviszonya tekintetében, így a jogviszonyváltásra is a Kttv. vonatkozó rendelkezéseit kellett alkalmazni azzal az eltéréssel, hogy a tisztviselőt a jogviszonyváltásról nyolc napon belül kellett tájékoztatni a változásról.³

A jogviszonyváltást követően a tisztviselőt be kell sorolni az Áttv. 1. melléklete szerinti és illetményét meg kell állapítani. Itt, a tisztviselő védelme érdekében az Áttv. rendelkezései közé egy biztosíték került beépítésre.⁴ A jogviszonyváltást követő illetmény-megállapítás során az állami tisztviselő illetményét nem lehet alacsonyabb összegben megállapítani, mint amennyi illetményre jogosult volt a Kttv. rendelkezései szerint.

A jogviszonyváltás nem eredményezi a szolgálati jogviszony megszakadását, azt folyamatosnak kell tekinteni, ha a tisztviselő a jogviszonyváltást megelőzően már kormányzati szolgálati jogviszonyban állt. Ezen túl a jogviszonyváltás a szolgálati jogviszonyból eredő igények elévülését sem szakítja meg.

¹ Áttv. 29. §

² Áttv. 30. § és 36. §

³ Áttv. 31. §

⁴ Áttv. 31. § (3) bek.

A jogviszonyváltáson túl az Áttv. a képzési kötelezettségben, az illetményekben és szabadság megállapításban, valamint a szolgálati idő után alanyi joggal járó juttatás megállapításában is jelentős változást hozott.

AZ ÁLLAMI TISZTVISELŐK DÍJAZÁSA

A tisztviselő illetményének megállapításában jelentős változást hozott az Áttv. a Kttv. által alkalmazotthoz képest. A Kttv. által alkalmazott illetménytáblát egy új illetménytábla váltotta fel továbbá az illetmény elemekre történő felosztás is megszűnt.

Az Áttv. által bevezetett újítás nyomán az állami tisztviselői illetménye összegű, nem osztható illetmény elemekre, megszűnt az alapilletmény, illetménykiegészítés, vezetői pótlék, nyelvpótlék, egyéb pótlék, valamint az alapilletmény-eltérítés is.

Az éjszakai pótlék az egyetlen olyan illetményelem, amely megmaradt és alkalmazható az állami tisztviselőkre vonatkozóan is.

Az Áttv. által bevezetésre kerültek az új illetménytáblák, melyek új fogalmak bevezetését is eredményezte. A Kttv. által használt I. besorolási osztály és II. besorolási osztályra vonatkozó illetménytáblák helyett az általános ügyintézői osztály előmeneteli fokozatai felsőfokú végzettséggel illetve érettségi végzettséggel rendelkező tisztviselők részére.

Az általános ügyintézői osztály tekintetében – mind a felsőfokú végzettségű, mind az érettségi végzettségű tisztviselők esetében – négy előmeneteli fokozat került meghatározásra Állami fogalmazó I. és II., Állami tanácsos I. és II., Állami főtanácsos I. és II. valamint az Állami vezető-főtanácsos előmeneteli fokozat I. és II.

Az állami tisztviselőt iskolai végzettsége és szolgálati jogviszonyban töltött ideje alapján kell besorolni az Áttv. 1. melléklete szerinti ügyintézői osztály megfelelő előmeneteli fokozatába, attól függően, hogy felsőfokú végzettséggel vagy érettségi végzettséggel rendelkezik.

Az általános ügyintézői osztályokon túl bevezetésre került egy új kategória a kiemelt ügyintézői osztály három előmeneteli fokozattal.

Szintén az Áttv. újítása, hogy az állami ügykezelők részére is bevezetésre került egy illetménytábla, az általános ügyintézői osztályok tábláihoz hasonlóan négy előmeneteli fokozattal.

Az egyes előmeneteli fokozatokhoz tartozóan az illetmény alsó és felső határának meghatározására került sor.

Az állami tisztviselő illetményét úgy kell megállapítani, hogy annak összege elérje a besorolása szerinti előmeneteli fokozathoz tartozó alsó határt. Az állami tisztviselő a besorolása szerinti előmeneteli fokozathoz tartozó alsó határ szerinti illetményre alanyi joggal jogosult.⁵

Az általános ügyintézői osztályok tekintetében – mind a felsőfokú, mind az érettségi végzettségű tisztviselők részére – a négy előmeneteli fokozatba az alábbi szolgálati idővel lehet besorolni az állami tisztviselőket:⁶

⁵ Áttv. 19. § (1) bek.

⁶⁶ Áttv. 13 §

- az állami fogalmazó I. illetve II. kategóriát 0-3 év,
- az állami tanácsos I. illetve II. kategóriát 3-11 év,
- az állami főtanácsos I. illetve II. kategóriát 11-25 év, míg
- az állami vezető-főtanácsos I. illetve II. kategóriába 25. év vagy a feletti szolgálati jogviszonnal rendelkező tisztviselőket kell besorolni.

A tisztviselőt a szolgálati jogviszonyban töltött ideje alapján – amennyiben eléri a következő besorolási kategóriához meghatározott szolgálati időt – magasabb előmeneteli fokozatba kell sorolni, ha az ahhoz szükséges feltételeket teljesítette.

DE! A munkavégzési kötelezettséggel nem járó, megszakítás nélkül hat hónapot meghaladó időtartamból hat hónapot kell beszámítani.

A sor- és tartalékos katonai, valamint a polgári szolgálat, a tizennégy éven aluli gyermek ápolására, gondozására, illetve a tartós külszolgálatot teljesítő dolgozó házastársa által igénybe vett fizetés nélküli szabadság teljes időtartamát figyelembe kell venni.

Az 1992. július 1-jét megelőzően munkaviszonyban töltött időként jogszabály alapján elismert időtartamból – tekintet nélkül arra, hogy annak ideje alatt munkavégzésre irányuló jogviszony fennállt-e, vagy ilyen jogviszony fennállása esetén érvényesült-e munkavégzési kötelezettség – hat hónapot be kell számítani.

A közszolgálati tisztviselő besorolásánál az önkéntes tartalékos tényleges katonai szolgálatteljesítés idejét kétszeres időtartammal kell figyelembe venni.

Az állami tisztviselő illetményét minden év január 31. napjáig a munkáltató szervezet vezetőjének felül kell vizsgálnia ⁷, mely során az illetmény az alsó és felső határ között kerülhet megállapításra. Az illetmény megállapításánál kiemelt jelentőséggel bír a teljesítmény értékelés, mert az illetmény alsó és felső határ közötti megállapításra a megelőző év minősítése vagy teljesítményértékelése alapján kerülhet sor.

Ha a munkáltatói jogkör gyakorlója január 31-ig nem végzi el a felülvizsgálatot, vagy annak során az állami tisztviselő illetményének összegét nem módosítja, az állami tisztviselő a megelőző év december 31. napján irányadó illetményre jogosult.

A sávos bérrendszerben történő illetmény megállapítás szempontjainál a teljesítményértékelés jelentősége megnőtt, valamint nagyobb munkáltatói felelősséggel járó, valódi bértömeg-gazdálkodást feltételező új illetményrendszer került kialakításra.

A tisztviselő illetményét a besorolási fokozathoz tartozó illetmény alsó és felső határ között lehet megállapítani. A munkáltatói jogkör gyakorlója az illetményt tárgyév vonatkozásán az állami tisztviselő tárgyévét megelőző teljesítményértékelése vagy minősítése alapján a besorolása szerinti előmeneteli fokozathoz tartozó illetmény felső határáig megemelheti.

Ha az állami tisztviselő munkavégzése indokolja, rendkívüli teljesítményértékelés rendelhető el, amelynek eredménye alapján a megállapított illetmény csökkenthető, de legfeljebb az alsó határ mértékéig.

A munkatársak megtartása érdekében belátható előrelépési lehetőséget kell biztosítani az illetményben az előmeneteli fokozat adott sávján belül is.

⁷ Áttv. 19. § (3) bek.

SZOLGÁLATI IDŐ ELISMERÉS

A havi illetmény módosulása kapcsán jelentős változást eredményezett az Áttv. a szolgálati idő elismerése vonatkozásában is.

A közszolgálatban töltött idő elismeréseként a Kttv. jubileumi jutalomra való jogosultságot szabályoz (mint alanyi jogon járó juttatás), mely az állami szolgálati jogviszonyban állók esetében módosult, az Áttv. értelmében megnevezése jubileumi jutalomról szolgálati idő elismerésre változott, valamint az eddigi 25 évtől eltérően, már 20 év közszolgálati idő után is jár elismerés (2 havi összeg).

Az Áttv. rendelkezései szerint mögöttes szabályként a Kttv. rendelkezéseit kell alkalmazni a szolgálati idő elismerés esetében. Ennek megfelelően – a Kttv. szabályozása szerint – a szolgálati idő elismerés a szolgálatai jogviszonyban töltött idő betöltésének napján esedékes.

A tisztviselő nem jogosult szolgálati idő elismerésre, ha másik foglalkoztatási jogviszonyban azt megkapta, vagy már magasabb fokozatú jubileumi jutalomban részesült.⁸

AZ ÁLLAMI TISZTVISELŐ KÉPZÉSI KÖTELEZETTSÉGE

Újként került bevezetésre a közigazgatási tanulmányok szakirányú továbbképzés, mely bevezetésével a közigazgatási szakvizsga kötelezettség megszűnt. A szabályozás szerint állami szolgálati jogviszonyba kinevezni csak azt lehet, aki ezen szakképzettséggel rendelkezik, vagy a kinevezése aláírásával vállalja, hogy 2 éven belül azt megszerzi.⁹ Ha a tisztviselő a vállalt szakképzetés megszerzését az előírt határidőn belül felróhatóan elmulasztja állami szolgálati jogviszonya a törvény erejénél fogva a határidő leteltét követő napon megszűnik.

Mentesülés:

- közigazgatás-szervező alap- vagy mesterszintű szakképzettség
- a közigazgatási szakvizsga vagy azzal egyenértékű vizsga (pl.: jogi szakvizsga)
- tudományos fokozat
- államtudományi mesterszintű szakképzettség (külön jogszabály: az államtudományi képzési terület alap- és mesterképzési szakjainak meghatározásáról és azok képzési és kimeneti követelményeiről, valamint az azzal összefüggő kormányrendeletek módosításáról szóló 282/2016. (IX. 21.) Korm. rendelet.)

Az állami tisztviselő az állami tanácsos I., állami főtanácsos I., állami vezető-főtanácsos I., állami szakértő tanácsos vagy állami szakértő főtanácsos előmeneteli fokozatba akkor sorolható, ha a közigazgatási tanulmányok szakirányú továbbképzés keretein belül szerzett közigazgatási tanulmányok szakirányú szakképzettséggel rendelkezik, vagy vállalja, hogy e szakképzettséget három éven belül megszerzi.

Ha az állami tisztviselő három éven belül – ide nem értve a harminc napot meghaladó fizetés nélküli szabadság, a keresőképtelenség, továbbá a harminc napot meghaladó

⁸ Áttv. 21. § (3) bek.

⁹ Áttv. 5. §

hivatalos kiküldetés időtartamát – meghatározott határidőn belül felróhatóan elmulasztja a szakképzettség megszerzését, magasabb előmeneteli fokozatba nem sorolható. Ebben az esetben illetményét – a határidő leteltének napját követő hónap első napjától – a besorolása szerinti előmeneteli fokozathoz tartozó alsó határnak megfelelő összegben kell megállapítani.

Szintén új továbbképzési kötelezettsége keletkezett a jogszabály bevezetésével a vezetői munkakört betöltő tisztviselőknek a kinevezésétől számított öt éven belül kormányzati tanulmányok szakirányú továbbképzés során kormányzati tanulmányok szakirányú szakképzettséget kell szereznie.¹⁰ A határidőbe nem számít bele a harminc napot meghaladó fizetés nélküli szabadság, a keresőképtelenség, továbbá a harminc napot meghaladó hivatalos kiküldetés időtartama.

Mentesülést biztosít a szakképzettség megszerzése alól:

- államtudományi mesterszakon szerzett képesítés, vagy
- közigazgatás-tudományi doktori (PhD) fokozat.

A közigazgatási szakvizsga, jogi szakvizsga, más tudományos fokozat a vezetők számára előírt kormányzati tanulmányok szakirányú szakképzettség megszerzése alól nem mentesít.

Ha a vezetői munkakört betöltő állami tisztviselő a szakképzettség megszerzését a megjelölt határidőn belül számára felróható okból elmulasztja, a határidő leteltét követő nappal nem vezetői munkakörbe kell helyezni.

A miniszter az vezetők részére kötelező szakképzettség megszerzésére vonatkozó kötelezettség alól a munkáltató kérelmére mentesítést adhat, ha az állami tisztviselő állami vezetői, vagy közigazgatási szervnél vezetői munkakörben szerzett tapasztalata ezt indokolja.

Az állami tisztviselő számára kötelező vagy a munkáltató által kötelezően előírt képzés, továbbképzés, vagy átképzés költségeinek fedezetét – ha a képzésért felelős intézmény más forrásból nem biztosítja – a munkáltató köteles biztosítani. A költségek fedezetének biztosítására az állami tisztviselő nem kötelezhető.

¹⁰ Áttv. 11. §

AZ EURÓPAI ÖRÖKLÉSI BIZONYÍTVÁNY INTÉZMÉNYE, MINT HATÁRON ÁTNYÚLÓ ÖRÖKLÉSI JOGÉRVÉNYESÍTÉSI ESZKÖZ

*dr. Makács Adrienn**

II. évfolyamos levelező tagozatos doktorandusz
ME-ÁJK, Polgári Jogi Tanszék

Az uniós jogalkotó 2012. július 4. napján elfogadta az Európai Öröklési Rendeletet¹ (a továbbiakban: Rendelet), amely 2015. augusztus 17. napjától kötelezően és közvetlenül alkalmazandó a tagállamokban, kivéve az Egyesült Királyságot, Írországot és Dániát. A Rendelet mindamelllett, hogy egységet teremt a határon átnyúló öröklési jogviszonyok tekintetében az alkalmazandó jog és az irányadó joghatóság meghatározása eszközével, valamint szabályozza az öröklési ügyekre vonatkozó határozatok és közokiratok más tagállamban való érvényre juttatásának kérdéseit, egy új, sui generis uniós jogintézményt is bevezetett a határon átnyúló öröklési jogérvényesítésben: az európai öröklési bizonyítványt. A határon átnyúló hagyatéki eljárások gyorsabb, egyszerűbb és költséghatékonyabb lezárása érdekében már korábban felvetődött az igény egy tagállamokon belül egységes, az öröklés tényét igazoló tanúsítvány bevezetésére, amelynek gondolatát először a Német Közjegyzői Intézet vetette fel 2002-ben. Az Európai Tanács által 2004 novemberében elfogadott hágai cselekvési program hívta fel a Bizottságot egy olyan zöld könyv benyújtására, amely több más öröklési jogi tárgykör mellett vizsgálat tárgyává teszi a jogintézmény életre hívásának kérdését, rávilágítva azokra a jogi illetve technikai akadályokra, amelyek a közös európai jogi eszköz létrehozását gátolják vagy hátráltatják. A vizsgálat rámutatott arra², hogy a tagállamok szabályai lényegesen eltérően rendelkeznek az öröklés tényének igazolásáról, amely különbözőségekből eredő konfliktusokat fel kell számolni annak érdekében, hogy az öröklésben érdekelték más tagállamokban erre vonatkozó külön procedura nélkül tudják örökségüket birtokba venni illetve az öröklés tényénél fogva őket megillető jogait gyakorolni. A zöld könyv konklúziói alapján állt össze a Rendelet szövegtervezete, majd az elfogadott Rendelet tizenkettő cikkben rendelte szabályozni az öröklési bizonyítványra vonatkozó joganyagot. A bizonyítvány fogalmát a Rendelet nem határozza meg, azt a preambulum 67. illetve 68. pontjai és a 62. - Az európai öröklési bizonyítvány bevezetése - valamint a 63. cikkei - A bizonyítvány rendeltetése - írja körbe. Ennek megfelelően az európai öröklési bizonyítvány egy olyan uniós egységes okirat, amelyet azon örökösök, öröklésben közvetlen jogokkal rendelkező hagyományosok, végrendeleti végrehajtók vagy hagyatéki gondnokok általi használatra állítanak ki, akiknek egy másik tagállamban kell hivatkozniuk jogállásukra, gyakorolni

* Témavezető: Dr. Heinerné Dr. Barzó Tímea PhD egyetemi docens.

¹ Az öröklési ügyekre irányadó joghatóságról, az alkalmazandó jogról, az öröklési ügyekben hozott határozatok elismeréséről és végrehajtásáról, valamint az öröklési ügyekben kiállított közokiratok elfogadásáról és végrehajtásáról, valamint az európai öröklési bizonyítvány bevezetéséről szóló 650/2012/EU európai parlamenti és tanácsi rendelet.

² „Öröklés és végrendelet” című bizottsági zöld könyv. COM (2005) 65, <http://europa.eu/scadplus/leg/en/lvb/l16017.htm>, (2017. november 1.)

szeretnék ilyen minőségbeli jogaikat valamint örökösök és hagyományosok esetében hitelesen tanúsítja az őket megillető hagyatéki részesedést továbbá a konkrét hagyatéki vagyontárgynak a bizonyítványban megjelölt örökösök, hagyományosok javára való juttatását is. A bizonyítvány alkalmazása nem kötelező³, a jogosultakon múlik, hogy a külföldön történő jogérvényesítéshez a bizonyítványt választják eszközül vagy pedig az örökösödési eljárás helye szerinti szerv által kiállított dokumentum (pl. határozat, közokirat, esetleg perbeli egyezség) alapján járnak el. A bizonyítvány kiállítására vonatkozó eljárási ügymenet szabályait a Rendelet VI. fejezetében találjuk, amelyek keret jelleggel rendelkeznek, tehát amely kérdést azok nem szabályoznak, arra a kiállító hatóság nemzeti joga lesz az irányadó. A bizonyítványt annak a tagállamnak a hatáskörrel és illetékességgel bíró szerve állítja ki, amelyik tagállam területén az örökösödési szokásos tartózkodási helye halálakor volt (ez az általános joghatóság⁴). Arra az esetre, ha halála időpontjában az örökösödési szokásos tartózkodási helye harmadik államban volt, a Rendelet kiegészítő joghatósági szabályokat⁵ is megfogalmaz, ezek azokat az eseteket tartalmazzák, amelyekben a leírt feltételek fennállta esetén az a tagállam, ahol a kérdéses hagyatéki elem fekszik, joghatósággal rendelkezik az öröklési eljárás és így a bizonyítvány kiállításának tekintetében. A Rendelet arra is lehetőséget ad⁶ az örökösödésnek, hogy végintézkedésében ő maga kösse ki állampolgársága szerinti tagállamának jogát. Kiállító hatóságként a Rendelet 64. cikke a 3. cikk (2) bekezdésében meghatározott bíróságot illetve azt a hatóságot jelöli meg lehetőségként, amely a nemzeti jog szerint hatáskörrel rendelkezik az öröklési ügyekben. Ennek megfelelően tehát a bizonyítvány kiállítására jogosult hatóság konkrét megnevezéséről/kijelöléséről minden tagállamban jogszabály rendelkezik. Magyarországon az európai öröklési bizonyítványra vonatkozó szabályok a hagyatéki eljárásról szóló 2010. évi XXXVIII. törvénybe (a továbbiakban: Hetv.) kerültek beültetésre, a törvény rögzíti, hogy a bizonyítvány kiállítására a hagyatéki eljárást lefolytató közjegyző az illetékes. A kiállításra a magyar jog szerint a teljes hatályú hagyatékátadó végzés, a teljes hatályúvá vált ideiglenes hatályú hagyatékátadó végzés, valamint az ideiglenes hagyatékátadó végzéssel érintett valamennyi igény bírósági elbírálása esetén hozott hagyatéki eljárást befejező végzés jogerőre emelkedését követően, vagyis összefoglalva a hagyatéki eljárás jogerős befejezését követően kerülhet csak sor – szemben a magyar öröklési bizonyítvánnyal. A kiállítás menete a többi uniós vonatkozású eljáráshoz hasonlóan formanyomtatványok használatával történik, azonban – szemben például az európai fizetési meghagyásos eljárással - az érintettek kérelmüket előterjeszhetik alakszerűtlen beadványban is. A formanyomtatványok a Bizottság 1329/2014/EU számú - az Európai Öröklési Rendelethez kiadott - végrehajtási rendeletében találhatóak meg: a kérelem és annak esetleges mellékletei képezik a IV. mellékletet, maga az európai öröklési bizonyítvány az V. mellékletben található. A kérelemben elő kell adni az örökösödési adatait, kiemelten az elhalálozás időpontjában érvényes címét, halálának idejét és helyét, meg kell jelölni a kérelmezőre illetve a képviselőjére vonatkozó adatokat, az örökösödési házastársának vagy élettársának, illetve volt házastársának vagy volt élettársának adatait és címét, az esetleges kedvezményezettek vonatkozású adatokat, meg kell adni azt a célt,

³ A Rendelet 62. cikkének (2) bekezdése.

⁴ A Rendelet 4. cikke.

⁵ A Rendelet 10. cikke.

⁶ A Rendelet 7. és 22. cikkei.

amely tekintetében a bizonyítvány kiállítását kérelmezik, az öröklési ügyben eljáró bíróságnak vagy más hatóságnak az elérhetőségét, továbbá azokat a tényeket, amelyekre a kérelmező adott esetben a hagyatékkal kapcsolatban érvényesíteni kívánt jogát alapozza. A kérelemben fel kell tüntetni, hogy az örökhagyó után maradt-e végintézkedés illetve az örökhagyó kötött-e házassági szerződést vagy olyan kapcsolatra vonatkozó szerződést, amely a házassághoz hasonló joghatású lehet – egyidejűleg ezek eredeti példányát vagy hiteles másolatát is be kell nyújtani. A kérelemhez mellékelni kell minden kapcsolódó okiratot és egyéb megjelölt bizonyítékot – végintézkedés és házassági szerződés esetén elégséges annak fellelhetőségi helyét is megadni -, azonban ha ezek nem állnak rendelkezésre, akkor a kiállító hatóság a bizonyítékok egyéb formáinak elfogadása mellett is dönthet. Miután a hatóság megvizsgálta a kérelmet, minden szükséges lépést megtesz annak érdekében, hogy az összes eljárásban érdekelt gyakorolhassa meghallgatáshoz fűződő jogát, ennek érdekében értesíti az összes öröklésben érdekeltet – akár hirdetmény⁷ közzétételével is. A hatóságnak meg kell vizsgálnia a kérelemben szereplő összes adatot, a csatolt okiratokat, nyilatkozatokat, majd csak akkor állítja ki a bizonyítványt, ha az öröklés rendje és az örökléshez való jogosultság teljes mértékben tisztázott. Hivatalból történő bizonyítási eljárásra a Rendelet nem ad lehetőséget, helyette a hatóság hiánypótlási felhívás keretében elutasítás terhe mellett felszólíthatja a kérelmezőt további szükséges bizonyítékok becsatolására. A tagállamok egymás nyilvántartásait (pl. az ingatlan-nyilvántartásokat vagy az anyakönyvi nyilvántartásokat⁸) vezető szerveit információk kérelme végett megkereshetik, amely megkeresésre az adott tagállami hatóság csak akkor köteles információt nyújtani, ha nemzeti joga ezt lehetővé teszi. Magyar közjegyző előtti eljárásban a Rendelet által megkövetelt okiratok közül nem szükséges csatolni⁹ azokat, amelyek a hagyatéki eljárásban már a közjegyző rendelkezésére álltak - azokat a hagyatéki ügy aktájában őrzi. A magyar közjegyző a kérelemről végzésben dönt és a kérelemnek helyt adó végzés jogerőre emelkedését követően állítja ki a bizonyítványt a Rendelet V. mellékletében közzétett formanyomtatvány felhasználásával. A kiállított bizonyítvány egy fő lapból, mint fő nyomtatványból és annak I-VI. számú, esetlegesen alkalmazandó kiegészítő tanúsítványaiból áll. A fő nyomtatványon a kiállító hatóság a legfontosabb adatokat tünteti fel, így az eljáró szervre vonatkozó adatokat, az alap – hagyatéki - eljárás ügyszámát, a kérelmező és az örökhagyó adatait, az öröklés rendjére vonatkozó adatokat és az alkalmazandó jogot valamint a joghatósági okot. Az I. mellékletet akkor kötelező kitölteni, ha a kérelmező jogi személy (pl. végrendelet általi juttatásban részesített szervezet), a II. mellékletet akkor, ha a kérelmező képviselővel jár el, a III. mellékletben az örökhagyó esetleges házassági vagy azzal egyenértékű jogviszonnyal kapcsolatos vagyoni jogi rendszerére vonatkozó információk kitöltése kötelező, a IV. mellékletet az örökösök jogállása és jogainak igazolása érdekében kell kitölteni, az V. mellékletet a hagyományos jogállása és jogainak igazolása érdekében, a VI. mellékletet pedig a végrendeleti végrehajtó vagy más hagyatéki vagyongazdálkodó jogállásának igazolása végett. A bizonyítvány eredeti példányát a kiállító hatóság elhelyezi a hagyatéki ügy iratai között, a kérelmező ennek hiteles másolatát kapja meg, amely az abban meghatározott ideig, de maximum hat hónapig érvényes. Kivételes

⁷ A Rendelet 66. cikkének (4) bekezdése.

⁸ A Rendelet 66. cikkének (5) bekezdése.

⁹ Hetv. 102/B. § (4) bekezdés.

indokolt esetben a hatóság hosszabb érvényességi idő mellett is dönthet. A bizonyítványban feltüntetett határidő lejárta után a kérelmező a hiteles másolat érvényességi idejének meghosszabbítását vagy újabb hiteles másolatot kérelmezhet a felhasználás érdekében. Fontos, hogy a kiállított öröklési bizonyítványról hiteles másolatot már az a fél is kérhet, aki a kiállításához fűződő jogos érdekét bizonyítani tudja (pl. hagyatéki hitelező). A Hetv. 6. §. (1) bekezdésének 1) pontja – összhangba hozva a Rendelettel – pontosan rögzíti az öröklésben érdekelték körét¹⁰, akiket a bizonyítvány kiállítása iránti kérelemről a kiállító hatóságnak értesítenie kell, vagyis a kérelmezőn kívüli személyek ebből az értesítésből szereznek tudomást az öröklési bizonyítvány esetleges létéről, és kerülnek abba a helyzetbe, hogy hiteles másolatot igényelhessenek abból. Az érvényességi időre vonatkozó előírás főként azzal magyarázható, hogyha a hagyatéki eljárás befejezése után előkerül a hagyatékhhoz tartozó valamilyen vagyontárgy és póthagyatéki eljárás lefolytatására kerül sor, akkor a póthagyatékátadó végzés kiállítását követően már nem feltétlenül lesznek igazak a bizonyítványban foglaltak. A kiállított bizonyítvány az összes tagállamban külön eljárás nélkül egységes joghatásokat vált ki, függetlenül kiállításának országától, azt minden tagállam köteles elfogadni, továbbá érvényes jogcímet kell jelentenie az örökösök vagyontárgyainak a másik tagállam által vezetett nyilvántartásba történő bejegyzéséhez is.¹¹ A bizonyítványban megjelölt személy tehát jogosult a hagyatéki vagyontárgyait birtokba venni, megszerezni, rendelkezni vele, a hagyatéki eljárásban rá ruházott jogokat gyakorolni. A bizonyítvány legitimációs joghatása miatt vélelmezni kell, hogy hitelesen bizonyítja az öröklésre alkalmazandó jognak megfelelően megállapított tényeket és az abban örökösöként, hagyományosként, végrendeleti végrehajtóként, illetve hagyatéki gondnokként feltüntetett személyről vélelmezni kell, hogy rendelkezik a bizonyítványban leírt jogállással, és az abban feltüntetett jogokkal, jogosítványokkal és hogy e jogokhoz, jogosítványokhoz a bizonyítványban feltüntetettekén túl egyéb feltétel vagy korlátozás nem fűződik. A Rendelet oltalomban részesíti azokat a jóhiszemű harmadik személyeket, akik a számukra bemutatott bizonyítvány tartalmában bízva kifizetést teljesítenek vagy vagyontárgyat adnak át a bizonyítványban jogosultként írt személynek. Ezeket a teljesítéseket a Rendelet kötelelemmegszüntető hatályúnak tekinti, kivéve ha a harmadik felek rosszhiszeműen jártak el, vagyis a teljesítéskor tudomásuk volt arról, illetve, ha nagyfokú gondatlanságuk miatt nem volt tudomásuk arról, hogy a bizonyítvány tartalma nem felel meg a valóságnak. Védi a Rendelet továbbá azokat a jóhiszemű személyeket is, akik a bizonyítványban tanúsított adatokban bízva jogot szereznek valamely hagyatéki vagyonelemen olyan személytől, akit a bizonyítvány a hagyatéki tárgyra való rendelkezésre jogosultként tüntet fel, kivéve ebben az esetben is a rosszhiszeműen eljáró harmadik személyeket. A Rendelet leginkább keretjellegű része a bizonyítvány jogorvoslati rendszerének szabályozása, amely így a tagállamok saját belső joga szerint alakul. A Rendelet nevesítetten lehetőséget ad arra¹², hogy a bizonyítványban történt elírás esetén a kiállító hatóság hivatalból vagy a jogos érdekét

¹⁰ „öröklésben érdekelt: az örökösöként érdekelt, továbbá az, aki az eljárásban hagyatéki hitelezőként, igénylőként vagy kötelelőként jogosultként lépett fel, továbbá a 650/2012/EU európai parlamenti és tanácsi rendelet szerinti végrendeleti végrehajtó és hagyatéki gondnok, valamint a biztosítási intézkedés, illetve a jogorvoslat iránti kérelem előterjesztése körében a gyámhatóság;” 2017. november 2. napján hatályos állapot.

¹¹ A Rendelet 69. cikkének (5) bekezdése.

¹² A Rendelet 71. cikkének (1) bekezdése.

bizonyító személy kérelmére kijavítsa annak adatait. A közjegyző ennek tárgyában végzéssel határoz, ami ellen a jogos érdekét bizonyító személy fellebbezéssel élhet az illetékes Törvényszék felé, a közjegyzőhöz benyújtottan. Abban az esetben, ha a bizonyítvány tartalma nem felel meg a valóságnak, a Rendelet lehetőséget ad arra¹³, hogy a kiállító hatóság hivatalból illetve a jogos érdekét bizonyító személy kérelmére módosítsa vagy visszavonja azt. A közjegyző ennek tárgyában szintén végzéssel határoz, ami ellen a jogos érdekét bizonyító személy fellebbezést terjeszthet elő. A Hetv. 2. §. (1) bekezdése értelmében alkalmazandó polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III törvény (Pp.) alapján¹⁴ elírásról a következők fennállása esetén beszélhetünk: névcseré, hibás névírás, szám- vagy számítási hiba illetve más hasonló elírás. Amennyiben ilyen jellegű probléma merül fel a bizonyítványban, azt kijavítás útján lehetséges orvosolni. Abban az esetben pedig, ha érdemi adatot, tényt érint a javítás, a bizonyítvány módosítására van szükség. A közjegyző által a kijavítás, módosítás és visszavonás tárgyában hozott végzés ellen a jogos érdekét bizonyító bármely személy fellebbezési kérelmet nyújthat be. A kijavítás, a módosítás és a visszavonás tényéről a közjegyző a végzés egy példányának kézbesítésével tájékoztatja mindazokat a személyeket, akik a bizonyítványról hiteles másolatok kaptak. A kijavítás, módosítás vagy visszavonás iránti kérelem elbírálásáig a közjegyző, a közjegyző végzései ellen előterjesztett fellebbezés elbírálásáig pedig a Törvényszék a bizonyítvány joghatásainak végrehajtását felfüggesztheti a jogos érdekét bizonyító személy kérelmére. A bizonyítvány kiállítása iránti kérelmet elbíráló – elutasító vagy annak helyt adó - közjegyzői végzés ellen a Rendelet 72. cikkének (1) bekezdése értelmében csak a kérelmező személy terjeszthet elő fellebbezést, egyéb öröklésben érdekelt nem. Az európai öröklési bizonyítvány tehát a tagállamok hatáskörrel rendelkező hatóságai által kiállított olyan tanúsítvány, amely segítségével meghatározott öröklésben érdekelt személyek egy vagy több másik tagállamban a hagyatékkal kapcsolatos jogaikat tudják érvényesíteni illetve jogállásukat igazolni. A jogintézménnyel az Unió nem kíván a tagállamok öröklési eljárásaiba beleavatkozni, azokban jogharmonizációt megvalósítani, a hagyatéki eljárás rendje és az abban kelt határozatok továbbra is a tagállamok kizárólagos hatáskörébe tartoznak, a Rendelet a 62. cikkében még azt is rögzíti, hogy a tagállamok megtarthatják a hasonló célra használatos belső jog szerint kialakított okirataik alkalmazását. Magyarországon tehát a kérelmező a külföldi jogérvényesítéshez továbbra is választhatja a régi utat: kérelmezi a közjegyzőtől, hogy a jogerős hagyatékátadó végzés mellé állítson ki egy, a Rendelet mellékletét képező tanúsítványt, majd a kettőt együttvéve tud eljárni az illetékességgel és hatáskörrel rendelkező külföldi hatóság előtt. Talán azért egyszerűbb az európai öröklési bizonyítvány használata, mert az a tanúsítvánnyal egybefűzött magyar nyelvű, sokszor igen terjedelmes és bonyolult – közjegyzői nyelvi jogosítvány hiányában csak magyar nyelven csatolt - hagyatékátadó végzésnél jóval átláthatóbb, áttekinthetőbb. Annak köszönhetően, hogy a formanyomtatványok rubrikái minden tagállamban ugyanazokra az információkra kérdeznek rá, sokkal könnyebb célirányosan, a lényegi információkat meglátni bennük. Fontos még annak kiemelése, hogy a Rendeletet csak azoknak olyan örökhagyóknak az ügyeiben lehet alkalmazni, akik 2015. augusztus 17. napját követően hunytak el.

¹³ A Rendelet 71. cikkének (2) bekezdése.

¹⁴ 224. § (1) bekezdés. 2017. november 2. napján hatályos állapot.

ENFORCEMENT OF NECESSITY AND PROPORTIONALITY IN THE CASE OF RESTRICTIONS OF FUNDAMENTAL RIGHTS FOR THE EMPLOYEES OF NATIONAL SECURITY SERVICES

dr. Ádám Mircsik *

II. évfolyamos nappali tagozatos doktorandusz
ME-ÁJK, Bűnügyi Tudományok Intézete

The title of my thesis is *Enforcement of Necessity and Proportionality in the Case of Restrictions of Fundamental Rights for the Employees of National Security Services*. In the following, I would like to briefly outline the most relevant parts of this study.

In writing this thesis, I was basically motivated by two factors: First is the *Law on the Rights of Professional Staff of National Services*, (shortly: Act XLII. 2015.), and second, is the subject's relevance in my own life.

The thesis is divided into two major parts. First, I begin with enumerating all the fundamental human rights which are *expressis verbis* restricted by the Act XLII. 2015. After this, in the second – and in my own view more important – part, I examine two cryptic and subtle, yet very significant restrictions within the law: the restriction of informational self-determination (as part of personal data protection) and the restriction of the privilege against self-incrimination (within the context of disciplinary procedure).

The main sources for my examination are the Act XLII. 2015., government decrees and ordinances of the Ministry for Home Affairs. Furthermore, in order to confirm my statements, I have used various international law cases, decisions by the Constitutional Court and Hungarian judicial decisions.

The possibility for restricting fundamental human rights is described in the *Fundamental Law of Hungary*. In chapter “Freedom and Responsibility”, I. (3) states:

“The rules for fundamental human rights and obligations are laid down by the law. Any fundamental right, when necessary, can be restricted in order to protect another right or constitutional values, but only in a scope that is strictly necessary, in proportion with the desired goal, and with full respect for the essential content of the given fundamental right.”

There are 8 fundamental human rights restricted in Act XLII. 2015. These are the following:

1. Right to freedom of movement and residence
2. Right to freedom of expression
3. Right to peaceful assembly
4. Right to freedom of association
5. Right to freedom of language
6. Right to vote

* Témavezető: Dr. Csemáné Váradi Erika PhD egyetemi docens és Dr. Sántha Ferenc PhD egyetemi docens

7. Right to freedom of workplace and occupation
8. Right to freedom of property

Act XLII. 2015. has introduced many important changes, of which I would like to outline the most significant ones:

1. The most dramatic change, in my opinion, is the omission of the former *General Explanatory Notes*, which stated that the restriction of any fundamental right must not cause any disproportionately negative effect to the community interest. This statement was a guarantee for the enforcement of the principle of necessity and proportionality.
2. The omissions of the right to freedom of education, right to freedom of artistic expression and creation, and the right to freedom of learning and teaching.
3. The inclusion of the restriction of right to freedom of property.
4. According to the new Act, in the cases of three fundamental rights: the right to freedom of expression, assembly, and association, breach of the restriction is dealt with by the disciplinary procedure.

On the whole, the necessity of restricting the above listed rights can not be called into question. There is one exception however, and that is the restriction of the right to freedom of property. Here, the restriction is dogmatically wrong, since it is being restricted from the point of view of civil law, instead of constitutional law. There is no mention of expropriation in Act XLII. 2015. The restriction applies to personal property held by an individual during service. What is even more problematic is the fact that the details of this restriction were laid down by an ordinance of the Ministry for Home Affairs.

Besides the 8 fundamental rights listed in Act XLII. 2015., there are two further restrictions that can be found in the law.

First one is the restriction of the right to informational self-determination, which can be seen in the context of *investigation of conduct* and *indignity procedure*.

An individual becomes unworthy for office when he commits an act, out of working ours, that may jeopardize public trust in the Body of National Security Services. This entails the end of contract between the individual and the Body. This rule technically empowers the Body to monitor the conduct of all employees at all times. The associated details for this rule however, are rather fragmented and incomplete.

The procedure for the investigation of conduct involves the check of the individual's criminal record as well as a thorough examination of his circumstances: family relations, living environment, material and financial circumstances, and even personal contacts with other people – if it is suspected that he keeps contact with individuals who committed or have been accused with committing crime. The examination of such personal factors is justified by the legislature as a necessity for creating legal and positive working conditions without outside influence.

The data the investigation aims to collect is extremely detailed, and involves not only the employee in service but also his family members. They all need to declare that they allow such an investigation to happen; this is a necessary condition for the employee's contract, despite the fact that the contract does not include them.

The second covert restriction which shows itself in the law concerns the right to a fair trial. This is a very complex fundamental right which appears in many international agreements. Its interpretation is largely influenced by the European Court of Human Rights.

It is declared in the Fundamental Law of Hungary, appears in all procedural laws, and is interpreted by the Constitutional Court. It has many subparts, many of which is related to civil law and criminal law, many deals with special criminal policies.

In the *Law on the Rights of Professional Staff of National Services*, the right to a fair trial plays an important part, especially in the way disciplinary issues are dealt with. The disciplinary procedure possesses characteristics of criminal law, since its very basis is to deal with offences such as breach of obligation, violations of rules or criminal offences. Its judicial review, however, is possible only within the framework of labour law, according to civil procedural law. Thus the burden of proof is reversed.

Judicial guarantees in criminal proceedings laid down in Act XLII. 2015. are incomplete, just as in the ordinance of Home Affairs on the Disciplinary Procedures of Professional Staff of Armed Forces. Most problematic is the privilege against self-incrimination.

It is true that according to the disciplinary procedure the suspect has to be informed that he is not obliged to make any self-incriminating statements. According to the Home Affairs ordinance, however, the suspect can be subjected to make a written statement before the procedure starts. Here the suspect is obliged to give true and valid information in his statement, therefore his alleged privilege against self-incrimination is violated, and that is not in accordance with the rule of law.

As I explain already at the beginning of this thesis, it is my view that the necessity of restricting certain fundamental rights in the governmental and security sector is justified. The aim of such restrictions is to prevent corruption and to guarantee national defence and public security, and therefore reasonable and appropriate. However, defining the borders of necessity and proportionality is a more complex issue, and often problematic.

In my opinion therefore, some of the existing legislations do not satisfy the principles of necessity and proportionality. The restrictions of rights listed in the 4. Chapter of Act XLII. 2015. should be rethought. From a constitutional point of view, the restriction of right to freedom of property should be removed from this Chapter. Also, it would be appropriate to reinstate the requirement of proportional restriction of rights, as it used to be in the old *Law on the Rights of Professional Staff of National Services*.

The restrictions on the right to informational self-determination and the right to a fair trial are not described and detailed in Act XLII. 2015., yet they frequently appear in various procedures.

The right to privilege against self-incrimination should be similar to how it is dealt with in the United States, that is, it should be extended to a general principle. There should be a stronger emphasis on the right to a fair trial, and in this regard, the whole relevance of the disciplinary procedure should be reconsidered, for in my view, there are simply no act that couldn't be treated within the framework of civil law or criminal law.

DAS RECHT VON SEXUELLER SELBSTBESTIMMUNG IN UNGARN

*dr. Alexandra Nagy**

III. Jahrgang Doktorandin im Direktstudium
Universität Miskolc, Lehrstuhl für Strafrecht und Kriminologie

EINLEITUNG

Das Thema meiner Studie ist „Das Recht von sexueller Selbstbestimmung, als Grundrecht und die Straftaten von sexueller Nötigung und sexueller Gewalt in Ungarn. Zuerst schreibe ich über die sexuelle Selbstbestimmung – die den Teil der grundlegenden Menschenrechte bildet – im Allgemeinen und ich stelle auch die relevanten Anordnungen der Europäischen Menschenrechtskonvention dar. (Artikel 3 und Artikel 8 der Konvention.) Dann erläutere ich das Prinzip „Nein heißt nein“, und die internationalen Anforderungen, die den erhöhten Schutz der sexuellen Selbstbestimmung vorschreiben. Und zuletzt stelle ich vor, mit welchen Tatbeständen das gültige ungarische Strafgesetzbuch die sexuelle Selbstbestimmung verteidigt und ob diese Regelung (also der Sachverhalt von sexueller Nötigung und sexueller Gewalt) den internationalen Erwartungen entspricht oder nicht.

DIE SEXUELLE SELBSTBESTIMMUNG IM ALLGEMEINEN

Laut der dritten (Verbot der Folter) und achten Artikel (Recht auf Achtung des Privat- und Familienlebens) der Europäischen Menschenrechtskonvention:

- (1) Niemand darf der Folter oder unmenschlicher oder erniedrigender Behandlung oder Strafe unterworfen werden, beziehungsweise
- (2) Jede Person hat das Recht auf Achtung ihres Privat- und Familienlebens, ihrer Wohnung und ihrer Korrespondenz.

Obwohl diese Artikel der Konvention die Selbstbestimmung, beziehungsweise die sexuelle Selbstbestimmung, als Grundrecht ausdrücklich nicht enthalten, aber wie auch der erläuternde Bericht der Istanbulkonvention darauf aufmerksam macht: Aufgrund der dritten und achten Artikel der Europäischen Menschenrechtskonvention haben die Mitgliedstaaten die grundlegend bestehende Pflicht, alle ohne das Einverständnis des Verletzten verwirklichenden sexuellen Handlungen zu bestrafen. Also die Mitgliedstaaten haben die Verpflichtung, die sexuelle Selbstbestimmung des Verletzten auch durch das Strafrecht zu verteidigen.¹

* Betreuer: Dr. Ferenc Sántha, Dozent an der Universität Miskolc, am Lehrstuhl für Strafrecht und Kriminologie.

¹ Siehe ausführlicher: Übereinkommen des Europarats zur Verhütung und Bekämpfung von Gewalt gegen Frauen und häuslicher Gewalt und erläuternder Bericht. Istanbul, 11. 5. 2011. Punkt 191. <https://rm.coe.int/1680462535> (24. 10. 2017). Im weiteren Verfolg: Die Istanbulkonvention.

Die sexuelle Selbstbestimmung bildet also den integrierten Teil der Menschenrechte und Freiheitsrechte, die in enger Korrelation mit dem Recht zum Menschenwürde steht, ebenso wie die anderen Beziehungen der Selbstbestimmung.

Die sexuelle Freiheit besteht inhaltlich aus drei Teilberechtigungen. Diese sind einerseits: a) die Freiheit der Entstehung und der Gestaltung der sexuellen Integrität, andererseits b) die Übung der der sexuellen Identität entsprechenden sexuellen Handlungen und zuletzt c) die Freiheit der Auswahl der situativen Elemente der sexuellen Handlungen. Diese umfasst die Freiheit der Partnerauswahl, und die Entscheidungsfreiheit in den folgenden Fragen: wo, wann, wie und welche sexuelle Handlung man mit seinem Partner führen will.² Die Verletzung irgendwelcher Elemente verletzt auch die sexuelle Selbstbestimmung, als Grundrecht und die sexuelle Selbstbestimmung als das Rechtsgut der gewalttätigen sexuellen Straftaten.

DIE INTERNATIONALE HERAUSFORDERUNG – DIE ISTANBULKONVENTION

Heutzutage ist das Prinzip „Nein heißt nein“ bezüglich der sexuellen Handlungen immer mehr betont. Also wenn man den verbal formulierten Willen des passiven Subjekts missachtet und demgegenüber sexuelle Handlung verwirklicht, begeht man Straftat und ist strafbar, auch wenn das passive Subjekt kein anderes Anzeichen des Widerstandes gezeigt hat. Aufgrund des Prinzips „Nein heißt nein“, unter Berücksichtigung der Anordnungen der Istanbulkonvention (Übereinkommen des Europarats zur Verhütung und Bekämpfung von Gewalt gegen Frauen und häuslicher Gewalt) haben mehr Länder – unter anderem Ungarn und Deutschland – ihr Strafgesetzbuch in der jüngsten Vergangenheit verändert und die so genannten „non-consenting“ sexuellen Handlungen in die Straftaten eingefügt. Die Ursache der Neuregelung war der erhöhte Schutz der sexuellen Freiheit und sexuellen Selbstbestimmung.

Das Übereinkommen des Europarats zur Verhütung und Bekämpfung von Gewalt gegen Frauen und häuslicher Gewalt wurde im Jahre 2011 von dreizehn Mitgliedsstaaten des Europarates in Istanbul unterzeichnet und ist im Jahre 2014 in Kraft getreten. Die Istanbulkonvention legt fest, dass die Vertragsparteien die erforderlichen gesetzgeberischen oder sonstigen Maßnahmen treffen, um sicherzustellen, dass die Verwirklichung sämtlicher nicht einverständlicher sexueller Handlung unter Strafe gestellt wird.³ Die Konvention legt auch fest, dass das Einverständnis freiwillig, als Ergebnis des freien Willens der Person erteilt werden muss, der im Zusammenhang der jeweiligen Begleitumstände beurteilt wird.⁴ Also die strafrechtliche Verantwortung wird aufgrund der Istanbulkonvention auf das Fehlen des Einverständnisses gegründet. In diesem Zusammenhang macht der erläuternde Bericht

² Siehe noch: Holzleithner, Elisabeth: Sexuelle Selbstbestimmung als Individualrecht und das Rechtsgut. Überlegungen zu Regulierungen des Intimen als Einschränkung sexueller Autonomie. http://www.springer.com/cda/content/document/cda_downloaddocument/9783658117481-c2.pdf?SGWID=0-0-45-1580712-p178383370. (24.10.2017) und Szomora, Zsolt: Kapitel XIX. Straftaten gegen die sexuelle Freiheit und Selbstbestimmung. Kommentar zum Strafgesetzbuch. (Hrsg.: Karsai, Krisztina) Complex Verlag, Budapest. 2013. Seite 404.

³ Die Istanbulkonvention: Artikel 36 – Sexuelle Gewalt, einschließlich Vergewaltigung, Punkt 1.

⁴ Die Istanbulkonvention: Artikel 36 – Sexuelle Gewalt, einschließlich Vergewaltigung, Punkt 2.

der Istanbulkonvention darauf aufmerksam, dass aufgrund der dritten und achten Artikel der Europäischen Menschenrechtskonvention Pflicht der Mitgliedstaaten im Vorhinein ist, alle ohne das Einverständnis des Verletzten verwirklichenden sexuellen Handlungen zu bestrafen.

DER SCHUTZ DER SEXUELLEN SELBSTBESTIMMUNG IN DEM UNGARISCHEN STRAFGESETZBUCH

Die Tatbestände der Straftaten gegen die sexuelle Selbstbestimmung werden von Gesetzgeber so formuliert, wie er das Ausmaß der sexuellen Freiheit eingrenzen möchte. Je breiter der Kreis der strafbaren Handlungen bestimmen wird, desto größeren Schutz genießt die individuelle sexuelle Freiheit.

Das neue ungarische Strafgesetzbuch ist in dieser Hinsicht eindeutig: es hat nämlich die strafrechtliche Verantwortung wegen der Handlungen erweitert, die die sexuelle Freiheit angreifen und zwar so, dass eine neue Straftat „sexuelle Nötigung“ neben der schwereren Straftat „sexuelle Gewalt“ in das Strafgesetzbuch im Jahre 2013 eingefügt wurde.

Der Gesetzgeber legt fest, dass: (1) Wer eine andere Person zu sexuellen Handlungen oder deren Erduldung zwingt, ist wegen eines Verbrechens mit Freiheitsstrafe von einem Jahr bis zu fünf Jahren zu bestrafen. (2) Mit Freiheitsstrafe von zwei Jahren bis zu acht Jahren ist zu bestrafen, wer die sexuelle Nötigung

a) zum Nachteil einer Person unter achtzehn Jahren,

b) zum Nachteil eines Angehörigen oder einer vom Täter erzogenen, beaufsichtigten, gepflegten oder behandelten Person bzw. unter Missbrauch seines in Verbindung mit dem Geschädigten bestehenden sonstigen Macht- oder Einflussverhältnisses begeht.

(3) Die Strafe ist eine Freiheitsstrafe von fünf Jahren bis zu zehn Jahren, wenn die sexuelle Nötigung zum Nachteil einer Person unter vierzehn Jahren begangen wird.

(Ungarisches Strafgesetzbuch: Sexuelle Nötigung § 196)

(1) Sexuelle Gewalt begeht und wegen eines Verbrechens ist mit Freiheitsstrafe von zwei Jahren bis zu acht Jahren zu bestrafen, wer

a) die sexuelle Nötigung mit Gewalt bzw. durch Drohung mit gegenwärtiger Gefahr für Leib oder Leben begeht,

b) den zur Verteidigung oder zur Willenserklärung unfähigen Zustand einer anderen Person zu sexuellen Handlungen ausnutzt.

(2) Sexuelle Gewalt begeht auch und mit Freiheitsstrafe von fünf Jahren bis zu zehn Jahren ist zu bestrafen, wer mit einer Person unter zwölf Jahren sexuelle Handlungen vornimmt oder solche von dieser vornehmen lässt.

(3) Die Strafe ist eine Freiheitsstrafe von fünf Jahren bis zu zehn Jahren, wenn

a) die in Absatz 1 definierte Straftat zum Nachteil einer Person unter achtzehn Jahren begangen wird,

b) der Täter die in Absatz 1 definierte Straftat zum Nachteil eines Angehörigen oder einer von ihm erzogenen, beaufsichtigten, gepflegten oder behandelten bzw. auf andere Weise unter seiner Macht oder seinem Einfluss stehenden Person begeht oder

c) die in Absatz 1 definierte Straftat beim gleichen Anlass von mehreren Personen begangen wird, wobei sie von der Tat der anderen wussten.

(4) Mit Freiheitsstrafe von fünf Jahren bis zu fünfzehn Jahren ist zu bestrafen,

a) wer die in Absatz 1 Buchstabe a oder Absatz 3 Buchstabe b oder c definierte Straftat zum Nachteil einer Person unter zwölf Jahren begeht, oder

b) wenn die in Absatz 3 Buchstabe a definierte Straftat auch nach Absatz 3 Buchstabe b oder c zu bewerten ist.

(5) Wer die zum Begehen sexueller Gewalt erforderlichen oder diese erleichternden Bedingungen sicherstellt, ist wegen eines Verbrechens mit Freiheitsstrafe bis zu drei Jahren zu bestrafen.

(Ungarisches Strafgesetzbuch: Sexuelle Gewalt § 197)

Wir finden sowohl bei der sexuellen Nötigung als auch bei der sexuellen Gewalt qualifizierte Fälle.

Das gemeinsame Rechtsgut dieser Straftaten sind die sexuelle Freiheit und die sexuelle Selbstbestimmung. In dem Fall der heutigen modernen Rechtssysteme, die die Menschenrechte in den Mittelpunkt stellen, ist eine grundlegende Anforderung, dass der Gesetzgeber die mit Gewalt beziehungsweise durch qualifizierte Drohung begangene sexuelle Gewalt, mit Strafe bedroht. Diese Straftat beleidigt nämlich am schwersten die sexuelle Selbstbestimmung.

Bei dieser Straftat möchte ich erwähnen, dass der Paragraph 197 Absatz 2 die Grenzen der sexuellen Selbstbestimmung bedeutet. Die sexuelle Handlung mit einem Kind unter 12 Jahren ist also Straftat unabhängig davon, ob das Kind der sexuellen Handlung zugestimmt hat oder nicht. Das 12. Lebensjahr ist das sogenannte Schutzalter, „das Alter der sexuellen Mündigkeit“, also das Alter, unterhalb dessen die Ausführung sexueller Handlungen mit einem Kind nach dem ungarischen Recht verboten ist. Es ist also das Alter, solange das Kind die sexuelle Selbstbestimmung nicht üben kann.

Im Bereich des Sachverhaltes von sexueller Nötigung wird die sexuelle Freiheit erhöht verteidigt. Laut der Ministererklärung des Strafgesetzbuches umfasst nämlich die sexuelle Nötigung alle Verhalten, wenn das passive Subjekt seine Zustimmung zur sexuellen Handlung nicht freiwillig gibt.

Das Rechtsgut der Straftat sind die sexuelle Freiheit, und die sexuelle Selbstbestimmung, wie ich es früher ausgeführt habe. Das strafbare Verhalten ist die Nötigung zu den sexuellen Handlungen oder deren Duldung und die zwei Verhalten stehen miteinander im Ziel-Mittel Verhältnis. Die Mittelhandlung ist die Nötigung und die Zielhandlung ist die sexuelle Handlung.

Es ist erwähnenswert, auf die folgende Frage einzugehen:

Was ist die sogenannte Untergrenze dieser Straftat, das heißt von wann kann man die Handlung als Straftat qualifizieren? Also wie weit gewährleistet der Sachverhalt von sexueller Nötigung den erhöhten Schutz der sexuellen Selbstbestimmung, unter Berücksichtigung der Anordnungen der Istanbulkonvention.

Die Frage der Höchstgrenze ist – mehr oder weniger – eindeutig, also bei der Anwendung von Gewalt oder qualifizierter Bedrohung ist der Täter für sexuelle Gewalt verantwortlich.

Bei der Untergrenze – also bei der Frage, was ist die Handlung, die schon eine Straftat verwirklicht, kann die Ministererklärung des Strafgesetzbuches eine Richtung zeigen. Diese sagt: der Begriff der Nötigung bei der Straftat von sexueller Nötigung umfasst

alle Handlungen, bei denen das passive Subjekt nicht freiwillig zur sexuellen Handlung bereit ist.

Bei der Analyse der Frage der Untergrenze muss aber berücksichtigt sein, dass die Nötigung zur sexuellen Handlung im Bereich des Sachverhaltes als strafbare Handlung definiert ist. Nach der Meinung vieler ungarischen Juristen, wenn wir aus dieser Stelle ausgehen, können wir feststellen, dass es aufgrund des Textes von Gesetzbuch nicht eindeutig ist, dass der Gesetzgeber bloß das Fehlen der Zustimmung strafen möchte, und erzwingt das Prinzip „Nein heißt nein.“

ANSTATT ZUSAMMENFASSUNG

Der erhöhte Schutz der sexuellen Selbstbestimmung, als Menschenrecht ist ziemlich wichtig. Meiner Meinung nach sind auch die ungarischen Gesetzgeber und Richter sich darüber im Klaren, deshalb obwohl der Sachverhalt der sexuellen Nötigung nicht eindeutig äußert, dass er das Fehlen der Zustimmung bestrafen will, mit entsprechender Rechtsanwendung ist der Sachverhalt geeignet, diese Anforderung zu realisieren. Ich habe bei den Gerichten Forschungen geführt und ich kann feststellen, dass die ungarische Rechtsanwendung den internationalen Erwartungen effektiv entspricht. Aufgrund eines konkreten Falls hat das passive Subjekt verbal geäußert, dass es mit dem Täter keine sexuellen Handlungen machen möchte, aber andermal auch dieses verbal geäußerte „Nein“ ausgeblieben ist. Aber die Handlung war Straftat, sexuelle Nötigung.

Meiner Meinung nach wirft die Anwendung des Begriffes von Nötigung kein Problem auf. Einerseits auch der erläuternde Bericht der Istanbulkonvention betont, dass die einzelne Rechtsvorschriften – wie zum Beispiel Nötigung, Gewalt, Bedrohung und andere Begriffe – so ausgelegt werden müssen, dass diese Begriffe für die Bestrafung der „non-consenting“ sexuellen Handlungen geeignet würden, unabhängig von deren konkreten Terminologie.⁵ Andererseits in dem Fall der ohne Konsens des passiven Subjekts verwirklichenden sexuellen Handlungen ist die Nötigung (als das Fehlen der Zustimmung) eindeutig zugegen.

⁵ Der erläuternde Bericht der Istanbulkonvention. Punkt 191.

NATURA DREPTULUI INTERNAȚIONAL

*dr. Nikoletta Nagy**

Doctorand anul III. la fără frecvență

ME-ÁJK- Facultatea de Drept, Departamentul de Drept Internațional,

INTRODUCERE

În lucrarea de față doresc să fac o prezentare generală a relației dintre dreptul internațional și dreptul intern maghiar. În acest sens voi prezenta conceptele de drept internațional și de drept intern, precum și caracteristicile specifice ale dreptului internațional- esențiale din punct de vedere al investigației, după care urmează prezentarea teoriilor privind natura juridică a dreptului internațional și teoriile privind relația dintre dreptul intern și internațional.

CONCEPTELE DE DREPT INTERNAȚIONAL ȘI DE DREPT INTERN, CARACTERISTICI SPECIALE

Conform Curții Internaționale permanente de Justiție ¹, dreptul internațional – utilizat de asemenea sub denumirea de drept internațional public (public international law) - reglează relațiile dintre *statele independente*.² Aceste reguli care obligă statele sunt expresia ³ unor convenții sau principii juridice, provenite din acord de voință și care apar în obiceiuri. Aceste reguli au apărut în scopul reglementării raporturilor internaționale și a atingerii unor țeluri comune. ⁴

Dreptul intern ⁵ este o terminologie juridică internațională abstractă care îmbină caracteristicile sistemelor juridice ale statelor și le prezintă ca un ideal al sistemelor juridice. Sistemele juridice statale, indiferent de familia de legi de care aparțin, sunt considerate legi interne.⁶

* Conducător științific: Dr. Anikó Riasz PhD docent universitar

¹ Noțiunea a fost adoptată în 1927 de Comisia Tribunalului Internațional Permanent în cazul Lotus. În detaliu: S.S. „Lotus”, France v Turkey, Judgement, 1927. PCIJ. Oxford Public International Law. Series A. No. 10, 18.

² Noțiunea de drept internațional este o noțiune care rezumă numeroase sisteme de relații interstatale, bi- și multilaterale. Sânt teritorii în care funcționează foarte bine, de exemplu tratatele privind sănătatea, meteorologia și transportul aerian. Kovács Péter: Nemzetközi közjog. Osiris kiadó. Budapest. 2011.

³ Noțiunea de drept internațional pe larg: Kardos Gábor- Lattman Tamás: Nemzetközi jog. Budapest. Elte Eötvös Kiadó. 2010.

⁴ Molnár Tamás- Sulyok Gábor- Jakab András: Nemzetközi jog és a belső jog; jogalkotási törvény. In: Jakab András (szerk.): Az Alkotmány kommentárja. Budapest. Századvég. 1. kiadás. 2009. 387-416.o.

⁵ Noțiunea de drept intern este o noțiune relativă deoarece califică dreptul prin compararea lui cu ceva. Din punct de vedere intern se referă la conținutul noțiunii, iar din punct de vedere extern se referă la formele exterioare de exprimare a conținutului acestuia, adică așa cum ni se înfățișează el, respectiv izvoarele dreptului. Molnár Tamás: A nemzetközi jogi eredetű normák beépülése a magyar jogrendszerbe. Dialóg Campus Kiadó- Dóm Kiadó. Budapest-Pécs. 2013.

⁶ Molnár- Sulyok- Jakab: i.m.

CARACTERISTICILE DREPTULUI INTERNAȚIONAL

Cea mai bună modalitate de a găsi caracteristicile dreptului internațional⁷ este de a-l compara cu dreptul intern. Pe scurt: caracteristica comunității internaționale a statelor constă în faptul că în comunitatea internațională nu au apărut și nu s-au separat ramurile puterii legislative, executive și justițiară caracteristice dreptului intern. Separarea puterilor în stat reprezintă garanția statului de drept, însă în cazul dreptului internațional exercitarea acestora arată întotdeauna înapoi spre stat. Acceptarea de către statele suverane a conceptului de drept internațional are ca țel aranjarea relațiilor reciproce dintre state, acceptare care se face prin acord expres sau tacit. Rezultă că numai standardele internaționale acceptate și stabilite de state sau a căror intrare în vigoare a fost recunoscută mai târziu pot avea efecte juridice asupra statelor.⁸ Reglarea dreptului internațional este de coordonare, și sistemul său de resurse juridice⁹ nu este ierarhizat. Pentru evitarea apariției conflictelor, regulile de drept internațional se pot aplica doar în zonele unde statele - conform interesele proprii - consideră necesar. Având în vedere că statele, ei înșiși aplică dreptul internațional, rezultă că statele sunt deopotrivă creatorii, destinatarii și aplicanții legii.¹⁰

ESTE CONSIDERAT DREPT, DREPTUL INTERNAȚIONAL ?-NATURA JURIDICĂ A DREPTULUI INTERNAȚIONAL

Dreptul internațional,¹¹ este un drept asemănător dreptului denumit de către juriști drept intern sau drept statal, este un drept deasupra căruia nu există nici o putere centrală. Statele suverane alcătuiesc comunitatea juridică internațională.¹²

Din cauza numeroaselor diferențe dintre dreptul internațional și cel intern unii filozofi în domeniul juridic au ajuns la concluzia că dreptul internațional nu există, nu are prioritate. Această teorie se bazează pe vechea concepție a suveranității absolute a statelor¹³ din secolul al XVIII-lea. Această teorie a împiedicat ajungerea normelor de orice natură - fie juridice, fie morale, fie religioase - deasupra puterii statale. Punctul de plecare a teoriei de negare a priorității dreptului internațional este dreptul statelor moderne, care ignoră soluțiile juridice, care servesc ca punct de plecare în soluțiile dreptului modern civil, penal și administrativ. Oamenii de știință care neagă existența dreptului internațional, au în vedere numai influența școlii germano-romane asupra dezvoltării justiției europene, școală a cărei teze nu sânt în corespondență în multe cazuri

⁷ Despre caracteristicile dreptului internațional, pe larg: Malcolm N. Shaw: International Law. Cambridge University Press. 2003.

⁸ Pe larg: Kovács Péter: Nemzetközi közjog. Osiris kiadó. Budapest. 2011

⁹ Vezi pe larg sistemul izvoarelor juridice ale dreptului internațional: Bruhács János: Nemzetközi jog I. Dialóg-Campus Kiadó- Nordex Kft. 2014.

¹⁰ Molnár- Sulyok- Jakab: i.m.

¹¹ Marea parte a materialului juridic internațional, cunoscut sub denumirea de „soft law” nu dispune de forță juridică obligatorie. Vezi: Kovács: i.m.

¹² Kende Tamás: Nemzetközi jog. Budapest. Complex Kiadó. 2014.

¹³ Vezi pe larg: Bódog Mátyás- Györfi Tamás (szerk.): Államelmélet. A mérsékelt állam eszméje és elemei. II. Alapelvek és alapintézmények. Miskolc. Bibo Kiadó. 2002.

cu școala anglo- saxonă și nu corespund nici pe de parte cu soluțiile oferite de justiția africană și asiatică.¹⁴

În cazul în care ajungem la concluzia, că dreptul internațional nu este, de fapt un drept, trebuie să clarificăm de ce nu, și trebuie să identificăm în acest sens noțiunea de drept acceptată ca atare. Dacă acceptăm dreptul internațional, ca drept, trebuie să demonstrăm, că dreptul internațional nu diferă în mod calitativ de dreptul intern .Conform cu a treia alternativă dreptul internațional este considerat drept, dar un altfel de drept.Însa această abordare este foarte rară, apare în cazul juristului pozitivist, care nu acordă atenție concluziilor.¹⁵

TEORIILE CU PRIVIRE LA FORȚA JURIDICĂ OBLIGATORIE AL DREPTULUI INTERNAȚIONAL

Cu toate că sociologia oferă explicații în legatură cu forța juridică obligatorie a dreptului internațional- în cazul dreptului intern în opoziție cu dreptul internațional, nu se pune problema obligativității acestuia, doar simpla sa existență obligă individul. Existența comunității statelor, implică existența dreptului, fapt din care derivă în mod necesar forța juridică obligatorie.¹⁶

ASPECTE PRIVIND NATURA DREPTULUI INTERNAȚIONAL PUBLIC

Din punct de vedere al naturii și fundamentului dreptului internațional public distingem două doctrine, cea volumntaristă, și cea a școlii normativiste, care are la bază teoria normativă piramidală, al cărei reprezentant a fost Hans Kelsen (1881-1973).Această abordare a fost dezvoltată în două direcții de către teoria de voința a lui Windscheid (Willenstheorie- în cazul justiției voința statului este cea mai determinantă)¹⁷

Conform lui Georg Jellinek ¹⁸ (1851-1911) – reprezentantul școlii voluntariste- în dreptul internațional se realizează autorestricția statelor. Acest fapt este compatibil cu teoria suveranității, dar nu explică de ce unele reguli pe care statul înca nu le- a acceptat, pot avea forță juridică obligatorie. Heinrich Triepel (1868-1946), deasemenea reprezentantul școlii voluntariste explică forța obligatorie a dreptului internațional ca fiind o fuziune a voințelor statelor (Vereinbarungstheorie)¹⁹. Conform acestei teorii o voință aflată deasupra statelor poate produce norme a căror respectare este obligatorie statelor. Această voință aflată deasupra statelor apare când unele state diferite ajung la comun acord și în acest fel voința lor fuzionează într-o voință comună.²⁰

¹⁴ Kovács Péter: Nemzetközi közjog. Osiris kiadó. Budapest. 2011.

¹⁵ Kardos Gábor: A nemzetközi jog Hart szerint. Világosság. 2010.51.évf. Tavasz.57-66.

¹⁶ Kovács: i.m.

¹⁷ Kovács: i.m.

¹⁸ S-a ocupat de dreptul internațional în lucrarea Natura juridică a organizațiilor statale, publicată în 1880, precum în monografia cu titlul, Teza relațiilor statale din 1882.

¹⁹ Vezi pe larg: Robert Pfeffer: Das Verhältnis von Völkerrecht und Landesrecht. Eine kritische Betrachtung alter und neuer Lehren unter besonderer Berücksichtigung der Europäischen Menschenrechtskonvention.2009.

²⁰ Kende Tamás: Nemzetközi jog. Budapest. Complex Kiadó. 2014.

ASPECTE PRIVIND CONȚINUTUL DREPTULUI INTERNAȚIONAL PUBLIC

Cu toate acestea, numeroși gânditori au explicat forța juridică obligatorie a dreptului internațional fără a lua în considerare natura acesteia. O astfel de abordare este doctrina dreptului natural, conform căreia regulile dreptului internațional sânt expresia unor legi de origine divină sau naturală, aceasta fiind cauza acceptării obligativității lor de către state. Printre reprezentanții doctrinei dreptului natural se află Grotius- care deosebește normele create de dreptul natural de cele create de voința umană-, precum și Pufendorf, în antichitate Confucius și Sfântul Toma de Aquino în evul mediu.²¹

Reprezentantul ilustru al școlii sociologice, Georges Scelle (1878-1961)- explică forța obligatorie a dreptului internațional cu teza „ubi societas, ibi ius”, conform căreia acolo unde conviețuiește o comunitate, anumite reguli de conviețuire apar ca o necesitate.²²

Una din ramurile școlii sociologice explică posibilitatea exercitării voinței statului printr-o abordarea asociată din punct de vedere a potențialului economic, a puterii militare și a așa numitei societăți simulative (ex. teoria jocurilor).²³

Ideologia marxistă susține că dreptul intern este o relație de producție, definită de către puterea de producție. Însa nu a creat o teorie despre dreptul internațional. Factorii economici explică apariția relațiilor economice internaționale.²⁴

Nici una din teoriile prezentate anterior, nu explică în totalitate obligativitatea juridică a dreptului internațional, dar putem găsi în fiecare elemente valabile fie din punct de vedere al naturii, fie din punct de vedere al conținutului.²⁵

CUVÂNT DE ÎNCHIDERE

Lucrarea mea oferă o prezentare teoretică generală a naturii dreptului internațional public, precum și a relației sale cu dreptul intern al statelor.

Acest cerc de probleme dispune de numeroase posibilități de dezvoltare a investigației, în cursul cărora se pot efectua cercetări în ceea ce privește locul ocupat de izvoarele dreptului internațional în sistemul ierarhic al dreptului intern, legea privind contractele internaționale, natura dreptului contractelor de aderare, deciziile tribunalelor internaționale, integrarea hotărârilor organizațiilor internaționale în sistemul juridic din Ungaria.²⁶

²¹ Kende Tamás: Nemzetközi jog. Budapest. Complex Kiadó. 2014.

²² Kovács: i.m.

²³ Kovács: i.m.

²⁴ Kovács: i.m.

²⁵ Kovács: i.m.

²⁶ Vezi pe larg: Molnár Tamás: Az új Alaptörvény rendelkezései a nemzetközi jog és a belső jog viszonyáról. In: Daróczi Tímea- Jakab András (szerk): Alkotmányozás Magyarországon 2010-2011. Budapest-Pécs. PPKEJÁK. Molnár Tamás: Két kevésbé ismert nemzetközi jogforrás helye a belső jogban: a nemzetközi bíróságok döntései, valamint az egyoldalú állami aktusok esete a magyar jogrendszerrel. Közjogi Szemle. 2012. 3. sz. Molnár Tamás: A nemzetközi szervezetek határozatainak beépülése és helye a magyar jogban, különös tekintettel az ENSZ BT határozataira. Jogtudományi Közlöny LXVI.ÉVF. 2011. 339-351.

DAS UMWELTRECHT AUS BÜRGERLICH-RECHTLICHER RELATION, MIT BESONDERER HINSICHT AUF DIE VERANTWORTUNGSFRAGEN UND UMWELTSCHÄDEN

dr. Nikoletta Nagy *

Phd Studentin, III. Jahrgang, Fernstudium

Universität Miskolc, Rechtswissenschaftliche Fakultät, Lehrstuhl für Völkerrecht

EINFÜHRUNG

Das Ziel der Studie ist die Darstellung des Umweltrechts aus bürgerlich-rechtlicher Relation mit besonderer Hinsicht auf die Verantwortungsfragen sowohl der heimatlichen als auch der internationalen Regelung.

Nach dem Gesetz 1995. LIII. § 99 (1) wird für die Umweltschutzorgane eine bürgerliche Prozessanstrebung im Falle der Umweltgefährdung, der Umweltverschmutzung, sowie der Umweltbeschädigungen von dem Umweltbenutzer ermöglicht.

Mit diesem Schritt wurde der Charakter des Umweltrechtes in dieser Regelung auf alle Rechtszweige von dem Gesetzgeber hervorgehoben.

Es ist in der bürgerlichen Gesetzgeberpraxis unserer Heimat zu beobachten, dass es zahlreiche Beispiele für die Verfolgung im Zivilrecht in den vergangenen Jahren gibt.

VON DER VERANTWORTUNG

Der Grund des Öffentlichen und Privatrechts wird durch das Rechtsinstitut der Verantwortung gebildet, so kann die Gesamtheit des Rechtssystems verstanden werden.

Der Fragenkreis der Verantwortung erscheint auch im Umweltrecht, und wird mit Hinsicht auf die umweltrechtlichen Verordnungen sanktioniert.¹

Nach dem Gesetz 1996. LIII. (im Weiteren: BGB.) 81. § (1), *„wer die Rechtsregelungen der Umwelt übertritt, Schäden verursacht, der nach dem Bürgerlichen Gesetzbuch Schäden erstattet.“*

Demgegenüber hat das schädigte Verhalten keine Verantwortungswirkung nach dem Naturschutzgesetz 1990. LIII. (im Weiteren GBG.)²

Nach der Formulierung von Géza Márton gibt es nur dann eine Verantwortung, *„wenn die Verfolgungen wegen einer Unterlassung, Zuwiderhandlung des Schuldverhältnisses angestellt werden muss.“*

Nach seinem Ermessen ist das erste Element der Verantwortung ein funktionierendes Schuldverhältnis, dessen Zuwiderhandlung einer Sanktion nachzieht.³

* Supervisor: Dr. Anikó Raisz PhD Dozentin

¹ Csák Csilla: A környezetjogi felelősség magánjogi dogmatikája. Miskolci Egyetemi Kiadó. Miskolc. 2012. 17.

² Csák: i. m. 17.

³ Marton Géza: A polgári jogi felelősség. Triorg Kft.. Budapest, 1993. 14.

In dieser Auffassung geht es um die Zuwiderhandlung des Schuldverhältnisses nach der Norm entsprechend.⁴

Nach Géza Márton hat den Gedanken „*alle Verantwortung ein Schema: Frage – Antwort*“. Die Weise, auf die das Verständnis reagiert wird, kann mehrerlei sein.⁵

Der Kontakt wird immer zwischen der Person und der Gesellschaft durch die Verantwortung erstellt. Das Individuum, das eine Attitüde annimmt, die Gesellschaft stellt Muster, die einen normativen Charakter haben, wenn es immer wieder gefolgt wird oder wenn es als normal angenommen wird oder wenn es mit einer Pflichtkraft versehen wird.⁶

DIE ERSCHEINUNG DES UMWELTRECHTS IM BÜRGERLICHEN RECHT – VERKNÜPFUNGSPUNKTE

Als Grund diente zuerst „*das schwedische Modell*“, später „*das japanische Modell*“ im ungarischen Umweltrecht, das bedeutet, dass das Umweltrecht nicht dem monistischen Prinzip folgt, sondern das Verfassungsgesetz wird mit Rechtsvorschriften auf unterer Stufe mit Inhalt erfüllt.⁷

Es kann vom Umweltrecht festgestellt werden, dass es um ein fachübergreifendes Gebiet geht, dadurch erscheinen sämtliche Rechtszweige im rechtlichen Schutz in der Sicherheit der Naturschutzinteressen.

Das bürgerliche Recht erscheint ausdrücklich auf diesem Gebiet, und nicht nur, was den Schadensersatz betrifft, sind ja auch der rechtliche Schutz der Personen, das Sachen- und Obligationenrecht, sowie die Verantwortungslehre determinativ.⁸

Die umweltrechtliche Verantwortung ist ein bedeutender Teil der umweltrechtlichen Regelung, sowie der Umweltbenutzung. Präventive Mittel dafür – z. B. die Genehmigungsverfahren – ein großer Teil kann mit dem Verwaltungsrecht gebunden werden.⁹

Die Rolle des Zivilrechts war schon vor 1976 im Kreis des Naturschutzes bedeutend. Es entstand also die Verantwortung für Schaden mit der Umweltverschmutzung zusammengebunden, es bietet zwei Möglichkeiten der Lösung für den Gesetzgeber: die eine ist das, als die Rechtsvorschriften einen direkten Hinweis auf das bürgerliche Recht (Gesetz von der Wasserbehörde 1964. IV.) gab, die andere, als es festgestellt wurde, dass die Sanktionen von der bürgerlich-rechtlichen Verantwortung nicht befreit werden (z. B. Gesetz von der Sauberkeit der Luft 1/1973. (I.9.) MT.).¹⁰

Das Gesetz von 1976. II. bedeutete den Wendepunkt, dessen § 46. aussagt, dass „*wer mit einer gefährdenden Tätigkeit der Umwelt einem anderen Schaden verursacht, der*

⁴ Ujváriné Antal Edit: Felelősségtan. Novotni Kiadó. Miskolc. 1998. 13.

⁵ U.o.

⁶ Szabó: i. m. 214.

⁷ Julesz: i.m. 8.

⁸ Csák Csilla: A környezetjogi felelősség magánjogi dogmatikája. Miskolci Egyetemi Kiadó. Miskolc. 2012. 19.

⁹ A preventív eszközöknél látható, hogy kevésbé alkalmazzák azt a lehetőséget, hogy a jogerős környezethasználatot engedélyező határozat ellenére eltiltsák a veszélyhelyzetet teremtő jogsértőt ezen magatartásától. Csák: i.m. 20.

¹⁰ Csák. i. m. 20.

*muss nach den Regelungen des BGB-s auf die gefahreneigige Tätigkeit den Schaden bezahlen.*¹¹ Damit wurde die Verschuldensunabhängige Haftung ausgesagt.

Nach dem § 45. des Gesetzes „*durch die Bezahlung der Umweltschutzstrafe wird von den Strafverfolgungen, von den Verwaltungsstrafverfahren, von der Schadenersatzpflicht, sowie von der Pflichtleistung für den Schutz nicht befreit*“. Mit dieser Verordnung wurde ein komplexes Verantwortungssystem neben der objektiven Verantwortung festgestellt.

DIE UMWELTSCHÄDEN

DER BEGRIFF DES SCHADENS UND DER ENTSCHÄDIGUNG IN DEM RÖMISCHEN RECHT

Die dogmatische Grundbearbeitung der Entschädigung erfolgte im römischen Recht nicht, aber auch von den Römern wurde es verwendet. Der Begriff „compensatio“ kann mit dem Begriff der Entschädigung sinnverwandt benutzt werden, es bedeutete die Prozessaufrechnung für die gegenseitigen Verpflichtungen.¹²

Wenn der Inhalt der Entschädigung - in modernem Sinn genommen – in dem römischen Recht untersucht wird, trifft man sich mit zwei Denkansätzen. Der eine ist der weite extensive Begriff der Entschädigung, der solche Vermögensreparation bedeutet, die über eine Entschädigungsfunktion verfügte.

Als Kontrast dieser Theorie kann die restriktive Deutung in dem ungarischen Zivilrecht beobachtet werden, nach der die Entschädigung ausschließlich nur im Kreis der Obligation für die Zufügung eines Schadens zu verstehen ist, solange in den anderen Fällen (z. B. bei einer Versicherung) von einer Regressierung gesprochen werden kann.¹³

Die Entschädigung bedeutete im römischen Recht¹⁴ nur eine Vermögenserstattung gleichwertig mit dem Schaden, die auf einem Übernahmevertrag der Schadenbestreitung (im Falle der Versicherung) und auf anderem Rechtsgrund begründen konnte.

So müssen die Fälle aus dem Kreis der Entschädigung¹⁵ ausgeschlossen werden, bei denen der Geschädigte mit Geldprivatstrafe (poena) kompensiert wird.¹⁶

SCHRITTE FÜR DIE DEFINITION DES UMWELTSCHADENS

Es gibt noch keine komplexe Definition für den Begriff „Umweltschaden“. Im engeren Sinne bedeutet es eine Schädigung der Umwelt in der Natur. Dieser Umweltschaden kann aber mit dem Schaden in der Umgebung nicht identifiziert werden.¹⁷

¹¹ Lásd bővebben: <http://www.jogiportal.hu/index.php?id=gaeohwocealjzbisq&state=19951219&menu=view> (2017. január 10.)

¹² Kecskés Gábor: A környezeti károkért való felelősség a nemzetközi jogban. PhD- értekezés. Győr. 2012. 23. <http://www.sze.hu/~smuk/DoktoriIskola/Fokozatszerzes/KecskesG/dissz.pdf> (2017. január 15.)

¹³ Földi András-Hamza Gábor: A római jog története és institúciói. Nemzeti Tankönyvkiadó. Budapest. 1996. 416.

¹⁴ A kár fogalmát és fajtáit lásd bővebben: Földi- Hamza: i. m. 418 - 423.

¹⁵ Földi-Hamza: i. m. 417.

¹⁶ Földi-Hamza: i. m. 417.

¹⁷ Csák: i. m. 86.

Diese Schäden können nach internationalem, Unions-, volksstaatlichem mitgliedstaatlichem Wirkungskreis kategorisiert werden, die zu integrierender Gefahrzone und zu getrennter Gefahrzone gehören können je nachdem, was für Wirkungskreis der Gefahrquelle hat, ferner gibt es solche Umweltschäden, die auf eine widerrechtliche oder rechtmäßige Handlung zurückzuführen sind.¹⁸

Es wird eine intersektorale Definition für die Schädigung im Text des Abkommens Espoo¹⁹ aus dem Jahre 1991 gefunden, die die Definition des Umweltschaden insgesamt nicht befestigt, sondern es erscheint als eine negative Wirkung.²⁰ für die Bestimmung.²¹

Die Bestimmung des Umweltschadens kann auf internationaler Ebene nach common law der Vereinigten Staaten oder beim Vertragsverhältnis erfolgen.²²

Durch das Abkommen Lugano.²³ wird der Begriff des Zivilrechtsumweltschadens befestigt, in dem der Schadenbegriff mit verschiedenen Tätigkeiten für materielle Schaden, sowie mit gefährlichen Stoffen verknüpft wird.²⁴

Im Jahre 2004 erschien die Richtlinie von der Umweltobligation.²⁵, durch die in erster Linie die Gründe der Verwaltungsobligation gegründet wird, aber es kann auch als Grund der Rechtsfragen dienen.²⁶

Die folgende Definition wird durch die Richtlinie auf den Umweltschaden gegeben: einerseits gehören die Schäden bei geschützten Rassen und bei natürlichem Lebensraum hierher, also alle solche Schäden, die ungünstige Wirkung auf den Lebensraum und auf den Zustand der Rassen üben, andererseits die Wasserschäden, sowie Gebietschäden, also die Verschmutzung der Grundfläche.

Zu dem Begriff des Umweltschadens gehören solche Schäden nicht, die die Person oder das Vermögen betreffen, sowie die Schäden des Grundeigentums, oder es kann Schäden in der Biodiversität nur in manchen Fällen verwendet werden. ²⁷

PRIVATRECHTSCHÄDEN IN DER UMWELT

Nach der Analyse der Begriffselemente des Schadens weist das Kvtv. 103. § GBG mit angewachsener Gefahr auf die Regeln der Verantwortung zurück, die die Möglichkeiten der Verwendung der Gefahrelemente des GBG –s schaffen²⁸.

Sie werden als Privatumweltschäden²⁹ betrachtet, zu denen die Umwelt- und Naturschäden gezählt werden können, die die Rechte von einer Person betroffen werden

¹⁸ A kárfogalom tipológiáját lásd bővebben: Kecskés Gábor: A környezeti károkért való felelősség a nemzetközi jogban. PhD- értekezés. Győr. 2012. 38-108. <http://www.sze.hu/~smuk/DoktoriIskola/Fokozatszerzes/KecskesG/dissz.pdf> (2017. január 15.)

¹⁹ Csák: i. m. 75.

²⁰ u.o.

²¹ u.o.

²² u.o.

²³ u.o.

²⁴ u.o.

²⁵ u.o.

²⁶ u.o.

²⁷ u.o.

²⁸ u.o.

²⁹ u.o.

(Privatrecht), sowie solche Privatbeschwer, durch die die Elemente der Umwelt oder der Natur gefährdet werden.³⁰

ZUSAMMENFASSUNG

In dieser Studie gab ich einen allgemeinen Überblick auf die Beziehung des Zivilrechts und des Umweltrechts, sowie von der Verantwortung und von den Umweltschäden.

Die Zusammenhänge des GBG-s und des Umweltschutzes sind durchschaubar und klar. Es kann festgestellt werden, dass die dogmatischen und Verantwortungsfragen kamen in die Regelung nicht in erster Linie wegen des Umweltschutzes. Der Schutz der objektiven und subjektiven Naturwerke sind bestimmend und wichtig auch im System des GBG-s zu definieren.³¹

Nach Gyula Eörsi *„die Verantwortung wird zurechenbar durch ein gefährliches Verhalten auf die Gesellschaft ausgelöst werden. Die Verantwortung ist der Teil der Gesellschaft, der mit Aggressivität auf das gefährliche Verhalten reagiert.“* Das Mittel der Umweltverantwortung ist für die Entwicklung und die Verteidigung der Generationen.³²

³⁰ u.o.

³¹ u.o.

³² u.o.

AZ ANTARKTISZI-EGYEZMÉNY ÉS AZ ÉLŐVILÁG VÉDELME

*dr. Novák István**

I. évfolyamos levelező tagozatos doktorandusz
ME-ÁJK, Római Jogi Tanszék

BEVEZETÉS

2017 novemberében a kanadai illetőségű, de bahamai bíróságon bejegyzett QuarkExpeditions hajótársasággal 10 napot töltöttem hajón, meglátogatva a hatodik, illetve mások szerint a hetedik¹ földrészt, annak egy viszonylag könnyen megközelíthető részét, az Antarktis Peninsula területet valamint a Déli Shetland-szigeteket, ahol megismertem az Antarktisz élővilágát és annak védelmét, jogi szabályozását. E rövid dolgozat rövid összefoglalása az 1959. évi egyezménynek, valamint a napjainkban is érvényes jogi szabályozásnak, különös tekintettel az élővilág, azon belül is az antarktisi állatok védelmére.

AZ ANTARKTISZI-EGYEZMÉNY

Az ember már nagy részben tönkre tette a Föld nevű bolygónkat.² Éppen ezért jelentős azon egyezmények megkötése, amelyek az élővilágot, az állatok védelmét tűzi ki célul. Ezek közé tartozik az 1959. évi Antarktisi Egyezmény,³ amely dolgozatunk kiindulópontja. Természetesen a harminc évre kötött egyezmény tovább él ma is, kiegészítve számos szerződéssel, egyezménnyel.⁴

Az 1959. évi Egyezményt⁵ egy alapszerződésnek nevezhetjük, hiszen ez a tizennégy cikkelyből álló egyezmény volt az alapja azoknak a későbbi szerződéseknek, egyéb egyezményeknek, amelyekkel témánk szempontjából, az állatvédelem kérdéseit illetően foglalkoznunk kell. Ezen Egyezmény elsősorban azért jelentős, mert megalapozza azt a máig is tartó munkát és folyamatot, amelynek lényeg, hogy béke, biztonság legyen ezen a földrészen és amennyire lehet, a meglévő természeti kincs, az állatvilággal együtt megmaradjon.⁶

* Témavezető: Dr. Sály Pál egyetemi tanár. E dolgozatot Dr. Paulovics Anita egyetemi tanár irányítása mellett készítettem.

¹ A hazai illetve európai földrajztudósok Amerikát egy kontinensnek veszik, ezzel szemben az amerikai tudósok Észak-Amerikáról és Dél-Amerikáról, mint két kontinensről beszélnek gyakran.

² A környezetvédelem ma már külön tudománynak mondható. A környezetvédelmi jog egy olyan diszciplína, amely mintegy keresztülfekvő jogág, számos területet magába foglal, így a növények, állatok, a környezet, az energiahordozók jogi szabályozásával, illetve védelmével foglalkozik.

³ A továbbiakban: Egyezmény. Angolul: Antarctic Treaty.

⁴ Vö. Kovács Péter: Nemzetközi közjog. Osiris, Budapest 2011.

⁵ Az alapszerződést 1959. december 1-jén kezdték el aláírni, és 1961. június 23-án lépett hatályba.

⁶ „Az Antarktison található a világ legkevésbé kizsákmányolt természeti környezete. Az Antarktisz Szerződés elfogadásakor a környezetvédelem nem volt aktuális téma. Azóta azonban egyre fontosabb részévé válik az antarktisi együttműködésnek, és a Szerződés Környezetvédelmi Protokollját 1991-ben fogadták el. A

A fő kérdés, miért van szükség arra, hogy az Antarktiszot védjük, azon belül is az állatvilágot? Az Antarktisz egy olyan földrész, ahol a jég és hó mellett egy különleges és sajátos élővilág létezik. Mondhatnánk, hogy szerencsére ezt a földrészt csak viszonylag későn, a XVIII, de inkább a XIX. században sikerült az embernek megközelíteni. Azonban néhány évtized alatt is olyan helyzetet teremtett az ember, hogy az a veszély fenyegetett, hogy valamely állam a magáénak akarja tudni, akár hadászati célok miatt is ezt a területet, ezzel tönkretéve a természeti értéket.⁷ Ennek megakadályozására született az Egyezmény, és többek között a csekély számú fajokból álló állatvilág védelmére az a néhány kiegészítés, amely védi az Antarktisz élővilágát, elsősorban az állatokat, a „szárazföldi” illetve vízi élővilágot.⁸

AZ ÁLLATVILÁG VÉDELME AZ ANTARKTISZ TERÜLETÉN

Témánk szempontjából utalnunk kell három fontos egyezményre. „Az antarktiszai állat- és növényvilág megőrzésére irányuló szabályok” 1964-ben keletkezett, majd 1982-ben lépett hatályba. Később, 1972-ben született az „Egyezmény az antarktiszai fókák védelméről”. 1980-ban egy újabb egyezmény jelent meg, „Egyezmény a déli-sarki tengeri állat- és növényvilág védelméről címmel”.

Az 1964-ben megalkotott szöveg általában és elsősorban a flóra és fauna védelméről szól. Ekkora már felismerték, hogy a hidegháború időszakában szükséges legalább egy olyan terület teljes védelme, ahol háborítatlanul élhetnek a különböző fajok.

A fókák védelméről a téma egyik szakértője így ír: „*A fókák védelme az Antarktiszon: a CCAS⁹. A XVIII. század óta folytatott fókavadászat az Antarktiszon a kihalás szélére sodorta ezeket az állatokat. A védelmükre külön egyezményt alkottak, ugyanis az 1964-es Agreed Measures hatálya nem bizonyult megfelelőnek a vízi élővilág védelmére. Az 1972-ben elfogadott a fókák védelméről szóló egyezmény 1978-ban lépett hatályba, és a 60. szélességi foktól délre élő valamennyi fókafajra kiterjedt a hatálya. Szigorú vadászati limiteket állított fel, és egyes fajokra és bizonyos évszakokra vonatkozóan teljes vadászati tilalmat rendelt el, valamint vadászat elől elzárt területeket jelölt ki, de*

Környezetvédelmi Protokoll elfogadói célul tűzték az Antarktisz környezetének védelmét, az emberi beavatkozás korlátozását és figyelemmel követését, a célirányos tudományos kutatások támogatását, és beható hatástanulmányok készítését minden antarktiszai tevékenységről. A Protokoll tilt mindenfajta, az ásványi anyagokkal kapcsolatos tevékenységet. A szerződés fontos része, hogy az azt aláíró felek folyamatosan tájékoztatják egymást tevékenységeikről. Az Antarktisz Szerződés és Környezetvédelmi Protokoll eddig nem látott globális együttműködés alapjait teremtette meg a sérülékeny természet megóvására. Az Antarktisz mára egy békének és tudománynak szentelt földrész, melyet természeti örökségünk részeként védelmezünk jelenleg és a jövőben is.

Norvégia aktív szerepet játszott az Antarktisz Szerződés és a Környezetvédelmi Protokollban foglalt együttműködésben, és így részt vett a földrész átfogó környezetvédelmi szabályainak kidolgozásában. A közel 200 elfogadott javaslat legnagyobb része az emberi tevékenységekkel és a természeti környezet és a kulturális örökség megóvásával kapcsolatos.” Szerző: Norvég Környezetvédelmi Minisztérium.”

Ld. Jakucs Györgyi: Az Antarktisz. Budapest, 2007. december 15

elte.pene.hu/1.felev/...%20Regiokutatas/antarktisz_jakucs_gyorgyi.doc.

⁷ Vö. Dániel György: Antarktisz rejtélye. Gondolat, 1959 Budapest.

⁸ Egy időben az 1819-ben felfedezett Déli Shetland-szigeteken a fókák vadászata olyan mértéket öltött, hogy már ekkor gondolni kellett a jogi szabályozás szükségességére.

⁹ Convention for the Conservation of Antarctic Seals

*a fókák tudományos célú megfigyelését és kutatását lehetővé teszi.*¹⁰ A fókák képviselik az Antarktisz egyik jelentős létszámú „közösséget”. Éppen ezért a kolóniák egyedeinek védelme rendkívül fontos. Ma az Antarktisz gyakorlatilag békés célokra, kutatásra, tudományos megfigyelésre és korlátozott helyekre illetve korlátozott időre szóló turizmusra lehet igénybe venni. Minden turista, aki az Antarktiszra lép köteles egy nyilatkozatot aláírni. E nyilatkozat a flóra és fauna védelmét szolgálja.

A fókák mellett a pingvinek védelme is szükséges, még akkor is, ha van olyan antarktisi terület, szigetország, ahol több mint 3000 egyed él. A fókák és pingvinek védelme érdekében a földre lépő turista „köteles” egészséges állapotban lenni, amennyiben fertőző betegségben szenved, elvileg nem léphet a védendő területre. Az utasokat szállító hajóról kis csónakokba lépve a nyilatkozatban is vállalt módon a csizmával egy fertőtlenítő folyadékot tartalmazó tartályon keresztül kell haladni. Az Antarktiszra kivitt felszereléseket a hajó személyzete átvizsgálja és fertőtleníti. A szigetekre lépések előtt kézfertőtlenítés is szükséges. Mindezekről a tájékoztató bemutatót mindenkinek kötelező végignézni és a nyilatkozatban aláírásával igazolni, hogy megértette és magára nézve kötelezőnek tartja, hogy a flóra és fauna védelmét megvalósítja.¹¹ Tulajdonképpen egy olyan sajátos nyilatkozatról van szó, amelyik a hajón tartózkodás alatt és főként a kontinensre lépés előtt és alatt egy különleges jogviszonyt hoz létre.

Az 1972-es egyezmény akkor ér valamit, ha azt betartják. Éppen ezért...*„Az egyezmény létrehozta az adminisztratív funkciót betöltő SCAR-t¹², amelynek hatáskörébe tartozik ezen felül az adatok gyűjtése, és az államok figyelmeztetése, ha megközelítik a vadászati limit határát. A CCAS a fókák kereskedelmi célú hasznosítását fősabály szerint elvetette, de a Konzultatív Gyűlés engedélyezheti azt, ebben az esetben azonban a felügyeletet a részes államokon túl egy külön szerv is ellátja majd.”¹³* Rendkívül fontos, hogy képet kapjunk arról, hogy mi történik egy-egy hajó által megközelített szigeten illetve antarktisi területen. A turisták szempontjából ez viszonylag egyszerűen működik. Azonban a nagyobb és jelentősebb illetve gazdagabb államok esetében nem minden esetben sikerül(t) betartatni a szabályokat, bár erre való törekvés szerencsére a részes államok tekintetében jelen van.

A TENGERI ÉLŐVILÁG VÉDELME

Az élővilág fontos része a tengeri állatok védelme. *„A tengeri élővilág védelme: a CCAMLR¹⁴. A tengeri erőforrásokra vonatkozó egyezmény az Antarktisz környéki vizek halállományára, és főként egy különös, csak itt előforduló rákfajta (krill) vonatkoznak. 1969-ben vált nyilvánvalóvá, hogy az antarktisi bálnák, fókák és madarak*

¹⁰ Csatlós Erzsébet: Az Antarktisz nemzetközi jogi helyzete a XXI. században. In. Miskolci Jogi Szemle 7. évfolyam (2012) 1. szám. 11. http://www.mjsz.unimiskolc.hu/201201/7_csatloswerzsebet.pdf

¹¹ Az Antarktisz állatvilágáról olvasható magyar nyelven többek között: Rockenbauer Pál: Csipetnyi Antarktisz, Táncsics, Budapest 1970. Érdemes elolvasni: Balázs Dénes: Ausztrália, Óceánia, Antarktisz, Gondolat, 1978. Budapest. A bekezdésben leírtak a már említett úton teljes mértékben megvalósultak. A jelenlévő zoológusok külön is oda figyeltek az állatok és az emberek találkozásának szabályozására a partra lépéskor.

¹² Scientific Committee on Antarctic Research

¹³ Csatlós: i.m.

¹⁴ Commission for the Conservation of Antarctic Marine Living Resources

alapélelmét, a krillt a halászat miatt a kihalás fenyegeti. Ez volt az első környezetvédelmi egyezmény, amelynek hatálya az Antarktisz Szerződés 60. szélességi fokig terjedő hatályánál szélesebb, és egészen az antarktisi ökoszisztéma északi határáig terjed, vagyis addig a területig, ahol a hideg déli vizek és a meleg északi vizek összefolynak. Ezt a területet földrajzi koordináták jelölik ki.”¹⁵ Az 1980-as egyezmény a korábbi, 1959-es Egyezményt abba az irányba terelte, hogy ne csak a „szárazföldi”, hanem a tengerben élő állatvilággal is foglalkozzon. Ez a későbbi egyezmény az ökoszisztéma teljes védelmét akarta jogi úton szabályozni. A részes államok így egy olyan flóra és fauna védelmet valósítanak meg, amely valóban képes megőrizni a természeti értékeket. Fontos, hogy a jogi szabályozás betartása itt is ellenőrzésre kerüljön.

Fontos tudni, hogy a jelenlegi szabályozás egy valóban környezet érzékeny szabályozás, olyan értéket akar megőrizni, amely az emberiség közös kincse. Sajnos ma is látható azoknak a korábban odaszállított eszközöknek a maradványa, amely vélhetően ma is árt a környezetnek. Nem megoldott például a hulladékkezelés, főként pedig a XX. században létrehozott kutatóállomások megmaradt épületeinek az elszállítása, elsősorban gazdasági, illetve pénzügyi okai vannak, illetve nem egészen tisztázott, hogy kinek is kellene ezt elvégezni, illetve ki vonhatná felelősségre a mulasztó államot.¹⁶ Egy azonban mindenképpen pozitív: az Antarktisz négy jelentős állatfaja: pingvinek, fókák, bálnák illetve albatroszok ma komoly védelemben részesülnek. Köszönhető ez a fenti néhány egyezménynek, mely az Alapegyezményre épül. Ma már csak az Antarktisz az egyetlen olyan terület, ahol az állatvilág védelmét gyakorlatilag mindenki egyformán fontosnak tartja. Itt még elevenen él a paradicsomi állapot. A kék jég, az úszó jégtömbök, a hófehéren vakító hó, az emberektől nem féltő pingvinek, fókák és albatroszok felidézik azokat az időket, amikor jogi szerződések és egyezmények nélkül is érdeke volt az emberiségnek ezek védelme és csak a szükséges mértékig történő kiaknázása.¹⁷

ÖSSZEFOGLALÁS

E néhány oldalban csupán felvillantottuk azt a szabályozást, amely az állatvilág illetve természeti környezet védelmét olyan területen valósítja meg, ahová ember csak ritkán jut el. A jogi szabályozás jelenleg számos elemet tartalmaz. Ezek betartása illetve tovább bővítése szükséges ahhoz, hogy valóban megóvjuk a világ máig még el nem pusztított részét, az Antarktisz. Az utóbbi időben számos híradás látott napvilágot egyrészt a globális felmelegedés¹⁸ Antarktisz is érintő hatásáról illetve a levált „jéghegyről”, amely némiképpen megrémítette a tudósokat és talán a felelősen gondolkodó állami vezetőket is.¹⁹ Mindannyiunknak arra kell törekedni, hogy a ma még idilli állapot, a békében élő fókák, pingvinek, bálnák és madarak világa még hosszú időn keresztül emberi és jogi védelmet élvezzen.

¹⁵ Csatlós: i.m.

¹⁶ Ezek valószínűleg ma is ártanak az élővilágnak, az állatvilágnak.

¹⁷ Vö. Frakes. J. The Common Heritage of Mankind Principle and the Deep Seabed, Outer Space, and Antarctica: Will Developed and Developing Nations Reach a Compromise? Wisconsin's International Law Journal. 2003.

¹⁸ Jakucs: i.m. 19.

¹⁹ Vö. <http://hu.euronews.com/2017/07/12/levalt-egy-hatalmas-jeghegy-az-antarktiszrol>

A KATOLIKUS KÁNONJOG ÉS AZ ALAPTÖRVÉNY NEMZETI HITVALLÁS VISZONYÁNAK NÉHÁNY SAJÁTOSSÁGA

*dr. Novák István**

I. évfolyamos levelező tagozatos doktorandusz
ME-ÁJK, Jogtörténeti és Jogelméleti Intézet, Római Jogi Tanszék

BEVEZETÉS

E rövid dolgozatban arra teszünk kísérletet, hogy bemutassuk az 1983-ban hatályba lépett Egyházi Törvénykönyv¹ valamint a 2011. április 25-én kihirdetett Alaptörvény Nemzeti Hitvallása² milyen viszonyban van egymással elsősorban alkotmányjogi kötelezettséget keletkeztető szempontból. Csupán néhány alapvető sajátosságra térünk ki, bemutatva az Alaptörvény szellemiségét az egyház szempontjából, valamint az egyházi jog, a kánonjog olyan ismérveit, amelyek alkotmányunk szempontjából érdekesek lehetnek.

A vizsgált kérdés alkotmányjogi kérdésként is felfogható, hiszen az a kutatás iránya, hogy miként látható az elvileg „mindenkire” kötelező Alaptörvénynek az a szellemi iránya, amely az egyház jogrendszerében, illetve alkotmányában³ kötelező jelleggel, de csak az azt elfogadók számára kötelező módon jelenik meg. Munkánkban az Alaptörvény Nemzeti Hitvallását vizsgáljuk, nem térünk ki az Alaptörvény egészére, hiszen az meghaladná e tanulmány terjedelmét. Elsősorban azokra a kifejezésekre koncentrálnunk, amelyek lényegesek a kereszténység, a kánonjog és az alkotmány szempontjából.

* Témavezető: Dr. Sály Pál egyetemi tanár. Ezt a tanulmányt Dr. Bragyova András professzor úr kurzusához készítettem

¹ Az egyházi törvénykönyv, Codex Iuris Canonici (fordította: Erdő Péter): SZIT, Budapest 1985. továbbiakban CIC.

² Hatályba lépése: 2012. január 1.

³ Lényegében véve a katolikus egyháznak írott alkotmánya, mint olyan nincs, azonban számos olyan dokumentuma van, amelyben az alkotmányhoz tartozó elemek megtalálhatóak. Ilyen alapelvek a hittételek, a hitvallások, a zsinati dokumentumok és számos egyéb forrás is említhető. A református egyháznak azonban konkrét alkotmánya van. Vö. <http://reformatus.hu/mutat/6957/> Azonban mégis vannak olyan művek, ahol az alkotmányt a katolikus egyházban is létezőnek mondják, sőt magát az egyházat nevezik alkotmánynak. Vö. „Ha már az autonómia megalkotásakor beleütközünk az Egyház elveibe, alkotmányába és történetileg kifejlődött jogrendszerébe: akkor az autonómiához fűzött nagy reményeink nemcsak beválni nem fognak, hanem a magyar katolikus egyház életét megbénító végtelen bonyodalmakba sodródunk, amelyeknek következményei beláthatatlanok.” Ld.: Lepold Antal: A katolikus autonómia. Az Egyház álláspontjának megvilágítása. Pesti Könyvnyomda Részvénytársaság, Budapest, 1920, 4.

http://www.ppek.hu/konyvek/Lepold_Antal_A_katolikus_autonomia_1.pdf Vö. „Az Egyház nem emberi alkotmány, amelyet különböző korszerű elméletek szerint lehet változtatni, hanem isteni üdvintézmény szorosan megállapított szervezettel, amely szerint csak az apostoloknak és apostolutódoknak van joghatóságuk, s ez a joghatóság kiterjed az egyházi ügykör egész komplexumára.” Ld. Lepold: i. m. 7.

AZ ALAPTÖRVÉNY SZELLEMISSÉGE ÉS A KÁNONJOG VISZONYA

Hazánk új Alaptörvénye meglehetősen sajátos körülmények között született. Lényegében egy több mint kétharmados többséggel választást nyert párt alkotta meg, a parlamenti ellenzék és a parlamenten kívüli politikai erők véleményének figyelembe vétele nélkül.⁴ Ettől függetlenül az Alaptörvény jogszerűen született, még akkor is, ha elsősorban a 2010-ben nyertes párt(ok) által „vallott” szellemiség jelent meg benne. Az Alaptörvény bevezető mondata Kölcsey Ferenc Himnuszának első sorát idézi. Azonban ezzel nemcsak idézi, hanem voksát a teizmus mellett teszi le, ami egyébként nem egyedülálló az európai alkotmányok sorában.⁵ Ezért joggal mondhatjuk, hogy így egyfajta pozitív diszkriminációt hoz létre a teista emberekkel szemben. Ez nem jelenti azt, hogy az ateista vagy közömbös magyar állampolgárok másodrendűek lennének, hanem azt, hogy a keresztény-zsidó kultúrkör alapján az európai hagyományoknak megfelelően keletkezett az Alaptörvény. Minden politikai kurzus választ magának ugyanis egy meggyőződést, egy szellemiséget, ami mintegy meghatározza azt a legfőbb törvényt, az alkotmányt, hazánkban az Alaptörvényt, amely valóban alapot készít a további jogalkotáshoz és ezzel együtt az alkotmány fejlődéséhez, változásához.

Nézzük meg ezek után, hogy az 1983-ban hatályba lépett a Codex Iuris Canonici (rövidítve és a továbbiakban CIC), mint a katolikus egyház „alkotmánya” a jog szempontjából, törvénykönyveinek kodifikált gyűjteménye, anyagi és eljárásjogi szabályrendszere hogyan illeszkedik a ma hatályban lévő Alaptörvényhez.

Rendkívül sajátos és érdekes, hogy a CIC egy olyan „szabály- és jogrendszer”, amely egy különleges státuszú, különleges „szervezet” jogi gyűjteménye. Az Egyházi Törvénykönyv eredeti és hiteles szövege latin nyelven készült, és a magyar fordítás mellett olvasható. A magyar szöveget DR. ERDŐ PÉTER⁶ készítette, és magyarázatokkal is ellátta a Törvénykönyvet.⁷ A CIC egy olyan törvénykönyv, amely egyszerre tartalmazza az anyagi és eljárásjog előírásait, valamint mindazt, amit az egyházhhoz tartozó két csoportnak, a világi krisztushívőknek, valamint a klerikusoknak el kell fogadni. Azonban a jogi előírások olyan területeket is érintenek, amelyek az egyház szellemiségét és szellemi hátterét hivatottak biztosítani. Ilyenek például a szentségi élethez vagy az oktatáshoz, illetve neveléshez kapcsolódó szabályok.

Az Alaptörvény sok esetben „támogatja” a CIC-ben megfogalmazott keresztény elvek összességét.⁸ Természetesen ezek elsősorban a bevezető szövegben és az alapvetésekben jelennek meg, de az Alaptörvény alapján elfogadott sarkalatos

⁴ Különböző politikai vélemények jelentek meg az új alkotmány érvénytelenségéről, annak keletkezése körüli jogi és politikai kérdésekkel azonban mi itt ezt nem vizsgáljuk. Az új Alaptörvényről ld.: Jakab András: Az új Alaptörvény keletkezése és gyakorlati következményei. HVG-ORAC, Budapest 2011.

⁵ Vö. Szilvay Gergely: Isten és az egyház az európai alkotmányokban.

<http://www.magyarurir.hu/hirek/isten-es-egyhazi-az-europai-alkotmanyokban/>

⁶ Esztergomi érsek, bíboros, aki a magyar és nemzetközi kánonjog tudományának elismert személye, a CIC szövegének fordítója és magyarázója, korábban a PPKÉ rektora.

⁷ Ezen kívül egy tankönyv is született szerzőnktől, amelyet a közelmúltban kiegészítve újra kiadtak. Vö. Erdő Péter: Egyházzog, SZIT, Budapest 2014. (átdolgozta: Szuromi Szabolcs Anzelm, ötödik, javított kiadás)

⁸ Ne feledkezzünk meg arról, hogy a kereszténység nemcsak a katolikus egyházat jelenti, hanem pl. a református vagy ortodox egyházat is. Ezekre most nem terjed ki kutatásunk.

törvényekben⁹ is jól látható a keresztény tanítás elvi elfogadása és alkalmazása a törvényalkotók többségének szellemiségét tükrözve.¹⁰

A TEIZMUS KÉRDÉSE¹¹

Nézzük meg ezek után konkrétan, hogy milyen kapcsolódási pontokat találunk az Alaptörvény Nemzeti Hitvallásában, ami a CIC-hez is köthető. Először is azt látjuk az Alaptörvényben, hogy a Himnuszból vett idézet, „*Isten áldd meg a magyart!*”, tulajdonképpen az első kapocs a CIC és az Alaptörvény között. Az alkotmányok általában tükrözik az azt alkotók szellemiségét, gondolkodásrendszerét, olykor magukon hordozzák azt a történelmi és társadalmi helyzetet, amelyben született az adott alkotmány.¹² A CIC egy olyan közösség „alkotmánya”, törvénykönyve, anyagi és eljárásjogi gyűjteménye, valamint büntetőjogi és ehhez kapcsolódó eljárásjogi könyv, amely csak és kizárólag azokra vonatkozik, akik Isten létét, de legalábbis az egyházhoz tartozás tényét, elsősorban a keresztség, illetve az egyházi rend szentségén keresztül elfogadják. Az Alaptörvényben az az érdekes és izgalmas kérdés, hogy mivel mindenkire vonatkozik, aki Magyarországon él, illetve magyar állampolgár, hogy vonatkozhat azokra, akik például nem hisznek Istenben? Ezt a kérdést nehéz megválaszolni. Hiszen ahhoz kétség nem férhet, hogy az Alaptörvény létrejötté alkotmányos alapokon nyugodott,¹³ és ahhoz sem férhet kétség, hogy az Alaptörvény alapján számos sarkalatos és egyszerű többséget igénylő törvény születik, sőt mi több, az Alkotmánybíróság éppen azt szokta vizsgálni, hogy az Alaptörvényhez képest alkotmányos-e egy adott törvény.¹⁴

Azonban hogyan és főként miért fogadja el az Alaptörvényt egy olyan ember, aki Isten létét nem fogadja el? A válaszuk elsősorban arra irányul, hogy az Alaptörvényből nem következik, hogy bárki, aki nem követi például az egyházak tanítását, az valamilyen szankcióban részesül. Ugyanis az Alaptörvény Istenszemléletének el nem fogadása közvetlenül nem ró szankciót az állampolgárra. Ugyanakkor következhet belőle olyan szellemű törvény,¹⁵ amelynek már közvetlen következménye van egy állampolgár

⁹ Erre jó példa a 2011. évi CCVI. törvény a lelkiismereti és vallásszabadság jogáról, valamint az egyházak, vallásfelekezetek és vallási közösségek jogállásáról, amely körül számos vita bontakozott ki. Vö. Novák István: Egyházak alapítása és működésük az Alaptörvény szellemében, (szakdolgozat) Miskolc, 2017. <http://midra.uni-miskolc.hu/document/25596>

¹⁰ 2017. augusztus 20-án Dr. Veres András püspök az alábbiakat mondta a szokásos Szent István napi szentmisén: „... még egy belső veszélyre oda kell figyelnünk! Ugyanis egy fondorlatosan megfogalmazott, a jó szándék köntösébe bújtatott törvény által, amely figyelmen kívül hagyja a krisztusi értékrendet, észrevétlenül is belopódzik a keresztény értékekre építkező társadalom önfeladásának méhelye! Láthattuk ezt legutóbb például a lombikbíbiprogram támogatásának növelésével kapcsolatos rendelkezésben...”

Ld.: http://szemlelek.blog.hu/2017/08/21/hadat_uzent_a_lombikprogramnak_a_puspoki_kar_elnoke

¹¹ Érdemes elolvasni Salamon László előadását e témában, amely a kereszténység és Alaptörvény viszonyával foglalkozik. Vö. https://barankovics.hu/_f/honlapra/salamon_laszlo_eloadas.pdf

¹² 2010-ben a kétharmados többség alkotmányozó feladatot is ellátott. Ennek hatására 2011. április 25-én kihírdették az Alaptörvényt és bár nagy volt körülötte a vita, életbe lépett és a két kormányzó párt szellemisége és politikai elvei alapján készült.

¹³ Bár vannak vitatói, ahogy korábban erre rámutattunk.

¹⁴ Az Alaptörvényt eddig hat alkalommal módosították. Vö. Gáva Krisztián: Az Alaptörvény módosításai.

http://archiv.uni-nke.hu/uploads/media_items/gava-krisztian-az-alaptorveny-modositasai.original.pdf

¹⁵ Amikor például megszületett az egyházi törvény, akkor azt mind a mai napig terjedően a TASZ bírálata tárgyává tette. Vö. <https://tasz.hu/lelkiismereti-szabadsag/egyhasztorveny-kormany-hallgat-tasz-nem-nyugszik>

életére.¹⁶ Érdeemes arra is utalnunk, hogy vannak olyan törvények, amelyek a magyar Alaptörvény szellemisége „ellenére” jöttek létre, illetve maradtak hatályban. Gondoljunk az abortuszt szabályozó törvényre, amely lehetővé teszi bizonyos megszorításokkal és korlátokkal ugyan, de mégiscsak legalizálva a terhesség-megszakítást. Ha pl. a lengyel törvényekre gondolunk, amelyek tiltják, illetve tiltották az abortuszt a rendszerváltoztatás utáni években hol szigorúbban, hol kevésbé, akkor nem lepődhetnénk meg, ha esetleg olyan magyar abortusztörvény születne, amely Isten létére és az élet abszolút védelmére hivatkozva szinte teljesen megtiltaná azt. Vagyis a mi Alaptörvényünkben, bár Isten létét „deklarálja”, nem következik az, hogy erőltetve lenne a teizmus. Ezzel szemben a CIC nem is létezne, ha nem lenne biztos az Isten létében az azt megalkotó közösség. A CIC olyan könyv, amely azért jött létre és azért egzisztál, mert alapja az Isten léte. Minden rendelkezés, minden szabály és törvény alapja az, hogy van Isten. Ennek el nem fogadása értelmetlenné teszi az egyházhoz tartozást és ezzel együtt elveszti értelmét a CIC szabályainak követése.¹⁷ Összefoglalva az első vizsgálat eredményét megállapíthatjuk, hogy az Alaptörvényben idézett „Isten” léte nem eredményezhet olyan köteleket, mint a CIC Istenképe.

A CSALÁD ÉS HÁZASSÁG FOGALMA AZ ALAPTÖRVÉNYBEN ÉS A CIC-BEN

Egy másik kapcsolódási pont az Alaptörvényben, annak Hitvallásában így jelenik meg: *„Valljuk, hogy együttélésünk legfontosabb keretei a család és a nemzet, összetartozásunk alapvető értékei a hűség, a hit és a szeretet.”*¹⁸ Az Alaptörvény a család és nemzet, valamint a hűség, a hit és a szeretet kategóriáival érdekes szemléletet tükröz. Most csak a családot és a már említett három kategóriát helyezzük vizsgálat alá. A család fogalma itt nem kerül megfogalmazásra, de szűkül, amikor a hűség-hit-szeretet szavak jelennek meg. Gondolhatnánk itt arra, hogy az alkotmányozó parlament hitet tett a házasság felbonthatatlansága mellett, de erről nincs szó. Hazánkban ugyanis szabadon lehet egy férfinak és egy nőnek házasságot kötni, és szintén szabadon, törvény által szabályozott módon lehet azt felbontani. A CIC a katolikus egyház házasságfogalmát meghatározza,¹⁹ és a felbonthatatlanság mellett áll, igaz, lehetővé téve az érvénytelenség kimondását.²⁰ Az Alaptörvény, bár hitet tesz a hűség mellett mind a családi életben, mind a nemzet tekintetében, ebből nem következik a polgári válás tilalma, sőt a magyarországi törvények a polgári házasságot tekintik államilag érvényesnek.²¹ Ismét egy érdekes jelenségre lehetünk figyelmesek: bár a hűség fontos szempont, olyan

¹⁶ Pl. nem hozhat létre úgy egyházat, ahogy azt a korábbi törvény lehetővé tette.

¹⁷ Néha nemcsak az egyházhoz tartozókra terjed ki a hatálya a CIC-nek. Ha a házasságjogi részt nézzük, akkor a CIC hatálya alá nem tartozó keresztleetlenek, vagy a más keresztyény felekezethez tartozónak is kötelezettsége keletkezik a törvény alapján.

¹⁸ Alaptörvény: Nemzeti hitvallás

¹⁹ CIC 1055.

²⁰ Ennek a témának vizsgálata külön is érdekes lenne. Hiszen Ferenc pápa *Amoris laetitia* című enciklikája lehetővé teszi a korábbinál egyszerűbb módon érvénytelenség kimondását. Vö. Ferenc pápa: *A családban megélt szeretetről* kezdetű apostoli buzdítása, SZIT, Budapest 2016. (fordította: Diós István)

²¹ Kísérletek történtek már, hogy a polgári házasság mellett az egyházi házasságot is államjogilag érvényesnek illetve létezőnek lehessen tekinteni, de maguk az egyházak sem ragaszkodnak ehhez.

megfoghatatlan fogalmak, mint a hit és a szeretet mellett az egyetlen, ami akár alapvető értéként, értelmezhetetlenül, de mégis szerepet játszik hazai alkotmányunkban. Nem következik ebből sem, hogy a törvények csak a keresztény értékeket tartják szem előtt.

A KERESZTÉNYSÉG FOGALMÁNAK KÉT ÉRTELMEZÉSE

Az Alaptörvény egy másik mondata így szól: „*Elismerjük a kereszténység nemzetmegtartó szerepét. Becsüljük országunk különböző vallási hagyományait.*”²² Érdeemes ezzel a gondolattal foglalkoznunk. Egy a középkorban olykor megjelenő gondolat az újkorban egy jelentős paradigmaváltozást hozott. Ez a gondolat arról szól, hogy az államnak semlegesnek kell lenni. A liberalizmus felfogása is ezt tükrözi jórészt. Ugyanakkor a híres milánói ediktum szabad vallásgyakorlatot biztosított a keresztényeknek is, majd később a kereszténység államvallás lett Európában.²³ Ma is erősen jelenlévő „eszme, ideológia” még akkor is, ha fokozatosan egy-egy területen, illetve országban veszít jelentőségéből az újkori, már említett paradigmaváltás következtében. A hazai és jelenleg hatályos Alaptörvény megfogalmazása a kereszténységet teszi „államvallássá”, ami természetesen csak részben igaz, hiszen a „bevett egyházak” csoportja ettől tágabb még az új törvény alapján is.²⁴ Mindenképpen láthatjuk azonban, hogy az Alaptörvény „keresztény” fogalma egyfajta politikai ideológia.²⁵ Ennek alapján fel kell fedoznünk egy alapvető különbséget: az Alaptörvény nem elsősorban vallási fogalomként, hanem eszmei és szellemi elvként tekint a kereszténységre, a CIC ezzel szemben vallási fogalomként, végeredményben a CIC alapjának és a keresztény vallás jogi összefoglalásának tekinthető.²⁶

AZ ALAPTÖRVÉNY NEMZETI HITVALLÁSÁNAK ÉS A CIC LÉTEZÉSÉNEK CÉLJA

Az Alaptörvény Hitvallásának egy fontos mondatát elemezzük befejezésül: „*Valljuk, hogy a polgárnak és az államnak közös célja a jó élet, a biztonság, a rend, az igazság, a szabadság kiteljesítése.*”²⁷ Itt olyan fogalmak jelennek meg, amelyeket érdemes egyenként is értelmezni. A *jó élet* örökös vita tárgya a különböző szellemi irányzatok

²² Alaptörvény: Nemzeti hitvallás

²³ Arra a kérdésre, hogy tulajdonképpen mikortól államvallás a kereszténység, nehéz egyértelmű választ adni. Egyes szerzők szerint Nagy Theodosius Cunctos Populos rendelete alapján lett államvallás a kereszténység. Sály Pál egyik tanulmányában ezt cáfolja. „Téves tehát az az elterjedt nézet, amely szerint a thesszalonikéi rendelet a pogány vallással szemben a kereszténységet nyilvánította államvallássá. A császár az edictumában nem a pogányság és a kereszténység, hanem a kereszténységen belül a katolikus és az ariánus irányzat közül választotta ki azt a vallási irányzatot, melyet hivatalosan követni kívánt, s melynek követését a keresztény alattvalói számára kötelezővé tette.” Vö. Sály Pál: Nagy Theodosius „Cunctos Populos” kezdetű rendeletének elemzése. Publicationes Universitatis Miskolcensis, Sectio Juridica et Politica, Tomus XXX/1. (2012) 154.

http://www.matarka.hu/koz/ISSN_0866-6032/tomus_30_1_2012/ISSN_0866-6032_tomus_30_1_2012_147-160.pdf

²⁴ Vö. Novák: i. m.

²⁵ A nemzet fogalmának a kereszténységhez kapcsolása is jelzi ezt.

²⁶ Különösen fontos ez a fogalom, amely az EU-ban folyó migrációs problémák miatt ma már azt is jelenti bizonyos körök szóhasználatában, hogy keresztény az, ami nem iszlám, nem bevándorló, illetve migráns.

²⁷ Alaptörvény: Nemzeti hitvallás

között. Ki mondhatja meg azt, hogy mi a jó élet? Lehet-e kötelezni valakit arra, hogy a jó élet állam által vallott fogalmát, értelmezését elfogadja? Ez a fogalom sok változáson ment keresztül az utóbbi évszázadokban, az Alaptörvényben való használat megítélésünk szerint inkább a szó hétköznapi értelmét jelentheti, mintsem a jogelméleti, illetve filozófiai fogalmat. A *biztonság* fogalma az állam feladataihoz tartozik. Már John Locke²⁸ is arról beszél, hogy az állam létrejöttének egyik oka, hogy egyébként veszélyes a világ és bizonyos szabadságról lemondva a biztonság érdekében létrejön az állam. A *rend* fogalmának említése bizonyos értelemben anakronisztikus, másrészt nagyon is időszerű.²⁹ Az *igazság* kérdése csak részben magyarázható az Alaptörvényben megjelenő formához kötve. Mert az igazság tulajdonképpen hogyan határozható meg, ha egyáltalán meghatározható?³⁰ Az igazságot az igazságszolgáltatásban lehet megmutatni és értelmezni. Ha a jogállami eszmék érvényesülnek, akkor az igazság is megjelenik, ha a jogállamiság elvész, akkor az igazság azokat illeti, akik azt politikai, illetve gazdasági hatalmuknál fogva meg tudják szerezni. Végül a *szabadság* az egyik legfontosabb az alapjogok alakításában. Hiszen szabadság ott van, ahol az állam csak azt szabályozza, de azt megfelelően szabályozza, amit szükséges, és ami szükséges, például a gyengék védelmének érdekében. A szabadság is olyan fogalom, amely a Bibliában előfordulva³¹ összekapcsolódik a már említett igazsággal, és így keresztény érték lesz. Az Alaptörvény tehát a Hitvallásában ezeket az értékeket említi, és ezek adják alapját azon szabályoknak, melyek az Alaptörvény további, immáron nem csupán eszmei síkon mozgó rendelkezései tartalmazzak.

A CIC a maga teljes egészében természetesen nem alkotmány, és nem nevezhető a katolikus egyház alaptörvényének sem. Ugyanakkor azonban, mint arra már utaltunk, látható benne az egyház jogi és szellemi alapjának működése, a bevezető kánonokban mindenütt megfogalmazza a keresztények egészének vagy egy csoportjának kötelelességeit, illetve jogait. Azt, hogy a kánonjogi alaptörvényt, a CIC egészét mégis alapnak, akár a szó eredeti jelentésében alaptörvénynek tekinthetjük, és hogy jogos volt ennek a munkának elkészítése, azt igazolja például a CIC-ben olvasható magyar nyelvű bevezetésben³² található egyik bekezdés néhány sora: „Az új törvénykönyv pontosan követi a II. Vatikáni Zsinat tanítását, szövegének alapját is jelentős mértékben ennek a zsinatnak okmányai képezték...sokszor szó szerint át is veszi a zsinati szövegeket.”³³ Szintén a CIC-ben olvasható a *Sacrae disciplinae leges* kezdetű apostoli rendelkezés, amely többek között megállapítja: „... ebből adódik a törvénykönyvnek az a jellege, amely a II. Vatikáni Zsinat tanítóhivatala, különösképpen a dogmatikus és a lelkipásztori rendelkezésben foglalt tanítás kiegészítésévé avatja.”³⁴ Ezekből is következik, hogy a CIC egy olyan törvénykönyv, amelynek nemcsak jogi, hanem

²⁸ Vö. Locke, J., *Értekezés a polgári kormányzatról*, Gondolat, Budapest 1986.

²⁹ Gondoljunk arra, hogy a modern államfelfogás nem azt várja el az államtól, hogy ő mondja meg, mi a jó élet, és ehhez ő alakítsa ki a rendet, hanem azt, hogy mindenkinek garantálja, hogy védelmet nyújt a vele szemben támadóval. Ugyanakkor azért időszerű ennek a gondolatnak a vizsgálata, mert azt látjuk, hogy az európai biztonsági kérdések előhozzák azokat a politikai erőket, akik a rend fogalmának szigorú megvalósításában érdekeltek.

³⁰ Már Pilátus is azt kérdezi Jézustól: „mi az igazság?” Jn 18,38.

³¹ „Az igazság tesz szabaddá titeket”. Jn 8,32.

³² Vö. CIC 19-27.

³³ CIC 19.

³⁴ CIC 48.

mintegy „Alaptörvénynek” általános útmutatásai is vannak, kiegészítve a II. Vatikáni Zsinat sokszor újszerű megállapításait és tanításait. Azok a kifejezések, amelyek az Alaptörvény Hitvallásában a fent említett módon találhatóak, a CIC-ben is megjelennek. Mindezt úgy lehet észrevenni, hogy az egyház a rendelkezésein keresztül a *jó életre*, vagyis az *erkölcsös* életre utal alapvetően. A *rend* és *biztonság* mindig is egyházfegyelmi kérdés volt. Az *igazság* magának az egyháznak alapvető attribútuma. A *szabadság* a legáltalánosabban a zsinat alatt fogalmazódott meg számos területen, de a CIC-ben is törekvés van e fogalom jogi kibontására.

ÖSSZEFOGLALÁS

E néhány oldalon keresztül azt láttuk, hogy az egyház tanítása és az Alaptörvény Nemzeti Hitvallása között számos ponton összefüggés van. Egy olyan Alaptörvényünk van, amely szellemiségében a kereszténységhez kapcsolódik. Kísérletünk arra irányult, hogy kifejezetten rámutassunk arra a sajátos kapcsolatra, amely az egyház alaptörvénye és az ország Alaptörvénye között található, megvizsgálva a CIC néhány jellegzetességét. Ma nem kérdés a számunkra, hogy Európa sokszínűvé, multikulturálissá vált. Azonban ez nem jelentheti azt, hogy saját gyökereinket, nemzeti, európai és vallási hovatartozásunkat el kell felejteni. Sőt éppen ellenkezőleg. Arra van szükség, hogy az európai közgondolkodást újra megerősítse a zsidó-keresztény gondolkör tanítása, még akkor is, ha ez nem minden esetben a vallási-liturgikus életben, hanem az élet más és más területén jelenik meg. Arra, hogy mindezt hogyan lehet az alkotmány, illetve az állam működése szempontjából megvalósítani, illetve hogy szükséges-e ennek állami megjelenítése, egy másik tanulmányunk tér majd ki.

AZ ANGOL SZOCIÁLIS FARMRENDSZER- EGY TANULMÁNYÚT TAPASZTALATAI

*dr. Orosz Flóra**

I. évfolyamos nappali tagozatos doktorandusz
ME-ÁJK, Agrár- és Munkajogi Tanszék

BEVEZETÉS

A Doktori Program keretében kutatási témám: a szociális farmrendszer. Összehasonlító jogi elemzés érdekében empirikus kutatást folytattam 2017. október 28. és november 4. között az Egyesült Királyságban, Londonban, ahol az angol szociális farmrendszer működésébe, gyakorlatába pillanthattam be. *A tanulmányutat az Igazságügyi Minisztérium jogászképzés színvonalának emelését célzó programja támogatta.* Összesen öt szociális farmra/gondoskodó farmra¹ látogattam el a farmok menedzserével előzetesen egyeztetett időpontokban. Közül az egyik a Londontól délre található Tandridge Hill Farm. A másik négy farm pedig London városában működő farm: Mudchute Park and Farm, Spitalfileds City Farm, Wellgate Community Farm, Stepney City Farm. Ezekre a szociális farmokra a Care farming UK csapatának honlapján keresztül találtam rá, mely összefogja és támogatja a szociális farmokat az Egyesült Királyságban.

Nyugat- Európában, többek között az Egyesült Királyságban is nagyobb hagyománya van a szociális gazdaság ezen formájának. Az Egyesült Királyságban a II. világháború alatt jelentek meg az első terápiás kertek. Az 1950-es, '60-as években pedig már számos terápiás kert kifejezetten hátrányos helyzetű személyek érdekében jött létre. Ma az Egyesült Királyságban a szociális farmtípusokon belül elsősorban az úgynevezett terápiás kertkultúra jellemző.² Olyan tevékenységeket foglal magába, amely a zöld környezet, a mezőgazdaság és a kertészkedés adta lehetőségeket, előnyöket alkalmazza a célcsoport kör foglalkoztatási, mentális problémáinak kezelésére, illetve ismereteik, képességeik, készségeik fejlesztésére. Nem szükséges, hogy ez meghatározott, konkrét tevékenységet jelentsen, a farm jelentette pozitív hatás megvalósulhat akár pusztán a szabadban való tartózkodás által is. Kiemelést érdemel, hogy a különböző mezőgazdasági, kertészeti tevékenységek végzése nem kizárólagos a farmokon, ugyanis

* Témavezető: Prof. Dr. Csák Csilla egyetemi tanár

¹ Valamennyi szociális kezdeményezést, farmtípust a care farm (gondoskodó farm) fogalma foglalja magába, ugyanis a szigetországban ez a gyűjtőfogalom terjedt el. Mégis a két fogalom – szociális farm, gondoskodós farm – szinonimának tekinthető.

² A 2004-ben létrehozott Community of Practice „Farming for Health” kutatása alapján a szociális farmok következő kategóriája különböztethető meg: 1. „Green care farms” (zöld gondoskodás), 2. „Horticultural therapy” (terápiás kertkultúra) és 3. „Animal-assisted therapy (állatasszisztált-terápia). A három kategória közül az Egyesült Királyságban elsősorban a *terápiás kertkultúra* jellemző.

megjelenik az állattartás is. Ennek a tevékenységi formának nemcsak terápiás célja van, hanem hozzájárul a résztvevők felelősségtudatának, képességeik kialakításához is.³

Tanulmányomban a következő kérdésekre keresem a választ: 1. Milyen típusú farm az látogatott farm? 2. Milyen a jogi formája a farmnak? 3. Mi funkciója, célja a farmnak? 4. Milyen típusú tevékenységeket végeznek a farmokon? 5. Kik alkotják a célcsoporti kört? 6. Milyen támogatási források állnak rendelkezésnek, hogyan működik a farm? Az elméleti kutatás mellett a tanulmányúton szerzett tapasztalatok is segítségemre szolgálnak a feltett kérdések megválaszolásában. A tanulmányban a városi farmok bemutatása áll a középpontban.

CITY FARMOK JELLEMZŐI

Az Egyesült Királyságban a szociális farmok –ezen belül a városi farmok is- már régóta működő farmok, kialakult gyakorlattal rendelkeznek: az általam meglátogatott Mudchute Park and Farm 1977-ben, a Spitalfield City Farm 1978-ban, a Stepney City Farm 1979-ben jött létre, a Wellgate Community Farm pedig 1982-ben vált bejegyzett farmmá.

Alapjaiban véve közös ezekben a farmokban, hogy a mezőgazdaság multifunkcionális jellegére épülnek. A mezőgazdasági tevékenységekbe való bevonással elősegítik a résztvevők mentális, fizikális jóllétét, és szociális szolgáltatást is nyújtanak számukra. Továbbá a tanulás, ismeretszerzés lehetőségét is biztosítják nemcsak a hátrányos helyzetű személyeknek, hanem a társadalom egészének. valamennyi city farm hasonló módon működik, de mégis mindegyik más.

A továbbiakban a bevezetőben feltett kérdések mentén mutatom be a városi farmok jellemzőit.

A FARM TÍPUSA, JOGI FORMÁJA

A Londonban működő farmok úgynevezett „city farm”-ok, városi farmok.⁴ Összesen 63 city farm és community garden található a városban. Találók a megfogalmazás, miszerint ezek a farmok oázisok a városon belül.⁵

Jogi formájukat tekintve – melyre vonatkozó meghatározásokat, rendelkezéseket a farmok működési szabályzata tartalmazza - „registered charity”-k, vagyis bejegyzett jótékonyági szervezetek. Ez az elnevezés az angolszász országokban jellemző (főként az Egyesült Királyságban és Írországban). Fogalmát a jótékonyági szervezetekről szóló törvény határozza meg: olyan szervezet, melyet kizárólag jótékonyági célból hoznak létre, és melyek a Legfelsőbb Bíróság ellenőrzése alatt működnek.⁶ A nyilvántartásba vétel folyamatáról a törvény részletesen rendelkezik. Továbbá ezek a farmok „company

³ J. SEMPIK et al. (2010): Green Care: A Conceptual Framework. A report of the Working Group on the Health Benefits of Green Care, In: Cost Action 866, Green Care in Agriculture, Loughborough University April 2010., 40-42.

⁴ A terápiás kertkultúrán belül megjelenő kezdeményezések az „allotment gardens” (kert), community garden (közösségi kert) és a *city farm* (városi farm).

⁵ A Spitalfield City Farm prospektusán olvastam ezt megfogalmazást.

⁶ Charities Act 2011, Chapter 1, Section 1 (1)

limited by guarantee”, azaz korlátolt felelősségű társaságok. A társasági törvény tartalmazza ennek jelentését: a tagok csak az általuk vállalt hozzájárulás mértékéig tartoznak felelősséggel.⁷ Jelenleg, egy 2017-es felmérés szerint a szociális farmok 22% működik ebben a formában.

A FARM FUNKCIÓJA, CÉLJA

A city farm-ok meglehetősen széleskörű célokat tűznek ki maguk elé. A mezőgazdaság multifunkcionális jellegére építve összességében három funkciót, célt ölelnek fel: gazdasági (a mezőgazdaság elsődleges funkciója, a mezőgazdasági termelési tevékenységek), társadalmi és ökológiai funkciót.⁸ A farmok gazdasági jelentősége abban áll, hogy a célcsoporti kör tagjai mezőgazdasági tevékenységet végeznek, amely alkalmas a nehezen elhelyezhető, hátrányos helyzetű személyek foglalkoztatási hiányosságainak kezelésére. Társadalmi funkcióját az adja, hogy a résztvevők mentális, fizikális jóllétét és foglalkoztatási lehetőségeinek javítását célozza. Elősegíti továbbá a személyes fejlődést, a társas és munka jellegű készségek fejlesztését, a társadalomba való beilleszkedést, az integrációt, a társadalmi kohéziót, a felelősségtudat kialakulását. Valamint a tanulás, ismeretszerzés lehetőségét nyújtja nemcsak a hátrányos helyzetűeknek, hanem a társadalom egészének. Megjelenik az ökológiai rendeltetés is, ezen belül is a biogazdálkodás, a környezettudatosság szerepe.⁹

Az a tény, hogy a szociális farm mezőgazdasági tevékenységekre fókuszálva jelenik meg, felveti a földhasználat kérdését. Az Egyesült Királyságban a jótékonyági szervezetek földhasználati jogosultsága, és az általuk használt földdel való rendelkezés egy komplex területet alkot, különböző jogszabályok, rendelkezések szabályozzák. Függetlenül a jótékonyági szervezet típusától, a terület jellegétől és a földdel kapcsolatos rendelkezés milyenségétől. A működési szabályzatban meghatározott területen működik a farm, melyet attól a londoni kerület egyikétől bérel haszonbérlet jogcímén, melynek területén található. Ez a terület a mezőgazdasági törvény¹⁰ értelmében nem mezőgazdasági földterület,¹¹ hanem közösségi terület, ún. „charity land”, amely magába foglalja Anglia és Wales területén lévő, a jótékonyági szervezet birtokában lévő földterületet és a hozzátartozó felszerelést és egyéb vagyonelemet. A charity land a törvény értelmében mezőgazdasági üzemnek¹² minősül.

⁷ Companies Act 2006, Part 1, Section 3 (3)

⁸ Csák Csilla-Kenderes György: New organizational and employment opportunities of the multifunctional agriculture, In: Kékesi Tamás (szerk.): The Publications of the MultiScience - XXX. microCAD International Multidisciplinary Scientific Conference, Miskolc, University of Miskolc, 2016. 1-11.

⁹ Csák Csilla- Kenderes György: Hátrányoshelyzetű személyek foglalkoztatási lehetőségei és annak bizonytalanságai a mezőgazdaságban, In: Homoki-Nagy Mária, Hajdú József (szerk.): Ünnepi kötet Dr. Czucz Ottó egyetemi tanár 70. születésnapjára, Szeged, Acta Universitatis Szegediensis. Acta Juridica et Politica, 2016. 141-152.; Fodor László: A multifunkcionális és fenntartható mezőgazdaság európai modellje, Pro Futuro 2012. 2. sz. 128-129.

¹⁰ Agriculture Act 1947

¹¹ Részletesen lásd: Agriculture Act Section 109 (1)

¹² Agriculture Act Section 109 (2)

A FARMON VÉGZETT TEVÉKENYSÉGEK

A city farm-okon, más szociális farmtípusukhoz hasonlóan a mezőgazdasági tevékenységek végzése dominál –melynek jelentősége, szerepe az előzőekben már kifejtésre került. Emellett kiegészítő tevékenységként a farmok gyakorlati mezőgazdasági ismeretek átadását és a szemléletformálást teszik lehetővé. Ezek a szolgáltatások három tevékenységi körbe sorolhatóak: termelés, szociális tevékenység és értékesítés.

A termelés keretében növénytermesztéssel, kertészkedéssel és állattartással foglalkoznak a résztvevők. A farmon található kiskertekben saját maguk készítik elő az ágyásokat az ültetéshez, majd megtermesztik a zöldségeket, növényeket, és végül learatják munkájuk gyümölcsét. A farmon termesztett növények elsősorban a résztvevők szükségleteit elégítik ki, másodsorban pedig értékesítési tevékenységet szolgálnak. Különböző állatokat tartanak (szárnyasok, sertés, kecske, nyúl, stb.), melyek gondozása a résztvevők feladata. Ez a tevékenységi forma fontos terápiás céllal bír. A kint végzett tevékenységek mellett benti elfoglaltságot, tevékenységeket is megjelennek a tevékenységi körök között: kézműves, csoportos foglalkozások, problémamegoldás, játékok

A city farm-ok tevékenységei között szerepel a workshop-ok szervezése is. Mobil farm projekt keretében „házhöz viszik a farmot” az iskolákba, óvodákba, ahol előadásokat tartanak a gyermekeknek a mezőgazdasági tevékenységekről, illetve alapvető tudnivalókról. Ez fordított esetben is működik, mikor is az iskolák szerveznek látogatásokat a farmokra. A farmok napi kapcsolatban vannak a környékbeli oktatási intézményekkel, és megállapodás keretében a gyerekek, tanulók szükségleteinek, speciális igényeinek megfelelő fejlesztő, oktató tevékenységet biztosítanak számukra.¹³

Az egyes tevékenységek végzése során a farmszolgáltatást nyújtók figyelembe veszik az egyének képességeit és érdeklődését, és ennek megfelelően vonják be őket a különböző feladatokba. Ezekben a tevékenységekben keresztül valósul meg a farmok gazdasági és társadalmi funkciója, nevezetesen a résztvevők foglalkoztatása, a társadalomba, a munka világába való integrálásuk, illetve szocializációjuk. Továbbá ezek a tevékenységek hasznos mezőgazdasági tudást, munkatapasztalatot nyújtanak a célcsoporti kör tagjainak.

CÉLCSOPORTI KÖR

A városi farmok széles körű hátrányos helyzetű személyek által igénybe vehető szociális farmtípus. Gyakorlatilag a társadalom egészét célozza, mindenki előtt nyitva áll a farmok kapuja. Így a tanulási nehézséggel, mentális problémával küzdőkön, testi fogyatékkal rendelkezőkön át az egészséges felnőttek, illetve óvodások, iskolások részére is. Ugyanakkor speciális célcsoporti körként jelenik meg például a Londonban élő zimbabwei és bangladesi bevándorolt nemzetiség –a Spitalfield City Farm az

¹³ Joe Sempik-Jo Aldridge: Care Farms and Care Gardens, In: Jan Hassink-Majken van Dijk (szerk.): Farming for Health, Green-Care Farming Across Europe and the United States of America, Springer, Dordrecht, Netherlands, 2006. 147-160.

úgynevezett Coriander Club projekt keretében kifejezetten a zimbabwei és bangladesi nőket vonja be elősegítve ezzel a társadalomba való beilleszkedésüket.¹⁴

A gyakorlatban a farmok gyakran nem csak egy célcsoporti körre fókuszálnak, hanem a résztvevők tág körét fogadják, mely több pozitívummal is jár. Egyrészt, finanszírozási szempontból ezáltal a farmok több forrásból juthatnak támogatáshoz; másrészt, szociális szempontból pedig a különféle problémákkal küzdők egymás segítségére szolgálnak.

TÁMOGATÁSOK

A city farm-ok önálló, független jótékonyági szervezetek, melyek nem kapnak állami támogatást. Ennek ellenére kiforrott rendszeren alapul pénzügyi támogatásuk, finanszírozásuk. Bevételeik nagyrészt különböző adományokból származik. Másrészt a farmon működő boltok által végzett értékesítési tevékenységből – a farmon termesztett zöldségek, gyümölcsök, tojás, komposzt -, ahol bárki vásárolhat. A farmok az iskolákkal való együttműködésért, a mobil farm szolgáltatásért, a látogatásokért, és egyén farmon nyújtott szolgáltatásért díjat számolnak fel. Továbbá bevétel ered például abból is, hogy filmforgatás céljából kölcsön adják a farmin tartott állatokat, illetve a vállalkozások CSR tevékenységéből, mely nagyban hozzájárul a farmok fenntartásához, működéséhez. Támogatást kapnak attól a londoni kerülettől is, melynek területén működik a farm. Valamint adománygyűjtési tevékenységet is végeznek a farmok.¹⁵

ZÁRÓ GONDOLATOK

Tanulmányomban a szociális farmok nyugat-európai modelljeinek egy kis szeletét mutattam be az angol city farm-ok jellemzői által. A nyugat-európai jellemzők kutatása azonban még folyamatban van, az Egyesült Királyságon belül működő más típusú szociális farmok vizsgálata mellett még további országok modelljeinek elemzése is hátra van.

Az eddigi kutatás alapján leszögezhető, hogy a mezőgazdasági tevékenységek integráló hatást fejtenek ki a nehezen elhelyezhető, hátrányos helyzetű személyek számára, és elősegítik résztvevők foglalkoztatását, jóllétét.

Az állami szociális szolgáltatás hiánya révén egy megfelelő alternatív megoldásként szolgál. Jelenleg a farmok ügyét a Care Farming UK képviseli, amit a szociális farmművelők és a kezdeményezéssel szimpatizálók működtetnek. Tehát ezek a farmok arra adnak példát, hogyan működhet a szociális farm, city farm modellje állami támogatás nélkül, civilek, gazdálkodók és szakemberek közös tevékenysége által.

¹⁴ Robin Asquith: The role UK agriculture can play in delivering social care, 2017 July, 8-14. file:///C:/Users/User/Documents/Szociális%20farm/Anyagok/Robin-Asquith-report-2016.pdf (2017. november 30.)

¹⁵ Az egyes támogatási formákról a látogatás során kaptam részletes információkat. Valamint a Spitalfield City Farm menedzsere rendelkezésemre bocsájtotta a farm pénzügyi jelentését, melyben részletes leírás található a pénzügyi forrásokról.

A MUNKAVÁLLALÓK SZEMÉLYISÉGI JOGAINAK VÉDELME A MUNKAVISZONYBAN, KÜLÖNÖS TEKINTETTEL A SZEMÉLYES ADATOK VÉDELME*

*dr. Páhi Barbara***

I.éves levelező tagozatos doktorandusz,
ME-ÁJK, Büntetőjogi és Kriminológiai Tanszék

A modern társadalmak jogrendszerének fontos célkitűzése az emberi személyiség kiteljesedésének biztosítása,¹ mely a munkaviszonyban fokozottan szükséges, tekintettel egyrészt a munkaviszonyok egyensúlytalan természetére, másrészt pedig a munkaviszonyból fakadó feladatoknak a munkavállaló személyéhez kötöttségére.² A személyiségi jogok egyik legfontosabb területe a személyes adatok védelme, melyek a munkaviszonyokban speciális megítélés alá esnek. Általános érvényűnek tekinthető az a tény, hogy egyre nagyobb tömegű információra van szükség, melyet egyre kevésbé lehet a hagyományos eszközökkel kezelni. A munkáltatónak jogos üzleti érdeke is fűződhet ahhoz, hogy a munkavállalóra vonatkozó, foglalkoztatással összefüggő információkat kutasson fel, melynek során akár a munkaviszonyhoz szorosan nem kapcsolódó adatok birtokába is kerülhet.³

Az Mt. nem bőbeszédű a munkavégzéssel kapcsolatos adatkezelés vonatkozásában,⁴ egyértelműen a Ptk. vonatkozó szabályaira utal. Éppen ezért a személyiségi jog és adatvédelem összefüggéseinek vizsgálatához szükség van Az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról szóló 2011. évi CXII. törvény (a továbbiakban: Info. tv.) rendelkezéseinek rövid áttekintésére is, mindenek előtt pedig annak a tisztázására, pontosan milyen adatok védelméről is beszélhetünk. A munkaviszonnal kapcsolatos adatok három nagy kategóriáját különböztetjük meg: *személyes adat*⁵, *különleges adat*⁶, *bűnügyi személyes adat*⁷. A munkáltató

* Ez a tanulmány az OBH Elnöke által 2017-ben meghirdetett Mailáth György Tudományos Pályázatra készített dolgozat kivonata

** Témavezető: Dr. Jacsó Judit egyetemi docens

¹ Bodor Mária, Fazekas Judit, Fézer Tamás, Nochta Tibor, Nótári Tamás, Papp Tekla, Pázmándi Kinga, Szikora Veronika, Vezekényi Ursula: A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény és a kapcsolódó jogszabályok nagykommentárja, Opten Informatika Kft, Budapest 2014, 249.

² Sándor Lénárd: Az ember jogok és a munkajog zsinórmércéi, Opus et Educatio, 2016. (3. évf.) 1. sz. 40-51.

³ Edit Kajtár, Bruno Mestre: Közösségi hálózatok és a munkavállalók magánélethez való joga munkaviszony létesítése előtt: összehasonlító elemzések, megjegyzések, Magyar Munkajog, E-folyóirat 2016. 1. sz. 11.

⁴ Kovács Gréti Szegheő Ügyvédi Iroda: Jogszerű adatkezelés a munkaviszonyban www.krs.hu/sites/default/files/tudastar/jogszeru_adatkezelés_a_munkaviszonyban.pdf (2017.08.16.)

⁵ Info. tv. 3.§: az érintettel kapcsolatba hozható adat – különösen az érintett neve, azonosító jele, valamint egy vagy több fizikai, fiziológiai, mentális, gazdasági, kulturális vagy szociális azonosságra jellemző ismeret -, valamint az adatból levonható, az érintettre vonatkozó következtetés

⁶ Info. tv. 3.§: faji eredetre, a nemzetiséghez tartozásra, a politikai véleményre vagy pártállásra, a vallásos vagy más világnézeti meggyőződésre, az érdekképviselői szervezeti tagságra, a szexuális életre, továbbá az egészségi állapotra, kóros szenvedélyre vonatkozó személyes adat, valamint bűnügyi személyes adat.

⁷ Info. tv. 3.§: a büntetőeljárás során vagy azt megelőzően a bűncselekménnyel, vagy a büntetőeljárással összefüggésben, a büntetőeljárás lefolytatására, illetve a bűncselekmények felderítésére jogosult szerveknél,

kötelezettsége a munkavállaló személyes adatainak védelme, mely a munkavállalók személyiségi jogai védelme keretében értelmezhető,⁸ célja pedig, hogy a munkavállaló jogainak gyakorlását többletgaranciaként biztosítsa.⁹ Az adatkezelési műveletekkel kapcsolatban az Mt. előírja, hogy a munkaviszony szempontjából jelentősnek kell lennie és nem sértheti a munkavállaló személyiségi jogát.¹⁰ Adatkezelésnek tekintjük „*az alkalmazott eljárástól függetlenül az adaton végzett bármely műveletet, vagy műveletek összességét (...)*.”¹¹ A jogszabály az adatkezelés érintettjei számára számos jogot biztosít jogai érvényesítésére, úgy, mint a tájékoztatáshoz, a helyesbítéshez, a törléshez, a tiltakozáshoz és az adatbiztonsághoz való jog.¹² Az Mt. utal az adatkezelés tárgyára, mely lehet tény, adat, vélemény.¹³ Alapvetően különböző jogalapok¹⁴ biztosítják az adatkezelés jogszerűségét, melyek közül a törvény kettőt emel ki: az érintett hozzájárulását, és a jogszabály általi kötelezővé tételét.

A munkáltató jogos érdekén alapuló adatkezelés fő jellemzője az, hogy a munkavállaló hozzájárulása nélkül jogossá teheti az adatkezelést, ha a munkáltató jogos érdeke arányosan korlátozza a munkavállaló személyes adatainak védelmét biztosító jogát. Ennek részletes kidolgozása a munkáltatót terheli, mely során két követelményre kell figyelemmel lenni: a magyar jogszabályok (Mt., Info. tv.) rendelkezéseire, illetve el kell végeznie az érdekmérlegelési tesztet¹⁵, mely során meg kell határoznia, hogy miért korlátozza arányosan a munkáltatói jogos érdek a munkavállalói jogokat.¹⁶ A belső adatvédelmi szabályzat az adatkezelés átláthatóságát és az érintettek jogainak gyakorlását hivatott megkönnyíteni.¹⁷ A munkahelyi adatkezelés vonatkozásában különbség tehető abban a tekintetben, hogy létező munkaviszonyról beszélünk-e, hiszen a munkaviszony létesítését megelőzően, azt követően, valamint jellemzően a munkaviszony fennállása alatt is történik adatkezelés. Sőt, a munkaviszony fennállása alatti adatkezelések között is lehetőség van a differenciálásra pl. alkalmassággal, társadalombiztosítással, a munkavállaló ellenőrzésével kapcsolatos adatkezelés.¹⁸ Vizsgálni kell, hogy a felek kapcsolatában fennállnak-e a munkaviszony elsődleges és másodlagos ismérvei, úgy, mint az alá-, fölé rendeltség, munkabér, munkáltató utasítási joga, vagy a munkáltató ellenőrzési joga.¹⁹

továbbá a büntetés-végrehajtás szervezeténél keletkezett, az érintettel kapcsolatba hozható, valamint a büntetett előéletre vonatkozó személyes adat.

⁸ Arany Tóth Mariann: A munkavállaló személyes adatainak védelme a magyar munkajogban, Bába Kiadó, Szeged, 2008, 36.

⁹ Arany Tóth Mariann: Gondolatok a munkavállalók személyiségi jogainak védelméről a magyar munkajogban, Jogtudományi közlöny 2008, 3. sz. 129.

¹⁰ Mt. 10.§ (1) bekezdés

¹¹ Info. tv. 3.§ 10. pont

¹² Barzó, Bíró, Juhász, Lenkovics, Pusztahelyi: Általános tanok és személyek joga, Novotni Alapítvány a Magánjog Fejlesztéséért Miskolc, 2014.

¹³ Mt. 10.§ (2) bekezdés

¹⁴ Info. tv. 5.§

¹⁵ Az adatkezelő 95/46/EK irányelv 7. cikke szerinti jogszerű érdekeinek fogalmáról szóló 6/2014. számú vélemény

¹⁶ Dr. Péterfalvi Attila: A Nemzeti Adatvédelmi és Információszabadság Hatóság tájékoztatója a munkahelyi adatkezelések alapvető követelményeiről, Budapest, 2016.9.

¹⁷ Info. tv. 24.§ (3) bekezdés

¹⁸ Dr. Péterfalvi Attila: i. m. 1.

¹⁹ BH2009.87.

Az adatvédelmi jogok gyakorlását a szerződési szabadság befolyásolja, hiszen a szerződő fél, típus kiválasztása, a szerződés tartalmának meghatározása a jelentkező és a munkáltató akaratától függ. A munkáltató mérlegelheti, kíván-e szerződést kötni, a jelentkezőt pedig megilleti a munkahely szabad megválasztásának joga.²⁰ A munkaviszony létrejöttét jellemzően megelőzi egy munkáltató által feladott álláshirdetés, valamint a munkavállaló általi jelentkezés. Laikusként az ember bele sem gondol, hogy már e körben tekintettel kell lenni az adatkezelés előírásaira, hiszen már a felvételi során érvényesíteni kell a munkavállalók személyiségi jogait. Egy jelentkezés alkalmával – bízva a felvételi sikerében – másodrendűvé válik, hogy e körben milyen adatok kérhetők, és milyen kérdésre adott válaszok eredményeznek jogellenes állapotot.²¹ Ebben a fázisban az adatkezelésnek két jogszerű célja lehet: a felvételi döntés előkészítése, valamint az esetleges későbbi igényérvényesítéssel szembeni védekezés.²² A munkaerőt kereső félnek pontosan meg kell jelölni azokat a paramétereket, amelyekből a másik fél tájékoztatást kap arról, hogy adatait kinek küldi meg (név, székhely, telefonszám).²³ A munkáltató köteles tájékoztatni a munkavállalót a felvételi eljárás során, hogy milyen adatvédelmi szabályok érvényesülnek, nem gyűjthet sem több, sem az eljárás tekintetében irreleváns információkat.²⁴ A felvételi eljárás során jellemzően írásbeli és/vagy szóbeli fordulón kell a jelentkezőnek bizonyítania a munkakör betöltésére való alkalmasságát. Az írásbeliség tekintetében speciális elvárásokat állíthat a munkáltató, pl. kézzel írt önéletrajz készítését, mely abban az esetben jogellenes, ha az érintett nincsen tudatában és tájékoztatást sem kérhet arról, hogy a kézzel írt oldalt miért kéri a munkáltató.²⁵ Azzal összefüggésben, hogy a munkáltató a munkavállaló tudta nélkül továbbíthatja-e a munkavállaló kézzel írt önéletrajzát grafológushoz, szakvélemény elkészítése céljából. Az adatvédelmi biztos arra az álláspontra helyezkedett, hogy tekintettel arra, hogy a szakvélemény tartalmazhat különleges adatokat, szükség van a munkavállaló előzetes, írásbeli hozzájárulására.²⁶ Érdeemes néhány szót szólni a munkavállaló felvételi elbeszélgetés során adott válaszairól is. Kérdés, hogy jogosult-e a válasz megtagadására, vagy megilleti a valótlán válaszadás lehetősége is. A szakirodalom arra az álláspontra helyezkedik, hogy a munkavállaló megtagadhatja a válaszadást, hiszen a felvételi eljárást lefolytató bár erőpozícióban van, ez nem szolgálhat jogalapul arra, hogy az érintett jogát sértse,²⁷ valótlán választ azonban az együttműködési kötelezettségre, a jóhiszemű és tisztességes magatartás követelményére tekintettel nem adhat a munkavállaló, sőt a munkaviszony

²⁰ Arany Tóth Mariann: A munkavállaló személyes adatainak védelme a magyar munkajogban, Bába Kiadó, Szeged, 2008, 112.

²¹ Hegedűs Bulcsú: A személyiségi jogok védelme a munkaügyi felvételi eljárás során, Munkaügyi Szemle, 2008, (52. évf.) 3. sz., 45.

²² Kovács Gréti Szegheő Ügyvédi Iroda: Jogszerű adatkezelés a munkaviszonyban www.krs.hu/sites/default/files/tudastar/jogszeru_adatkezelés_a_munkaviszonyban.pdf (2017.08.16.)

²³ Mt. Miniszteri Indoklás

²⁴ Data protection: Quick guide to the employment practices codes, Ideal for the small business, Information Commissioner's Office www.ico.org.uk/media/for-organisations/documents/1128/quick_guide_to_the_employment_practices_code.pdf (2017.08.21.)

²⁵ Arany Tóth Mariann: A munkavállaló személyes adatainak védelme a magyar munkajogban, Bába Kiadó, Szeged, 2008, 48.

²⁶ Rác Zoltán: A munkavállalók személyiségi jogainak védelme, különös tekintettel az adatvédelemre = Ünnepi tanulmányok Prugberger Tamás professzor 70. születésnapjára, 2007.

²⁷ Hegedűs Bulcsú: A személyiségi jogok védelme a munkaügyi felvételi eljárás során, Munkaügyi Szemle 2008, (52. évf.) 3. sz., 50.

létrejötté esetén egy ilyen körülmény akár annak megtámadásához vezethet.²⁸ A jelentkező az információs önrendelkezési joga keretében jogosult személyes adatai kezelésének folyamatát követni, s felvilágosítást kérni a munkáltatótól, aki e feladatának eleget is kell, hogy tegyen, így köteles tájékoztatni az adatkezelés céljáról, jogalapjáról, időtartamáról, az adatfeldolgozó nevééről, címéről, az adatkezeléssel összefüggő tevékenységéről, továbbá az adatok továbbításáról.²⁹ A munkavállaló által benyújtott, a felvételi eljárás során keletkező adatokat a munkáltató csak jogai és kötelezettségei érvényesítéséhez szükséges ideig kezelheti. Tekintettel arra, hogy a pályázat lezárultával ezekre már nincs szükség a résztvevőt a felvételi eljárás eredményéről történő tájékoztatást követően nyilatkoztatni kell, hogy vissza kívánja-e kapni a személyes adatait tartalmazó dokumentumokat, az adatkezelést pedig meg kell szüntetni.³⁰

Alapvető kötelezettsége a munkavállalónak, hogy munkára képes állapotban jelenjen meg az előírt helyen és időben, munkaideje alatt köteles a munkáltató rendelkezésére állni, és a bizalomnak megfelelő magatartást tanúsítani,³¹ melyre tekintettel ki lehet jelenteni, hogy a munkaviszony egyik legjellemzőbb ismérve a munkáltatót megillető széleskörű (de nem korlátlan) ellenőrzési jog.³² Az emberi méltóság sérelmét jelenti a munkáltatónak a munkavállaló által elvégzett munka megalapozatlanul hátrányos, a való tényeknek nem megfelelő értékelése.³³ A munkavállalók magánélete nem ellenőrizhető,³⁴ az a munkahelyen is megilleti őket, melynek tipikus színtere az ebédlő, pihenőhelyiség, mosdó.³⁵ Az ellenőrzési jognak a munkáltatói gazdasági érdek érvényesítésén belül számos oldala van, pl. a hatékonyság, mely két oldalról közelíthető meg. Egyrészt a munkáltató érdeke, hogy a munkavállaló munkavégzéséről információt szerezzen, tehát, hogy a munkavállaló munkaidejét munkával tölti-e, mennyire hatékonyan teszi azt. Másrészt a munkaszervezés tekintetében is megjelenik a hatékonyság kérdése, vagyis, hogy a fennálló rendszer megfelelő-e, hogyan lehet azt produktívabbá tenni. Nem csak a gazdasági érdek, de a munkáltatót terhelő, biztonságos munkavégzés feltételeinek megteremtésére irányuló kötelezettsége is indokoltá teheti a technikai eszközök alkalmazását, mellyel adott esetben megakadályozható balesetek bekövetkezése. Nem utolsó sorban a bűncselekmények megelőzése is a technikai eszközök alkalmazását teszi szükségessé, melyek visszaszoríthatják pl. a tulajdon ellen elkövetett bűncselekményeket, illetve az egyéb élet, testi épség, egészség elleni bűncselekmények elkövetését.³⁶ A munkajogviszony megszűntetésekor az adatvédelem különösen a felmondással összefüggésben bír jelentőséggel, s érdekes kérdéseket vet fel az egykori munkavállaló személyes adatainak továbbítása. A munkáltató a munkaviszony megszűnésekor köteles

²⁸ Rácz Zoltán: i. m. 318.

²⁹ Arany Tóth Mariann: A munkavállaló személyes adatainak védelme a magyar munkajogban, Bába Kiadó, Szeged, 2008, 214.

³⁰ Hegedűs Bulcsú: A személyiségi jogok védelme a munkaügyi felvételi eljárás során, Munkaügyi Szemle 2008, (52. évf.) 3. sz., 50.

³¹Mt. 52. § (1) bekezdés

³² Rácz Zoltán: i. m. 321.

³³ BH 2001. 467.

³⁴Mt. 11.§ (1) bekezdés

³⁵ Dr. Péterfalvi Attila: i. m. 6.

³⁶Lukács Adrienn: A munkavállalók személyiségi jogainak védelme, különös tekintettel a munkahelyi kamerákra, De iurisprudentia ez iure publico, Jog- és Politikatudományi Folyóirat, 2013. 7. 2. sz.

a jóhiszeműség és tisztesség elvével és a rendeltetésszerű joggyakorlás követelményével összhangban kezelni a munkavállaló adatait, de a munkavállaló egyébként sem mondhat le előre, általános jelleggel személyiségi jogáról.³⁷ A munkajogviszony megszűnését követően a Ptk. személyiségi jogokra vonatkozó szabályait kell figyelembe venni. Így pl. a felmondási ok nyilvánosságra hozatala, vagy harmadik személynek történő továbbítása jogellenes a munkavállaló hozzájárulása nélkül.³⁸ Bár az Mt. lehetővé teszi, hogy a munkavállaló adott munkaviszonnyal összefüggő magatartását ellenőrizze a munkáltató, egy új foglalkoztató személy előzetes tájékoztatás, és hozzájáruló nyilatkozat hiányában nem jogosult megkeresni a korábbi erre irányuló információgyűjtés céljából.³⁹ Míg más országokban, mint pl. USA a munkáltató jogszerűen érdeklődhet a jelentkező korábbi munkahelyénél a munkateljesítményről, alkalmasságról, addig itthon ez jogszerűen nem lehetséges.⁴⁰

A személyiségi jogok új megvilágításba kerülnek napjainkban. Ez köszönhető egyrészt annak, hogy mind nemzeti, mind nemzetközi szinten biztosított a jogszabályi háttér. Másrészt pedig annak, hogy az emberek egyre inkább ráébrednek, melyek azok a személyiségi jogaik, amelyek sérelme esetén, védelmükben felléphetnek a jogsértővel szemben. A munkahelyi környezet speciálisnak tekinthető e kérdéskörben. Sokak számára fontosabb a munka elnyerése és megtartása, mely okból inkább nem élnek a jogszabály adta lehetőségeikkel. Éppen ezt a körülményt próbálja az Mt. orvosolni azzal, hogy kimondottan a munkaviszonyokban fennálló személyiségi jogi kérdést próbálja rendezni törvényi szinten. E körbe tartozik természetesen az adatvédelem. Hazánkban jelentőségére a munkavállalók nem fektetnek még elég hangsúlyt. Ennek oka egyrészt a fennálló bizalom, hiszen elméletben a munkáltató tudja, milyen jogai és kötelezettségei vannak a munkavállaló adatai vonatkozásában, másrészt pedig, hogy az emberek nem látják, milyen következményei lehetnek annak, ha jogosulatlan személyek szerzik meg adataikat. Némileg komolyabban veszik az emberek az ellenőrzés körében megvalósuló adatkezelést, hiszen ez ténylegesen az intim szférájukat érinti, és a személyes adatok kezelésén felül számtalan más személyiségi jogot érinthet a jogszerűtlenül elhelyezett technikai berendezés, mely akár az érintett magánéletébe is indokolatlan betekintést enged. Jelenleg ez az a terület, amellyel kapcsolatban a munkavállalók leginkább érvényesítik igényeiket a munkáltatókkal szemben.

³⁷Mt. 9.§ (3) bekezdés

³⁸ Arany Tóth Mariann: A munkavállaló személyes adatainak védelme a magyar munkajogban, Bába Kiadó, Szeged, 2008, 313-315.

³⁹ NAIH/2016/4386/2/V.

⁴⁰ Kovács Gréti Szegheő Ügyvédi Iroda: Jogszerű adatkezelés a munkaviszonyban www.krs.hu/sites/default/files/tudastar/jogszeru_adatkezelés_a_munkaviszonyban.pdf (2017.08.16.)

A BÜNTETŐELJÁRÁS TERHELTJÉNEK TANÚKÉNT TÖRTÉNŐ MEGHALLGATÁSA A VERSENYFELÜGYELETI ELJÁRÁSBAN

*dr. Páhi Barbara**

I.éves levelező tagozatos doktorandusz
ME-ÁJK, Büntetőjogi és Kriminológiai Tanszék

A szabad verseny napjaink piacgazdaságának megkérdőjelezhetetlenül szükséges eleme. Szabad verseny nélkül az elérhető termékek választéka kisebb lenne, az árak viszont magasabbak. A verseny szabadsága a vállalkozásokra jelentős nyomást helyez, hiszen folyamatosan újabb versenytársak jelennek meg, a célközönséget elérni pedig egyáltalán nem könnyű feladat. Éppen ezért – a gazdasági verseny kényszerítő hatásainak elkerülése érdekében – a vállalkozások olyan megállapodásokat kötnek, melyek a kívülállók részére hátrányosak, és melyek torzítják a versenyt.¹ Abban az esetben azonban, ha ez a hatóságok számára is nyilvánvalóvá válik, különböző jogkövetkezményekkel sújtják a résztvevőket, melyek természetük szerint három kategóriába sorolhatók: közigazgatási jogi jogkövetkezmények, polgári jogi jogkövetkezmények, és a büntetőjogi jogkövetkezmények.

A kartellben résztvevő vállalkozások tehát különböző hatóságok szankcióival számolhatnak akár egyszerre. Némi probléma a hatóságok eljárását tekintve akkor merül fel, ha ugyanazon versenyt korlátozó megállapodás tekintetében büntetőeljárás, valamint versenyfelügyeleti eljárás is folyamatban van egy időben. Jelen tanulmány célja felvázolni azt az esetet, amikor a büntetőeljárás terheltjét a Gazdasági Versenyhivatal tanúként kívánja meghallgatni eljárása során, mely probléma első alkalommal az EUROMEDIC-PHARMA Zrt., a HUNGAROPHARMA Zrt. és a TEVA Magyarország Zrt., a Budapesti Egészségközpont Zrt. közötti kartell-megállapodás körében megvalósuló versenyjogi-, illetve büntetőeljárás körében merült fel.

A Tptv. 44. § (1) bekezdése alapján a versenyfelügyeleti eljárásra - a törvény eltérő rendelkezése hiányában - A közigazgatási hatósági eljárás és szolgáltatás általános szabályairól szóló 2004. évi CXL. törvény (a továbbiakban: Ket.) rendelkezéseit kell alkalmazni a törvényben meghatározott kivételekkel, így itt rögtön le is kell szögezni az Alkotmánybíróság azon megállapítását, mely szerint a hatósági eljárások alapvető sajátossága a hivatalbóli jogérvényesítés. Az officialitás egy olyan közigazgatási eljárási elv, amely rögzíti a közigazgatási hatóság kötelezettségét, miszerint a hatóság köteles feltárni és bizonyítani döntésének alapjául szolgáló – a valóságnak megfelelő – tényállást, s a bizonyítási kötelezettség is az adott szerv terhén marad.

A tisztességes eljárás követelménye minden eljárási jogban alapelveként szerepel. A büntetőjogban az eljárási törvény megfogalmazza az ártatlanság vélelmének elvét, miszerint senki sem tekinthető bűnösnek mindaddig, amíg a bűnösségét a bíróság jogerős határozatában nem állapította meg. Csak a büntetőeljárásban jelenik meg a fair

* Témavezető: Dr. Jacsó Judit egyetemi docens

¹ Görgényi Ilona, Gula József, Horváth Tibor, Jacsó Judit, Lévay Miklós, Sántha Ferenc, Váradi Erika: Magyar Büntetőjog Különös Rész, Complex Kiadó, Budapest, 2013, 695.

eljárás követelményeként az ártatlanság védelme, amelyhez hozzátartozik a hallgatáshoz való jog és az önvádra kötelezés tilalma is.² A közigazgatási hatósági eljárásban a tisztességes eljárás „olyan minőség, amelyet az eljárás egészének és körülményeinek figyelembevételével lehet csupán megítélni. Ezért egyes részletek hiánya ellenére éppúgy, mint az összes részletszabály betartása dacára lehet az eljárás méltánytalan, vagy igazságtalan, avagy nem tisztességes.”³ Látható tehát, hogy – bár az elv elnevezése azonos – tartalma a különböző eljárási szabályok alapján változó.

A közigazgatási hatósági eljárásokra vonatkozó szabályok megalkotása során a törvényalkotónak tekintettel kellett lennie a tisztességes eljárás jogából fakadó követelményekre, az ügyfél alapjogaira és méltányolható érdekeire is. Az állam-személy közötti közigazgatási viszonyban nem lehetséges a hierarchikus, alá-fölérendeltségi rendszer. Mint arra már utaltam – tekintettel a tényállás-tisztázási és bizonyítási kötelezettségre – a hatóság azokat a releváns tényeket tárja fel és bizonyítja, amelyek döntésének az alapját képezik. Ennek során maga választja meg a bizonyítás lehetséges eszközeit, és azokat szabadon értékelve hozza meg döntését.⁴

A Ket.53. § (1) bekezdése rögzíti, hogy az ügyre vonatkozó tény tanúval is bizonyítható. A tanú olyan személy, aki ismer az ügy elbírálását befolyásoló tény, mellyel elő tudja segíteni a tényállás tisztázását. Ha a hatóság valakit tanúként megidéz, annak – főszabály szerint – kötelessége az idézésre megjelenni, és tanúvallomást tenni.⁵ Ez alól kivételt jelent a Ket. 53. § (4) bekezdése, mely alapján a tanúvallomás megtagadható, ha a tanú vallomásával saját magát, vagy hozzátartozóját bűncselekmény elkövetésével vádolná. A tanúvallomás megtagadása a tanú joga, önálló döntése, nyilatkozata, mely szólhat arról, hogy az önvádra kötelezés tilalma áll fenn. Joggal merül fel tehát a kartellben részt vevő vállalkozás, annak vezető tisztségviselője, tagja, felügyelőbizottsági tagja, alkalmazottja, vagy ezek megbízottja vonatkozásában, hogy arra tekintettel, hogy vele szemben egy büntetőeljárás van folyamatban, ez megalapozza a tanúvallomás megtagadásának lehetőségét. Abban az esetben ugyanis, ha a közigazgatási hatósági eljárásban tanúként hallgatná meg az érintett személyt a hatóság, igazmondási kötelezettség terhelné, melynek megsértése újabb büntetőjogi jogkövetkezményt vonna maga után. Másrészt viszont a hatóság elé gördítene akadályt, ha a tanú – a megengedhetőség vizsgálata nélkül – hivatkozna e körülményre, hiszen őt terheli a tényállás megállapítási kötelezettség. A titkos kartellek feltárása tekintetében kiemelkedően fontos bizonyítási eszköz a tanúvallomás, hiszen a vállalkozások előre gondolkodnak, és igyekeznek minden okirati eszközt megsemmisíteni, hogy adott esetben minél kevesebb bizonyíték álljon a hatóság rendelkezésére. Így tehát, ha a tanú valamennyi kérdés tekintetében – azok előzetes ismerete nélkül – megtagadhatná a vallomástételt, az ellehetetlenítené a hatóság kezében

² Vitál Vivien Kata: Versenyjog Magyarországon és az EU-ban, Az önvád tilalma és a hatóságot terhelő tényfeltárási kötelezettség alkotmányos elveinek egyensúlya http://gvh.hu/data/cms1034886/Tanulmanyi_verseny_Vital_Vivien_Kata.pdf?query=%C3%B6nv%C3%A1dra+k%C3%B6telez%C3%A9s+tilalma (2017. október 28.)

³ 6/1998. (III.11.) AB határozat

⁴ 165/2011. (XII. 20.) AB határozat

⁵ Barabás Gergely, Baranyi Bertold, Boros Anita, F. Rozsnyai Krisztina, Fazekas János, Fazekas Marianna, Forgács Anna, Hoffman István, Hoffmanné Németh Ildikó, Huber Gábor, Kapa Mátyás, Kovács András György, Kovács Tamás, Lapsánszky András, Mudráné Láng Erzsébet, Nagy Marianna, Szalai Éva, Szegedi László: Kommentár a közigazgatási hatósági eljárás és szolgáltatás általános szabályairól szóló 2004. évi CXL. törvényhez

lévő legfontosabb bizonyítékot, és aránytalanul megnehezítené a GVH eljárását. Mindez a már korábban többször említett okból igazán jelentős, miszerint a közigazgatási eljárás során a hatóságot terheli a tényállás feltárásának a kötelezettsége.

„Különösen a kartelleljárásokban, figyelemmel annak titkos jellegére és az ügyfelek azon törekvésére, hogy lehetőleg minél kevesebb okirati bizonyíték kerüljön a hatóság birtokába, az egyik legfontosabb bizonyítási eszköz lehet az ügyfél nyilatkozattétele. Amennyiben a közigazgatási hatósági eljárásban az önvádra kötelezés tilalmára hivatkozással megtagadható lenne az egész nyilatkozattétel, úgy az ellehetetlenítené a versenyfelügyeleti eljárás egyik fontos tényállás feltárási eszközét.”⁶

Az önvádra kötelezés tilalma a már említett tisztességes eljárás követelményéből ered, mely igyekszik biztosítani az ártatlanság védelmének érvényesülését. Ez alapján senki sem kötelezhető arra, hogy önmagát terhelő vallomást tegyen, és önmaga ellen bizonyítékot szolgáltatson.⁷ Maga az alapelv a terhelt büntetőeljárársban betöltött kiemelkedő szerepével áll kapcsolatban. Az ügyben eljáró bíróságnak ugyanis abban a kérdésben kell állást foglalnia, hogy az adott ügyben fennáll-e az érintett büntetőjogi felelőssége. *„A terheltnek a büntetőeljárársban kettős jogállása van. Egyfelől processzuális jogosultságok alanya, a tárgyaláson ügyfél; másfelől vallomásaival bizonyítási eszközt szolgáltató alany és kényszerítő intézkedések passzív alanya is. Ennek megfelelően a terhelt vallomásának is kettős szerepe van. Egyfelől tartalmazhatja a terhelt védekezését, másfelől bizonyítékokat szolgáltat.”*⁸

Az önvádra kötelezés tilalma tehát az érintett személyt megillető, ártatlanságának védelmét biztosító alapelv védelmét hivatott elősegíteni, mely mindaddig fennáll, amíg a bíróság jogerős határozatában meg nem állapítja a terhelt bűnösségét. A büntetőjogi felelősségre vonás során a büntetőeljárársi garanciák nem kerülhetők meg, és a legtöbb esetben nem is korlátozhatóak, hiszen a büntetőjogban meghatározott szankciók sújtják a legsúlyosabban az eljárás alá vont személyt, így a védelmét szolgáló elvek tiszteletben tartása elemi fontosságú. A bűnösség jogerős bírói kimondása az alkotmányos oltalom alatt álló ártatlanság védelmének megdöntését jelenti tehát. Az ártatlanság védelmének megdöntése a legsúlyosabb jogkorlátozó büntetések kiszabásának, illetve intézkedések alkalmazásának lehetőségét nyitja meg.⁹ *„A kétséget kizáróan nem bizonyított tényeknek a terhelt terhére való értékelésének tilalma – az ártatlanság védelmének részeként – a versenyfelügyeleti ügyekben is köti a hatóságot, illetve felülvizsgálatot végző bíróságokat.”*¹⁰

Fontos kérdés azonban, hogy az a tény, hogy a tanút megilleti a vallomástétel megtagadásának joga automatikusan eredményezi-e azt, hogy a tanúként kihallgatni rendelt személy tudomást sem vesz e kötelezettségéről, és vélelmezi, hogy a közigazgatási ügyben eljáró hatóság hivatalból észleli azt a körülményt, hogy a tanúval szemben – ugyanazon ügy tekintetében – büntetőeljárárs van folyamatban, mely alapján – minden az ügygel összefüggésben lévő körülmény tekintetében – megtagadhatja a vallomást. A GVH e körben leszögezte, hogy az esetleges tanúvallomás megtagadásához való jog nem képez a megjelenési kötelezettség alóli mentesülési jogot

⁶ GVH Vj/28-221/2013 sz. végzése

⁷ A büntetőeljárársról szóló 1998. évi XIX. törvény 8. §

⁸ Király Tibor: Büntetőeljárársi jog 4. Átdolgozott kiadás, Budapest, Osiris Kiadó, 2008. 294.

⁹ 34/2013. (XI. 22.) AB határozat

¹⁰ Alkotmánybíróság IV/1629/2013. számú határozata

is. A tanú ezzel a jogával csak akkor élhet, ha megjelenési kötelezettségének eleget tett, hiszen előre nem lehet tisztában azzal, hogy milyen összefüggésben kívánja őt a hatóság meghallgatni, illetve, hogy olyan kérdésekre kellene választ adnia, amelyeknek vonatkozásában megtagadási joga áll fenn. A GVH kimondta, hogy a tanú vallomástételének megtagadása kizárólag abban a kérdésben lehetséges, melyben a törvény megengedi, nevezetesen, hogy a tanú saját magát vagy hozzátartozóját bűncselekmény elkövetésével vádolná. A tanú nincs abban a helyzetben, hogy már a kérdés feltevését megelőzően eldönthesse, hogy fennáll-e vele szemben a kizáró ok, hiszen a hatóság számára releváns számos olyan kérdés feltevésére is lehetőség van, mellyel a tanú nem valósítja meg a szabályozás szerinti „bűncselekménnyel vádolást”. Ennek megfelelően önmagában az a körülmény, hogy valaki egy büntetőeljárásban terhelt, nem jelenthet automatikusan kibúvót a közigazgatási eljárásban a tanúzási kötelezettség alól, hiszen ez két különböző eljárásjogi helyzet. A GVH szerint a vizsgálóknak szükséges eldönteniük, hogy adott meghallgatáson mi az a kérdés, amire az érintett meghallgatott személy a válaszadást megtagadhatja az önvádra kötelezés tilalmából, illetve a tisztességes eljárás elvéből kifolyólag. A GVH jelenlegi gyakorlata szerint a tanú meghallgatás során készült jegyzőkönyvben nem kerül rögzítésre, hogy a tanú mely kérdés kapcsán tagadta meg a vallomástételt az önvádra kötelezés tilalmára hivatkozással. Ez megoldást jelent arra a problémára – melytől a tanú okkal tart – miszerint a vallomástétel megtagadásának a jegyzőkönyvben nyoma maradna, így következtenve esetlegesen a versenyt korlátozó megállapodás tilalmának megsértésével megvalósított bűncselekmény elkövetésére.

A mentességi jog kapcsán nem az a kérdés, hogy megilleti-e a tanút a Ket. 53. § (4) bekezdés b) pontja alapján az általános mentességi jog, hanem az, hogy hivatkozása alapos-e, hiszen főszabály szerint nem általános. Egy ügynek ugyanis – mint arra már korábban utaltam – több olyan ténykérdése is lehet, amely az önvádra kötelezés tilalmát nem érinti, hiszen a versenyfelügyeleti eljárásnak nem az egyes személyek büntetőjogi felelősségének tisztázása a célja. Az előfordulhat, hogy feltehető ilyen típusú kérdés, de minden esetben szükséges a körülmények vizsgálata, nem elegendő csupán a tanú ilyen tényre történő hivatkozása. Ez alapján dönthető el, hogy indokolt-e a tanúvallomás megtagadása. A hatóságnak egyébként kötelessége, hogy tekintettel legyen a mentességi jog fennállására, és amennyiben a tanú és a hatóság között e kérdésben vita van, alakszerű határozatot kell hoznia a döntéséről.¹¹ Nincs ez egyébként másként a büntetőeljárás szabályai körében sem. „*A Be. az általános mentességi jogot éppen azért zárja ki a normaszöveg szintjén is, mert a tanú főszabály szerint nincs abban a helyzetben, hogy előre meg tudja mondani, hogy az eljáró hatóságok milyen kérdést kívánnak neki feltenni, az eljáró hatóságok feladata örködni a felett, hogy a bizonyíték beszerzése törvényes legyen, egyúttal a tanú mentességének ellenőrzésével a tényállás feltárását se lehetetlenítse el.*”¹²

Azzal, hogy a bíróság kimondta, hogy a büntetőeljárásban betöltött terhelti pozícióból, illetve a büntetőeljárás tényéből nem következik automatikusan az általános mentességi jog, segített feloldani ezt a rendkívül nehéz helyzetet, hiszen így az tanúvallomás megtagadásának megengedhetősége mindvégig a hatóság által

¹¹ Dorkó Dalma: Az önvádra kötelezés tilalma a büntetőeljárással párhuzamosan folyó versenyfelügyeleti eljárásban Versenytükkör 2015/1. 54.

¹² 33.Kpk.46.062/2014/5.

kontrollálható. A bíróság a megjelenési kötelezettséggel kapcsolatos problémára pontot tett azzal, hogy leszögezte, a vallomástétel megtagadása nem jogos indok a távolmaradásra.

Összességében látható, hogy a büntetőeljárás és versenyfelügyeleti eljárás szabályai között számos összefüggés van, de nem lehet figyelmen kívül hagyni a különbségeket, melyek lényegesek. Az önvádra kötelezés tilalma a GVH eljárásában igen nehéz kérdés, hiszen a hatóság kötelezettségei közé tartozik a valóságnak megfelelő tényállás megállapítása, melyet ellehetetlenítene az a körülmény, ha az ugyanazon ügy kapcsán terhelti minőségben a büntetőeljárásban részt vevő személy a tanúvallomást pusztán e körülményre hivatkozással megtagadhatja. A titkos kartellben részt vevő vállalkozások előre gondolkodnak, nem hagynak hátra okirati bizonyítékot, ezzel is nehezítve természetesen a hatóságok dolgát. Éppen ezért kiemelt jelentősége van a tanúvallomásnak, mint bizonyítási eszköznek, hiszen e nélkül a versenyhivatal nem tudja ellátni rendeltetését, vagyis, hogy a verseny tisztaságát biztosítsa. Mérlegelni kell, hogy a kartell nagyobb hátrányt okoz-e a piacgazdaságra, és annak résztvevőire, mint amely adott esetben a vállalkozások tisztségviselőit érintené. Hiszen azzal, ha a terheltnek tanúként vallomást kell tennie, és e körben igazmondási kötelezettsége is van, jelentősen sérül az önvádra kötelezés tilalma, valamint a tisztességes eljárás alapelve. Álláspontom szerint elegáns és garanciális szempontból is helyes megoldás a GVH által alkalmazott eljárás, mely szerint a hivatal előtt a büntetőeljárás terheltje tanúként köteles megjelenni, s igazolni a vallomástétel megtagadásához való jogát, a jegyzőkönyv azonban nem tartalmazza azt, hogy mely kérdéskör tekintetében él ezen jogával.

AZ ÉLEN JÁRÓ OKOS VÁROSOK MŰKÖDÉSE

*dr. Ritó Evelin**

I. évfolyamos nappali tagozatos doktorandusz
ME-ÁJK, Közigazgatási Jogi Tanszék

BEVEZETŐ GONDOLATOK – A SMART CITYRŐL ÁLTALÁNOSSÁGBAN

Jelen tanulmány célja, hogy az okos városok között az Európában élen járó Amszterdam és Bécs működésének vizsgálata által bemutassam a közösség és az állami vezetés együttműködésének szükségességét egy sikeres projekt megvalósítása érdekében.

Az elmúlt években a fejlett világban szemléletváltás történt a városfejlesztés terén, ezért a kormányzatok jelentős hányada napirendre tűzte a Smart City, vagy magyarul okos város projektek elindítását, továbbá a városaik átalakítását úgy, hogy azok képesek legyenek hatékonyan integrálni és alkalmazni a legújabb digitális technológiákat. Az új technológiák felhasználása mellett jelentős szerepet töltenek be a városi közösségek igényei is. Az okos város projektek megvalósítása során a városok üzemeltetői a polgáraikat bevonhatják a döntéshozatali folyamatokba, a rendelkezésre álló szolgáltatásokat összeköthetik egymással és az így keletkezett adatvagyon újrafelhasználhatóvá tehetik. Az Európai Unióban több sikeres példát láthattunk arra, hogy egy város következetesen kidolgozott koncepcióval okos várossá fejlesztette magát. Hazánkban is egyre nagyobb figyelmet kapnak az említett koncepciók¹, valamint a Kormány is folyamatosan próbálja ösztönözni a városokat arra, hogy a piac és az Európai Unió által nyújtott fejlesztési lehetőségeket felhasználják az említett célok elérése érdekében.

A Smart City projektek egyre nagyobb teret nyernek és fokozatosan bekerülnek a köztudatba is, azonban a társadalom jelentős része sajnálatos módon nincs tisztában azzal, hogy az okos város koncepciók mit is takarnak valójában.² Terjedelmi okok miatt jelen tanulmányban a Smart City fogalmának elemzésére nem térek ki, azonban fontosnak tartom megemlíteni, hogy az idei évben hazánkban meghatározásra került a pontos definíció³, amely előrelépést jelent a fogalmi problémák kiküszöbölése érdekében. Az elfogadott definíció az egyes kormányrendeleteknek az „okos város”, „okos város módszertan” fogalom meghatározásával összefüggő módosításáról szóló 56/2017. (III. 20.) Korm. rendeletben olvasható. Az említett kormányrendelet szerint az okos város olyan település, amelyik az integrált településfejlesztési stratégiáját okos város módszertan alapján készíti és végzi. Az 56/2017. (III. 20.) Korm. rendelet meghatározza továbbá az okos város módszertan fogalmát is, amely a települések vagy

* Témavezető: Dr. Czékmann Zsolt egyetemi adjunktus

¹ Lásd: Szeged Smart City Jövőkép és Koncepció, Debrecen Smart City, Zalaegerszeg Smart City

² Lados Mihály: „Smart cities” tanulmány 3.

http://www-05.ibm.com/hu/download/IBM_SmarterCity_20110721.pdf [2016. december 28.]

³ 56/2017. (III. 20.) Korm. rendelet – az egyes kormányrendeleteknek az „okos város”, „okos város módszertan” fogalom meghatározásával összefüggő módosításáról 3.§

települések csoportjának olyan településfejlesztési módszertana, amely a természeti és épített környezetét, digitális infrastruktúráját, valamint a települési szolgáltatások minőségét és gazdasági hatékonyságát korszerű és innovatív információtechnológiák alkalmazásával, fenntartható módon, a lakosság fokozott bevonásával fejleszti.

Álláspontom szerint a Smart City kifejezést nehéz egy mondatban összefoglalni és pontosan meghatározni, hiszen ahány város és ahány szakértő létezik az érintett témában, annyi értelmezés van jelen, azonban úgy gondolom, hogy az egyes megközelítéseknek vannak közös vonásaik, amelyek minden sikeres intelligens városfejlesztési projektre igazak. Egy okos város hatékony szolgáltatásokat, modern digitális, illetve fizikai infrastruktúrát, valamint számos intelligens, önfenntartó rendszert üzemeltet és hoz létre a működése során. Ezen városokat a proaktív technológiai megújulás jellemzi, amely keretében aktív, önfenntartó lakossági rendszereket működtetnek. A jól működő városi projektek alapja, hogy folyamatosan kommunikálnak az ott élő lakossággal, azaz felméri a társadalom igényeit, visszajelzéseket kérnek és kapnak a szolgáltatásokról, például a közutak állapotáról, a jogalkotásról, valamint a közbiztonságról. Az okos városok működését vizsgálva megállapítható, hogy bevonják az embereket a város, a várost pedig az emberek életébe, és végig a két fél szerves kapcsolatára építenek, ahol mindkét szereplő egyre több információval rendelkezik a másiktól.

Egy jól működő és gazdaságilag fenntartható okos város építése, azonban nem könnyű feladat. A tervezés során fontos szempont lehet más sikeres okos város projektek tanulmányozása, viszont érthető okokból nincs arra lehetőség, hogy egy meglévő – jól működő projektet egy az egyben átültessenek egy másik városra is, hiszen minden város más adottságokkal, illetve specifikus jellemzőkkel rendelkezik. A legnagyobb kihívás tehát a városoknak, hogy képesek legyenek felmérni erőforrásaikat és a lakosság igényeit, továbbá, hogy kidolgozzanak egy következetes, koncepciózus okos város tervet. Véleményem szerint fontos megjegyezni továbbá, hogy a városok fejlesztése nem egy egyszeri program, hanem folyamatos korrekciót, egyeztetést és együttműködést igényel kormányzati, gazdasági és társadalmi szinten is.

A Smart City projektek egyszerre látnak el a város fejlesztésében felülről szerveződő (top-down) szerepkört és biztosítják a szükséges táptalajt az alulról jövő (bottom-up) kezdeményezések létrehozására. A top-down irányban működő projektek keretében olyan új szolgáltatások és termékek fejlesztését kezdeményezik, amelyek segítik a helyiek életét és a társadalmi feladatok megoldásához járulnak hozzá. Bottom-up irányban biztosítani igyekeznek a megfelelő infrastruktúrát az alulról induló projekteknek a partnerek megtalálásához és az elképzelt szolgáltatás vagy termék előállítására legalkalmasabb eszközök megteremtéséhez.⁴

AMSZTERDAM – LIVING LABS

Elsőként Amszterdam városát szeretném vizsgálat tárgyává tenni, amely az utóbbi években hatalmas lépésekkel halad előre az okos város felé vezető úton és jelenleg az

⁴ Rab Judit – Riedel Miklós – Steiner Balázs Miklós: Smart City Példatár, Lechner Nonprofit Kft., Budapest, 2015. 3.

élmezőnyben helyezkedik el. Az Amsterdam Smart City a köz- és magánszféra partnersége, amely úgy tekint a városra, mint egy laboratóriumra: kutatásokat, kísérleteket végeznek az összegyűjtött adatok, illetve az új mobilitási lehetőségek segítségével. A projekt nagyban hozzájárult a lakosok és a látogatók életminőségének javulásához.

Az Amsterdam Smart City egy egyedülálló együttműködés a cégek, a közszféra, az egyetemek, a kutatóközpontok és a lakosság között⁵, amely az okos városfejlesztések egyik legjelentősebb projektje. Az okos város az általuk meghatározott definíció szerint egy olyan város, ahol a szociális és technológiai infrastruktúrák és megoldások megkönnyítik és felgyorsítják a fenntartható gazdasági növekedést. Céljuk továbbá egy olyan város létrehozása, ahol élni és dolgozni is jó, tehát fő feladatuknak alapvetően az életminőség javítását tűzték ki.

Amszterdam smart stratégiája nem egy hagyományos, minden részletben kidolgozott terv, inkább a gyakorlatra támaszkodik, mivel kísérleti célból a különböző városi negyedekben Living Lab projekteket indítottak a helyiek közreműködésével. A Living Lab (a továbbiakban: Városi Labor) egy tesztelő közeg, ahol a felhasználók és a fejlesztők közösen dolgoznak a szolgáltatások és a termékek fejlesztésén. Az Európai Bizottság PPP⁶ (Public – Private – People Partnerships) definícióval határozza meg az említett konstrukciót. A Living Lab kollaboráció a nyílt innováció egyik leggyakoribb megjelenési formája, mely egy nyílt ökoszisztémát jelölt, ahol a kísérletezés és a közös alkotás valódi környezetben, valódi felhasználókkal közösen történik. A program előnye, hogy a végfelhasználók a kutatókkal, a cégekkel és a közintézményekkel együtt kutatják, tervezik és valósítják meg az új ötleteket, termékeket, szolgáltatásokat, tehát a tervezési és a kivitelezési szakasz is közösen történik.

A Városi Laborok a közös alkotás, felfedezés, kísérletezés és értékelés folyamatát foglalják magukban, amelynek köszönhetően a fejlesztők és a felhasználók a teljes folyamat alatt együttműködhetnek és értékelhetik a koncepciók, szolgáltatások minőségét. A tesztelési folyamat egyik legfontosabb része a visszacsatolás, annak mérése, hogy mennyire hasznos, elfogadott az elgondolás a vizsgált közegben, ugyanis a fenntartható fejlődés a felhasználók igényei szerint működő társadalmi – gazdasági folyamatokra megfelelően reagáló megoldásokkal építhető. Számos Living Lab meghatározás létezik, azonban kiemelendő, hogy egy komplex fogalomról van szó, hiszen a Living Lab formáció környezetet, rendszert, platformot, metodológiát és szervezetet is jelöl. Fontosnak tartom bemutatni a William Mitchell által meghatározott fogalmat, amely szerint a Living Lab egy olyan laboratóriumként funkcionáló várost vagy épületet jelent, melyben a fejlesztők és a tervezők életszerű környezetben meg

⁵ A Triple Helix concept – magyarul Hármas Spirál modell egy modern felfogás megjelenítése, amely „a tudomány – a gazdaság – a kormányzat” újszerű munkamegosztásának és koordinált együttműködésének fontosabb dimenzióit és alapelveit foglalja össze. Ennek alapja, a szereplők folyamatos kommunikációja. Az elmélet a tudományos fejlődést, egy három erőtegyező által meghatározott erőterben létrejövő, egymásba fonódó spirálvonalú fejlődésként értelmezi. A TH modell a tudásalapú gazdaság növekedési forrásainak megteremtése érdekében szükségessé váló együttműködésre és egyenrangú szerepvállalásra hívja fel a figyelmet. https://triplehelix.stanford.edu/3helix_concept (2017. november 10.)

⁶ European Commission – Digital Single Market – Public Private Partnerships: <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/public-private-partnerships> (2017. október 30.)

tudják figyelni az emberek viselkedését és reakcióit egyes élethelyzetekre vonatkozóan, valamint azt, hogy bizonyos szituációkban mit hajlandóak és képesek véghezvinni.⁷

Ma még nincs konszenzus arra vonatkozóan, hogy felhasználó-központú „user-centric” vagy felhasználó-vezérelt „user-driven” innovációról beszélhetünk-e a Living Lab esetén. A szakirodalmak többségében a két fogalom keveredik egymással. Az Európai Bizottság által megalkotott definíció a „user-driven” elnevezést használja, hiszen értelmezése szerint az innovációs folyamat középpontjába a végfelhasználó kerül. Ez a megfogalmazás viszont sok esetben zavart kelt, hiszen értelmezhető úgy is, hogy a felhasználó teljes értékű irányítóként és koordinátorként vesz részt az innovációs folyamatban, ugyanakkor nyilvánvaló, hogy a felhasználónak nincsenek sem vezető képességei, sem megfelelő tudása a folyamat irányításához. A fogalmi problémák ellenére, úgy gondolom, hogy a Living Lab projektek nagyban segíthetik az eredményes okos város projektek kivitelezését.

BÉCS – A TOP-DOWN PROGRAMOK FŐVÁROSA

Bécs hagyományosan jó helyen áll az európai városok versenyében. Boyd Cohen, klímakutató urbanista 2011-es rangsorában a negyedik⁸, 2014-ben a harmadik helyen végzett az európai smart városok között.⁹

A megvalósuló Smart City fejlesztések túlnyomó részben top-down irányban működő programok, vagyis a projektek lebonyolítását, a szükséges infrastruktúrákat a város biztosítja. Bécs egyébként tudatosan készül a jövő kihívására: Michael Häupl védnöksége mellett 2011-ben indították el a „Smart City Wien” elnevezésű projektet, amellyel történelmi előrelépést tett a város. A projekt célja, hogy kihasználják, továbbfejlesszék és nemzetközi szinten is kamatoztassák az osztrák főváros erősségeit ezeken a területeken. Bécs ugyanis nemcsak az európai kutatásba és technológiafejlesztésbe kíván bekapcsolódni, hanem vezető szerepre törekszik az összeurópai stratégiák kidolgozásában is. A városvezetést, a gazdaságot és a tudományt összefogó projekt első lépésében meghatározták a meglévő kapacitásokat, programokat, projekteket és eredményeket, majd a következő lépésben iránymutatást dolgoztak ki az elkövetkezendő évekre és évtizedekre. Ennek során mindvégig figyelembe vették a privát- és a közsféra érdekeit is.

Bécs jelenleg a régió egyik K+F központja, ami jelentősen segíti a Smart City projektek generálását.¹⁰ A város közismert a hagyományosan erős adminisztrációjáról és a magas szociális felelősségvállalásáról. Az emberi élet sok területén jelennek meg a városi cégek, mint szolgáltató, ezért a város határozott stratégiai célja, hogy az alapvető

⁷ Füzi Anita: A nyílt innováció egyik eszköze: Living Lab? In: Inzelt Annamária – Bajmócy Zoltán, 2013: Innovációs rendszerek. Szereplők, kapcsolatok és intézmények. JATEPress, Szeged, 180-195.o. – http://acta.bibl.u-szeged.hu/32839/1/gtk_2013_180-195.pdf (2017. október 2.)

⁸ The Top 10 Smartest European Cities (2012) – <http://www.fastcoexist.com/1680856/the-top-10-smartest-european-cities> (2017. szeptember 30.)

⁹ The 10 Smartest cities in Europe (2014) – <http://www.fastcoexist.com/3024721/the-10-smartest-cities-in-europe> (2017. szeptember 30.)

¹⁰ Eröffnung der 15. Kinderuni Wien durch Alexander Van der Bellen – <https://smartcity.wien.gv.at/site/eroeffnung-der-15-kinderuni-wien-durch-alexander-van-der-bellen/> (2017. október 4.)

szolgáltatási infrastruktúráját a saját kézben tartsa.¹¹ Bécs nem elégszik meg a helyzeti előnyével, hanem a folyamatos fejlesztéseket, az innovációt és a saját erősségeire való építést, a meglévő szemléletük továbbfejlesztését helyezi előtérbe. A kidolgozott Smart City Wien Strategy talán legnagyobb előnye, hogy tisztán látható és elérendő konkrét célokat fektet le 2030-ig, illetve 2050-ig. A Stratégia megalkotásakor három fő pillér került kijelölésre:

Elsőként az *erőforrások megőrzése* érdekében energetikai, közlekedéstechnikai, infrastrukturális fejlesztési és az épített környezet számára előírt célokat határozták meg. Második szempont *az innováció és új technológiák* produktív felhasználása céljából a kutatás-fejlesztés és az oktatás területén meghatározott célkitűzések megvalósítása. Harmadrészt a *kiegyensúlyozott szociális-/életkörülmények biztosítása* érdekében egy szociálisan befogadó társadalom létrehozására törekszenek, emellett prioritást élvez az egészségügy és a környezet fejlesztése is.¹² Bécs a Smart City koncepció megvalósítása érdekében létrehozta 2012-ben a Smart City Wien Agency-t, a város Smart City irodáját. Az iroda feladata a városi technológia- és kutatáspolitikai kidolgozása, illetve céljuk a város használóinak, a lakosságának, az iparának és a helyi vállalkozásoknak a hatékony bevonása Bécs városfejlesztésébe.¹³

ZÁRÓ GONDOLATOK

A leírtak alapján arra a megállapításra jutottam, hogy Bécs gyakorlatában inkább a top-down kezdeményezések kapnak teret, amely eredményességét igazolja azon tény is, hogy a jól működő fejlesztések irányait elsősorban az önkormányzatok határozzák meg és koordinálják. Bécs gyakorlatával ellentétben Amszterdam a közösségi fejlesztésekre épít.

Véleményem szerint a városi laborok kialakítása elengedhetetlen a sikeres fejlesztések elérése érdekében. A Living Lab által a végfelhasználók önkéntesen közvetlen visszajelzést adnak a projektek elfogadottságáról, és a lehető legjobb tesztkörnyezetet biztosítják az elméleti stratégiák gyakorlatban történő megvalósításának.

További előnyük a Városi Laboroknak, hogy a működtetésükhöz nincs szükség nagy mértékű erőforrási és szervezeti háttérre, ezért motiváló lehet a városok számára, hogy interaktivitáson alapuló tevékenységbe kezdjenek, valamint a közösség a fejlesztésbe történő bevonás által a tudatosság pályájára terelhető. Álláspontom szerint az eredményes projektek megvalósítása érdekében szükséges a bottom-up, valamint a top-down kezdeményezések összhangját megtalálni. A központosított fejlesztés célja, hogy a közigazgatáshoz hasonlóan bizonyos megoldások azonos feltételekkel legyenek mindenki számára elérhetőek, a városi laboratóriumok pedig kiváló terepei annak, hogy egy-egy, a tervezés során innovatívnak tűnő ötlet valós körülmények között bizonyítson. A tanulmány elkészítésével és a bemutatott példákkal igazolni szerettem volna azon állításomat, hogy a fenntartható fejlődés és az élhető város hosszú távon, csak

¹¹ Michael Häupl: Smart City Wien, 2014. <https://smartcity.wien.gv.at/site/files/2014/08/BGM-Announcement-Smart-City.pdf> (2017. október 1.) 29-33.

¹² Smart City Wien Forums – <https://smartcity.wien.gv.at/site/en/initiative/stakeholderforen/> (2017. október 1.)

¹³ Smart City Wien Forums – <https://smartcity.wien.gv.at/site/en/initiative/stakeholderforen/> (2017. október 1.)

körültekintően bevezetett, a felhasználók igényei szerint működő megoldásokkal építhető.

THEORETICAL AND PRACTICAL QUESTIONS OF PREVENTIVE DIPLOMACY

*Salvador Neto Luis**

II. year correspondent PhD student

Károli Gáspár University of the Reformed Church in Hungary, Faculty of Law

INTRODUCTION

In choosing the topic of the study, I decided to take the theoretical and practical questions of preventive diplomacy. My conflict management skills have greatly contributed to this, giving me an insight into this subject. In my opinion, preventative diplomacy is a very interesting and diverse topic.

Prevention is a preventive measure that minimizes or eliminates the social, psychological and social conditions that cause, or contribute to, the development of emotional or socio-economic problems. Thus, preventive diplomacy aims to prevent conflicts instead of dealing with them. One of the most important aspects in resolving conflicts is to enforce international law standards, prevent the escalation of conflicts and prepare the foreign and domestic strategy to be followed after conflict settlement.

UNITED NATIONS CHARTER AND THE SECURITY COUNCIL

„The United Nations Charter was adopted by the United Nations Conference on International Organization on 26 June 1945 in San Francisco. The Statute came into force on 24 October 1945. The Statutes of the International Court of Justice are integral parts of the Charter. The following articles are worth mentioning:

Article 41: The Security Council will decide what kind of measures with non-use of armed forces it intends to take in order to enforce its resolutions and it may call upon UN members to apply such measures. These include the suspension of all or part of the economic ties, the rail-, sea-, air-, mail-, telegraphic-, radio- and other services, as well as the interruption of diplomatic relations.

Article 42: If the Security Council finds that the measures referred to in Article 41 are inadequate or will prove to be inadequate, then it may launch operations they deem necessary to maintain or restore international peace and security, by using air, sea and ground armed forces. These operations may consist of demonstrations, short breaks (blockades) or other actions carried out by members of the United Nations' air, sea and ground forces.

Article 43: 1. In order to contribute to maintain international peace and security, upon call of the Security Council and in accordance with the separate agreement or agreements to be made, all UN members commit themselves to provide armed forces

* Supervisor: Prof. Dr. Rixer Ádám, PhD Professor

required for the maintenance of international peace and security, and they also provide assistance and facilitations to these forces, including the right to free transit.

2. The abovementioned agreement or arrangements shall specify the number and the branches of the armed forces, the degree of readiness and their placement, as well as the nature of the facilitations and assistance to be provided.”¹

The agreement or agreements should be negotiated at the initiative of the Security Council as soon as possible. Agreements are concluded between the Security Council and the members of the Organization, or between the Security Council and member groups of the Organization, and should be ratified according to the constitutional rules of the signatory States. The institution of preventive diplomacy first appears in international legal literature, although not under this name, in Hugo Grotius's work, who states that the disputes and disagreements between States must, if possible, be solved peacefully, by way of negotiations, so that we can avoid aggravation of relations between States, or even the outbreak of war. This vision of a world renowned lawyer is reflected in today's international law, since handling disputes by way of negotiations as he had advocated continues to live in the present-day institution of peaceful settlement of disputes. Since the main instrument of peaceful settlement of the dispute is negotiation, which can also be considered as the most important function of diplomatic representation, we may conclude that the Grotius concept and the related peaceful settlement of disputes provide an adequate basis for the development of the institution of preventive diplomacy and for the extension of its scope of application too.

In order to better understand the nature and importance of preventive diplomacy, it is imperative to briefly present some other legal institutions. These are peace-establishment, peace-keeping and peace-building. Examining the relationship between concepts and the mutual impact of each institution on the other is necessary, because these areas of activity can only coherently serve the purpose for which they have been established, if they act collectively and with substantial contribution from the member States.

The essence of preventive diplomacy - and its main task - is to render impossible for a conflict to arise in the first place, by mitigating eventual social and political tensions, and, should this no longer be possible, to hinder aggravation of the conflict by eliminating its underlying causes. Timing is considered a key element for practical application, i.e. intervention must be performed at exactly the right time.

However, the most important element is the so-called confidence-building action, whose successful implementation requires mutual trust and good faith, which can significantly reduce the likelihood of conflicts between States. There are countless tools available to States that will enable this activity to be successful. Nevertheless, it is also necessary to ensure the proper cooperation between the different regional bodies and the United Nations. However, to achieve this co-operation, timely and accurate knowledge of the necessary facts is indispensable as well as the aspiration to implement preventive measures. Taken into consideration that most conflicts are caused by some kind of social or economic problem, for the UN all facts, which may be attributed to one of the above categories and may result in tensions, are relevant.

¹ <http://www.menszt.hu/index.php/layout/set/print/content/view/full/186>_Website Status on 1 December, 2017.

FIGHT AGAINST TERRORISM AND ILLEGAL MIGRATION

As a series of terrorist attacks cause fatalities both within and outside Europe's borders and affect the population, the fight against terrorism is of top priority for both the European Union and its Member States and EU partners.² The strategy is built on the following four pillars: prevention, defense, persecution and response. In each of the four pillars of the strategy, cooperation with third countries and international bodies is of particular importance. The elimination of the root causes of radicalization and terrorist recruitment is a key priority for the Union. To this end, in 2008 the Council adopted the European Union's strategy to combat radicalization and terrorist recruitment.

In 2005, the Council adopted the EU Counter-Terrorism Strategy in order to globalize the fight against terrorism and enhance security in Europe. The Council revised the strategy in June 2014, taking into account the various trends, such as the acts of terrorism solely committed, the use of foreign warriors and the use of terrorist community media. In December 2014, the Council adopted guidelines for the implementation of the revised strategy by Member States.

Migration is as old as mankind. The whole world, especially the European Union, faces an increasingly serious security policy challenge with the phenomenon of illegal migration, given the flow of illegal migrants to Europe every year. It's a real danger lies in its uncontrollability and related acts from which certain people benefit, eg human smuggling, trafficking in human beings, organized crime, false passports and personal documents, growth of the black economy, corruption, etc., all of which cause many economic, political and social sources of tension. In addressing this problem, the States must play a major role through preventive diplomacy. It is without any doubt that the world can only be strong if it is able to maintain its security.

The problem of migration today is even more intense than ever before, it embraces both the professional and the broad public opinion, as a huge volume labor migrates to the developed regions of the world. The causes of the migration phenomenon are complex as are their consequences. Beginning in the second half of the 20th century, the difficulties associated with the migration process began to worsen increasingly. Many questions arise in the refugee context, some of which are of security policy character, while others affect e.g. human rights.

Many experts have given their opinion on this subject, some of their positions agree, others are conflicting. The same can be said for the various countries the political level. But there is no agreement within the Union either, regarding the legal solution of the refugee issue. Migration, that is, the migration of individuals or communities, the changing of place of residence is described as an extremely complex social phenomenon affecting all countries, which, although with varying degrees of intensity, has been dominant since the beginning of history. Analyzing the root causes we can mention voluntary and forced migration. While in case of voluntary migration it is typical that economic, cultural, religious and linguistic differences render people's life, integration difficult and the most common cause is foreign employment, family reunification or learning, then forced migration is primarily a result of war, persecution, economic or

² <http://www.consilium.europa.eu/hu/policies/fight-against-terrorism/eu-strategy/> Website Status on 30 November, 2017.

environmental problems. "The most frequently mentioned group of forced migrants are the refugees, who are afraid of persecution due to their racial, religious or national affiliation or political beliefs, or due to their belonging to a particular social group, and therefore are unable or unwilling to return to their country of origin or continue living there."³

In recent years refugees have been coming to Europe from territories, where former states have collapsed (such as Libya and Syria), or where building a State has failed (such as Afghanistan or Iraq). In the event that this condition remains, the current conflicts will continue to intensify grow in the coming years, therefore it will not be possible to reduce the intensity of the escalating wave. Europe is facing a difficult time in the global migration issue. The number of migrants and refugees is projected to increase in the coming decades and, in view of this, it is necessary to reconsider the principles and practice of European and international asylum policy. In fact, according to some opinions, the migration pressure experienced by the European Union in 2015 can only be described as a start for a long period (presumably lasting up to 2050), and is likely to be the beginning of a major and considerably intensifying process in the coming decades.⁴ With this in mind, the question of global migration's legal regulation has become even more imperative in my opinion. In the next quarter of a century, international population movements are very likely to increase. Given the enormous differences between rich and poor countries, the number of potential international migrants may continue to grow and, given that rich countries have set up a common defense wall, we are likely to experience tensions between "north and south" regarding migration issues as well, because this migration issue ultimately leads to extorting a somewhat more equal treatment within the framework of a new international order.

Some tend to interpret the immigration wave that has reached Europe over the past period as a general migration phenomenon that has always been there, and will always be there, and describe it as a change in the proportion of those who wish to immigrate to the continent. István Pócza points out in this context that if we look at the causes of migration originating from the Middle East and North Africa, we will find very different, mutually interrelated factors that can be interpreted as a result of the combined effect of the present, in many aspects extraordinary immigration wave.

István Pócza sees the main causes of the migration wave in the following. Development lag regarding social, economic and political structures; failure of States and considerable heading of terrorist organizations; the increasingly deteriorating conditions in refugee camps in the Middle East; economic inequalities between States; opening up of a new, safer and cheaper route to refugees; an unequivocal lack of effective border protection in the European Union; mass communication effects.⁵

While diplomacy had to change in the course of history, it now has to face new problems. This is also the case for migration diplomacy. The Immigration Office sends

³ Migránsok a magyar médiában, avagy a bevándorlás és a külföldiek 2011-ben a sajtó szemével. Magyar Helsinki Bizottság, 2011. 2.

⁴ Javaslatok az európai menekültpolitika cselekvőképtelenségének feloldásához. NKE Stratégiai Védelmi Kutatóközpont – Nézőpontok, 2015/2. Online megtekintés: http://netk.uni-nke.hu/uploads/media_items/svkk-nezopontok-2015-2-javaslatok-az-europai-menekultpolitika-cselekvokeptelensegenek-feloldasahoz-svkk.original.pdf Website Status on 30 November, 2017.

⁵ Pócza István (2015): A jelenlegi migrációs hullám okai. <http://www.migraciokutato.hu/hu/2015/09/10/a-jelenlegi-migracios-hullam-okai/> Website Status on 30 November, 2017.

professional migration diplomats to developing countries representing a high national security risk regarding illegal migration. These representations are the professional consulates, their activities and positions differ from consular tasks. The priority task of the consulates is the effective and professional handling of visa applications of foreign nationals arriving from priority areas of the national economy and the effective measures against attempted illegal entries in order to be able to duly handle legal migration processes.⁶

With regard to the tensions and conflicts increased by the migration crisis, the role of preventative diplomacy has become even more necessary today. In view of the foreign policy events of the 21st century, developing preventive diplomacy and the precise definition of its scope has become central. As a matter of fact, in the recent past and nowadays, we are witnessing a series of changes of a distinctly opposite character. „The essence of preventive diplomacy - and its main task - is to render impossible for a conflict to arise in the first place, by mitigating eventual social and political tensions, and, should this no longer be possible, to hinder aggravation of the conflict by eliminating its underlying causes. Timing is considered a key element for practical application, ie. intervention must be performed at exactly the right time.”⁷

Today's migration is also seen as a means of political pressurizing in foreign policy. This year's Dutch-Turkish crossing of swords is a good example for this. The migration crisis is visibly transforming the relationship between the domestic policy of the host country (the Netherlands in this case) and the foreign policy of the country of origin (Turkey). According to some views to this effect, countries that export migrants (ie, who send them) use their first generation or umpteens generation emigrants to put pressure on the host country, by which they also interfere with the internal polity, which in turn leads to diplomatic tensions.⁸

In diplomacy, emigration has been used as a political weapon in conflicts in the Middle East (Iraq, Syria) or in Africa (eg. Congo and Nigeria).⁹ The use or utilization of migration as a foreign policy instrument can transform social conflicts into identity conflicts, in direct proportion to the intensity of the bond with the emitting country or group. Many issuing countries use diaspora communities to infiltrate and pressurize the political life of the host countries, obtaining classified information and ensuring markets for their products. The risk of a parallel structure also exists: when migrants are manipulated by their countries of origin, the host countries lose control of their own population.¹⁰ Combatting terrorism is a priority for the EU and its Member States and for their international partners. Terrorism threatens not only our security, but also the

⁶ Hócza Diána (2015): Migráció a diplomáciai tevékenységben. Nemzeti Közszerzői Egyetem, Budapest. 34.

⁷ Csillag Ádám: A preventív diplomácia helye és szerepe a nemzetközi jogban. Miskolci Egyetem, Miskolc. publikacio.uni-miskolc.hu/data/ME-PUB-35088/t2.doc Website Status on 1 December, 2017.

⁸ Migrációkutató Intézet: A migráció mint a külpolitikai nyomásgyakorlás eszköze. <https://www.migraciokutato.hu/hu/2017/05/02/a-migracio-mint-a-kulpolitikai-nyomasgyakorlas-eszkoze/> Website Status on 1 December, 2017.

⁹ Migrációkutató Intézet: A migráció mint a külpolitikai nyomásgyakorlás eszköze. <https://www.migraciokutato.hu/hu/2017/05/02/a-migracio-mint-a-kulpolitikai-nyomasgyakorlas-eszkoze/> Website Status on 1 December, 2017.

¹⁰ Migrációkutató Intézet: A migráció mint a külpolitikai nyomásgyakorlás eszköze. <https://www.migraciokutato.hu/hu/2017/05/02/a-migracio-mint-a-kulpolitikai-nyomasgyakorlas-eszkoze/> Website Status on 1 December, 2017.

core values of our democratic societies and the rights and freedoms of the European citizens.

With regard to the migrant crisis, we must not forget that this is not only a European but a global matter, and therefore solving the problem requires global solidarity. At the same time, the European Union must play a leading role in solving this problem, but the UN must also play an important part.¹¹ Although the problem calls for a global solution and at the same time alliance, there are still great tensions in diplomacy when it comes to finding a solution to the problem. There is still no common denominator in the EU to manage migration.

Finally, taking into account preventive diplomacy in the light of the above criteria, not only can it contribute to increase the willingness of negotiation between the States, and thus to reduce the number of conflicts, but maybe also to achieve peace in a new era of progress and justice.

¹¹ <https://pannonrtv.com/rovatok/vilag/migransvalsag-globalis-ugy-de-megoldasban-az-eu-nak-vezeto-szerepet-kell-kapnia> Website Status on 1 December, 2017.

A SZERZŐI JOG ÉRTÉKTEREMTŐ FELADATÁRÓL*

*dr. Sági Edit***

tudományos segédmunkatárs, doktorjelölt
ME-ÁJK, Polgári Jogi Tanszék

BEVEZETŐ GONDOLATOK

Nem túlzó a Jedlik-tervben¹ szereplő azon gondolat, miszerint „*A szellemi tulajdon: az értékteremtés védőbástyája*”². Bár költői ez a megfogalmazás, mégis híven tükrözi azt az alapvető rendeltetést – és a jogalkotó által is deklarált célt –, amelyre a szellemi tulajdon, a szellemi alkotások joga épül.

A szellemi alkotások jogának hagyományosan mindkét nagy területe – a szerzői jog és az iparjogvédelem is – több szempontból is értékteremtő. Míg az iparjogvédelem a műszaki jellegű szellemi alkotások³, valamint a vállalat- és árujelzők⁴ jogi oltalmával foglalkozik, addig a szerzői jog sokkal inkább a kulturális, művészeti és tudományos eredmények jogi védelmét tartja szem előtt. Ennek ellenére nem könnyelhetjük el, hogy értéket csak a szerzői jog közvetít, mondván, hogy a kultúrára és művészetre gyakorolt hatása közvetlenül alkalmas az értékteremtésre. Az iparjogvédelem összetettsége, sokszínűsége és heterogenitása következtében szintén jelentőst hatást gyakorol az emberiségre, mind gazdasági, mind innovatív szempontból.

A szellemi alkotásokra vonatkozó jogi szabályozás deklarált célja is egyben az értékteremtés, a kultúra megőrzése és a szellemi termékek gazdasági kiaknázása. Ez a gondolat több jogszabályunkban is visszaköszön, kezdve az *Alaptörvénnyel*⁵, amelynek *Nemzeti Hitvallása* szerint „*Büszkék vagyunk a magyar emberek nagyszerű szellemi alkotásaira.*”

A szellemi tulajdonra vonatkozó külön jogszabályokban már konkrét jogalkotói célkitűzésként olvashatunk a szellemi alkotások jogának értékteremtő, értékmegőrző funkciójáról. A találmányok szabadalmi oltalmáról szóló törvény⁶ preambuluma – a jogi oltalom tárgyainak megfelelően – a hangsúlyt a műszaki, gazdasági fejlődésre helyezi, amikor úgy fogalmaz, hogy „*A magyar nemzetgazdaság műszaki fejlődésének, a korszerű technika meghonosításának, valamint a feltalálók erkölcsi és anyagi*

* A tanulmányban ismertetett kutató munka az EFOP-3.6.1-16-00011 jelű „Fiatalodó és Megújuló Egyetem – Innovatív Tudásváros –a Miskolci Egyetem intelligens szakosodást szolgáló intézményi fejlesztése” projekt részeként – a Széchenyi 2020 keretében – az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

** Témavezető: Dr. Barzó Tímea PhD egyetemi docens

¹ A szellemi tulajdon védelmére irányuló nemzeti - szakpolitikai – stratégia (2013-2016) (továbbiakban: Jedlik-terv)

² Jedlik-terv 21.

³ E körbe sorolható a találmányok szabadalmi oltalma, a használati minta oltalma, a topográfiaoltalom, valamint a formatervezési minta oltalma.

⁴ E fogalom alá tartozik a védjegy, valamint a földrajzi árujelzők (földrajzi jelzés és eredetmegjelölés).

⁵ Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.)

⁶ 1995. évi XXXIII. törvény a találmányok szabadalmi oltalmáról (a továbbiakban: Szt.)

elismerésének előmozdítása érdekében (...)”. A védjegyekről és földrajzi árujelzőkről szóló törvény⁷ szabályait „*A magyar piacgazdaság fejlődésének előmozdítása, a megkülönböztetésre alkalmas árujelzők használatán alapuló verseny feltételeinek javítása, a fogyasztók tájékozódásának elősegítése érdekében*”⁸ alkotta a jogalkotó.

A szerzői jogról szóló törvény⁹ preambuluma szerint „*A technikai fejlődéssel lépést tartó, korszerű szerzői jogi szabályozás meghatározó szerepet tölt be a szellemi alkotás ösztönzésében, a nemzeti és az egyetemes kultúra értékeinek megóvásában; egyensúlyt teremt és tart fenn a szerzők és más jogosultak, valamint a felhasználók és a széles közönség érdekei között, tekintettel az oktatás, a művelődés, a tudományos kutatás és a szabad információhoz jutás igényeire is; gondoskodik továbbá a szerzői jog és a kapcsolódó jogok széles körű, hatékony érvényesüléséről.*”

AZ ÉRTÉKTEREMTÉS FOGALMÁRÓL

Kevés olyannyira nehezen meghatározható fogalom van, mint az érték. Valójában elméleti síkon az a gondolat is felmerül, hogy egyáltalán meg lehet-e adni bárminek is a fogalmát.¹⁰ Nem túlzó ez a kérdésfeltevés, hiszen kétséges, hogy lehet-e objektív, minden szempontból igaz és helyes fogalmat alkotni, ennek megfelelően pedig nem véletlen, hogy a fogalommeghatározások is absztraháltak. Meglátásunk szerint a fogalommeghatározásoknak kellőképpen rugalmasnak kell lenniük ahhoz, hogy ne legyenek túlságosan leszűkítettek, kirekesztőek a pontosságra törekvés miatt.

Minden fogalmat több szemszögből vizsgálhatunk és annak tartalmi meghatározása az egyes fogalmi elemek fontosságának megfelelően abba az irányba fog elmozdulni, amit az adott tudományterület lényegesnek tekint.

Az *érték* fogalmi meghatározásakor például Révai Nagy Lexikona elsősorban számtani nézőpontból közelít. „*Érték, 1. a matematikában valamely mennyiség mérőszáma.*” Ezt követően azonban maga is kiemeli, hogy „*2. a társadalmi gazdaságtan egyik alapfogalma s különböző életviszonyokban különböző értelemben vétetik; az erkölcsi javak, a művészeti alkotások, a politikai intézmények értékéről is szokás beszélni (...).*”¹¹ Ez utóbbi mondat tökéletesen példázza, hogy ahány élethelyzet, annyi nézőpont. A fogalmak – így az értékteremtés fogalma is – annak megfelelő arcukat mutatják, amilyen szemüvegen keresztül vizsgálódik a fogalomalkotó személy.

Közgazdaságtani szempontból „*Értékteremtés alatt olyan folyamatot értünk, melynek során a vállalat erőforrásainak fogyasztói értékévé konvertálása megvalósul.*”¹²

A művészeti érték még nehezebben megfogható kategória, annyi azonban bizonyos, hogy a művészei alkotások értékteremtő feladata elvitathatatlan. Ugyanakkor az adott művészeti alkotás értékének megítélése nem könnyű feladat, ha egyáltalán lehetséges, amely helyzetet az sem tesz könnyebbé, hogy maga a művészet kifejezés is nehezen

⁷ 1997. évi XI. törvény a védjegyek és a földrajzi árujelzők oltalmáról (a továbbiakban: Vt.)

⁸ Vt. preambuluma

⁹ 1999. évi LXXVI. törvény a szerzői jogról (a továbbiakban: Szt.)

¹⁰ Szabó Miklós: Jogforrás és jogalkotás. In.: Szabó Miklós (szerk.): Bevezetés az állam -és jogtudományokba, Bíbor Kiadó, Miskolc, 2006, 63.

¹¹ Révai Nagy Lexikona, VI. kötet, Révai Testvérek Irodalmi Intézet Részvénytársaság, Budapest, 1935, 680.

¹² Kulcsár Noémi: Az értékteremtés szerepe a szolgáltató vállalkozások versenyképességében, Vezetéstudomány, 2014/12, 30.

meghatározható. A magunk részéről a művészetet tág fogalomnak tekintjük, melyben a szellemi alkotómunka következtében létrejött alkotások, alkotás-csoportok tartoznak. A művészet alapvető célja a kifejezés. Balás P. Elemér egy helyen egyenesen úgy fogalmazott, hogy „*A művészet: kifejezés A személyiségnek önkifejezése.*”¹³ Úgy tűnik tehát, hogy az alkotás, az alkotómunka mintegy elemi szükségletként, sajátos kifejezésmódként jelent meg a múltban és jelenik meg mindmáig az ember életében. Balás P. Elemér a művészeti alkotások jelentősége kapcsán még kiemelte, hogy „*A művészi alkotás akkor jelentékeny, akkor valódi művészi alkotás, ha olyan, amilyen még nem volt, különben csak sablon, ennek kimeríthetetlen fokozati szerint.*”¹⁴

A magunk részéről úgy véljük, hogy az értékteremtés fogalma alá tartozik mindazon (alkotó) emberi cselekvés, amelynek következtében a létrejött „termék” – és természetesen alkotója – hozzájárul az egyetemes kultúra, innováció és gazdaság fejlődéséhez. Könnyen elképzelhetőnek tartjuk, hogy egy szellemi termék egyszerre gyakorol pozitív hatásokat a kulturális életre és az adott ország gazdaságára is, ahogyan azt is, hogy egyszerre szolgálja az innovációt és a gazdasági fellendülést. Az azonban már szűkebb keresztmetszetet alkotna, ha egyazon termék egyszerre lenne innovatív, emellett pedig gyarapítaná a kultúrát és a gazdaságot is. Ennek okát abban látjuk, hogy bár mind a szerzői művek, mind pedig az iparjogvédelem alkotásai előremozdítják a gazdasági növekedést, de a szerzői jog tárgykörébe eső művek sokkal inkább a kulturális piacra hatnak, míg az iparjogvédelmi teljesítmények szolgálják az innovációt. A szerzői jogi oltalom feltétele között nem szerepel az innováció, szemben például a szabadalmi oltalom kritériumaival.¹⁵ A szerzői jogi oltalom szempontjából a művek egyéni, eredeti jellege a döntő¹⁶, nem pedig az abszolút újdonság, hiszen a szerzői művektől szinte megkövetelhetetlen feltétel lenne, hogy abszolút mértékben, világviszonylatban szolgáljanak újdonsággal. A szerzői művek eredetiségének követelménye nem erre a feltételre utal, hanem arra, hogy az alkotás nem lehet más szerző művének szolgálja másolása.

HOGYAN SEGÍTI ELŐ A SZERZŐI JOG AZ ÉRTÉKTEREMTÉST?

Mint azt a fentiekben láttuk, az értékteremtés kifejezés igen sokrétű jelentéstartalommal bír. Egy szerzői alkotás önmagában képes arra, hogy gazdasági-, kulturális-, művészeti és tudományos értéket is teremtsen, valamint közvetítsen.

Az alkotómunkát és az alkotó embert védő szerzői jog egyik nem titkolt célja, hogy a szerzői művek megszületését és azt létrehozó alkotó munkát ösztönözze, a nemzeti és egyetemes kultúrát megőrizze, így végső soron elősegítve annak terjedését is. E cél hangsúlyozása több jogi aktusban is megjelenik.

Az Európai Parlament és a Tanács 2001/29/EK irányelvének 11. preambulumbekkezdése deklarálja, hogy „*A szerzői jog és szomszédos jogok szigorú és hatékony védelme az egyik legfontosabb eszköze annak, hogy Európában a kulturális*

¹³ Balás P. Elemér: Szerzői jog és dologi dinamizmus. In: Emlékkönyv Dr. Szladits Károly tanári működésének harmincadik évfordulójára. Budapest, Grill Károly Könyvkiadó-vállalata, 1938. 9.

¹⁴ Balás P. i.m. 8.

¹⁵ Szt. 1. § (1) bek., valamint Szt. 2. §

¹⁶ Szt. 1. § (3) bek.

alkotótevékenység hozzájusson a szükséges forrásokhoz, illetve a szerzők és előadók megőrizhessék függetlenségüket és méltóságukat.”, a következő preambulumbekkezdésben pedig folytatva a gondolatmenetet, leszögezi, hogy „*A szerzői jogilag védett művek és egyéb teljesítmények megfelelő védelme kulturális szempontból is jelentős kérdés.*”¹⁷

Igaz, hogy a szerzői jog az első számú szabályrendszer, amely a művészeti alkotások és a kultúra ösztönzésében szerepet vállal¹⁸, de ezek terjesztésében a modern média és az annak jogi keretet adó szabályok¹⁹ szintén nem elhanyagolható szerepet játszanak.²⁰

A kulturális kifejezések sokszínűségének védelméről és előmozdításáról szóló UNESCO egyezmény²¹ (a továbbiakban: UNESCO Egyezmény 2005) preambuluma kiemeli többek között, hogy a kulturális sokszínűség az emberiség meghatározó jellemzője és az emberiség közös örökségét képezi, amelyet mindenki javára ápolni és őrizni kell. Hangsúlyozza továbbá az egyezmény, hogy a kulturális tevékenységek, áruk és szolgáltatások nem kezelhetők úgy, mintha kizárólag kereskedelmi értéket hordoznának, hiszen egyszerre gazdasági és kulturális természetűek is, mert azonosságtudatot, értékeket és jelentéseket hordoznak.²² Az egyezmény egyenesen az alapelvei között mondja ki, hogy a kultúra a fejlődés egyik alapvető mozgatórugója és a kulturális fejlődés ugyanolyan lényeges, mint a gazdasági fejlődés.²³

A szellemi kulturális örökség védelméről szóló, 2003-as UNESCO egyezmény²⁴ 2. cikke felsorolja, hogy a szellemi kulturális örökség tipikusan mely területeken nyilvánul meg. Ezek között a szóbeli hagyományok, társadalmi szokások, ünnepi események mellett kifejezetten megemlíti az Egyezmény az előadóművészeti tevékenységet is.

Valójában a személyhez fűződő jogok deklarációja és hangsúlyozása az a politika, amellyel a szerzői jog szabályrendszere a leghatékonyabban fel tud lépni az alkotómunka ösztönzése érdekében.²⁵ Ezt a tényt már *Apáthy István* is hangsúlyozta értekezésében, amikor a szerzői jog kapcsán magának az alkotó tevékenységnek, a művészetnek a céljairól gondolkodott. Úgy fogalmazott, hogy „*Az anyagi haszon azonban, melyet az alkotás a szerzőnek biztosít és biztosítani hivatva van, nem egyedüli rugója tevékenységének; ahhoz ideális célok is fűződnek, melyeknek megvalósítása a legtöbb esetben, sokkal fontosabb az anyagiaknál. A szellemi munkás hirtelen, dicsőségre törekszik; nevének a tudomány, vagy a művészet történetében maradandó helyet és alkotásaiban emléket kíván biztosítani, mely nevét századokon át hirdeti és részére a*

¹⁷ Az Európai Parlament és a Tanács 2001/29/EK irányelve (2001. május 22.) az információs társadalomban a szerzői és szomszédos jogok egyes vonatkozásainak összehangolásáról [HL L 167., 2001. 06. 22., 10-19.] 12. preambulumbekkezdés, első mondat

¹⁸ E kapcsolat kritikai szempontú vizsgálatáról lásd: Macmillan, Fiona: Copyright and corporate power. In.: Ruth Towse (szerk.): Copyright in the Cultural Industries. Edward Elgar, Cheltenham, UK, 2002. 99-113.

¹⁹ Így a médiaszolgáltatásokról és tömegkommunikációról szóló 2010. évi CLXXXV. törvény, valamint a sajtószabadságról és a médiatartalmak alapvető szabályairól szóló 2010. évi CIV. törvény.

²⁰ Sarkady Ildikó: A médiajog szerzői jogi megközelítése, Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 2011/6. 69.

²¹ A kulturális kifejezések sokszínűségének védelméről és előmozdításáról szóló, Párizsban 2005. év október hó 20. napján elfogadott UNESCO Egyezmény, melyet Magyarországon a 2008. évi VI. törvénnyel hirdettek ki.

²² UNESCO Egyezmény 2005, preambulom

²³ A fejlődés gazdasági és kulturális vonatkozásai kiegészítő jellegének elve (UNESCO Egyezmény 2005, 2. cikk, 5. pont)

²⁴ A szellemi kulturális örökség védelméről szóló, 2003 október 17-én elfogadott UNESCO egyezmény, melyet Magyarországon a 2006. évi XXXVIII. törvény hirdetett ki.

²⁵ Liedes, Jukka: Cultural Diversity and Copyright. In.: Tattay Levente (szerk.): Emlékkönyv Ficsor Mihály 70. születésnapja alkalmából barátaitól. Szent István Társulat, Budapest, 2009. 212.

késő utókor csodálatát és hálóját fentartja.”²⁶

A szerzői jog már pusztán alapvető feladatával, vagyis a jogi oltalom biztosításával elősegíti az értékteremtést is. Az alkotómunkát elősegíti, ha az alkotó tudja, hogy tevékenységét elismerik, még ha anyagi megbecsülést nem is hoz neki, de erkölcsi védelmet maga mögött tudhat. A műtípusok, amelyeket a szerzői jog véd²⁷ mind olyan kulturális és művészeti alkotások, amelyeken keresztül közvetlenül megvalósulhat az értékteremtés, az egyetemes kulturális örökséghez való hozzájárulás.

Az, hogy egy adott alkotás mennyire értékes, mennyire esztétikus, talán még lehet szűrő művészeti szempontból, de kizárólag a művészettörténész, sőt, sokkal inkább a nézőközönség szemüvegén keresztül. A (szerzői) jogász szemszögéből nézve azonban közömbös, hogy a festmény szép-e, hogy a könyv izgalmas-e, hiszen ezek olyan szubjektív feltételek, amelyek nem lehetnek a jogi védelem alapjai, pontosan szubjektivitásuknál fogva. Ha a mű a szerző szellemi tevékenységéből fakad és egyéni, eredeti jelleggel rendelkezik, máris élvezi a szerzői jogi oltalom adta kedvezményeket.

Ugyanakkor nem lehet és a jövőben sem szabadna egy „pusztán” *innovatív, jó ötletet, elképzelést* a szerzői jog tárgyköre alá vonni, hiába forradalmi az elképzelés, vagy hiába jelentene megoldást egyes problémákra. Az ok, hogy a szerzői jog nem védi az ötletet, az elgondolást,²⁸ hanem kizárólag a megtestesített, formába öltött gondolatot. E körben érdemes idézni Gyertyánfy Péter szavait a szerzői jog alapvető rendeltetéséről: *„A szerzői és szomszédos jogok azonban csak akkor tölthetik be feladatukat, ha azok maradnak, amik. A szerzői jog nem üres formára, hanem csakis egy gondolatnak egyéni, eredeti kifejtésére vonatkozhat (...)*”²⁹

²⁶ Apáthy István: A szerzői jogról szóló törvény (1884. XVI. t.cz.) méltatása jogi és gazdasági szempontból. (székközlés) Budapest, 1885. 5.

²⁷ A nem taxatív felsorolást az Sztj. 1. § -a tartalmazza.

²⁸ Sztj. 1. § (6) bek.

²⁹ Gyertyánfy Péter: Meddig terjedjen még a szerzői jog? Jogtudományi Közlöny, 2001/9. 383.

A KERESZTÉNYEKSEL SZEMBENI ELJÁRÁSOK SAJÁTOSÁGAI AZ I. SZÁZADBAN

*Szilágyiné dr. Heinrich Andrea**

I. évfolyamos nappali tagozatos doktorandusz
ME-ÁJK, Jogtörténeti Tanszék

ELÖLJÁRÓBAN

A keresztényekkel szembeni eljárások vizsgálata sok szempontból nehézségekbe ütközik, hiszen nem lehet egyértelmű és tényszerű megállapításokat tenni és következtetéseket levonni. Ennek oka, hogy a rendelkezésre álló források száma nem túl bőséges, és az azokban lejegyzett tények gyakran keverednek legendás elemekkel, illetve a leíró személyes érzelmi hozzáállásából adódó értékítélettel. A kutatást tovább nehezíti, hogy konkrét periratok és jegyzőkönyvek ebből az időszakból nem lelhetőek fel. Eusebiosnál találunk utalást arra vonatkozóan, hogy a keresztényekre vonatkozó periratokat Diocletianus császár (284-305) idején megsemmisítették.¹ A téma vizsgálata során így tehát a megismerhető forrásokra, illetve az eddigi kutatások megállapításainak összevetésére hagyatkoznék.

FORRÁSOK

Az első kérdés, amely a témával kapcsolatban felmerül, hogy az I. század folyamán a római állam fellépése a keresztényekkel szemben mely jogi rendelkezéseken alapult, és egyáltalán létezett-e valamilyen keresztényellenes rendelet. A kérdés kutatásával foglalkozó tudósok véleménye ebben a tekintetben három csoportba sorolható, aszerint, hogy melyik álláspontot tekintik valószínűbbnek. Ennek megfelelően a téma vizsgálóinak egy csoportja (francia és belga kutatók) szerint létezett az egész birodalomban hatályos általános rendelet, mely megtiltotta a keresztény vallás gyakorlását. Ennek a rendeletnek az eredetét rendszerint Nero császárhoz kötik, de néha Domitianus császár neve is felmerül. Egy másik csoport nézete szerint (pl. Mommsen) a keresztényeket a római magistratusok általános jogkörük (imperium) folytán, speciális törvényhozás nélkül (coercitio teória) büntették. A keresztényekkel szembeni eljárás, a letartóztatás és a büntetés egy tiszta rendőri eljárás volt. A harmadik csoport (E. Le Blant, Conrat) vitatkozik ezzel, és véleményük szerint a keresztényeket egyszerűen, csak az addig ismert bűncselekmények miatt vádolták és büntették, mint például gyermekgyilkosság, vérfertőzés, mágia, illegális összejövetelek valamint a hazaárulásnak egy különleges fajtája miatt – mely azon alapult, hogy megtagadták a római császár istenkét történő dicsőítését.²

* Témavezető: Dr. Sárly Pál egyetemi tanár

¹ Sárly Pál: Bűnvádi eljárások az Újszövetségben, Budapest 2012 Szent István Társulat, 119. old.

² Barnes, T. D.: Legislation Against the Christians, in: JRS 58 (1968) 32-35.

A rendelkezésre álló források alapján tényként állapítható meg, hogy Nero császár volt az első, aki ellenségesen lépett fel a keresztényekkel szemben. (Erre utaló ókori történetírók: Suetonius, Tertullianus, Eusebios). Nero császárnak a római tűzvész követő keresztényellenes fellépését megelőzően az Újszövetség Apostolok cselekedetei című könyve szerint a Pál apostollal szembeni eljárások során a Mommsen-féle teória tűnik valószínűnek, hiszen ott vele szemben az előjárók ún. coercitiós eljárások alapján jártak el. Vagyis ebben az időben úgy tűnik, hogy valóban nem létezett keresztényellenes rendelet.

Walter János cáfolja azon iskola állítását, mely szerint a keresztényeket mindig határozott és kifejezett vád alapján ítélték el. Ellenkezik ugyanis ezzel az a körülmény, hogy a hivatalos jegyzőkönyveket tartalmazó mártírártakban is csak elvétve találkozunk a mágia, incensus, sacrilegium és hasonló büntetésekre való utalással.³

Vargha Dezső kutatásai szerint Rómában „minden túrt vallásnak két jellegzetes vonással kellett bírnia: réginek és nemzetinek kellett lennie, ha nem bírt e két jelleggel, akkor (eruenda prorsus et detestanda confessio) volt. Paulus jogtudós sorai szerint: „azokat, akik új szektát vezetnek be, ha honestiores (előkelők) deportálandók, ha humiliores (alacsonyrendűek) fejvesztéssel kell büntetni őket”. (Paul.sent.5,21,2)⁴ A római államhatalom képviselői előtt valószínűleg a tűzvésszel kapcsolatos eljárások során tudatosult az, hogy a kereszténység nem a zsidó vallás egyik ága, hanem egy önálló, új vallás. E felismerést követően a keresztény hit gyakorlását betiltották. Suetonius is erre utal, amikor a kereszténységet káros, új babonának hódoló népségnek nevezi. (Suet. Nero 16)⁵ Számos kutató, többek között C. Callavert és P. Allard azon az állásponton van, hogy Nero kiadott egy rendeletet, amely így szólhatott: „Non licet esse Christianos”, vagyis a keresztények nem létezhetnek. (Sulp. Sev. 2,29,3)⁶ Walter János is utal arra, hogy az első keresztényellenes törvény keletkezésének idejét megállapítani ugyan nem lehet, de vannak olyan források, melyek arra engednek következtetni, hogy már Nero idejében létezett egy ún. „Institutum Neronianum” elnevezésű törvény, melyre Tertullianusnál találhatunk utalást.⁷ Az alapvető őskeresztény források, valamint a téma modern kutatóinak véleménye alapján az tűnik tehát a legvalószínűbbnek, hogy a keresztényeket már Nero idején sem a gyűjtogatás vádjára alapján ítélték el, hanem a keresztény hit terjesztése miatt. Ezt a tényt az is megerősíti, hogy a keresztények elleni hajsza jóval a római tűz után is folytatódott. A gyűjtogatás valószínűleg csak a kiváltó oka volt a keresztények elleni hajsza megindításának, ugyanakkor a valódi vád a keresztény létük lehetett

³ Walter János: Az első három század keresztényellenes ráfogásai, Budapest 1914. Stephanem Nyomda R.T. 93. old.

⁴Vö. Sály 208. old.

⁵

http://www.academia.edu/16516482/Nero_b%C5%B1ne_-_Az_els%C5%91_kereszt%C3%A9ny%C3%BCId%C3%B6z%C3%A9s_kit%C3%B6r%C3%A9s%C3%A9nek_okai_%C3%A9s_hat%C3%A1sa_a_forr%C3%A1sok_t%C3%BCkr%C3%A9ben_Miles_Christi_%C3%A9vk%C3%B6nyv_2014._313-351pp._A_honlap_2017._december_4-i_állapota.

⁶ Vö. Sály 207. old.

⁷ Vö. Walter 94. old.

POLITIKAI, TÁRSADALMI, VALLÁSI HÁTTÉR

Rómában a szabad néesség nagyobb részét az elszegényedett plebejusok (közrendű római polgárok) alkották. *„Ezek nagy számban áramlottak a városokba, ahol megélhetés híján gyakran bűnözésbe keveredtek, és könnyen váltak demagóg politikai mozgalmak támaszaivá, némi anyagi támogatás és ingyen szórakozás fejében (erre utal a szállóigévé lett „cirkuszt és kenyeret a népnek!” felkiáltás)”*.

*„A római vallás eredetileg különböző természetistenek kezdetleges imádatából állt, akiknek a megfelelő rítusok elvégzésével igyekeztek elnyerni a jóindulatát (pl. Vesta-kultusz). Később a görög panteon isteneivel is kiegészült a vallási paletta.”*⁸ A római birodalom térhódításával engedélyezte az elfoglalt területek vallási hagyományainak folytatását, mindaddig, amíg az nem került ellentétbe a római szokásokkal. Ebben az értelemben vallásszabadság érvényesülhetett. *„A sokistenhitnél jelentősebb befolyást gyakorolt a császárkultusz, a császárok körül kialakult vallásos jellegű imádat, mely eredetileg spontán jelent meg a pogány hérosz-kultuszok hatására....Mivel a császárkultusz alapvetően személytelen volt, sokan egy személyesebb jellegű, lelki közösséget is lehetővé tevő vallásra vágytak, ezért egyre népszerűbbek lettek a birodalom területén a keletről „importált” misztériumvallások, melyek egy-egy istenség körül csoportosultak (az ázsiai Kübelé „földanya” kultusza, az egyiptomi eredetű Ozirisz- és Ízisz- kultusz, valamint a perzsa Mithrász napisten kultusza)”*.⁹ Vallási csoportok kollektív megítélésének szemlélete áthatotta a rómaiak gondolkodását. Canfield úgy véli, a keresztények ugyanannak a római „hagyománynak” estek áldozatul, mint Bacchus és Isis hívei egykor. Fennmaradt egy senatusi határozat, amely nagyban korlátozta a Bacchus kultusz ápolását (Senatus Consultum de Bacchanalibus).¹⁰ A kereszténység nem egy új istent hozott be a római istenek közé, hanem „az Istent”, az egyetlent, és ehhez hűségesen ragaszkodtak. A keresztények sajátos erkölcsi felfogásuk, világszemléletük alapján elkülönültek a társadalomtól, ezáltal az emberiség ellenségeinek kiáltották ki őket. Ez a gondolkodás félelemmel töltötte el a rómaiakat, ami eleinte gyűlöletben, majd erőszakban nyilvánult meg.

A KERESZTÉNYEK ELLENI ELJÁRÁSOK TÍPUSAI

A római büntetőeljárásokat két csoportra oszthatjuk a cselekmény társadalomra veszélyessége szempontjából. *„A komolyabb vizsgálatot igénylő büntettek elkövetőit bűnvádi per útján vonták felelősségre, míg a kisebb rendzavarásokat peren kívül, ún. coercitiós eljárás során torolták meg”*.¹¹ Mivel a keresztényekkel szembeni vádaskodás

⁸ http://www.sola.hu/segedanyagok/download/apostoli_kortortenet_jegyzet.../segedanyagok 15-16..A honlap 2017. december 4-i állapota.

⁹ http://www.sola.hu/segedanyagok/download/apostoli_kortortenet_jegyzet.../segedanyagok 17. A honlap 2017. december 4-i állapota.

¹⁰http://www.academia.edu/16516482/Nero_b%C5%B1ne_-_Az_els%C5%91_kereszt%C3%A9ny%C3%BCld%C3%B6z%C3%A9s_kit%C3%B6r%C3%A9s%C3%A9nek_okai_%C3%A9s_hat%C3%A1sa_a_forr%C3%A1sok_t%C3%BCkr%C3%A9ben_Miles_Christi_%C3%A9vk%C3%B6nyv_2014._313-351pp._A honlap 2017. december 4-i állapota.

¹¹ Vö. Sály 145.old.

a provinciákat jellemezte a század első felében, ezért először az ottani előjárók büntetőbíráskodásának jellegzetességeit vizsgálom.

A provincia előjárója imperiummal rendelkező személy volt, aki saját hatáskörben teljes jogkörrel járt el polgári és büntetőügyekben egyaránt. A helytartó imperiuma alapján a bűncselekmények üldözésére coercitiós jogkörében is jogosult volt. Ez a jogkör azt jelentette, hogy szabadon és saját felelősségére járhatott el minden társadalomellenes cselekménnyel szemben, és ugyanazokat az eszközöket alkalmazhatta, mint a bűnvádi eljárások során. A bűnvádi eljárásokat azonban már a törvény által előre szabályozott módon kellett lefolytatni. A coercitiós jogkör tehát modern szóval igazgatási jogkörben folytatott tevékenységként határozható meg.¹² Vargha Dezső ezt a jogkört úgy jellemzi, hogy „*A római közjog értelmében az előjárónak joga van az engedetlen peres eljárás és ítélet nélkül büntetni.*”¹³

Az Apostolok Cselekedetei szerint Pál apostol missziós útjai alatt folyamatosan támadásoknak volt kitéve, és többször is szembe került az illetékes hatóságokkal. Pál apostol jól ismerte a római jog szabályait, hiszen saját bevallása szerint maga is római polgár (civis Romanus) volt. Az ellene folytatott eljárások során többször is élt az ezzel járó jogaival. Filippiben Pál második missziós útja során (51 körül) meggyógyított egy rabszolgányt, aki jövendöléseivel hasznot hozott a gazdájának. Miután Pál meggyógyította, ezt a képességét elveszítette. Pált és társát, Szilast az előjáróhoz hurcolták. A vád lényege végeredményben itt is rendzavarás volt. A leírásból úgy tűnik, hogy a nyilvános eljárás során a tömeg akarata célhoz ért, hiszen a városbírák parancsot adtak arra, hogy vesszőzzék meg a két apostolt és vessék börtönbe.¹⁴ Az idősebb Cato (i.e. 198) egy törvénye a lex Porcia megtiltotta a testi fenyegetés alkalmazását a római polgárokkal szemben coercitiós jogkörben.¹⁵ Ez az eset jól szemlélteti, hogy a tömegnek milyen befolyása volt a városbírákra, akik a nagy zűrzavarban nem vizsgálták például, hogy Pál római polgár is lehet. A büntetést végrehajtották, annak ellenére, hogy Pál és útítársa valószínűleg tiltakoztak. Holzner erre vonatkozóan megjegyzi, hogy „*a sokat magasztalt római igazságszolgáltatás gyakran gyenge lábakon állt a tartományi városokban.*”¹⁶

Az I. század legismertebb keresztényellenes eljárásorozata Nero nevéhez köthető. A legrészletesebb forrás, amely Nero intézkedéseit tanúsítja, Tacitus leírásában található. A témához kapcsolódó szövegrészlet a következő: „*De sem emberi segítségre, sem a princeps ajándékainak vagy az istenek engesztelésének hatására nem akart eltávozni az a gyalázatos hiedelem, hogy parancsra tört ki a tűzvész. Ezért a híresztelés elhallgattatása végett Nero másokat tett meg bűnösnek, és a legválogatottabb büntetésekkel sújtotta azokat, akiket a sokaság bűneik miatt gyűlölt és Christianusoknak nevezett. Christust, akitől ez a név származik, Tiberius uralkodása alatt Pontius Pilatus procurator kivégeztette, de az egyelőre elfojtott vészes babonáság újból előtört, nemcsak Iudaeában, e mételey szülőhazájában, hanem a városban is, ahová mindenünnen minden szörnyű és szegyenletes dolog összefolyik, s hívekre talál. Így hát először azokat fogdosták össze, akik ezt megvallották, majd az ő vallomásuk alapján hatalmas*

¹² Zlinszky János: Római Büntetőjog Budapest, Tankönyvkiadó 1991. 45. old.

¹³ Vö. Sárly 145. old.

¹⁴ Vö. Sárly 153-155. old.

¹⁵ Vö. Zlinszky 12. old.

¹⁶ Vö. Sárly 155. old.

*sokaságra nem is annyira a gyújtogatás vádját, mint inkább az emberi nem gyűlöletét bizonyították rá.*¹⁷

A történet szerint 64-ben Rómában tűzvész tört ki, amelynek következtében Róma nagy része leégett. Az a gyalázatos hiedelem kezdett terjedni, hogy parancsra tört ki a tűzvész, és a gyanú Nerora terelődött. Kutatók többségének a véleménye szerint Nero tanácsadóinak hatására az ekkor már ismertté vált keresztényeket tette bűnbakká a gyújtogatás vádjában. Tacitus szövegéből az eljárás pontos részleteire vonatkozóan nem kapunk leírást. Három szempontból vizsgálhatjuk a szöveget, melyek értelmezése a mai napig vitatott a kérdéssel foglalkozó kutatók körében.

1. Mi volt a vád a keresztényekkel szemben?
2. Mit vallottak be a keresztények?
3. Mit bizonyítottak rájuk?

A legtöbb történetíró nem kapcsolja össze a keresztények ügyét a tűzvésszel, és a téma vizsgálatával foglalkozó kutatók körében sem egyértelmű a két tény összefüggése. Különös, hogy Tertullianus és Eusebios sem említi a keresztények elleni vádak között a gyújtogatást.¹⁸ Egyedül Tacitusnál olvasható egymást követően a tűzvész és a keresztények megbüntetése, de az összekapcsolás nála sem egyértelmű, „...legválogatottabb büntetésekkel sújtotta azokat, akiket a sokaság bűneik miatt gyűlölt és Christianusoknak nevezett. (...) Így hát először azokat fogdosták össze, akik ezt megvallották, majd az ő vallomásuk alapján hatalmas sokaságra nem is annyira a gyújtogatás vádját, mint inkább az emberi nem gyűlöletét bizonyították rá”. Ez a szövegrészlet arra utal, hogy a vád velük szemben nem a gyújtogatás, hanem „az emberi nem gyűlölete”. Az emberi nem gyűlölete, mint vád természetesen nem, mint büntetőjogi kategória megjelölésére szolgál, hanem azon rágalmak összességére, ami a keresztényekről erre az időszakra a közvélemény tudatában kialakult. Ebben az időben jellemzően azon vallások képviselőire vonatkoztatták ezt a megjelölést, a korábbi előítéletek alapján, amelyek a sajátos ceremóniáik miatt idegenné és a rómaiak szerint a római állam ellenségeivé váltak. Valószínűleg a népnél kudarcot vallott az, hogy elhitessék Róma égése a keresztények hibája, ezért Nero (feltehetően tanácsadói hatására) a nép körében elterjedt pletykák miatt a gyűlölt vallás képviselőit állította elő, azért hogy a valódi problémáról elterelje a figyelmet.¹⁹

„... először azokat fogdosták össze, akik ezt megvallották, majd az ő vallomásuk alapján hatalmas sokaságra” rábizonyították a bűnösséget. Tacitus szövege nem egyértelmű abban a vonatkozásban, hogy a keresztények vajon mit vallottak be. A kérdés kutatásával foglalkozó tudósok körében eltérő álláspont alakult ki ebben a tekintetben is. Ürögdi György nem vonja kétségbe, hogy a keresztények ellen a tűzvész miatt indult eljárás és a gyújtogatás vádjában tettek beismerő vallomást.²⁰ Canfield vitatkozik ezzel, az apologétákra hivatkozással, akik nem tesznek említést a tűzről.²¹ Clayton elképzelhetetlennek tartja, hogy egyetlen keresztény is bevallotta volna a

¹⁷ Publius Cornelius Tacitus, Annales XV. 44

¹⁸ Leon H. Canfield: The Early Persecutions of Christians, New York, 1913. 53.

¹⁹ http://www.academia.edu/16516482/Nero_b%C5%B1ne_-_Az_els%C5%91_kereszt%C3%A9ny%C3%BCld%C3%B6z%C3%A9s_kit%C3%B6r%C3%A9s%C3%A9nek_okai_%C3%A9s_hat%C3%A1sa_a_forr%C3%A1sok_t%C3%BCkr%C3%A9ben_Miles_Christi_%C3%A9vk%C3%B6nyv_2014._313-351pp._A_honlap_2017._december_4-i_állapota.

²⁰ Ürögdi György: Nero, Budapest, 2003

²¹ Vö. Canfield 53.

bűnösségét a gyújtogatás vádjában.²² Az összes forrás egybevetése alapján az tűnik a valószínűbbnek, hogy néhányan megvallották, hogy keresztények, ezt követően pedig az ő vallomásuk alapján egy hatalmas sokaság kollektíven bűnössé vált.

Az eljárás részletes leírása azonban Tacitusnál nem olvasható, így nem tudjuk végigkövetni az eseményeket az eljárás teljes lefolytatása tekintetében. Arra azonban következtetni lehet, későbbi források összevetésével, hogy rendes peres eljárás lefolytatására valószínűleg nem került sor. Későbbi források, így a II. századtól összegyűjtött mártírákták, valamint Pál apostol utolsó levele (2Tim 4,16-17), mely a tűzvész után keletkezett arra utalnak, hogy a keresztények ügyében a tárgyalás két részből állt. A tárgyalás első részében a vád előterjesztése, illetve a vád bizonyítása történt, általában a keresztény vádlott beismerése alapján. Ezt követően „*a vádlott beismerő nyilatkozata után, ha tehát kereszténynek vallotta magát, és ennek alapján azonnal el lehetett volna ítélni, mégis engedélyeztek harminc napi meggondolási időt. Módot adtak a beismerés után, hogy ezen változtasson*”. Amennyiben a vádlott a megadott idő leteltét követően továbbra is fenntartotta vallomását csak azután hajtották végre a halálos ítéletet.²³ A tűzvészt követően azonban nem találunk olyan utalást, mely alátámasztaná az eljárás lefolytatásának a fenti gyakorlatát, ugyanakkor nehezen képzelhető el, hogy Nero az ítéletre váró sokasággal szemben rendes peres eljárás keretében hozta volna meg az ítéletet.

A KERESZTÉNYELLENES ELJÁRÁSOK HATÁSA

Bár a római állam keresztényellenes büntetőpolitikájának, brutális kivégzéseinek célja a keresztény név létezésének elfojtása volt, az elrettentés céljából alkalmazott eszközök nem érték el a kívánt hatást. A jobbindulatú pogányok igazságtalannak tartották a keresztények elítélését. Tacitus így ír erről: „*...Ebből, bár bűnösök voltak és a legsúlyosabb büntetést is megérdemelték, szánalom támadt, mivel nem a közjó érdekében, hanem egy ember kegyetlensége miatt kellett pusztulniuk.*”²⁴ Figyelemreméltó, ahogyan a kereszténység egy maroknyi embercsoport munkája nyomán egyetlen nemzedék alatt képes volt szinte a Római Birodalom teljes területére eljutni, és ezen túlmenően, a többi vallástól eltérően döntő hatást gyakorolni a római társadalomra. A római államnak hamarosan szembe kellett néznie a kereszténység szerepének a jelentőségével és a velük való bánásmód irányelveinek meghatározása is napirendre került. A II. századtól kezdve a római kultúrának egyre inkább szerves részévé vált a kereszténység.

²² F.W. Clayton: Tacitus and Nero's Persecution of the Christians, Cambridge University Press 1947. 81-85.

²³ Vö. Zlinszky

²⁴ Vö. Tacitus, Annales XV. 44

EXAMINATION OF THE CORNERSTONE PRINCIPLE OF THE RIGHT TO ASYLUM

*dr. Nikolett Takács**

2nd year, full-time PhD student

Department of International Law, Faculty of Law, University of Miskolc

OUTLINE OF THE PAPER

This paper explores the *non-refoulement* principle in the field of asylum law. At first, it describes what the prohibition of *refoulement* means. It outlines the differences between safe countries of origin, transit countries and safe third countries. The next part of the paper outlines a relevant CJEU (*Court of Justice of the European Union*) case. Lastly it draws attention to the importance of readmission agreements regarding the control of irregular movements.

MAIN CONTENT

Principles of international refugee law comprises of:

- the principle of family unity
- the principle of non-discrimination
- the principle of non-refoulement.¹

As a cornerstone document, the 1951. Geneva Convention Relating to the Status of Refugees gives the definition of the non-refoulement principle. According to Article 33 (1) "No Contracting State shall expel or return ("refouler") a refugee in any manner whatsoever to the frontiers of territories where his life or freedom would be threatened on account of his race, religion, nationality, membership of a particular social group or political opinion."² This principle needs to prevail even in situations of mass influx of asylum seekers like the EU Member States are experiencing today. However this phenomenon is not new. Relieving the burden of first countries of transit and asylum was always on the agenda during refugee movements. Relocation and resettlement always needed to be organised. Before the draft of the Refugee Convention there were agreements between states, but they were not individualized they rather focused on nationalities. In 1921 when the Russian famine broke out there was a huge number of persons fleeing the country that is why a highly important document was approved in

* Supervisor: Eszter Kirs PhD associate professor

¹ Convention Relating to The Status of Refugees, General Assembly Resolution 429 (V) of 14 December 1950. The Convention entered into force on 22 April 1954.

² Article 33. Convention Relating to The Status of Refugees, General Assembly Resolution 429 (V) of 14 December 1950. The Convention entered into force on 22 April 1954.

this field: the Arrangement Related to Russian and Armenian Refugees.³ Later, in 1936 an agreement came into force regarding only refugees from Germany.⁴ In 1951 the Geneva Convention Relating to the Status of Refugees was drafted and it made *non-refoulement* a general principle applicable to refugees from all nationalities. In the narrow sense the principle of *non-refoulement* can be found in the field of asylum law. However, in the wider sense it can be found in the area of human rights and here this principle means the prohibition of torture. Thus no one can be sent back to a territory where she/he would face a real risk of torture or inhuman and degrading treatment.

In order to this principle to prevail not only in the state of refuge but in transit countries as well there need to be several additional alternative options available for state authorities such as internal protection alternative or the possibility of sending the applicant back to a safe country or to the first country of asylum.

Through the application of the non-refoulement principle it is essential to examine the security rating of states. In this regard we need to differentiate between safe countries of origin, safe third countries and safe European countries.

In case of a safe country of origin where nor from the country information neither from the personal interview can worrying conditions of persecution be identified, then the applicant can be sent back there.

At first glance we would think that the notion of the safe European country does not need to be mentioned, since European Union Member States are parties to the common European asylum system and human rights conventions what is more they are directly obliged to secondary European Union laws. Despite the aforementioned facts and the states' commitment to comply with them, as time passes by change of circumstances can arise. Therefore we can not make the presumption during the application of the Dublin Regulation⁵ determining the member state responsible for examining asylum applications that the Dublin transfer has to be made in any case regardless of country information. For instance an asylum system can collapse due to the overwhelming amount of applications like it happened with Greece and Italy as border states of the European Union.

C-411/10 and C-493/10. joined cases are noteworthy relating to this topic. The applicants were afghani, irani and algerian nationals who according to the Eurodac system entered the European Union at the greek border. They did not applied for asylum in Greece but lodged an application later in the United Kingdom.⁶ Pursuant to Regulation 343/2003/EC Greece was the member state responsible to examine the applications for international protection.⁷ The transfer to Greece was subjected to judicial review by the Court of Appeal in England because the applicants referred to

³ Arrangement Relating to the Issue of Identity certificates for Russian and Armenian Refugess, 12. May 1926., 89. L.N.T.S. 47. Report of the Secretary General.

⁴ Provisional Arrangement of 4th 1936 concerning the Status of Refugees coming from Germany, League of Nations Treaty Series, Vol. CLXXI, No. 3952. accessible online: <http://www.refworld.org/docid/3dd8d0ae4.html>. date of download: 10/12/17.

⁵ Regulation (EU) No 604/2013 of the European Parliament and of the Council of 26 June 2013 establishing the criteria and mechanisms for determining the Member State responsible for examining an application for international protection lodged in one of the Member States by a third-country national or a stateless person, OJ L 180, 29.6.2013, p. 31–59.

⁶ Joined Cases C-411/10 and C-493/10 N. S. v Secretary of State for the Home Department and M. E. and Others v Refugee Applications Commissioner and Minister for Justice, Equality and Law Reform, Para. 34, 34, 51.

⁷ Council Regulation (EC) No 343/2003, Official Journal L 050 , 25/02/2003 P. 0001 – 0010, Article 10. 1.

their rights stemming from the European Convention on Human Rights would be disrespected in Greece. The court of appeal requested a preliminary reference to the Court of Justice of the European Union. The question was as follows: in the case of a Dublin transfer is it necessary to examine whether the member state responsible complies with Article 19. of the EU Charter of Fundamental Rights.⁸ In case it is known that the member state responsible is not adequate to take charge, then is it the duty of the member state to examine the application? When an asylum seeker cannot be transferred, the Member State should consider whether any other State is 'responsible'. Finally, the Member State should take responsibility for examining the asylum application by itself.⁹

It can be concluded from the judgement of the CJEU that the application of a conclusive presumption that one or another EU Member State is safe and it observes all human rights obligations written in the international treaties is controversial with EU law.

After examining the safe European country issue we can move on to the safe third country concept. It needs to be taken into consideration during sending back procedures and its rules are written in the asylum procedures directive¹⁰ and there are the conditions written down for states to be declared as safe regarding the applicant.

These are in the following five points:

1. "life and liberty are not threatened on account of race, religion, nationality, membership of a particular social group or political opinion
2. there is no risk of serious harm as defined in Directive 2011/95/EU
3. the principle of non-refoulement in accordance with the Geneva Convention is respected
4. the prohibition of removal, in violation of the right to freedom from torture and cruel, inhuman or degrading treatment as laid down in international law, is respected
5. the possibility exists to request refugee status and, if found to be a refugee, to receive protection in accordance with the Geneva Convention."¹¹

In the field of migration great emphasis is being put on bilateral readmission agreements. It comes to light mainly during the application of the internal protection alternative. At first glance we would talk about this notion in connection with the safe third country concept because it means that the applicant is being sent back to a state which she/he had already left. As a matter of fact it only considers the very own citizens of a particular state. So a state only readmits its own citizens stemming from these international agreements.

⁸ Joined Cases C-411/10 and C-493/10. Para 50. (3)

⁹ Joanna BUUCKLEY, Case Comment: N.S v Secretary of State for the Home Department (C-411/10), accessible online: <https://eutopialaw.com/2012/01/25/case-comment-n-s-v-secretary-of-state-for-the-home-department-c-41110/>, (downloaded on the: 11/12/17).

¹⁰ Directive 2013/32/EU of the European Parliament and of the Council of 26 June 2013 on common procedures for granting and withdrawing international protection.

¹¹ Article 38 1. (a)-(e) Directive 2013/32/EU of the European Parliament and of the Council of 26 June 2013 on common procedures for granting and withdrawing international protection.

Between the European Union and the Islamic Republic of Pakistan there is a readmission agreement in force.¹² Thus this agreement is implemented by member states. In recent years there has been a significant increase of asylum applications from applicants from Pakistan based on persecution on grounds of land disputes. The land mafia activities are limited to specific cities. For example they operate in Karachi where they are involved in drugs, illegal weapons, kidnapping for ransoms and many other crimes. In Lahore the land mafia monitors uninhabited places and members are moving in with fake identity in order to take possession of that piece of land. In these cases the owners are often residing abroad during these period of time and when they arrive home they just can not use their property. In Pakistan the owners need to trial their case firstly, before a criminal court however it does not make a decision regarding the ownership of the land. It only decides on whether it is physical dispossession or not. Often, the land grabbers forge documents in order to prove their ownership. In these cases the case needs to be taken to civil court to determine who the rightful owner is. It is said that these are cases that can not be resolved through one lifetime since collecting evidence seems to be a long process.¹³ The following are proof that applicants relying solely on land dispute reasons can not be qualified as refugees thus if no other reason is mentioned as proof of persecution then the readmission agreement can be applied.

SUMMARY

The *non-refoulement* principle means a strong protection for refugees. It is a cornerstone rule and when an authority examines an asylum case and the prohibition of expulsion of an applicant it needs to consider safe country concepts. The CJEU judgement in C-411/10 and C-493/10. joined cases made clear that the presumption of a safe European country in the frame of the Dublin procedure can not be made. In my opinion it is a highly important judgement, since anytime there can be an economical or political or social change in a state, which has an impact on the asylum system of a certain state and therefore individual and thorough assessment in every single case is needed. Readmission agreements also play a significant role in controlling irregular movements but it can not be forgotten that it applies only for a country's own citizens. This short study shows as well how many different factors are needed to be considered in order a principle to prevail properly.

¹² Council Decision 2010/649/EU of 7 October 2010 on the conclusion of the Agreement between the European Community and the Islamic Republic of Pakistan on the readmission of persons residing without authorisation. OJ L 287 of 4.11.2010.

¹³ United Kingdom: Home Office, Country Policy and Information Note - Pakistan: Land disputes, Version 2.0, available at: https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/586244/Pakistan_land_disputes_January_2017.pdf.

A KÍSÉRŐ NÉLKÜLI KISKORÚ MENEDÉKKÉRŐKRE VONATKOZÓ CIVILJOGI SZABÁLYOZÁSOK EGYES KÉRDÉSEI

*dr. Takács Nikolett**

II. évfolyamos nappali tagozatos doktorandusz
ME-ÁJK, Nemzetközi Jogi Tanszék

ELŐLJÁRÓBAN

Kutatási témám a kísérő nélküli kiskorú menedékkérőket érintő problémák nemzetközi és európai jogi szempontból történő vizsgálata, azonban ebben a tanulmányban arra tettem kísérletet, hogy megvizsgáljam a rájuk vonatkozó magyar civiljogi jogszabályokat, különös tekintettel a személyi szabadsághoz való jog, valamint a nyilatkozattételi jog érvényesülésére. Első ránézésre nem gondolnánk, hogy magas számban fordulnak elő olyan tizennyolc év alatti kiskorúak, akik felügyeletükért felelős személy nélkül indulnának el a fegyveres konfliktusok borzalmai által sújtott területekről és tennének meg óriási több ezer kilométeres utat, hogy egy békés államba jussanak el, azonban a statisztikákban pontosan ez tükröződik. 2015-ben majdhogynem 90.000¹, míg 2016-ban 63.300² fő kísérő nélküli kiskorú nyújtott be menedékkérelmet az Európai Unió valamely tagállamában. Ez a magas számban történő jelenlét megalapozott számos jogszabályváltozást a magyar jogban is, melyek a következőkben részletesen is ismertetésre és értékelésre kerülnek.

ALAPDEFINÍCIÓ ÉS ALAPTÖRVÉNYI SZABÁLYOZÁS

Kísérő nélküli kiskorúnak tekintjük azt a tizennyolcadik életévét be nem töltött személyt, aki szülei, vagy jogszabály vagy szokás alapján felügyeletéért felelős nagykorú személy kísérete nélkül tartózkodik adott területen, kivéve, hogyha a rá irányadó jogszabályok alapján korábban nagykorúvá vált.³(*továbbiakban: KNK*)

Az Alaptörvény XV. Cikke kimondja, hogy Magyarország védi a gyermekeket, a XVI. Cikk pedig biztosítja minden gyermek jogát a megfelelő testi, szellemi és erkölcsi fejlődéshez szükséges védelemhez és gondoskodáshoz.⁴ Vagyis már alaptörvényi

* Témavezető: Dr. Kirs Eszter PhD egyetemi docens

¹ Eurostat, Asylum applicants considered to be unaccompanied minors, online elérhető: <http://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/7244677/3-02052016-AP-EN.pdf/> . (2017. december 10.)

² Eurostat, Asylum applicants considered to be unaccompanied minors, online elérhető: <http://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/8016696/3-11052017-AP-EN.pdf/30ca2206-0db9-4076-a681-e069a4bc5290> . (2017. december 10.)

³ UNHCR, Guidelines on Policies and Procedures in dealing with Unaccompanied Children Seeking Asylum February 1997, online elérhető: <http://www.unhcr.org/publications/legal/3d4f91cf4/guidelines-policies-procedures-dealing-unaccompanied-children-seeking-asylum.html>. (2017. november 8.)

⁴ Magyarország Alaptörvénye (2011. Április 25.) XV. Cikk (5), XVI. Cikk. (1).

szinten is biztosítva van, nem csak a magyar állampolgár gyermekek, hanem a külföldiek, hontalanok, menekültek, menedékkérő gyermekek számára is az alapvető védelem és gondoskodás kötelezettsége az állami szervek részéről.

1991. ÉVI LXIV. TÖRVÉNY A GYERMEKEK JOGAIRÓL SZÓLÓ, NEW YORKBAN, 1989. NOVEMBER 20-ÁN KELT EGYEZMÉNY KIHÍRDETÉSÉRŐL

Jelen törvény kifejezetten lényeges alapelveket rögzít a gyermekekkel való bánásmód területén, hiszen a gyermekjogok, Egyesült Nemzetek Szervezetének égisze alatt létrejött nemzetközi jogi alapidokumentumának egy az egyben való átültetését jelenti. A kiskorú menedékkérők helyzetében az elhelyezés tekintetében releváns az egyezmény 9. cikke: *"1. Az Egyezményben részes államok gondoskodnak arról, hogy a gyermeket szüleitől, ezek akarata ellenére, ne válasszák el, kivéve, ha az illetékes hatóságok, bírói felülvizsgálat lehetőségének fenntartásával és az erre vonatkozó törvényeknek és eljárásoknak megfelelően úgy döntenek, hogy ez az elválasztás a gyermek mindenek felett álló érdekében szükséges. Ilyen értelmű döntés szükséges lehet bizonyos különleges esetekben, például akkor, ha a szülők durván kezelik vagy elhanyagolják gyermeküket, illetőleg ha különválva élnek és dönteni kell a gyermek elhelyezéséről."* A menekültügyi őrizet esetén merülhet fel ez a kérdés, mivel amennyiben azt állapítja meg a hatóság, hogy például szökés veszélye miatt vagy személyazonosság megállapítása céljából szükséges elrendelni egy család őrizetét, akkor ennek a rendelkezésnek az értelmében, azt nem szétválasztva, hanem egy adott intézményben, azonos helyen szükséges elrendelni.

A 20. Cikk a családi életüktől megfosztott gyermekek gyermekjóléti intézményben történő elhelyezéséről rendelkezik.⁵ A KNK menedékkérők esetében is ez a helyzet áll fent, mivel felügyeletükért felelős személy kísérete nélkül érkeznek az országba, így szükséges a gyermekjóléti intézményben való elhelyezésük. A 2017. március 28-i jogszabályváltozást követően azonban a KNK-k között különbséget tesznek az elhelyezés tekintetében. Akik 14 életévüket betöltötték, kikerültek a Gyermekvédelmi törvény hatálya⁶ alól és gyermekvédelmi intézmény helyett, a tranzitónában kerülnek elhelyezésre a menedékkérelmük elbírálásának idejére. Ebben a vonatkozásban felmerül a személyi szabadság kérdésköre. Nemrégiben az Emberi Jogok Európai Bírósága elé került az a magyar vonatkozású ügy, mely a tranzitónában történő elhelyezés mivoltát érinti. Az Ilias és Ahmed kontra. Magyarország⁷ ügyben érintett két bangladeshi menedékkérő a Nyugat-Balkáni útvonalon keresztül, Görögországon, Macedónián,

⁵ 1991. Évi LXIV. Törvény. 20. Cikk. 1. Minden olyan gyermeknek, aki ideiglenesen vagy véglegesen meg van fosztva családi környezetétől, vagy aki saját érdekében nem hagyható meg e környezetben, jogosult az állam különleges védelmére és segítségére. 2. Az Egyezményben részes államok hazai jogszabályainak megfelelően intézkednek helyettesítő védelem iránt az ilyen gyermek számára. 3. Ez a helyettesítő védelem történhet családnál való elhelyezés, az iszlám jog kafalah-ja szerinti gondnokság, örökbefogadás, illetőleg szükség esetén megfelelő gyermekvédelmi intézményekben való elhelyezés formájában. A megoldás kiválasztásánál kellően figyelembe kell venni a gyermek nevelésében megkívánt folyamatosság szükségességét, valamint nemzetiségi, vallási, kulturális és nyelvi származását.

⁶ 1997. évi XXXI. törvény a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról (Gyvt.) 4.§(1) c).

⁷ ECtHR, Ilias and Ahmed v. Hungary, No. 47287/15.

majd Szerbián át érkezett Magyarország határához, ahol előterjesztették menedékkérelmüket. A tranzitónában 23 napig kellett várakozniuk. A strasbourgi bíróság álláspontja szerint ez az időtartam már őrizetnek minősül. Őrizetük elrendelésének semmilyen formális, indokolással ellátott jogi alapja nem volt. Ebből eredően egy nem létező döntés ellen nem is állt rendelkezésükre jogorvoslati lehetőség, vagyis az EJEE 13. cikkében megjelenő jogorvoslatihoz való joguk sérelmet szenvedett. Az eset leglényegesebb pontjaként pedig a Bíróság megállapította, hogy a kérelmezők egy őrzött helyen tartása, amely kívülről még a jogi képviselőjük által sem megközelíthető, valójában *de facto* a személyi szabadságtól való megfosztásnak minősül, mely az Emberi Jogok Európai Egyezményének 5. cikkének sérelmét jelenti. Továbbá a körülmények alapján a Strasbourgi Bíróság megállapította, az intézkedés mindinkább praktikus megoldásként való alkalmazásának gyakorlatát, mintsem jogi alapokon nyugvó érvényesítését.⁸

Azok a KNK-k, akik 14. életévüket nem töltötték be, gyermekjóléti intézményben kerülnek elhelyezésre, mely jelenleg egyetlen intézmény jelent: a Fóti Károlyi István Gyermekközpontot. Itt gyermekvédelmi gyámot jelölnek ki a kérelmezők képviselőjének ellátására, mivel ők a Ptk.2:13.§. szerint cselekvőképtelennek minősülnek, az általuk tett jognyilatkozatok semmisesek⁹. Ezért nevükben a törvényes képviselő jár el.

Az Egyezmény 22. cikke kifejezetten lényeges kötelezettséget keletkeztet a fogadó állam számára. Első sorban, amennyiben KNK menedékkérőt regisztrálnak, köteles a menekültügyi hatóság a szülők vagy egyéb családtagok felkutatására. Azonban amennyiben ez sikertelenül zárul, akkor a KNK kérelmező ugyan arra a védelemre jogosult, mint családi környezetétől bármely más okból megfosztott gyermek. Vagyis ez a szakasz is azt az elvet hivatott követni, mely szerint a KNK kérelmezőket első sorban gyermekként és csak másod sorban migránsként szükséges kezelni.

2007. ÉVI LXXX.TÖRVÉNY A MENEDÉKJOGRÓL

A menedékjogi törvény értelmében a 18. életév alattiak különleges bánásmódot igénylő személynek minősülnek.¹⁰ KNK esetében soron kívüli eljárást kell lefolytatnia a Bevándorlási és Menekültügyi Hivatalnak. Tranziteljárást esetükben alapvetően nem lehet alkalmazni. Azonban a korábban említett Gyvt. a tömeges beáramlás okozta válsághelyzet idején, kizárja a hatálya alól a 14-18 év közötti KNK menedékkérőket. Ez alapján tehát nem lehet őket az ország belsejében, Fóton található gyermekjóléti intézménybe szállítani. Vagyis a 14 év alatti KNK-kat megilleti ugyanaz a gondoskodás, mint a szüleiktől egyéb okból elszakított gyermekeket, a 14-18 év közöttieket már jelen rendelkezés végett nem. A menedékjogi törvény alapelve, hogy azt a gyermek mindenkifelett álló érdekeinek és jogainak figyelembe vétele mellett kell alkalmazni.

Amint a KNK kérelmező esetén a menekültügyi hatóság haladéktalanul intézkedik gyermekvédelmi gyám kirendelése felől, akire a Ptk. gyámságra vonatkozó

⁸ Bővebben: Takács Nikolett, Az Emberi Jogok Európai Bíróságának ítélete a menedékkérők tranzitónában való elhelyezéséről, Jogesetek Magyarázata, JeMa, 2017/1-2.

⁹ 2013.évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről, 2:14§(1).

¹⁰ 2007. évi LXXX. törvény a menedékjogról (MET.), 2§ k).

rendelkezéseit kell alkalmazni. A kormegállapítási vizsgálat kapcsán van még jelentős szerepe a gyámnak, mivel amennyiben nem rendelkezik dokumentumokkal a magát kiskorúnak valló kérelmező, úgy orvosi vizsgálatoknak vethetik alá az életkor meghatározása érdekében. Kifejezetten lényeges azonban, hogy amennyiben nem adják hozzájárulásukat a vizsgálat elvégzéséhez, akkor még erre alapozva nem utasítható el a menedékkérelem. Mindemellett azonban a kérelmezőre nem alkalmazhatóak a kiskorúakra vonatkozó rendelkezések, kivéve az ügygondnok és a törvényes képviselő kérdésére irányadó szakaszokat.¹¹

ÖSSZEGZŐ GONDOLATOK

A fentiekből kitűnik a kísérő nélküli kiskorúakra vonatkozó szabályozás különös fontossága, mivel a gyermekeket érintő eljárások magasabb szintű gondoskodást, többletgaranciák megvalósulását teszik szükségessé. Nem csupán belső jogi, de nemzetközi szinten is több kérdést felvet az ő helyzetük, melyek tekintetében a legmarkánsabb területet első sorban az elhelyezés, valamint a képviselet jelentik. A képviseletnek azért jut ilyen mértékben hangsúlyos szerep, mivel már a menekültügyi eljárás megindításához szükség van a KNK-k esetében törvényes képviselőre, egészen az eljárás befejezéséig. Ebből az okból elengedhetetlen, hogy megalapozott szakismerettel rendelkező gyermekvédelmi szakember lássa el a feladatot, aki a gyermekek mindenek felett álló érdekének érvényesítésében a legnagyobb segítséget képes nyújtani a kiskorú számára. Vagyis, lényeges, hogy egy gyámra ne háruljon túlzott mennyiségű ügyteher, melyet a tranzitónákba történő korlátozott számú beléptetés egy részről pozitív irányba terel. Azonban mindenképpen elmondható, hogy vannak még fejlesztésre váró területek, hiszen nemzetközi szinten, az Európa Tanács 2018-2019-re irányadó akciótervében is megfogalmazásra került többek között, hogy minden tagállamban hatékonyan működő gyámsági rendszert szükséges kialakítani, valamint, hogy a megfelelő elhelyezést, nem csak a családok, hanem a kísérő nélkül érkező kiskorúak számára is szükséges, még tömeges beáramlási helyzet esetén is biztosítani és a jelenleg fennálló körülményeken javítani.¹² Ebből következően a 2018-2019-es periódusban is várhatóak még változások, melyek remélhetőleg gyors előrelépést jelentenek majd és igyekeznek a gyermekek mindenek felett álló érdekének érvényesülését biztosítani és a számukra szükséges gondoskodást nyújtani.

¹¹ MET. 44§ 1) 3).

¹² Council of Europe Action Plan on Protecting Refugee and Migrant Children in Europe, p.p.4. 27 Session of the Committee of Ministers (Nicosia, 19 May 2017) online elérhető: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=090000168071484e, (2017. december 10.)

RESEARCHES OF JUDICIAL DECISION MAKING – A PSYCHOLOGICAL PERSPECTIVE

*Judit Torma**

1st year, par-time PhD student

Department of Legal Theory and Legal Sociology, Faculty of Law, University of Miskolc

INTRODUCTION

The thesis of my PhD research is about the theoretical background of the interdisciplinary field of psychology and law. The main areas of law and psychology could be found for example in the field of criminology, forensic psychology, testimonial reliability and judicial decisions. The first three examples are cases of applied psychology where psychological theories and methods contribute to facts of legal cases. However, the psychological examination of judicial decisions and judicial decision making may be made both from a purely theoretical perspective – a combination of theory of law and psychological theories – and from the perspective of applied sciences – where psychology contributes to the objective outcome of a case. The present work is about judicial decision-making. As in many other parts of life, like in management profession, medical science, sports, or marketing, professional decisions are consciously made according to the norms, standards and formal regulations of the profession. But decisions are also made unconsciously according to personal traits, earlier experiences or biases. Judges, just like any other human being are not exempt from these unconscious influences.

An American attorney at law, Michael L. Perlin defended clients with mental disability for decades in the US. As a law professor in the New York Law School faculty he teaches about mental disability law. He has written many books about his experiences as a defense lawyer and especially about the treatment of people using the insanity defense at court. Perlin writes about the phenomenon of “*sanism*” and the widespread prejudice and discrimination that “permeates all aspects of mental disability law” and judicial decisions. In his views “sanist bias prevents equal justice” for people with mental disability and under guardianship. In his book *The Hidden Prejudice: Mental Disability on Trial*¹ besides “sanism” Perlin identifies another major element, “*pretextuality*” that influences mental disability law and judicial decisions in general. When explaining “pretextuality” Perlin recalls events as defense attorney when “courts accept (either implicitly or explicitly) testimonial dishonesty” especially from expert witnesses who tend to shape their testimony in favor of reaching “desired ends”. In his view, to some extent, this practice is a result of predominant ideas regarding a case and the people in it. In case of people with mental disability these predominant ideas can be

* Supervisor: Dr. Vinnai Edina associate professor

¹ Perlin, Michael L., “The hidden prejudice: Mental disability on trial.” Washington DC.: American Psychological Association, 2000

summarized under the concept of “sanism”. It is a certain kind of prejudice, with the assumption that the person with mental disability is not sane in any context, and therefore can not be reliable as a legally competent person.

When Perlin analysed the roots of these seemingly very harmful biases he discovered heuristics and stereotypes. Both are underlying psychological mechanisms of decision making and information processing. These are different methods and unconscious strategies that help humans know and learn about the world, but they may also lead us to bias and distortion of information. Therefore during the examination of the psychology of judicial decisions the psychological theories of decision making and information processing have to be assessed.

RESEARCH AREAS OF PSYCHOLOGY AND LAW

In the field of law and psychology three research areas could be identified. One is psychology in law, where lawyers apply psychology in order to help decide legal cases. The other area is psychology in law where researchers examine the psychology of lawyers. The third area is psychology of law, where psychologists examine attitudes towards legal and moral concepts of non-lawyers.²

The area of *psychology in law* covers areas where lawyers use psychology in order to make more accurate decisions during legal proceedings. Definition of legal capacity, psychological background of interrogation techniques are the two most popular fields.³ Although psychologists tend to treat with care the use of psychological techniques by non-psychologists, there might be certain circumstances where the use of psychological methods by lawyers are welcome. The area of *psychology and law* examines the psychology of lawyers. Researchers examine psychological factors of judicial decision making, jury decision making, or the characteristics of expert testimony. In these cases the focus of research is the motivation of the person and the extra-legal factors that may influence the decisions. This research topic became popular through the examination of jury decision making – a population within the legal system with crucial role and non-legal background in the common law systems. While judicial decision is tend to be regarded as a formal decision making process that is likely to be exempt from non-legal factors, jury decision making allows more space for psychological assumptions. However, in recent cases psychologists and lawyers arrived to be on the same page and could work together on methods of avoiding negative influences (for example negative stereotypes or prejudices) of judicial decisions. The third area is *psychology of law*, where the psychological development of morality, compliance attitudes, or perception of justice of non-lawyers is being examined. Researchers measure attitudes of different social groups towards legal and moral concepts and try to explain why law is needed for human societies. Applied research may assess the perception of a certain statute or an act and try to predict the level of compliance of different social groups. Other research examine personal development and psychological motives of legal awareness or the

² Pósch Krisztián: A jog és pszichológia viszonyának nemzetközi szakirodalma. In Hunyady György, Berkics Mihály (szerk.) A jog szociálpszichológiája. A hiányzó láncszem. Budapest. 2015. 33. o.

³ Pósch Krisztián: A jog és pszichológia viszonyának nemzetközi szakirodalma. In Hunyady György, Berkics Mihály (szerk.) A jog szociálpszichológiája. A hiányzó láncszem. Budapest. 2015. 34. o.

psychological foundation of attitudes towards sensitive legal concepts (like capital punishment).⁴

PSYCHOLOGICAL THEORIES OF DECISION MAKING

Decision making is generally explained as an outcome of a process of dealing with information. Information in this case means a large set of data that are linked to a situation where the person tries to perform a certain behavior. The process itself has cognitive and affective elements and all serve to bring the person to the best possible solution. But it also has limits that hindrance them from a proper, neutral, computer-like processing. The main hindrances are time limits of the situation, amount of the data that has to be processed and reliability of the data or the source of the data. In order to make a good decision humans ‘use’ different psychological strategies to overcome these hindrances. These strategies are grouped into three different theories: general information processing strategy, value based information processing strategy and the protecting function of the Self.

General information processing means that when dealing with a problem (such as making a particular decision) humans place their problems into an intellectual space. The space itself embraces all relevant information needed for solving the problem, but the amount and outline of these information may form a labyrinth. There are several different routs that lead us to the solution and the navigation in this labyrinth is conducted by different strategies, such as *heuristics* and *stereotyping*. Since the complexity of this immense information field may result uncertainty and anxiety, good-enough decision are acceptable for the individual who follows limited rationality in their decisions. *Heuristics* are simplifying mechanisms that help creating short cuts and detours in the process of thinking. These processing strategies themselves are not biased per se, but may be a basis for biased thinking. When value judgments are attached to information processing the result will always be somehow distorted. Another intellectual aid for problem solving and decision making is stereotyping. *Stereotypes* themselves are also value neutral concepts. Their primary function is to help information processing by creating larger categories for a better overview and understanding of information. Although, categorization is also a part of heuristics and limited information processing, stereotyping is related to social information. During learning about our social milieu five distinct steps can be identified within the process: first we form vast categories of the people that surround us based on their mutual characteristics (for example “the house wives”, “the hippies”, “the cat loving old ladies”). Then we form groups among them and identifies ourselves with one of the groups (then we call it the “in-group”) or mismatch ourselves with other groups (they are called “the out-group”). One person can be a part of several in-groups in the same time (like “we are the blond girls, who are popular and twitter all the time”). In the third step we tend to exaggerate, generalize and over simplify opinions and value judgments related to our in- or out-groups, a kind of mechanism, that help us “catalogue” them for later use and expansion. After the first

⁴ Pósch Krisztián: A jog és pszichológia viszonyának nemzetközi szakirodalma. In Hunyady György, Berkics Mihály (szerk.) A jog szociálpszichológiája. A hiányzó láncszem. Budapest. 2015. 34. o.

three processes an “illusion of familiarity” starts to develop which means that we tend to believe that we actually know the characteristics of the members of the certain group. The last step is to form oversimplified pictures of people according to their group membership – which are called the stereotypes.

In everyday social interactions information is only one element of cognition. Our knowledge of the world is also formulated according to our emotions, and the reflections of others. In *value based information processing* information can be affected by certain values that derive from the circumstances, past experiences and group membership of the individual. Some of these influences may result positive, negative or neutral changes in our cognition, while others have only negative impact. Moreover, our knowledge about the world does not only help us understand our past and present, it influences our expectations related to the future. These *attitudes* of an individual towards certain events or people are dependent from the evaluation of the properties attributed to that event or person and the expectancy that these properties do characterize them. It means that when we have a certain attitude towards something, we have great expectancies (negative or positive) about that event (for example “I do not expect the big black car to stop at the pedestrian crossing”) Individuals’ desire for a comprehensible and predictable world can easily be satisfied by developing several attitudes. Based on evaluation and expectancy, attitudes guide our information seeking, decoding and recalling process in favor of attitude relevant information. In real life attitudes do not always predict a person’s behavior reliably. A person’s presumptions may contradict their behavior. However, attitudes are very hard to change. Although a presumption may not always result in the same behavior of the person, it is very hard to make them realize that their presumption may not be correct. An everyday form of these presumptions is *prejudice*. Although prejudices technically may be either positive or negative by definition, they are widely known for their negative feature. Prejudices combine aspects of both stereotypes and attitudes. They are formed according to social categorization and attribution and serve a self protecting function. When individuals discuss their or others’ attitudes toward ethnic groups, modern art, politics or Facebook, they do not talk about attitudes, categorization or attributions, they talk about prejudices. Some forms of prejudices are well known and has their own name, such as racism, sexism, ageism or as seen in the *Introduction* “sanism”. These prejudices usually trigger further strong emotionally heated attitudes themselves.

The different strategies of information processing all have the same *Self protecting function* which aims to create a comprehensible and predictable environment. As we saw in the previous section about attitudes our presumptions and judgments do not always correspond to our behavior and our experiences, which may result in serious doubts and anxiety. When this *cognitive dissonance* occur the individual experiences discrepancy between their behavior and the information that has led to the decision about the behavior. In this case strong justification processes begin and remain until the tension between the judgment and the behavior decreases. In this process we tend to seek information that support our opinion and help decreasing the tension and the dissonance. Those information that do not support our opinion are easily dismissed in this process. Cognitive consistency theories have the same assumption than cognitive dissonance reduction theories. According to *cognitive consistency* individuals tend to organize their cognitive functions in order to create the least possible tension and minimize anxiety. In

this process the individual attempts either to avoid one or more part of the despairing information or start strong justification actions in order to adjust to the new frame of understanding.

PSYCHOLOGICAL OBJECTIVITY IN JUDICIAL DECISIONS

As Australian federal judge Justice Dowsett suggested that judges may not be exempt from prejudices, but they “know that [they] have to put aside prejudice and emotions” because they also “know that [they] will not be able to justify [their] decisions” if they allow themselves to be influenced by subjective psychic process.⁵ There are no other areas of decision making, where the “level of importance attached to reasons” would be as high as in legal reasoning, and some say that using psychological models of decision-making, that reveals hidden motives and unconscious influences, may compromise the integrity of the judge. According to the above theories of information processing a psychologist would say that being absolutely prejudice free is impossible, therefore Justice Dowsett and Michael L. Perlin both made very valid recognition of prejudices. In order to ensure consistent decision making process that do not neglect psychological factors judicial decision making models were formed.

Early judicial decision making models were based on the analysis of Australian criminal cases and were based on elements of the social attitudes and cognitive functions that were described in the previous chapter. Later other factors, such as judicial values, individual penal philosophies, uncertainty level of the situation and the complexity of available information or specific contextual factors of the case formed theories about judicial decision-making.⁶ The ‘*attitudinal model*’ reflects to the cognitive consistence models. In relation to judicial decision-making it predicts the rejection of a challenged behavior which is in conflict with the judge’s ideological viewpoint. This theory assesses consequences of interpreting trial facts by the judge according to their own value systems while they rely on intuition and tend to “work backward to ensure that [their] decision is logically consistent”.⁷ The classical ‘*cognitive model*’ does not consider such direct relationship between attitudes and behavior. It relies on cognitively organized structures of knowledge constructed upon past and present experience, information and facts (schemas). This model considers emotions and attitudes as ‘filters’ to schemas that help better organize and remember.⁸ The ‘*attributional model*’ indicates that a person makes differences in perceiving responsibility of another person over their behavior according to the supposed locus of control over the behavior. In an early research judges were ready to apply more moderate sentences in case where they attributed external factors to the offender’s behavior than in cases where the criminal behavior was clearly seen to be under the offender’s control. In the *interplay of emotions*

⁵ Dowsett, J. A. “Prejudice – the judicial virus”. Federal Court Australia, Brisbane, Australia. Australian Journal of Forensic Sciences, Vol. 42, No. 1, March 2010

⁶ Goodman-Delahunty, J. and Sporer, S., L. Unconscious influences in sentencing decisions: a research review of psychological sources of disparity. Australian Journal of Forensic Sciences. Vol. 42, No. 1. March 2010

⁷ Irwin, J., F. Hon. and Real, D., L. Unconscious Influences on Judicial Decision-Making: The Illusion of Objectivity. McGeorge Law Review, Volume 42, Issue 1, 2010

⁸ Irwin, J., F. Hon. and Real, D., L. Unconscious Influences on Judicial Decision-Making: The Illusion of Objectivity. McGeorge Law Review, Volume 42, Issue 1, 2010

the manifestation of apparent or supposed regret or remorse could raise sympathy of the judge towards the offender. The interplay of emotions in the process of decision-making is supported by neurobiological researches as well, since emotional responses and decision-making are processed in the same part of the brain, in the ventromedial cortex. Therefore it may be assumed that decision-making processes are facilitated by emotional responses to the actual situation.

The role of *extra-legal factors* was examined from the social attitudes theories through functions of judicial values to cognitive complexity ('heuristics'). The problem with 'extra-legal factors' is that there is no common understanding of the term by scholars. Race, gender and ethnicity are commonly regarded as 'extra-legal factors', but recent studies also count contextual elements of a case or even pre-trial press publicity. On the other hand, Australian researchers propose a definition that understand 'extra-legal factors' as ones that are unconsciously influence the decision-maker in their decisions. The main influencing factors are related to the characteristics of persons: the judge, the offender, the victim or the applicant and the respondent. The main traits considered in extra-legal factors are race, gender, or socio-economic status. The first extra-legal factor is the *characteristics of the judge*. Comparative researches show that judges tend to be more conservative, and thus more authoritative than law students or social workers, because the belief in a just world, the respect for law, hierarchy and authority may influence their character. The gender of the judge can also be a factor for different judicial decisions. In a research scholars found that male judges were more likely to give harsher sentences to women who did not correspond to gender stereotypes (not beautiful enough, or too masculine) than female judges. Influential *characteristic features of the offender* include gender, attractiveness and facial appearance, race or even "emotional display". Comparative archival researches of past cases revealed that the gender of the offender was not at all neutral to judges. In a large number of past cases analyzed female offenders were likely to receive more lenient sentences than their corresponding male offender. Comparative researches show that those offenders who openly show their emotions in court room are likely to receive less strict sentences than those who are less emotional in the same situation.

SUMMARY AND FURTHER RESEARCH TOPICS

Legal decision making and reasoning is a highly formal process. Judges are impartial and independent by the concept of rule of law and may not be predisposed by any parties of a case or any other circumstances. However, psychological theories of human information processing and decision making do not consider value neutral judgements in the everyday sense and therefore impartial decisions do not exist in the psychological sense. To overcome this contradiction models of judicial decision making were formed by legal and psychological scholars and extra-legal factors of were defined. According to comparative research extra-legal factors are determined by race, gender, or socio-economic status and are influenced by the characteristics of the judge and the parties. In further research these extra-legal factors need to be more precisely defined and unfolded in order to identify to which extent the judge can be impartial and independent. A comparative research of judicial training may also reveal the different methods how

different judicial systems try to prepare their judges to be more aware of their own personal beliefs and prejudices. Finally a new model of judicial decision making may be developed that incorporates recommendations regarding elements of a contemporary judicial training.